
Інститут історії України Національної академії наук України
Галузевий державний архів Служби безпеки України
Галузевий державний архів МВС України
Центральний державний архів громадських об'єднань України

Т. В. Вропська, О. Є. Лисенко

**Тюремний мартиролог
окупаційного режиму:
написи на стінах
нацистських казематів**

(науково-документальне видання)

ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2014

ББК 63.3
В 82

Редакційна колегія:

В. А. Смолій, О. В. Бажан, Т. В. Вронська, О. Є. Лисенко,
С. П. Ляковська, Н. І. Татусь

Автори наукового дослідження:
Т. В. Вронська, О. Є. Лисенко

Упорядники:

Т. В. Вронська, О. Є. Лисенко, Н. С. Сердюк, Г. В. Смирнов

Науково-допоміжна група:

І. В. Бухарева, В. М. Грицина, С. В. Кривкіна,
В. М. Окіпнюк, С. М. Стеценко

Затверджено до друку Вченою радою Інституту історії України
НАН України (протокол № 7 від 12 червня 2012 р.)

Це видання друкується за фінансової підтримки Уряду Швеції.
Погляди та інтерпретації, представлені у цій публікації,
не обов'язково відображають погляди Уряду Швеції

Вронська Т. В., Лисенко О. Є.

**В 82 Тюремний мартиролог окупаційного режиму: на-
писи на стінах нацистських казематів. — Харків: Права
людини, 2014. — 584 с.**

ISBN 978-617-587-???-?.

Уперше у вітчизняній і зарубіжній історіографії об'єктом дослідження став унікальний комплекс джерел періоду Другої світової війни — написи на стінах в'язнів нацистських тюрем на окупованій території СРСР. Вони акумулюють інформацію як про різні прояви терору в роки окупаційного режиму, так і про окремі категорії його жертв.

Дослідницька робота, проведена авторами та упорядниками проекту, дала можливість простежити долі невільників нацистських тюрем, а також показати мету та основні напрями діяльності радянських спецслужб, для яких епіграфічні джерела стали відправною точкою оперативно-розшукової роботи.

Гуманітарна складова проекту спрямована на те, щоб донести нащадкам імена невідомих жертв окупаційного терору, вказати нові вектори пошуку відомостей про рідних і близьких, які безвісно згинули в гітлерівських катівнях. Видання покликане стимулювати виявлення документів, які упродовж тривалого часу залишалися поза увагою дослідників.

ББК 63.3

ISBN 978-617-587-???-?

© Т. В. Вронська, О. Є. Лисенко, 2014

Частина 1

Історичний нарис

**Епіграфічні пам'ятки
доби нацистської окупації:
історичне джерело, інтерпретації,
пам'ять**

Вступ

Найбільш масштабна й жорстока в історії людства війна й донині приховує від нас чимало того, що показує її найвідразливіші прояви. На багатостраждальний український народ випали важкі випробовування: безкомпромісні битви на фронтах, які вирішували хід війни, нещадний економічний визиск, депортації, масові екзекуції та фізичне знищення мільйонів людей, невимовні моральні страждання внаслідок смерті рідних та близьких, величезні матеріальні втрати.

Справжня історія війни сьогодні не співпадає з жодною її ідеологічною інтерпретацією, оскільки будь-яке офіційне трактування не сприймається однозначно розколотим українським суспільством. Диференційовані за політичними орієнтирами партикулярні групи поділяють та всіляко обстоюють в категоричний спосіб концепції.

З цього випливає, що політика пам'яті про війну не повинна нав'язуватися офіційною пропагандою в некоректній, примусовій формі. Адже тоді вона втрачає зв'язок з індивідуальним досвідом та переживаннями людини і стає частиною ідеології.

Як знайти в цій ситуації компромісне рішення? Чи можливо взагалі максимально вичерпно відтворити події воєнної доби у всій їх складності й суперечності без нашарування ідеологічних догм та заангажованих схем? Шукаючи відповідь на ці питання, слід взяти за основу один засадничий принцип: джерела, форми і засоби реконструкції історичних явищ можуть бути різноманітними — від побудованих на офіційних архів-

них документах епічних фундаментальних праць до окремих коментарів однієї людини чи скупих рядків передсмертного послання живим.

Науковий наратив має враховувати всю палітру проявів тогочасного вселенського лиха: героїзм і зраду, звитягу і боягузтво, жертовність і мародерство, любов і зречення, смерть і народження дітей, свободу й неволю. «*A la guerre comme à la guerre*» («на війні як на війні»). Сприймаючи цей афоризм як засадничу формулу, доведеться поєднувати її дихотомічні, але нерозривні складові. В іншому випадку вже невдовзі мільйони наших співвітчизників, особливо молодь, матимуть про війну уривчасті, міфологізовані, сформовані переважно віртуальними засобами уявлення, такі ж далекі від воєнних реалій, як електронні ігри від повсякденного життя.

У свідомості людей старшого віку багато символів, речей та явищ асоціюються з пам'яттю про війну. Це, передусім, — пам'ятники, встановлені у містах та селах. У музеях зберігаються речові реліквії. Фотографії, фронтові листи-трикутники, «похоронки» (сповіщення про загибель) та інші особисті речі бережуть подих війни і залишаються носіями інформації про її учасників. Великий емоційний вплив справляють рядки з листів, написаних в окопах.

Існують й інші пам'ятки про війну.

Окуповану територію України густою павутиною вкрила мережа «мість примусового утримання» — таборів для полонених, єврейських гетто, таборів для цивільних категорій населення, тюрем для кримінальних та політичних злочинців, дрібних правопорушників тощо. Справді голгофських мук зазнали бранці нацистських казематів. Як це не парадоксально (адже в'язниці були стаціонарними і розміщувалися у великих містах), про них відомо небагато. Якщо табори радянських вій-

ськовополонених досить давно перебувають у фокусі дослідницького інтересу, то тюремні коридори й донині лякають темними закутками свого минулого, мороком таємниць, які пішли в могилу разом з їхніми замордованими носіями.

Та все ж деякі з жертв зуміли залишити такі ниточки, за якими можна простежити їхні долі, вплести їх разом з іншими в полотно історичної пам'яті про випробовування воєнного часу. Це — написи на стінах в'язниць, залишені тими, хто довший чи коротший час балансував між життям і смертю.

Цей вид історичної інформації відноситься до епіграфічних текстів — одного з важливих джерел політичної, економічної та соціальної історії¹. Як правило, час створення написів відповідає свідченням, які в них фіксуються.

У зверненнях до нащадків, зроблених здебільшого в останні години життя, іноді сконцентрована вся історія війни та окупації. Більшість із цих людей пішли в кращі світи, де немає болю і страждань, нескореними. Ці написи — послання у майбутнє, заповіт наступним поколінням, пересторога і заклик проти війни. Це — пам'ятник безсилля насильства, величі людського духу, мужнього опору злу, самозреченої солідарності. В тих рядках — біль, і сльози, горе розлуки і кров війни.

Вперше документ з копіями написів із камер київської тюрми нацистської служби безпеки СД по вул. Короленка, 33 (від 1944 р. — вул. Володимирська), був виявлений авторами та упорядниками цього видання в Галузевому державному архіві Служби безпеки України під час роботи над науково-документальною книгою «Київ у дні нацистської навали. За доку-

¹ Епіграфіка (від грецького *επιγραφή* — «напис») — допоміжна історична дисципліна, що вивчає зміст і форми написів на твердих матеріалах (камені, кераміці, металі тощо) і класифікує їх відповідно до часового й культурного контексту.

ментами радянських спецслужб» (К., 2003). Власне подальші наші спроби з'ясувати долі людей, прізвища яких згадувалися в тих написах, а також пошук подібних епіграфій з інших місць ув'язнення та їх дослідження, і стали поштовхом до роботи над виданням «Тюремний мартиролог окупаційного режиму: написи на стінах нацистських казематів».

Слід констатувати, що до цього часу вийшла незначна кількість публікацій, у яких цей вид джерел репрезентувався б належним чином¹. І хоча в історичній літературі можна знайти чимало згадок про функціонування в'язниць на окупованій території України, більшість з них розрізнена. У жодному з видань, хіба що за винятком довідника, упорядкованого к. і. н. М. Дубик², інформація про місця примусового утримання цивільних громадян та військовополонених не систематизована.

¹ Останні листи загиблих підпільників, партизанів та воїнів Червоної армії опубліковані в окремих збірниках документів обласних партійних організацій УРСР, у спеціальній добірці італійських дослідників П. Мальвецці та Дж. Піреллі «Письма обреченных на смерть борцов европейского Сопротивления» (Турин, 1954). Передсмертні записки молодогвардійців оприлюднені у спеціальних виданнях: збірнику документів і спогадів «Молодая гвардия» (К., 1960) та брошури «Новое о героях Краснодона» (М., 1959). У 1991 р. у Москві вийшов друком 5-томний збірник документів «Последние письма с фронта. 1941–1945». Дев'ять перевидань пережила книга «Говорят погибшие герои. Предсмертные письма советских борцов против немецко-фашистских захватчиков (1941–1945 гг.)» (М., 1962, 1963, 1964, 1973, 1975, 1979, 1982, 1986, 1990) У цих виданнях вміщено листи підпільників та партизанів, деякі записи, що збереглися у тюрмах, створених нацистами на окупованій території.

² Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944) / Упоряд. М. Г. Дубик; Державний комітет архівів України, Український нац. фонд «Взаєморозуміння і примирення» при КМ України. — К., 2000. — 304 с.

Новими підходами до відбору документів позначені збірники 1990-х — початку 2000-х рр.¹ Їм притаманні широкий тематичний спектр, відсутність ідеологічних лекал, інформаційний плюралізм. Але і в них здебільшого відсутні навіть згадки про такий специфічний вид джерел як епіграфічні пам'ятки.

У своєму архівному пошуку найперше ми звернулися до матеріалів Надзвичайної державної комісії зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР (далі — НДК)². Здавалося б, рівень компетенції НДК мав би забезпечити доступ до всіх джерел інформації, безпосередньо чи опосередковано пов'язаної зі злочинами нацистського режиму. Але серед численних документів і матеріалів НДК не вдалося виявити списків ув'язнених окупантами радянських людей. Справа в тому, що більшість нацистських тюрем розміщувалися в будівлях колишніх тюрем НКВС та НКДБ. Тому члени Надзвичайної комісії були позбавлені права навіть ознайомитися

¹ Запорізький архів. Народна війна. 1941–1944. Антифашистський рух Опору на території Запорізької області : Збірник документів і матеріалів: Наук.-довід. вид. / Авт.-упоряд.: В. О. Бондар, О. Г. Величко, І. В. Козлова. — Запоріжжя, Прем'єр, 2005. — 560 с.; Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. 1941–1944: докум. і мат. / упоряд. М, П. Вавринчук, ред. А. В. Баженов; Хмельниц. облдержадмін., Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Держ. архів Хмельниц. області. — Кам'янець-Поділ.: Оіюм, 2009 — 576 с.; Жизнь в оккупации. Винницкая область. 1941–1944 гг. Сборник документов. Сост. В. Ю. Васильев, Р. Ю. Подкур, С. Д. Гальчак, Д. Байрау, А. Вайнер. М., РОССПЭН, 2010, 856 с.

² Підготовча робота зі створення НДК розпочалася ще у 1941 р. Вона працювала впродовж 1942–1946 рр., тоді як її осередки існували довше. Надзвичайна державна комісія припинила свою діяльність згідно з розпорядженням Ради Міністрів СРСР від 9 червня 1951 р.

з написами в'язнів, залишеними в гітлерівських застінках, позаяк в ці приміщення у перші дні після визволення вже повернулися їх довоєнні господарі — представники НКВС-НКДБ, для яких обстеження нацистських тюрем було винятковим завданням наступної оперативної роботи. Навіть очевидні ідеологічні дивіденди від оприлюднення хай і «усічених», неповних списків тих, хто залишив пам'ять про себе у формі написів у в'язницях, не вплинули на рішення очільників партійних органів та НКВС «закрити» цю інформацію. Очевидно, що питання про сповіщення родичів про бранців тюрем навіть не ставилося.

У 2006 р. Служба безпеки України ініціювала архівно-пошуковий та видавничо-інформаційний проект «Нацистські місця примусового утримання радянських військовополонених та цивільного населення в Україні під час гітлерівської окупації (1941–1944 рр.». У процесі його реалізації планувалося підготувати 2-томне видання, в якому передбачалося серед інших місць примусового утримання громадян висвітлити й функціонування тюрем у супроводі добірки ілюстрацій, фотографій, карто-схем тощо. Однак згодом робота була звужена до рамок створення інформаційної бази за довідками, отриманими з регіональних управлінь СБУ.

У пропонованому виданні представлені документальні джерела з Державного архіву Російської Федерації (ДАРФ), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО), Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ) та Галузевого державного архіву Міністерства внутрішніх справ України (ГДА МВС України). Це комплекси документів різного обсягу, які пов'язані обставинами функціонування тюрем під час окупації та процесом дослідження їх діяльності радянськими спецслужбами, а саме, оригінали звітів, складених регіональними органами НКВС, акти обстеження

тюрєм, копії написів на інтер'єрі камер, різні розпорядження й інструкції для виконавців.

Втім, і цей досить потужний документальний масив не дозволив абсолютно точно встановити кількість тюрєм та їх дислокацію на окупованій території України, хоча автори-упорядники прагнули до цього, залучаючи під час роботи опубліковані видання та матеріали.

В узагальненому виданні «Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944)» подаються дані про 66 в'язниць, які діяли в період окупації. Але упорядники довідника, класифікуючи дані, отримані з різноманітних архівних документів окупаційного періоду, матеріалів Надзвичайної державної комісії зі встановлення та розслідування злочинів, заподіяних гітлерівцями, а також видань, опублікованих за кордоном, не врахували деякі тюрми, які функціонували під час окупації в Україні.

Спеціальна група, створена відповідним розпорядженням заступника голови СБУ для підготовки інформаційної бази з цього питання, також не має точних даних про кількість в'язниць в Україні та людей, які пройшли через них.

Автори й упорядники цієї книги спочатку мали наміри обмежитися лише тими тюрмами, які функціонували під час окупації на території України, однак, уважно ознайомившись із записами, вирішили оприлюднити дані про всі заклади цього типу. Це дозволило об'ємніше реконструювати не тільки карально-репресивну практику окупантів, а й з'ясувати мотивацію і масштаби оперативних зусиль радянських спецслужб, що виявили неабияку зацікавленість цим специфічним джерелом інформації. Крім того, у загальносоюзних списках вдалося виявити, хай і скупі, відомості про вихідців з України, які утримувалися окупантами в тюрмах на території інших радянських республік.

У праці зроблено спробу детально розкрити організаційний бік справи: від ухвалення рішень та мотивації необхідності обстеження тюрем, що функціонували на окупованій території, до складання остаточного, узагальненого варіанту переліку написів в'язнів нацистських тюрем.

Фактично, цей проект продовжує роботу зі встановлення масштабів нацистських злочинів проти людства доби Другої світової війни. І в цьому питанні ще рано ставити крапку. Нове історичне розслідування лише починається.

Це видання може стати додатковим обвинувальним актом проти окупаційної політики гітлерівської Німеччини та одночасно ще одним кроком на шляху до вшанування жертв окупаційного терору в Україні й інших пострадянських республіках.

Підготовлене науково-документальне видання є унікальним не лише за форматом (у ньому поряд з історичним нарисом вміщено добірку документів, які щойно вводяться до наукового обігу), а й за його призначенням. Автори та упорядники вбачають свою місію в тому, аби донести до сучасників інформацію про тих, хто в роки гітлерівської окупації потрапив у зону дії нацистського репресивного механізму, став жертвою окупаційної політики терору. Скупі рядки передсмертних послань можуть стати «ниткою», що допоможе встановити місце, час і обставини загибелі людей, про які не знали їхні рідні та близькі, налагодити своєрідний місточок між живими і тими, хто пішов у Вічність.

У цьому сенсі йдеться не про завершений проект, а про стартове дослідження в донині практично неопрацьованій тематичній ніші, що перебуває в «затінку» й передбачає тривалу в часі й розгорнуту в подієвому просторі пошукову роботу, виявлення нових архівних джерел, контакти з громадськими об'єднаннями та окремими людьми, які будуть зацікавлені цією проблематикою.

Розділ I

Тюрми та нацистська судово-процесуальна практика в окупаційній карально-репресивній системі

Нацистські тюрми, як і різноманітні табори та гетто, складаючи в цілому загальну розгалужену мережу місць примусового утримання, становили одну з основних ланок унікального за масштабами і жорстокістю апарату насильства. Його особливість полягала у поєднанні військових та цивільних судово-репресивних органів, за допомогою яких здійснювався тотальний терор і геноцид. Дублювання і переплетення функцій різних каральних структур створювали своєрідне «сито», через яке не могли «просіятися» навіть найменші прояви опозиційності чи спротиву займанцям.

За окупації тюрми організовувалися практично в кожному місті та районних центрах. Облаштуванням цих місць позбавлення волі (зазвичай, у колишніх радянських в'язницях) та їхнім функціонуванням опікувалися, як правило, військові комендатури, поліція безпеки та СД¹, охоронна поліція, підпорядкована

¹ СД (нім. Sicherheitsdienst Reichsführer-SS (SD)) — попервах внутрішньопартійна служба безпеки НСДАП, пізніше — служба безпеки райхсфю-

міських і польовим комендатурам, а також інші підрозділи німецьких «силових» відомств. У цій роботі окупанти використовували досвід, набутий в європейських державах, додаючи до нього новачі, винайдені спеціально для загарбаних територій СРСР.

На період ведення бойових дій Берлін заздалегідь спланував низку режимних та репресивних заходів, спрямованих на упередження антинімецьких виступів, поширення руху Опору, саботажу, диверсій, терактів. «Особливе» ставлення передбачалося до носіїв більшовицької ідеології — політпрацівників Червоної армії, функціонерів радянських, партійних, профспілкових, комсомольських органів, активістів.

Ще 26 березня 1941 р., на стадії підготовки нападу на СРСР, Верховне командування Вермахту видало таємний наказ про завдання зіпо¹ та СД, у якому наголошувалося:

«У зоні воєнних дій виконання спеціальних завдань безпеки, окрім військ, вимагає введення в дію зондеркоманд поліції безпеки (СД).

За згодою начальника поліції безпеки та СД введення поліції безпеки та СД в зону воєнних дій буде регулюватися таким чином:

1. Завдання:

а) у зоні тилу армії:

Узяти під контроль перед початком операцій найважливіші об'єкти (архівні матеріали, картотеки організацій, асоціацій чи груп, ворожих до Райху чи держави і т. ін), а також важливих осіб (керівні емігранти, саботажники, терористи і т. ін.).

рера СС), яка займалася, серед іншого, нейтралізацією опозиційних до нацистського режиму сил та окремих громадян.

¹ Зіпо — поліція безпеки (нім.— Sicherheitspolizei).

б) у зоні тилу військ:

Викриття і побороювання намагань, ворожих державі чи Райху, коли вони і не належать до дій ворожої армії, і також інформування начальника зони тилу військ про політичну ситуацію»¹.

У травні 1941 р. представник Головного командування сухопутних військ Вагнер і начальник поліції безпеки та СД Гайдріх уклали угоду про формування у складі Вермахту спеціальних оперативних груп поліції безпеки та СД — айнзатцгруп. Дві з чотирьох груп («С» і «Д») діяли на українських землях. Вони поділялися на айнзатцкоманди, ті — на зондеркоманди, а ці останні — тайлькоманди. У районах бойових дій оперативні групи й команди підпорядковувалися в оперативному й адміністративному порядку польовим командирам, а в районі армійського тилу: в оперативному порядку — імперському управлінню безпеки (РСХА), адміністративному — командуванню Вермахту². Особовий склад опергруп рекрутувався за рахунок кадрів СД, СС, гестапо, кримінальної поліції, а в польових умовах — з військовослужбовців Вермахту. На оперативні групи покладалося «умиротворення» мешканців завойованих «східних територій» шляхом фізичної ліквідації чи ізоляції всіх потенційно небезпечних для Райху категорій — комуністів, комісарів, радянський і господарський актив, євреїв, ромів, інвалідів, психічно хворих, партизанів та інших.

Іншу ланку механізму терору становили таємна польова поліція (ГФП), польова жандармерія, в компетенції якої перебувала система перепусток, облік та реєстрація населення, кон-

¹ *Косик Володимир*. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. — С. 494.

² Нюрнбергский процес.: Сб. материалов. — М.: Юриздат, 1952. — Т. 1. — С. 215.

троль за місцевою допоміжною поліцією, розслідування справ за вказівками місцевих комендантів.

Крім того, на окупованих територіях діяла охоронна поліція, що підпорядковувалась міським і польовим комендурам і контролювала в'язниці й табори. Спільно з айнзатцкомандами охоронна поліція проводила фільтрацію радянських військовополонених, сепарувала «політично неблагонадійні та ворожі елементи», євреїв, ромів, а також виконувала суто каральні функції.

На загарбаних землях нацисти запровадили власну систему судочинства. 4 серпня 1941 р. А. Розенберг санкціонував поширення на територію райхскомісаріату «Україна» (РКУ) компетенції Верховного суду («обергеріхту»). У місцях осілості генеральних комісарів діяли німецькі суди («дойчегеріхти»), по одному в кожному з 6 генеральних округів РКУ. При кожному з них засновувався суд для розгляду особливо важливих для безпеки окупаційної адміністрації справ — «зондергеріхти». Німецькі суди склалися з судді-німця і брали до провадження всі кримінальні, а також цивільні справи, в яких однією зі сторін значився німець чи фольксдойче. Справи «обергеріхту» вели троє суддів «зондергеріхту» і двоє засідателів з німців.

Восени 1941 р. на окупованій території України з'явилися поліцейні суди воєнного часу на чолі з керівниками поліцейних структур. До їх компетенції входило покарання осіб, які порушували існуючі приписи, у вигляді позбавлення волі чи примусової праці до 6 тижнів, а також накладання штрафів (до 1 тис. райхсмарок).

У серпні 1941 р. на «східних землях» запроваджувалося німецьке кримінальне право. Та на ділі окупаційні органи керувалися підзаконними актами, що мали надзвичайний характер. Крім того, нормотворчою ініціативою була наділена допоміж-

на місцева адміністрація. Наприклад, Київська міська управа 13 листопада 1941 р. в розпорядженні «Про утворення при правничому відділі Комісії законодавчих ініціатив» визначала розробку «Тимчасових правил у галузі кримінального права». Незабаром вони були вироблені. Та сама комісія підготувала і Тимчасові кримінально-процесуальні правила для майбутніх судів, прокуратури і слідчих м. Києва¹.

Однак допоміжні органи місцевого управління могли вдаватися до репресій лише з санкції та за безпосередніх наказів німецького керівництва. Правові відділи місцевих управ у разі виявлення в поточних справах ознак злочину зобов'язувалися передавати їх слідчим. Згодом право на санкціонування покарань набули й кримінальні відділи місцевої охоронної поліції.

Найширшими повноваженнями наділявся райхскомісар, який міг виносити рішення про встановлення кримінальних покарань мешканців окупованих територій. У випадку вчинення протиправних дій, що підпадали під юрисдикцію райхскомісара, гебітскомісари мали право видавати розпорядження про арешт, тюремне ув'язнення терміном до 6 тижнів, грошовий штраф до 10 тис. крб., конфіскацію майна чи застосування цих санкцій комбіновано. Коли справу розглядав німецький чи особливий суд, засідання могло проходити без присутності сторін процесу. Більше того, гебітскомісари могли призначати кримінальні покарання без судового процесу. Для прикладу, в ході примусового набору робочої сили до Райху осіб, які не з'явилися до місць збору, засуджували до позбавлення волі. У гебітскомісаріаті «Лохвиця» (генеральний комісаріат

¹ Гончаренко О. М. Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.) — Переяслав-Хмельницький — Київ, 2011. — С. 441.

«Київ») звинувачені в ухилянні від виїзду до Німеччини одержали повідомлення про ув'язнення терміном від 1 до 2 років і зобов'язувалися прибути до місцевого відділку жандармерії. У разі неявки їм загрожували німецьким судом, конфіскацією майна та суворішим покаранням¹.

На території Райхскомісаріату «Україна» діяли й українські цивільні (мирові) та кримінальні суди (суди шефенів). До компетенції останніх входив розгляд дрібних правопорушень, хуліганство тощо.

Якщо у перші місяці окупації, зокрема на території РКУ, планувалося, що незначні правопорушення, вчинені представниками місцевого населення (окрім громадян Райху, фольксдойчів, євреїв та ромів) розглядатимуть та виноситимуть вирoki місцеві суди шефенів, то пізніше цей порядок був змінений. Відповідно до розпорядження райхсміністра східних окупованих територій «Про доповнення правнокараних приписів у зайнятих східних областях» від 17 лютого 1942 р. встановлювалося, що представники місцевого населення «не є ні громадянами Райху, ані приналежними до німецької національності», а тому для них встановлювалися окремі покарання². Пізніше з'явилася низка інших приписів райхсміністра східних окупованих областей та очільника райхскомісаріату «Україна», якими мали регулюватися питання підсудності населення окупованих територій³.

¹ *Гончаренко О. М.* — Названа праця. — С. 443–444.

² Там само — С. 323.

³ Основні нормативні акти, які поширювалися на Україну, друкувалися в централізованому порядку у спеціальних збірниках. Цим процесом керував райхсміністр східних окупованих територій з підлеглими йому німецькими правовими службами. Основним виданням, у якому друкувалися юридичні приписи, став Збірник постанов райхсміністра східних окупованих територій, який ухвалював їх відповідно до указів фюрера та імперського (загаль-

Разом з тим, розробляючи та удосконалюючи систему «правосуддя», нацисти не втомлювалися підкреслювали, що на окупованій території, зокрема і в Україні, неможливо формально застосовувати «німецькі юридичні приписи» без належної «політичної суворості»¹. Отже, цей останній критерій і став головним засадничим принципом у застосуванні репресалій до населення окупованої території України. Приписи нацистської Феміди, здебільшого, залишилися деклараціями, і до тюрем різної категорії громадян потрапляли головним чином не за порушення «законів» окупаційної влади, а за політичними звинуваченнями (належність до комуністичної партії, радянського, польського, чи українського підпілля, нелояльне ставлення до «нового порядку», саботаж тощо).

Існував ще один спосіб «умиротворення» зайнятих земель — заручництво. Ця брутальна форма варваризації війни широко застосовувалася окупантами у всіх регіонах України. Певну частину часу заручники утримувались у тюремних казематах, звідки їх відпускали або страчували.

Отже, тюрми виконували дві функції: вони слугували місцем відбування ув'язнення, з одного боку, або ж тимчасового утримання бранців інших категорій, своєрідним «транзитом у невідомість» чи останнім «прихистком» перед страгою, — з іншого.

нонімецького) законодавства. Окрім Збірника постанов райхсміністра, на територію України поширювалася також дія «Вісника імперських законів» (Reichsgesetzblatt).

¹ Донесення начальника поліції безпеки та СД у Києві про ситуацію в Київському генеральному окрузі від 2 червня 1942 р. Переклад з німецької. // Київ очима ворога: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років»; редкол.: Л. В. Легасова (кер. Проекту) та ін. — К., 2012. — С. 208.

Для радянських громадян, які утримувалися в тюрмах окупованих населених пунктів, німці розробили спеціальні «Правила внутрішнього розпорядку», обов'язкові для всіх в'язнів, незалежно від віку та статі. Роздруковані типографським способом у вигляді листівки розміром у стандартний аркуш учнівського зошита, правила, підписані начальником тюрми, вручали кожному, хто потрапляв до нацистських лабетів, для неухильного виконання.

Передусім в'язнів інформували, що вартові мають право стріляти на ураження в разі спротиву або спроби втечі з тюрми та під час транспортування до іншого місця позбавлення волі чи на примусові роботи.

Далі ретельно виписувалися способи звертання арештантів до чергових наглядачів. «Помірним стукотінням» вони давали знати про свої потреби. У разі відчуття спраги належало просити німецькою мовою — «Бітте, вассер». Кілька разів на день дозволялося звертатися і про необхідність відвідати клозет — «Бітте, латрине». Тюремники навіть вказували арештантам, у якій позі слід справляти свої природні потреби.

У «Правилах» в'язням роз'яснювалося, як саме слід поводитися, почувши своє прізвище через наглядове віконце. У цьому випадку належало наблизитися на відстань одного метра до дверей камери і стати, витягнувши руки вздовж тіла. Коли відкривалися двері камери, всі невільники зобов'язувалися стати струнко біля стіни, розташованої навпроти виходу, обличчям до дверей. У разі, коли до в'язня зверталися чи називалося його прізвище, він мусив зробити крок уперед і так само мовчки стояти.

Окремо у «Правилах» були зафіксовані всілякі обмеження: заборонялося пошкоджувати будь-які предмети тюремного інтер'єру, забруднювати камери, коридори, сходи тощо; визирати з вікон, співати, голосно розмовляти, палити та вживати алко-

гольні напої; а також — у будь-який спосіб спілкуватися з в'язнями в сусідніх камерах (перестукуванням або в інший спосіб)¹.

На перший погляд «Правила» утримання радянських в'язнів у цілому не дуже відрізняються від аналогічних документів, чинних навіть у сучасній пенітенціарній системі. Навпаки, деякі з них мають ознаки цивілізованих вимог і виглядають досить поміркованими. Вірогідно, й сьогодні у в'язницях забороняють плювати на підлогу та пити горілку, а під час втечі стріляють. Втім, у цьому документі окупанти жодним словом не обмовилися про «норми» утримання за ґратами жінок та малих дітей, цілих родин, знуцання над німеччинами, пристарілими, хворими і каліками. Вони не зазначили там і того, що немилосердно катуватимуть невільників під час допитів, прагнучи отримати свідчення про тих, хто залишився на волі. Нічого не сказано у цитованому приписі й щодо нелюдського поводження окупантів з євреями та іншими категоріями громадян, яких у тюрмах не годували взагалі, а утримували цілими родинами для того, щоб невдовзі знищити у найближчих лісах та урочищах.

У цьому випадку німецька педантичність «спокійно» вживалася з грубим порушенням не лише «правил приличия і добрих нравов», як зазначалося у «Правилах», а й самого права на життя.

Привертає увагу те, що в документі прописувалося вживання німецької мови для спілкування між тюремним персоналом та бранцями. Очевидно, автори «Правил» передбачали, що в'язничними наглядачами будуть працювати лише особи німецької національності (як райхсдойче, так і фольксдойче). Однак масштаби репресивної практики на «східних окупованих територіях» виявилися такими, що власними силами забезпечити

¹ Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ — 3798 лф.

функціонування каральної машини гітлерівці не змогли. Тому їм довелося залучати місцеве населення та радянських військовополонених для здійснення цих функцій.

Персонал тюрем підбирали зазвичай з місцевих мешканців або колишніх радянських військовополонених, які під тиском чи з інших міркувань (як суто прагматичних, так і ідеологічних) зголошувалися на це. Той, хто заступав на роботу до в'язниці, давав обітницю на вірність окупаційній владі та підписку про дотримання таємниці та режиму такого змісту: «Я, нижчепідписаний громадянин Н, службовець [...] тюрми, даю цю підписку про те, що всі відомі мені службові таємниці будуть суворо охоронятися і нікому зі сторонніх осіб не розголошуватися»¹.

Всі найняті на роботу наглядачами, як правило, неухильно виконували накази та розпорядження нацистів, суворо стежили за тим, аби не допустити встановлення зв'язків між арештантами та особами, які перебували на волі, конвоювали арештованих на допити тощо. Окрім цих, «протокольних» обов'язків більшість начальників тюрем, наглядачів і вартових брали участь у катуванні в'язнів, транспортуванні їх до місця страти та розстрілах. Іноді арештантів розстрілювали в тюремних приміщеннях, здебільшого — в підвалах, де й закопували.

Начальники та наглядачі нацистських тюрем активно сприяли співробітникам СД в насаджуванні внутрішньокамерної агентури, яка мала завдання провокувати в'язнів, дізнаватися про підпільників, партизанів та інші категорії «шкідливих елементів, саботажників і ворогів III Райху», котрі діяли в тилу окупантів.

Наглядачі не гребували мародерством. Знятий перед розстрілом в'язнів одяг та взуття вони розбирали для власного ко-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 89 (1954 р.). — Спр. 56. — Арк. 137; Спр. 9. — Арк. 83.

ристування, а то й перепродажу на базарах. Через 2 тисячі років після страти Ісуса Христа картина повторювалася: кати ділили «ризи безвинних жертв».

З'ясувати постаті всіх, хто працював у нацистських тюрмах, не видається можливим. Хоча, така інформація накопичувалася у відповідних підрозділах НКВС-НКДБ, які після визволення займалися розшуком цих осіб. Вдалося дізнатися про діяльність лише окремих з тих «посадовців», які допомагали окупантам встановлювати «новий порядок», охороняли в'язнів і часто густо брали участь у масових розправах над ними.

Так, у Чернігівській тюрмі СД працювали здебільшого цивільні місцеві громадяни. Очолював в'язницю Олексій Носенко. Серед наглядців, як це не дивно, окрім місцевих мешканців, які за радянської влади працювали на виробництві та у різних установах, були й колишні комуністи та навіть священнослужителі. Всі вони в той чи інший спосіб долучалися до розправ над в'язнями, конвоювали приречених на місця розстрілів, шикували перед ямами, били їх, закопували трупи, займалися мародерством.

У перші дні окупації Чернігова у місцевій в'язниці, що підпорядковувалася спочатку міській управі та ортскомендатурі, а пізніше — СД, утримувалося 600–700 арештантів: партизанів, підпільників, цивільних громадян, підозрюваних в неояльності до нацистського режиму. Вже у грудні 1942 р. число арештантів перевищило 2000 осіб. Тюрма складалася з семи відділень: у першому утримувалися ті, що перебували під слідством, другому — особи, які працювали в СД та в інших окупаційних органах, третьому — засуджені на невеликі терміни, четвертому — смертники, п'ятому — військовополонені, шостому — особи, які підлягали відправленню до Німеччини, сьомому — поліцейські, які порушили існуючі для них німець-

кі приписи. Більшості в'язнів з числа опозиційних до режиму взагалі не видавали хліба, годували неочищеною картоплею, варивом з залишків овочів. Люди спали на голій підлозі, на прогулянки не виводилися. Відсутність елементарних санітарних умов призвела до спалаху у тюрмі висипного тифу, внаслідок якого померло 50 осіб.

За час функціонування Чернігівської тюрми було знищено понад 10 тис. ув'язнених. Масові страти тривали з весни 1942 р. до травня 1943 р. Розстрілювали партіями по 300 осіб, одного разу — одночасно близько 1000 бранців. Спочатку ці акції проходили за містом, в навколишніх лісах. Та, коли почастишали випадки втеч бранців, почали розстрілювати і у самій тюрмі. Це, зазвичай, робив німецький шеф тюрми та наближені до нього особи¹.

Місцеві колаборанти ставали тюремниками і в інших містах України.

Ніжинську тюрму СД очолив колишній місцевий педагог з вищою освітою Федір Гриценко, 1918 року народження. Начальником тюрми у Сумах німці призначили Никифора Лучанинова — місцевого мешканця, який на посади наглядачів підбирав своїх родичів та знайомих². Служба у в'язниці виявилася «хлібним місцем», тому навіть у таких специфічних закладах процвітало «кумівство».

Ворошиловградська тюрма не потрапила до переліку обстежених НКВС, як і багато аналогічних установ, що функціонували під час окупації. Та з документів, що зберігаються в ГДА СБУ, видається можливим скласти уявлення про режим та персонал цієї установи.

¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 89. — Спр. 9. — Арк. 81 зв. — 83.

² Там само. — Спр. 11. — Арк. 19; Спр. 56. — Арк. 149–151.

Ця в'язниця почала функціонувати практично одразу після окупації Ворошиловграда (17 липня 1942 р.). Спершу вона перебувала у підпорядкуванні начальника поліції, а після прибуття до міста німецької служби безпеки (СД) перейшла у підпорядкування цієї інституції. Арештанти, які утримувалися у 26 камерах, рахувалися не лише за СД, а й ГФП, у компетенції якої перебували справи про шпигунство, саботаж, розшук військовослужбовців Червоної армії на окупованій території тощо, а також так званим «Російським відділом допоміжної служби безпеки» (нім. – *Hilfspolizei*), створеним окупаційною адміністрацією з представників місцевого населення та призначеного для репресій проти євреїв і партійно-радянського активу. У камерах допоміжної поліції утримувалися здебільшого кримінальні злочинці, в тому числі й дрібні крадії; у застінках СД — арештовані за антинацистську агітацію, комуністи, комсомольці та підозрювані у розвідувальній діяльності; в камерах ГФП — особи, запідозрені у зв'язках з партизанами. Найсуворіший режим встановлювався для арештантів ГФП, які позбавлялися побачень та передач. Їх намагалися не виводити за межі тюрми, допитуючи просто в камерах.

З самого початку окупації Ворошиловграда німці призначили керувати в'язницею Валентина Страцинського — дезертира Червоної армії. 15 листопада 1942 р. його заступив на цій посаді місцевий мешканець, німець за національністю — Олег Менгден, який виконував ці обов'язки аж до відступу окупантів¹.

У Харкові, як і в багатьох інших великих містах України, окупанти організували кілька місць примусового утримання

¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 89. — Спр. 31. — Арк. 329; Спр. 33. — Арк. 5–8 зв.

для бранців різних категорій. Окрім найбільшої «Холодногірської» тюрми у підвалі готелю «Інтернаціонал» на центральній площі Дзержинського (нині — Свободи) фельдкомендатура створила табір заручників на чолі з підполковником фельджандармерії Родосом. Охороняли його військовослужбовці 68-ї піхотної дивізії. В'язнів страчували щоразу, коли траплявся черговий інцидент — сутичка між партизанами та окупантами чи теракт, організований підпільниками. Наприклад, після вибуху у приміщенні саперної частини було повішено 20 заручників. У приватному записі офіцера-інтенданта 55-го армійського корпусу зазначено, що лише одного дня — 28 листопада 1941 р. — кількість заручників «скоротилася на 400 осіб».

У місті функціонував також збірний пункт біженців та мігрантів, які перебували під підозрою у шпигунстві. Після перевірки вірогідних розвідників і зв'язкових радянського підпілля, а також євреїв переправляли до служби безпеки СД (вул. Пушкінська, 94). Крім того, у Харкові нацисти організували два табори для полонених червоноармійців: на Холодній Горі та в Орджонікідзевському районі. У першому утримувалося понад 20 тис. бранців, у другому — 2,5 тис. (з них загинуло відповідно близько 10 тис. і 1 тис.)¹.

До харківських в'язниць потрапляли громадяни, арештовані за спроби ухилитися від виїзду на примусові роботи до Німеччини. Прізвища цих затриманих часто-густо друкувались у пресі, що, на переконання німецьких властей, давало залякуючий ефект.

Через місцеві в'язниці пройшла більшість членів радянського антинацистського підпілля, схоплених гітлерівськими спецслуж-

¹ Скоробогатов А. В. Харків у часи нацистської окупації (1941–1943). — Х: Прапор, 2004. — С. 71–73, С. 77, 78.

бами. Так, І. Бакулін, який очолював Харківський підпільний обком КП(б)У, у передсмертному листі на волю писав: «...Сиджу я в гестапівській в'язниці на Раднаркомівській вулиці (колишня НКВС)...». У катівнях загинули зв'язкова І. Бакуліна — Н. Даньшева, а також представники ЦК КП(б)У А. Коротун та М. Ігнат'єв.¹

Розстріли в'язнів Харківської («Холодногірської») тюрми відбувалися не лише на околицях міста, а й у лісових масивах, розташованих уздовж берега річки Сіверський Донець поблизу м. Вовчанська, а також у селі Куряж Дергачівського району Харківської області. Тут у повоєнні роки були виявлені масові поховання цивільних громадян та військовополонених. На території колишньої Курязької дитячої колонії ім. Горького, де гітлерівські загарбники облаштували концтабір, розстрілювали арештантів Харківської тюрми. Такі ж масові розстріли в'язнів цієї буцегарні відбувалися і в навколишніх лісах та в міській смузі. У жовтні 1942 р. і в січні-лютому 1943 р. у харківському лісопарку — улюбленій зоні відпочинку городян, розташованому в північно-західній частині міста, на галявині розміром 300 м² та на відстані 200 м² від Білгородського шосе німці з кулеметів розстрілювали радянських військовополонених, людей похилого віку, жінок та дітей. Для загортання землі в ямах, де знайшли свій останній спочинок понад 8 тис. цивільних громадян, окупанти зігнали місцеве населення².

Обов'язки начальника найбільшої харківської, «Холодногірської» тюрми виконував Петро Сіренко, охоронні функції покладалися на спеціально створений батальйон поліції з 232 осіб, укомплектований головним чином з колишніх ра-

¹ Там само. — С.116, 258.

² ГДА СБУ. — Ф. 60. — Спр. 83517. — Арк. 33–34.

дяньських військовополонених і цивільних громадян, які походили з Харкова та області¹.

Режим утримання у всіх нацистських тюрмах був практично однаковим. Зазвичай, арештовані поділялися на три категорії. До першої належали комуністи, комсомольці та партизани, стосовно яких проводилося слідство. Ці в'язні обліковувалися за прізвищами з вказівкою дати арешту та служби, за якою вони рахувалися. Бранці отримували по 200 г хліба на день, іноді — суп. Друга група невільників складалася, здебільшого, з громадян єврейської національності, яких утримували в значно гірших умовах: у переповнених камерах, без їжі та води, оскільки їх чекала лише одна дорога — на розстріл або в «душогубки» (спеціально обладнані фургони, вихлопні гази з яких виводились до герметично закритого кузова), що використовувалися німцями як мобільний засіб знищення людей. Ці приречені в'язні-євреї часто-густо навіть не обліковувалися, хоча перед тим масове організоване знищення проводилось за точними, скрупульозно складеними списками, в яких не пропустили нікого: ані літніх людей, котрі доживали своє життя, ані немовлят, які ще не зробили жодного кроку. Всіх цих людей об'єднувала лише їх національність, яка у викривленій свідомості нацистів вважалась єдиним і головним «злочином».

Як вже підкреслювалося вище, нацисти повсюдно практикували масове (в тому числі й родинне) заручництво. Можна припустити, що заручниками були саме ті, хто не здогадувався, чому вони потрапили за ґрати. Цілі родини перебували не лише в Тернопільській в'язниці, а й в інших подібних закладах. Так, у тюрмі м. Лубни на Полтавщині зберігся напис, з якого випливає, що одночасно в ув'язненні утримували 55-річну Лю-

¹ Там само. — Ф. 1. — Оп. 89 (1954 р.) — Спр. 25. — Арк. 45, 51, 61.

лякову Докію Єгорівну, вірогідно її дітей — 19-річну Люлякову Марію Іванівну, Володимира і Миколу Люлякових відповідно 10 й 12 років від народження, а також дворічну дівчинку — Люлякову Олену Петрівну¹.

Аналогічні факти зафіксовані і в Рославльській в'язниці Смоленської області, де за ґратами спільно перебували Силюкова Шура — 27 років, Силюков Жорж — 7 років, Силюков Славко — 4 роки, Фомкіна Ніна — 19 років, Фомкін Шура — 15 років, Лукашкіна Сима — 25 років, всі — з м. Спас-Деменськ Смоленської (нині Калузької) області².

Здебільшого цілими сім'ями ці нещасні йшли в небуття. Дорослих нищили разом з малими дітьми безжально й послідовно. На стіні камери № 16 тюрми СД у Києві зберігся напис: «Глущенко Варвара, 24 лет, сын Леня

2-х лет. Погибли 1.7.[19]43 г. Без вины погибли»». Схожі слова були видряпані на стіні камери № 1 в тюрмі російського міста Брянськ: «Содержались Нецель София Григорьевна с ребенком 2,5 года»³.

Враховуючи тотальний характер нацистського терору, видається важливим встановлення мотивації та причин ув'язнення різних категорій місцевого населення. З наявних документів постає ціла низка підстав для взяття людей під варту (в підкупальній дійсності їх було значно більше). Громадян заарештовували за втечу з примусових робіт, з транспортів, якими цивільних каторжан везли до Райху, запізнення на роботу, відмову працювати чи їхати до Німеччини. До в'язниць кидали за пиятику, хабарництво, підробку квитків у кіно та різноманітних доку-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 47.

² Там само. — Арк. 14.

³ Там само. — Арк. 10.

ментів, проїзд без пропусків, проституцію, купівлю краденого, провини членів родини, зберігання, носіння й використання вогнепальної зброї, навіть за спробу купити хліба та інші продукти харчування, розтрати казенних коштів і матеріальних цінностей, згвалтування.

Якщо для одних тюремні каземати стали останнім, що вони бачили перед стратою, то для інших лише одним з етапів їх поневірянь. За дрібні правопорушення німці призначали штрафи, тілесні покарання, незначні терміни ув'язнення і, зрештою, відпускали бранців. У зв'язку з гострим дефіцитом робочих рук в Німеччині у 1943–1944 рр. гітлерівці багатьох арештованих відправляли на примусову працю до Райху. Дехто потрапляв у «штрафні батальйони». Так, для павлоградських шахтарів, які з 15 вересня 1943 р. очікували вивезення до Німеччини, Дніпропетровська тюрма стала своєрідним «перевалочним пунктом»¹. Ще для когось в'язниці були «транзитом у вічність».

Всі ці арештанти мали різний статус. Одні вже були засуджені, інші — чекали свого вироку. Зрозуміти логіку вміщення до тюрем, тривалого утримання там різних категорій громадян, а також застосування до них різних видів покарання включно зі смертною карою, на перший погляд, начебто й неважко. Втім, ретельно розібратися у правилах функціонування нацистської Феміди, а також карально-репресивних органів, за позасудовими вердиктами котрих велика кількість представників різних категорій осіб опинялася у неволі, сьогодні видається можливим завдяки нещодавно опублікованим науковим розвідкам, присвяченим цій проблемі².

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 32.

² Див. *Гончаренко О. М.* — Названа праця.

Більшість т. зв. побутових кримінальних злочинів і «господарських» правопорушень дійсно розглядалися судами шефенів (крадіжки, нанесення побоїв, безгосподарність, зловживання владою, незаконний дозвіл на різання свиней, порушення дозвільної системи, режиму і т. ін). Саме за їх вироками й опинялися у в'язницях ті, хто залишив написи у камерах на кшталт: «Здесь сидели 2 каторжника Луцкий Борис за кражу, Джембеков Артем (8 лет¹) за покупку ворованного сахара 60 кг. Выехали 29.IX-[19]43 г. куда не знаем, прощай родной Киев» (камера № 52 Лук'янівської в'язниці м. Києва)².

У камері № 30 тюрми м. Остров Псковської області зафіксований такий напис: «Здесь сидела Черкасова Т. И. за проезд без пропуска в г. Остров из г. Псков 22 декабря 1943 г. Отпущена домой 7 января 1943 г.»³. За запізнення на роботу 10 листопада 1944 р. відсиділа три тижні у камері № 5 в'язниці м. Рига жінка — уродженка Саласпільської волості. Антоне Баневічус просидів один рік у камері № 1 тюрми м. Вільнюс Литовської РСР за придбання у спекулянта пару пруських черевиків. Ще 10 місяців додали цьому чоловіку за те, що він дав кусень хліба радянському військовополоненому⁴.

Серед написів багато таких, які засвідчують, що німці дуже суворо карали за спекуляцію — досить розповсюджене явище у період окупації. Багато людей, намагаючись порятуватися від голоду, обмінювали в навколишніх селах власні пожитки на продукти харчування. Їх також обвинувачували у спекуляції.

¹ Так в оригіналі документа. Йдеться про термін покарання.

² ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 29.

³ Там само. — Арк. 17.

⁴ Там само. — Арк. 18.

Щоправда, не бракувало й «спритників», які дійсно намагалися нажитися, перепродуючи втридорога продукти харчування.

У тюрмі білоруського м. Могильова залишив свій напис Йосип Йосипович Козловський, який сидів там п'ять з половиною місяців — з 16 травня до 31 жовтня 1942 р. — за крадіжку двох коней¹. Можна припустити, що по сусідству з цим чоловіком утримувалися й інші подібні арештанти, про що свідчить лексика їх написів, зокрема й вислів: «взят на ворон», яким часто-густо користувалися досвідчені кримінальники, або ті, хто був схильний до таких запозичень. У цій же тюрмі, в приміщенні гаража два місяці сиділи за проституцію й жінки, одна з яких залишила по собі такі рядки: «Здесь сидела за проституцию Дурнова Нина 2 месяца и освобождена 20 июля 1942 года»².

За вбивство отримали від німецького правосуддя найвищу міру покарання декілька в'язнів Вінницької тюрми. Написи, що свідчили про це, збереглися у камері № 20: «Погиб через жену проститутку. Кобзев Петр Петрович» та у карцері: «Мазур Петро Семенов[ич]. 1917 г. рожд[ения], с. Гавришивка... Убив свою сестру за те, що вона навела на мене наглість, що я партизан. Сидів 20 діб, а потім розстріляний»³.

Та переважали серед в'язнів нацистських тюрем все ж політичні противники окупаційного режиму — особи, арештовані за обвинуваченням у шпигунстві на користь ворога, поранення чи вбивство німецьких військовослужбовців, відмову служити у створених німцями збройних формуваннях чи перехід з однієї до другої частини, виконання українських патріотичних пісень, неслояльні висловлювання про «новий порядок», підпільну

¹ Там само. — Арк. 24.

² ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 30.

³ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 43.

й партизанську діяльність, саботаж заходів окупаційної адміністрації, диверсії на промислових об'єктах, комунікаціях тощо.

На відміну від кримінальних злочинів, реальна ситуація з т.зв. політичними справами, не мала жодного відношення до задекларованих окупантами правил та протоколу судочинства. Вони проваджувалися німецькими судами, або ж, взагалі, в позасудовому порядку.

Справи «політичних ворогів», зокрема на території райхскомісаріату «Україна», належали до компетенції вищого СС і поліційного керівника (командувача поліції безпеки і служби СД)^{1*}. До переліку таких потрапили: «1. Комуністи (компартія, комуністи, державний апарат, НКВС, нелегальна пропаганда); 2. Саботаж, зриви робіт; 3. Рух опору; 4. Замахи, справи про службу охорони; 5. Справи про зброю і вибухові речовини; 6. Євреї; 7. Церква»². Найпоширенішими видами покарань для перелічених категорій осіб та вчинених ними «злочинів» стали: ув'язнення у концтаборі, а також смертна кара. Під безпосереднім керівництвом та контролем керівників згаданих карально-репресивних органів здійснювалося знищення єврейського населення, якому з різних причин пощастило вціліти після проведених акцій літа-осені 1941 р.

Вища міра покарання як судовий та позасудовий вид покарання та ефективна форма залякування населення окупа-

¹ Керівництво поліцією СД та поліцією порядку здійснював Вищий СС і поліційний фюрер (Höherer SS und Polizei Führer Rusland-Sud), який мав двох заступників: з поліції безпеки і СД та поліції порядку. З червня до грудня 1941 р. ним був СС-обергрупенфюрер Ф. Еккельн, а з грудня 1941 і до березня 1944 рр. — СС-обергрупенфюрер Г. Прюцман. У кожній з генеральних округ усією поліцією керував СС і поліційний фюрер (SS und Polizei Führer), який також мав двох заступників.

² Гончаренко О. М. Названа праця. — С. 217.

ваних територій переважала серед інших видів нацистського терору. У такий спосіб каралися особи, які вчиняли злочинні дії щодо німецької держави або влади, встановленої в окупованих областях; «допускали насильство» проти громадянина Райху, фольксдойче, солдатів та офіцерів німецької армії, поліції включно з її допоміжними силами, державної служби праці, службової установи чи осередку НСДАП; підбурювали до непослуху чи виступали проти німецьких розпоряджень та наказів; навмисно перешкоджали виконанню виданих владою розпоряджень; допомагали «ворожонімецьким змаганням або старалися утримати в силі організаційну консолідацію об'єднань, які заборонені німецькою владою»; «вчинили підпал, якщо він шкодив німецьким інтересам»¹.

Райхскомісар своїм розпорядженням мав право розширювати коло осіб, які підпадали під покарання. У директиві з цього приводу зазначалося: «хто через ненавмисну або підбурювальну діяльність проявляє ворожонімецький настрій, або своєю поведінкою знижує повагу чи шкодить благу Німецької держави чи німецькому народу», а також «має особливо низькі наміри», той заслуговує на смертну кару. Допускалася вона й щодо «неповнолітніх тяжких злочинців». Ці приписи застосовувалися диференційовано до різних категорій населення. Згідно з розпорядженням «Про застосування карних законів проти поляків і жидів у східних округах» від 4 грудня 1941 р., вводилися суворіші заходи впливу стосовно представників цих національностей².

Санкціонування смертної кари передбачалося для місцевого цивільного населення у випадках зберігання зброї, знищен-

¹ Гончаренко О. М. Названа праця. — С. 445.

² Гончаренко О. М. Названа праця. — С. 445.

ня сільськогосподарських продуктів, допомоги втікачам з полону, саботажникам, або ж за приховування інформації про їх місцезнаходження, порушення порядку забою худоби, правил попередження інфекційних захворювань та правил евакуації населення з прифронтових районів, зараженні венеричною хворобою німця, тощо¹. Стіни камери № 35 Лук'янівської в'язниці міста Києва зберегли такий напис: «Заика Федор ... расстрелян за подозрение хранения огнестрельного оружия»².

У Києві під час окупації окрім відомих тюрем на Лук'янівці та Короленка, 33, функціонувало ще декілька менших: по вул. Короленка, 15, у якій дислокувався кримінальний відділ СД, чи т.зв. допоміжна кримінальна поліція, де утримували здебільшого киян, затриманих за побутові злочини; по вул. Польовій (Шулявка), де сиділи німецькі та українські поліцаї; по вул. П. Орлика (вул. Чекістів, 5-а) (ДОПР) для службовців української охоронної поліції м. Києва³.

Як це не парадоксально, але про функціонування київських тюрем та їх персонал в період нацистської окупації відомо не так вже й багато. Так, не можна абсолютно точно встановити чисельність арештантів, що перебували у найбільших казематах столиці. З написів, що збереглися у в'язниці по вул. Короленка, 33, відомо, що саме звідти німці вивозили приречених на масові розстріли. Саме у тамтешніх камерах, іноді в різний час, подекуди одночасно, перебували непримиренні ідеологічні опоненти — комуністи та прибічники ідеї незалежності України. Зі скупих рядків архівних документів — свідчень оче-

¹ Гончаренко О. М. Названа праця. — С. 237, 445.

² ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 29.

³ Ці дані люб'язно надані співробітником музею історії Києва Т. О. Євстаф'євою.

видців — читаємо так: «...У камерах, розрахованих на 4 особи, зазвичай перебувало по 15–20 осіб. ... Арештантам на добу видавали 150 грамів хліба та тарілку супу. Під час допитів застосовувалися тортури: арештованих били сталевими прутами з загостреними кінцями, підвішували за ноги головою донизу, палили тіло розпеченими предметами та ін. Аби домогтися потрібних свідчень, застосовували катування дітей на очах їх батьків. Тих, хто не визнавав своєї провини, вміщували до карцерів. Розстріли відбувалися просто у дворі тюрми. Іноді приречених вивозили за місто, чи до Бабиного Яру»¹.

Похмурі тюремні стіни залишили нерозкритою таємницю перебування на Короленка, 33 тих бранців, які нічого не писали, однак відомі з інших подій. Так, деякі футболісти київського «Динамо» також побували в гітлерівських застінках. Вісім спортсменів після нетривалого ув'язнення були страчені у Бабиному Яру. У лютому 1942 р. у тамтешніх стінах кілька днів після арешту перед розстрілом утримували поетесу й суспільно-політичного діяча Олену Телігу. Цей сумний перелік осіб, які переступили в останній раз поріг тюремної камери й пішли назустріч смерті, можна продовжувати до нескінченності...

Встановити весь реєстр «злочинів», які стали підставою для ув'язнення у цій тюрмі, надзвичайно складно. Втім, з окремих документів, виявлених вже після визволення столиці України, можливо скласти уявлення про те, чим керувалися німецька поліція безпеки та служба безпеки в Києві, коли виявляла та арештовувала «підозрілих громадян».

Перший документ — «Іменний список злочинців, передбачених для особливого поводження», завізований командиром поліції безпеки та служби безпеки в Києві й датований 1 квітня

¹ ДА СБУ. — Ф. 11. — Спр. 937. — Т. 3. — Арк. 22.

1943 р., містив дані про 50 осіб з відповідними чотиризначними реєстраційними номерами. У цьому переліку окрім прізвища та імені у четвертій колонці вказувався «злочинний» статус заарештованого. Найчастіше зустрічалися тавруючі записи на зразок «комуніст», «партизан». У списку згадуються також євреї, цигани та «прибічники Мельника». У другому списку, складеному гітлерівцями 10 серпня 1943 р., подавався перелік 47 осіб тих самих категорій. Серед «арештантів для переведення на службовий об'єкт», у списку, складеному 13 вересня 1943 р. й підписаному тим же командиром поліції безпеки та служби безпеки в Києві, наводилося 27 прізвищ та реєстраційні номери. Аналогічна інформація містилася ще в одному переліку на 30 осіб. З решти листів копіювального паперу вдалося відтворити лише прізвища та ім'я в'язнів. Загалом на тих десяти сторінках згадувалося 323 особи¹. Звичайно, ці проскрипційні переліки, датовані квітнем-вереснем 1943 р., навіть у сукупності з актом обстеження київської в'язниці поліції безпеки та СД не дозволяють скласти більш-менш точне та вичерпне уявлення ні про чисельний, ні про якісний склад арештантів тюрми по вул. Короленка, 33. Втім, і вони вказують на те, що у її камерах сиділи здебільшого політичні опоненти окупаційної влади, або ті, кого вона сама до таких зарахувала.

З поодиноких архівних документів вдалося реконструювати деякі деталі функціонування іншої Київської тюрми — Лук'янівської. На чотирьох поверхах її спецкорпусу також утримувалося чимало в'язнів. У двері кожної з камер німці вмонтували спеціальні таблички, виготовлені з німецькою точністю й акуратністю, на яких перелічувалися всі арештанти². Вірогід-

¹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 129. — Арк. 179–183.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 29 зв. — 30 зв.; ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 67–69 зв.

но в'язні перебували там досить тривалий час. Однак і донині не виявлені документи, які дали б можливість стверджувати, чи вони перебували там під слідством, чи вже відбували покарання. Можна, хіба-що, припустити, що утримання в'язнів у цьому місці позбавлення волі не було превентивним заходом.

У тюрмах опинялися й громадяни, запроторені туди допоміжною кримінальною службою, що діяла при управліннях поліції безпеки та СД (здебільшого у великих містах). Так, у Дніпропетровську ця поліційна структура складалася з трьох підрозділів: політичної групи, групи боротьби зі зловживаннями та групи розшуку. До компетенції політичної групи належали: «комуністи, жиди, цигани, партизани, шпигуни, диверсанти, провокатори, крупні спекулянти, члени винищувального загону, всі військовополонені, агітація проти Німецького командування, особи, які переховують або сприяють вищезгаданим злочинцям, і перевірка громадян на предмет прописки»¹.

Таким чином, у сформованій нацистами карально-репресивній системі, тюрми стали важливим елементом політики терору, засобом залякування населення загарбаних гітлерівцями земель. У місцях позбавлення волі застосовувалися різні технології «впливу» на людей з тим, щоб отримати потрібні свідчення, паралізувати волю до спротиву, принизити гідність місцевих мешканців та військовополонених, схилити їх до співпраці.

Написи на стінах нацистських катівень неспроможні відтворити весь арсенал прийомів, до яких вдавалися карателі, розкрити життєві історії всіх, хто пройшов через них. Та вони, як жодні інші джерела, дають змогу відчутти гнітючу тюремну атмосферу, страждання й відчай одних та віру в краще — інших.

¹ *Гончаренко О. М.* Названа праця. — С. 412.

Розділ 2

Організаційні заходи НКВС з обстеження в'язниць на визволеній території

Робота з обстеження тюрем, де окупанти утримували цивільних громадян та військовополонених, спочатку планувалася у загальному контексті встановлення наслідків гітлерівського «господарювання» в той час, коли більша частина території України вже була окупована загарбниками, а деякі регіони, зокрема Ворошиловградська область, ще контролювалися радянською владою.

Так, у наказі НКВС СРСР від 12 грудня 1941 р. «Про оперативно-чекістське обслуговування місцевостей, визволених від військ противника» головним чином окреслювалося досить широке (ще не персоніфіковане) коло осіб, яких планувалося виявити та арештувати за співпрацю з ворогом¹. У циркулярі цього ж відомства, датованому 18 лютого 1942 р., окрім згаданих вище заходів, планувалася робота з накопичення інформації про наслідки окупації у звільнених містах та селах². Серед іншого

¹ Органы государственной безопасности ССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов. Том второй. Книга 2. Начало. 1 сентября — 31 декабря 1941 года. — М., 2000. — С. 413–414.

² ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 35. — Спр. 2. — Арк. 104–108 зв.

наказувалося подавати до НКВС СРСР доповіді, в яких мали бути висвітлені такі питання: «...режим, встановлений німцями, ...найбільш яскраві факти насильства, грабунків та звірств, які вчинялися німцями над місцевим населенням..., діяльність каральних та адміністративних органів»¹.

Зрозуміло, що о тій порі ніхто детально не вказував, де саме потрібно добувати таку інформацію, хоча заходи з обстеження тюрем, які функціонували під час окупації, мали здійснюватися якраз у контексті цих приписів.

12 серпня 1943 р. перед звільненням першого великого міста України — Харківа, нарком внутрішніх справ УРСР В. Рясной адресував листа командувачам Воронежського, Південно-Західного, Південного та Степового фронтів щодо організації збирання документів та матеріальних свідчень про окупаційний режим. Мотивація такого рішення досить аргументовано викладена у преамбулі звернення. Очільник НКВС республіки звертав увагу на те, що після вигнання з території Української РСР гітлерівців у містах, райцентрах, селах та інших населених пунктах залишається чимала кількість документальних комплексів, утворених внаслідок діяльності установ, організацій та підприємств, які функціонували за окупантів. Він слушно оцінив вагомість цих документів, а також уцілілих архівних матеріалів радянського походження, не евакуйованих перед відступом Червоної армії, як таких, що мають «надзвичайно важливе політичне, науково-історичне та оперативно-довідкове значення для вивчення історії Великої Вітчизняної війни». Особливо важливими визнавалися документи гестапо, військових комендатур, СС, української допоміжної поліції, жандармерії, відділів пропаганди, бірж праці, міських, районних

¹ Там само. — Арк. 107–108.

та сільських управ, редакцій газет, а також «націоналістичних контрреволюційних організацій».

Надзвичайне занепокоєння автора листа викликали непоодинокі випадки знищення важливих документів, а також використання червоноармійцями цінних паперів для опалювання, паління цигарок тощо.

З метою збереження всіх документальних матеріалів, які залишилися у визволених містах та селах України, командувачам фронтів рекомендувалося дати вказівку своїм підлеглим в арміях, об'єднаннях, з'єднаннях, частинах та інших військових підрозділах категорично заборонити знищення будь-яких документів, що залишилися після перебування окупаційної влади, а також займати приміщення, де раніше розташовувалися архіви НКВС.

Окрім цього, нарком внутрішніх справ УРСР просив зобов'язати начальників військових гарнізонів включити до своїх наказів спеціальний пункт про охорону всіх історичних документів та обов'язкову передачу їх відповідним підрозділам НКВС¹.

Того ж дня, 13 серпня 1943 р., нарком внутрішніх справ УРСР В. Рясной підписав наказ № 006 «Про збирання документальних матеріалів Великої Вітчизняної війни у районах УРСР, звільнених від німецько-фашистських загарбників», у якому викладалася та ж сама аргументація. Оперативний склад міськвідділів та райвідділів внутрішніх справ (оперуповноважені, дільничні та інші) зобов'язувалися збирати та передавати до державних архівів окрім документів діловодства відповідних установ, що функціонували за часів окупації, особисте листування активних пособників ворога, газети, листи, звернення, накази, журнали і книжки, матеріальні свідчення про звірства,

¹ ГДА МВС України. — Ф. 46. — Спр. 64. — Арк. 8–8 зв.

руйнування та збитки, завдані радянській державі й окремим громадянам¹.

У контексті директив, що з'явилися 13 серпня 1943 р., цілком органічними видавалися заходи з фіксації інших фактів підокупаційної дійсності, до яких відносилися і написи в'язнів у тюремних камерах.

26 серпня 1943 р. начальник Тюремного управління НКВС СРСР, комісар держбезпеки М.Нікольський спільно з керівником оперативного відділу цього ж підрозділу підписали та розіслали начальникам тюремних відділів УНКВС Краснодарського краю, Ростовської, Курської, Орловської, Смоленської, Калінінської, Ленінградської областей, а також НКВС Української РСР директиву № 30/0-2245. У цьому досить розлогому документі йшлося про те, що у ході визволення Червоною армією від гітлерівців радянських міст підрозділи, відповідальні за функціонування тюрем, зобов'язані здійснювати ретельний огляд приміщень в'язниць (в тому числі і зруйнованих), де окупанти утримували цивільних громадян та військовополонених. Мета обстеження полягала у виявленні архівів та копіюванні записів на стінах камер з прізвищами осіб, які там утримувалися, встановленні «сутності їх обвинувачень»².

Слід зазначити, що ще до появи директиви начальника Тюремного управління НКВС СРСР спорадичні огляди тюрем та складання відповідних актів здійснювали члени оперативних груп, які мали широкі повноваження у встановленні наслідків перебування гітлерівців на окупованій території. До них приєднувалися і співробітники місцевих тюремних від-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 46. — Спр. 64. — Арк. 9–10.

² Там само. — Ф. 7. — оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 29.

ділень або в'язниць визволених населених пунктів¹. Втім, згідно з серпневою директивою ці обстеження перейшли до компетенції лише вузького кола осіб, дотичних до функціонування місць позбавлення волі. З огляду на те, що архіви, виявлені в тюрмах, і написи на стінах камер та інших предметах інтер'єру «становили оперативний інтерес», цієї ділянкою опікувався винятково керівний та оперативний склад тюремних відділів відповідних регіональних підрозділів та тюрем².

Не здійснюючи наразі глибокого історичного екскурсу в історію пенітенціарної системи в СРСР, принагідно зазначимо, що на початок Другої світової війни (станом на 17 грудня 1939 р.) у підпорядкуванні Головного Тюремного управління (ГТУ) НКВС СРСР перебували всі в'язниці, в тому числі й ті, що належали до системи органів державної безпеки. З початку 1940 р. певну їх частину стали передавати ГУЛАГу, використовуючи як пересильні тюрми (пункти). Вже у лютому 1941 р. у контексті загальної масштабної реорганізації органів внутрішніх справ та державної безпеки, в т.ч. й поділу НКВС СРСР на два наркомати — внутрішніх справ і державної безпеки — у складі НКВС СРСР залишилося управління, яке опікувалося тюрмами. Щоправда, тепер від його старої назви прибрали слово «Головне». Внутрішні тюрми органів державної безпеки підпорядкували обліково-архівному відділу («А») НКДБ. Аналогічну процедуру перепідпорядкування підрозділ, що контролював роботу тюрем, пройшов ще двічі після нападу Німеччини на СРСР: 20 липня 1941 р. — після злиття НКВС і НКДБ в єдиний наркомат, керівництво всіма в'язницями (окрім пересиль-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 29.

² ДАРФ. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 2; ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 21.

них, підпорядкованих ГУЛАГу) знову зосереджується в Тюремному управлінні НКВС СРСР. 24 квітня 1943 р. — разом з поділом НКВС на два наркомати відновлюється попереднє підпорядкування в'язниць^{1*}. Керівництво тюрмами союзного та республіканських наркоматів державної безпеки покладається на відділ (згодом — управління) «А» НКДБ.

Отже, чергова реорганізація збіглася у часі з розгортанням роботи з обстеження тюрем. Всі заходи у цьому напрямі, як вже підкреслювалося, регламентувалися відповідними приписами союзного та республіканського НКВС 1941–1942 рр., а також згаданою директивою Тюремного управління НКВС СРСР від 26 серпня 1943 р., й розгорнулися передусім у вже визволених районах України.

Незважаючи на вказівки та детальні інструкції з Москви, багато що у роботі з обстеження тюрем залежало безпосередньо від керівництва республіканських наркоматів внутрішніх справ, державної безпеки та, власне, підрозділів цих відомств, котрі опікувалися організацією та функціонуванням місць позбавлення волі.

Попри те, що очільники НКВС та НКДБ УРСР, безумовно, були причетними до обстеження в'язниць, оскільки саме на них покладалася оперативна складова цієї масштабної роботи, слід детальніше зупинитися саме на постаті керівника тюремного відомства, котрий безпосередньо виконував усі приписи союзного Тюремного управління в частині обстеження в'язниць

¹ Пізніше відбуваються схожі на попередні реорганізаційні зміни, пов'язані передусім з реформуванням МВС та МДБ, а також наступним підпорядкуванням тюрем міністерству юстиції й згодом знову їх поверненням у відання МВС. Щоправда, в'язниці МДБ-КДБ у повоєнний період та в наступні десятиріччя підпорядковувалися винятково власному відомству. 27 вересня 1946 р. наказом МДБ був організований Тюремний відділ МДБ.

та копіювання написів, що там залишилися. Підполковника державної безпеки Ісидора Михайловича Бітневського¹ — людину, надзвичайно далеку за своєю попередньою діяльністю від пенітенціарної системи, призначили начальником Тюремного управління (до 1 жовтня 1943 р. — відділ) НКВС УРСР ще влітку 1942 р., коли територія України була повністю окупована. Перед тим, у вересні 1941 р., він — тоді заступник начальника особливого відділу 37-ї армії Південно-Західного фронту — разом з іншими потрапив у оточення під Києвом. Вийшов з ворожого кільця вже у листопаді. Наслідком розслідування обставин виходу з оточення (таку процедуру проходив кожен співробітник НКВС) для І. Бітневського став однозначний вердикт: «...використовувати у роботі [в НКВС УРСР] лише у тилу». Отже, посада начальника Тюремного відділу НКВС УРСР для колишнього контррозвідника була досить непоганим прилистом і навіть кар'єрним стрибком на фоні можливих негативних наслідків, котрі цілком реально загрожували йому через окремі свідчення^{2*} тих, хто разом з ним вирвався з ворожого кільця.

¹ І. М. Бітневський народився 31 грудня 1899 р. у Харкові в багатодітній родині. У 1913 р. закінчив Харківське міське училище, після чого упродовж чотирьох років працював конторником одного зі страхових агентств. У 1918 р. вступив на службу до Червоної армії, у лавах якої почалася його кар'єра контррозвідника, що тривала аж до перших місяців Великої Вітчизняної війни.

² Серед матеріалів слідства є свідчення лейтенанта держбезпеки І. Когана, який стверджував, що з ініціативи І. Бітневського він був залишений в оточенні пораненим. Втім, ці покази під час розслідування у листопаді-грудні 1941 р. були спростовані іншими допитаними у цій справі. Згодом, у 1947–1951 р., їх раз по раз згадували, коли матеріали справи І. Бітневського — вже начальника Всеукраїнської школи НКВС СРСР (згодом — Київська офіцерська школа МВС СРСР (1947–1948 рр.), з 1949 — Київська офіцерська школа МДБ СРСР) розглядали у контексті чергового службового розслідування чи атестації. 25 грудня 1950 р. І. Бітневського усунули з поса-

Людині, котра не мала жодного досвіду роботи у пенітенціарній системі НКВС, напевно, було нелегко організовувати обстеження вцілілого тюремного господарства у визволених районах. До того ж, огляд камер, копіювання написів в'язнів, складання відповідних актів доводилося проводити у надзвичайно стислі терміни. І не лише тому, що підганяло московське начальство. Ситуація у визволених районах, коли розгорталося широкомасштабне виявлення зрадників та осіб, які співпрацювали з окупаційною владою, вимагала швидкого відновлення роботи місць позбавлення волі. Тому персоналу закладів пенітенціарної системи доводилося паралельно виконувати два (іноді несумісні) завдання, з одного боку, — уважно й ретельно оглядати камери, здійснюючи копіювання написів, залишених там в'язнями, з іншого, — пришвидшеними темпами готувати буцегарні для прийому нових бранців (нашвидкуруч ремонтувати зруйновані та робити косметичний ремонт уцілілих приміщень).

Вірогідно, І. Бітневський не зміг би впоратися з такими обсягами роботи, якби йому не допомагав заступник начальника оперативного відділу Тюремного управління НКВС УРСР, а фактично — його права рука Йосип Корщевер¹. Ця людина мала неабиякий досвід роботи у тюремній системі України. Ще у перші дні війни, під проводом союзного шефа М. Нікольського він разом зі своїм безпосереднім начальником у респуб-

ди керівника спеціального навчального закладу з таким же формулюванням, як і в лютому 1943 р., коли звільняли з керівництва тюремним управлінням НКВС: «як такого, що не впорався з роботою».

¹ Й. Корщевера 1 грудня 1939 р., після служби у контррозвідці, перевели у Тюремне Управління НКВС УРСР на посаду заступника оперативного відділу, де він працював і в повоєнні роки. / ГДА СБУ. — Ф. 12. — Інформаційна картка на Й. Корщевера.

ліканському наркоматі А. Філіповим організовували евакуацію в'язнів радянських тюрем Української РСР. Як відомо, тоді ціною «оперативного» вирішення цього процесу стали тисячі життів бранців, яких замість вивезення в тиллові райони просто розстрілювали у тюремних дворах.

Тепер, вже на визволеній території, цей службовий тандем — І. Бігневський та Й. Корщевер — під пильним контролем з Москви мав швидко вирішити поставлені завдання, паралельно готуючи тюрми до прийому нових арештантів.

Не гаючи часу та не додавши від себе практично жодного слова, 6 вересня 1943 р. республіканське пенітенціарне відомство фактично продублювало серпневий наказ М. Нікольського й надіслало його у вигляді циркуляру для неухильного виконання начальникам тюремних відділень УНКВС Сталінської, Сумської та Чернігівської областей¹.

15 вересня 1943 р. нарком внутрішніх справ УРСР В. Рясной також вирішив не мудрувати й, повторивши основні положення про важливість збирання документальних матеріалів окупаційного періоду, викладені ним у попередніх директивних приписах, звернувся до Голови РНК УРСР Л. Корнійця з клопотанням усіляко сприяти органам внутрішніх справ у цій роботі, зокрема забезпечити відповідні підрозділи автотранспортом для вивезення документів з прифронтової смуги².

Здавалося, що у контексті заходів зі збирання документів та свідчень про окупаційний режим мала б здійснюватися і робота з обстеження тюрем. Втім, як вже зазначалося вище й не раз підкреслюватиметься керівниками органів внутрішніх справ та державної безпеки, мета копіювання написів була інша, — аж

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 19.

² ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 36. — Спр. 6. — Арк. 2–3.

ніяк не пов'язана зі встановленням злочинів окупантів, чи доли загиблих у гітлерівських лабетах. Планувалося, передусім, виявляти осіб, які співпрацювали з окупантами.

18 вересня 1943 р. начальник Тюремного управління НКВС УРСР надіслав циркулярного листа до тюремних відділень Запорізької, Київської та Харківської областей, в якому практично продублював союзну директиву щодо обстеження тюрем у визволених районах. У документі наказувалося ретельно оглянути зруйновані та вцілілі приміщення в'язниць, де окупанти утримували радянських громадян та військовополонених, з метою виявлення архівів та написів на стінах камер з обов'язковим фіксуванням прізвищ арештантів і сутності їх обвинувачень. Виконавцям роз'яснювалося, що головним у цій роботі є з'ясування мотивів позбавлення волі та причин звільнення з-під варти, причому акцент робився на «оперативному» інтересі до певних контингентів невільників¹.

Яким чином вдалося співробітникам пенітенціарного відомства так швидко упоратися з роботою у Харкові, — залишається незрозумілим. Але, як би там не було, вже за два дні — 20 вересня 1943 р. до Москви був надісланий перший акт обстеження тюрми № 1 (більше відомої як «Холодногірська») з переліком скопійованих записів. У супровідному листі повідомлялося, що архівів німецьких каральних органів у тюремних приміщеннях не виявлено. Далі І.Бітневський відрепортував про мобілізацію всіх підлеглих йому підрозділів на ретельне виконання приписів союзного начальства і запевнив, що і надалі сумлінно виконуватиме директиви союзного начальства².

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 18.

² Там само. — Спр. 61. — Арк. 34–37.

24 вересня 1943 р. начальник тюремного управління НКВС УРСР слідом за першим повідомленням надіслав М. Нікольському й листа наступного змісту: «При цьому надсилаю довідку з записами, додатково виявленими в тюрмі № 1 УНКВС по Харківській області, а також у приміщенні колишнього пересильного пункту УВТТК (управління виправно-трудових таборів і колоній) НКВС УРСР в м. Харкові, нині обладнаної нами під тюрму»¹. У цьому ж листі повідомлялося, що деякі написи на стінах тюрем вдалося сфотографувати.

Принагідно варто підкреслити, що у жодній зі справ, які нині зберігаються у Державному архіві Російської Федерації та відомчих архівосховищах України, не вдалося віднайти згаданих фотовідбитків написів в'язнів, хоча про них неодноразово згадували дописувачі у листуванні.

Кілька таких знімків вміщені у серії документальних видань «Говорят погибшие герои», однак вони не атрибутовані належним чином, що ускладнює встановлення місця зберігання таких документів.

А в ті дні перші написи, скопійовані в камерах харківських тюрем, справили велике враження на співробітників тюремних управлінь союзного, і республіканського НКВС. Невдовзі найбільш яскраві з них лягли на стіл вищого партійного керівництва республіки та СРСР.

Серед тих, що цитувалися найчастіше, були передсмертні звернення партизанки Олени Бондаренко та двох радянських військовополонених. 29 вересня 1943 р. нарком внутрішніх справ УРСР у супровідному листі до витягу з акту обстеження однієї з харківських в'язниць зазначав: «Під час огляду камер тюрми № 1 у м. Харкові, на стінах камер виявлені написи, зроб-

¹ Там само. — Спр. 62. — Арк. 35 зв., 39–39 зв.

лені арештованими, які утримувалися там за німців»¹. Далі наводився фрагмент «настінного мартирологу» — звернення перед стратою сімнадцятирічної дівчини-партизанки Олени Бондаренко до тих, хто прочитавши її слова, повідомить про трагічну долю та останні дні життя бранки її близьким у селі Козацькому Звенигородського району на Київщині: «Кто прочтет это, прошу очень скоро или пройдет 3 года, дать известие ... Пидопличко Нине. Известие дайте о том, что ее племянницу Лену 25 мая 1943 года расстреляли в этой тюрьме, как партизанку...». Далі приречена на смерть дівчина просила свою родичку передати цю інформацію її мамі, підкресливши «...пускай мать знает, что дочери не надо ожидать. Пускай ждет сына, может он вернется. Сидела в тюрьме 4 дня с 20 мая по 24 мая 1943 года. Написала, а сама не знаю напишет кто домой или нет, кто будет иметь сердце тот и напишет. Писала сама смертница — Бондаренко Лена Семеновна, рождения 15.2.1926 года. Передайте всем друзьям от меня партизанский привет! Я умираю, а смерти не боюсь потому, что защищаю Вас всех. С приветом Лена»².

Трапилося так, як і очікувала Олена Бондаренко. Її напис прочитали інші в'язні. Серед них були два військовополонені — Олександр Фуксман та Михайло Земин, які потрапили до цієї ж камери у липні 1943 р. Втім, вони не змогли передати звернення дівчини на волю, оскільки і самі вже 13 серпня того ж року були розстріляні, зробивши перед стратою за прикладом Олени свій запис: «Дрались мужественно, по гвардейски, верные сыны еврейского народа и погибли, как следует гвардейцам. Здесь

¹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 525. — Арк. 1.

² ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 525. — Арк. 2.

сидели два єврея: Фуксман Саша и Земин Михаил с 26.7.1943 г. Расстрел произошел 13.8.1943 г.»¹.

Привертає увагу те, що у доповідній на адресу вищих партійних органів УРСР нарком внутрішніх справ республіки у написі гвардійців зробив купюри, після чого він набув такої редакції: «Дрались мужественно, по гвардейски, верные сыны народа и погибли, как следует гвардейцам»². З документа, розтиражованого як свідчення незламності духу, зникли слова, що вказували на єврейське походження гвардійців. Вірогідно, ініціатори такого цензурування були переконані, що патріотизм не міг мати жодного національного забарвлення, окрім радянського. І «сини» могли бути лише радянського, чи російського народу і аж ніяк не єврейського або українського, оскільки це провокувало «шкідливі» асоціації.

Тим часом московське начальство залишилося невдоволенним якістю перших актів обстеження тюрем, складених у Харківському УНКВС. Тому «на доповнення до директиви Тюремного управління [СРСР] від 26.VIII.1943 р.» 29 вересня 1943 р. відомство на чолі з І. Бітневським отримало чергові рекомендації з обстеження тюремних приміщень. Особливий наголос робився на більш ретельній фіксації змісту написів та копіювання прізвищ осіб, які утримувалися в нацистських лабетах. За можливості приписувалося фотографувати закарбоване на стінах та різних предметах камерного інтер'єру. Підкреслювалося, що цю роботу, очолювану в той час на місцях ще керівниками оперативних груп, все ж слід доручати співробітникам тюремного управління (чи відділу) й місцевої в'язниці, оскільки написи могли містити «важливу інформацію для подальшої роботи

¹ ДАРФ. — Ф. 9413, — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 31 зв.

² ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 525. — Арк. 2.

з виявлення причин арешту чи звільнення в'язнів». Наголошувалося й на якомога ретельнішому з'ясуванні причин, через які ті чи інші особи потрапили до тюрми. Ще уважніше наказувалося поставитися до виявлення обставин звільнення арештантів з-під варти¹.

Начальник Тюремного управління УРСР відреагував на ці рекомендації миттєво й того ж дня, намагаючись прискорити роботу на визволеній території республіки, нагадав своїм підлеглим у Сталінському, Сумському та Чернігівському УНКВС про необхідність негайного виконання директив щодо ретельного огляду тюрем та копіювання написів, які залишили в'язні².

Кожне обласне управління, аби не драгувати начальство і швидше підготувати в'язниці до роботи у «нових умовах», намагалось прискорити обстеження. Закарбоване на стінах камер, тумбочках, ліжках і навіть віконному склі переписувалося або, за можливості, фотографувалося. Опісля все зафіксоване передруковувалося і надсилалося до відповідних підрозділів, де ці матеріали узагальнювали в окремому блоці документів.

Першими після нагадування з Києва відреагували в Сумському УНКВС. Акт огляду тюрми № 2 м. Конотопа, визволеного 6 вересня 1943 р., та написи, виявлені на стінах, надійшли начальнику оперативного відділу Тюремного управління НКВС СРСР 7 жовтня 1943 р.³

На Чернігівщині з цим завданням досить жваво впоралися співробітники НКВС м. Прилуки, звільненого від окупаційних військ 18 вересня 1943 р. Акт з написами, скопійованими у там-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 22–22 зв.

² Там само. — Спр. 63. — Арк. 19.

³ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 40–41 зв.

тешній тюрмі, відправили «нагору» 11 жовтня 1943 р.¹ Пізніше аналогічну роботу завершили і в Новгород-Сіверському².

З огляду на порівняно невелику кількість написів, скопійованих у тюрмах Прилук та Новгород-Сіверського, можна зробити небезпідставне припущення, що у гонитві за темпами виконавці не досить ретельно дотримувалися приписів Тюремного управління. Один-два написи з кожної тюремної камери, чи взагалі перелік прізвищ, імен та по-батькові, здебільшого у Новгород-Сіверській в'язниці, не дозволяли скласти вичерпного уявлення щодо контингентів, які там утримувалися. Втім, і ці поодинокі свідчення вказують на те, що в тамтешніх казематах перебували різні категорії цивільних громадян та військовополонені.

16 жовтня 1943 р. надіслали звіт про виконану роботу й полтавчани³. Копії написів, залишених бранцями, лягли на стіл начальства Тюремного управління трохи більше, ніж за місяць після звільнення Полтави від загарбників.

Узагальнивши наслідки першого етапу роботи в очищених від нацистських загарбників районах республіки, начальник Тюремного управління НКВС УРСР 30 жовтня 1943 р. надіслав директиву щодо огляду та складання відповідних актів на адресу тюремних відділів Кіровоградського, Одеського, Миколаївського, Вінницького та Житомирського УНКВС⁴.

До 20 листопада 1943 р. в УРСР вже були повністю визволені Ворошиловградська, Сталінська, Харківська, Полтавська,

¹ Там само. — Арк. 42–44 зв.

² Там само. — Арк. 64.

³ Там само. — Арк. 45

⁴ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 29.

Сумська, Дніпропетровська, Чернігівська, Київська і частково Запорізька області.

У ті листопадові дні робота з обстеження тюрем та складання відповідних актів досить активно розгорталася у столиці України. Першими огляд камер, складання відповідних актів та копіювання залишених в'язнями написів провели місцеві співробітники НКДБ. Нарком державної безпеки С.Савченко, у підпорядкуванні якого перебувала тюрма, що використовувався під час окупації поліцією безпеки та СД для утримання цивільних осіб, причетних до «акцій саботажу» чи запідозрених у зв'язках з радянським підпіллям, а також інших категорій громадян, віддав розпорядження своїм підлеглим, зокрема 1-му Управлінню НКДБ та коменданту наркомату державної безпеки, здійснити огляд приміщень в'язниці.

29 листопада 1943 р. «Акт огляду», складений заступником начальника відділу 1-го Управління НКДБ УРСР капітаном Куццем та заступником коменданта цього ж наркомату Н. Турбовським, був затверджений наркомом державної безпеки УРСР¹. Наступного дня С.Савченко розіслав узагальнені по камерах, наскрізно пронумеровані написи в'язнів десятьом посадовцям за адресами: до Москви — на ім'я наркома державної безпеки СРСР В.Меркулова, його заступника Б. Кобулова та начальника 4-го управління союзного НКДБ П. Судоплатова; до Києва — вищому партійно-радянському керівництву республіки — М. Хрущову і Д. Коротченку; а також очільникам різних підрозділів НКВС і НКДБ УРСР, в тому числі і начальнику відділу «А» НКДБ УРСР М. Перепеляку, у підпорядкуванні якого перебувала обстежена тюрма по вул. Короленка, 33.

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 1.

З супровідного листа до «Акту огляду», підписаного наркомом державної безпеки УРСР, та переліку написів в'язнів стає зрозумілим, що за досить короткий відтинок часу чекісти встигли вжити певних заходів для з'ясування долі тих осіб, які турбували їх понад усе. Отже, читаємо: «Нами, під час обстеження в м. Києві тюрми СД і гестапо, на стінах і предметах обладнання цієї тюрми віднайдено цілу низку різноманітних записів та позначок, зроблених в'язнями, які там утримувалися. З цих написів встановлюється низка прізвищ осіб, арештованих і розстріляних гестапо... За деякими написами виявляються зрадники, які співпрацювали з німецькими каральними органами». Далі автор листа наводив конкретні приклади перших, ще досить поверхових і не завжди точних перевірок стосовно окремих персоналій: «Внаслідок первинного перегляду записів встановлюється, що в Києві, в тюрмі гестапо, утримувався під вартою і був розстріляний член ОУН — Климишин Іван, відомий нам як учасник замаху на міністра внутрішніх справ Польщі Перацького, організованого Степаном Бандерою (порядковий номер переліку 141). За тими ж написами видно, що у жовтні 1942 року у тюрмі гестапо м. Києва утримувався під вартою колишній співробітник НКВС УРСР А. Баличов, перекинутий у тому ж році в тил противника 4-м Управлінням НКВС УРСР (порядковий номер переліку 147)». І, насамкінець, С. Савченко підкреслював: «Написи ці нами вивчаються. Вжиті заходи до перевірки осіб, які проходять за переліком, а також до розшуку та затримання зрадників»¹.

Обстеживши камери тюрми по вул. Короленка, 33 у Києві, співробітники Наркомату державної безпеки ретельніше, ніж деінде, фіксували написи, зроблені в'язнями на стінах камер

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 2.

і тумбочках гострими предметами (гвіздками, нігтями і т. ін.) та олівцями. Вони не лише переписували скупі рядки звернень бранців, а й копіювали фрагменти деяких зображень та символів, наприклад, зірку або православний хрест.

Цей перелік був найбільш розлогим, оскільки він складався ретельніше, ніж інші. В ньому акуратно переписані навіть обширні, з цитуванням віршів та інших висловлювань, сповіді та послання до рідних і близьких. На дванадцяти аркушах представлені записи різних категорій бранців цієї київської в'язниці. Серед них — партизани, комуністи, комсомольці, представники різних національностей — росіяни, білоруси, євреї, українці, поляки.

За два тижні С. Савченку знову довелося ознайомлюватися з документами, що стосувалися функціонування нещодавно обстеженої київської в'язниці. У доповідній записці «Про звірства німецько-фашистських окупантів у м. Києві», складеній начальником УНКВС по Київській області М. Бондаренком 12 грудня 1943 р., поряд з переліком злочинів, учинених нацистськими загарбниками у столиці України, йшлося про надзвичайно суворий режим утримання в'язнів. У цій доповідній записці цитувалися й окремі написи, зроблені арештантами у камерах київської в'язниці.

Продовжуючи роботу з написами, виявленими у тюрмі по вул. Короленка, один з оперуповноважених відділу «А» НКДБ УРСР склав алфавітний список, який налічував 228 прізвищ ув'язнених і мав полегшити подальші розшукові зусилля чекістів.

На початку грудня 1943 р. до НКВС УРСР надійшла довідка про обстеження іншої київської тюрми — Лук'янівської, яка у відомчому діловодстві проходила під № 1 Управління

внутрішніх справ по Київській області¹. Скопійовані там написи досить лаконічні. Щоправда, серед них міститься список на 72 осіб, сформований з перекладених з німецької мови прізвищ, імен та по-батькові бранців зі спеціальних рамок, вставлених у двері камер цієї в'язниці². Мабуть, таких камерних «табличок-іменних покажчиків» на в'язнів інших тюрем не було. В іншому випадку їх обов'язково додавали б до звітних документів.

У листопаді-грудні 1943 р. після того, як перші обстеження вже були проведені в тюрмах Харкова, Києва та Київської області, на Чернігівщині й Полтавщині, копіювання написів та наступну оперативну роботу з виявленими матеріалами почали спільно здійснювати два відомства — Наркомати внутрішніх справ та державної безпеки.

Такий паралелізм зумовлювався тим, що обидва відомства об'єднали свої зусилля у виявленні дійсних зрадників, а також тих, хто був звільнений і таким чином підозрювався у співпраці з окупантами. Хоча органам державної безпеки підпорядковувалися всього кілька в'язниць, дислокованих в УРСР, вони мали значно більше досвіду у цій справі. І взагалі це було їх прерогативою, адже йшлося в першу чергу не про «злочинців» узагалі, а про «спеціальний контингент», який «розроблявся» відповідними підрозділами цього відомства.

¹ Начальником Тюремного відділу УНКВС Київської області був старший лейтенант держбезпеки Іван Михайлович Стойганов, який працював у ДПУ-НКВС ще з 1930 р. У тюремній системі — від 1939 р. Лук'янівську тюрму очолював Роман Іванович Ботнар'ов, який почав працювати в органах НКВС від 1933 р., в пенітенціарній системі — з 1939 р. / ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 69. — Арк. 33, 35 зв.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 29 зв. — 30 зв.; ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 67–69 зв.

6 грудня 1943 р. нарком внутрішніх справ УРСР В. Рясной і нарком державної безпеки УРСР С. Савченко підписали спільну директиву «Про обстеження камер та тюрем каральних органів окупантів», розіславши її всім начальникам УНКВС та УНКДБ республіки.

Посилаючись на досвід обстеження камер тюрми СД, дислокованої по вул. Короленка, 33 у столиці України (хоча до цього аналогічна робота була здійснена і у відповідних закладах інших областей, підпорядкованих органам внутрішніх справ), автори директиви зобов'язували своїх підлеглих на місцях концентрувати увагу на важливості та обов'язковості виконання сформульованих завдань. Традиційно, передусім, наголошувалося на ідеологічному боці справи, адже ця ділянка роботи мала велике політичне значення та сприяла Надзвичайній комісії з розслідування злочинів окупаційної влади. Втім, далі чітко формулювалася головна мета обстеження тюремних камер: «...ці написи дають зачіпку для з'ясування історії провалу партійного підпілля, нашої агентури, [оскільки] містить в собі прізвища зрадників, а також визначних націоналістів, арештованих німцями»¹.

У такий спосіб органи внутрішніх справ та державної безпеки задалегідь визначали обвинувальну фабулу для перелічених категорій, серед яких лідирували «зрадники», «пособники» й «націоналісти». Щостосується останніх, то впадає в око апріорі крайнє вороже ставлення керівників радянських спецслужб до представників українських самостійницьких сил. Вони навіть не замислювалися над тим, що цих людей окупанти за «щось» арештували, позиціонуючи їх як засадничо ворожу силу. Як бачимо, для сталінського режиму члени українського самостійницького

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр.62. — Арк. 30; ГДА СБУ. — Ф. 9. — Спр. 58. — Арк. 36.

руху, як і раніше, залишалися непримиренними опонентами і не могли розраховувати на жодні індульгенції чи пом'якшення позиції, хоча, по суті, нацисти були ворогом і більшовиків, і українських націоналістів. У такий примхливий спосіб спрацьовувала суперечлива діалектика військово-політичного протистояння, що переносилася на інші суспільні реалії.

Далі в документі керівники обох відомств ретельно наставляли виконавців, як саме треба у стислі терміни реалізувати отриманий наказ: «Найретельнішим чином здійснити огляд всіх приміщень, які використовувалися каральними органами окупантів у якості камер попереднього утримання військових тюрем і внутрішніх тюрем СД, гестапо, жандармерії та поліції. Огляду підлягають не лише стіни камер тюремних приміщень, а й інвентар обладнання камер, як-то: тумбочки, шухляди тумбочок і табуретки». Вкотре підкреслювалося, що «всі виявлені записи необхідно зафіксувати у переліку, а найбільш цікаві за можливості сфотографувати, додавши до акту огляду згаданих тюремних приміщень для того, щоб надати цим записам документального характеру».

Обидва керівники особливий наголос робили на з'ясуванні місцезнаходження «підозрілих» осіб, згаданих у написах, наказуючи своїм підлеглим у регіональних управліннях зафіксовані прізвища «перевіряти за оперативними обліками, використовуючи для слідчої та агентурної розробки всі дані записів тих, хто викликав підозру у співпраці з окупантами, оскільки був випущений з тюрем. Про зміст скопійованих написів начальники управлінь НКВС та НКГБ зобов'язувалися «орієнтувати один одного»¹.

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 30; ГДА СБУ. — Ф. 9. — Спр. 58. — Арк. 36–37.

Ця директива адресувалася й начальникам управлінь НКВС та НКДБ ще зайнятих ворогом областей. Їм приписувалося обов'язково врахувати перелічені вказівки й неухильно виконувати їх, ледве Червона армія почне вступати у підвідомчі їм населені пункти.

Здається, що у спільній директиві НКВС та НКДБ УРСР не було нічого нового порівняно з попередніми приписами Тюремного управління. Однак, факт такого ретельного чергового роз'яснення змісту та етапів роботи свідчив про серйозність намірів у розшуку різних категорій осіб, які становили оперативний інтерес. Натомість вкотре, як і раніше, жодним словом не згадали про необхідність розшукати родичів загиблих, аби повідомити їм про долю близьких людей. Цей намір тоді навіть не декларувався. Принаймні дотепер документальних підтверджень цього напрямку роботи НКВС віднайти не вдалося.

За чотири дні до Нового року — 27 грудня 1943 р. — до Москви надіслали довідку з написами в'язнів, скопійованими в тюрмі м. Черкаси. Цей документ, начебто, схожий на інші, містив і дещо відмінне. Так, уперше згадувалося, що у міській в'язниці знайшли паспорти бранців, а також тіло червоноармійця, закатованого нацистами¹.

Серйозність у ставленні до укладеної угоди про обопільне інформування у роботі з виявлення «підозрілих» написів НКВС продемонструвало своїм партнерам з НКДБ вже на початку 1944 р. 4 січня співробітники Тюремного управління НКВС УРСР, узагальнивши перші акти обстеження тюрем визволених міст України, склали довідку з записами в'язнів на стінах камер (на 11 сторінках) й передали для подальшої «оперативної ро-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 31–32.

боти» старшому уповноваженому відділу «А» НКДБ УРСР¹. Щоправда, з лаконічного супровідного документу неможливо зрозуміти, які саме тюрми потрапили до цього переліку.

Записи, що містили інформацію про зрадників, поліцаїв, а також осіб, які за нез'ясованих обставин вийшли з в'язниць живими і в зв'язку з цим підозрювалися у співпраці з окупантами, відразу бралися чекістами до уваги. Розпочинався їх розшук та виявлення всіх супутніх обставин, які пролили б світло на зраду підпільників, партизанів, можливу співпрацю з нацистами, а головне — їх розвідувальними та карально-репресивними органами. Для полегшення роботи складалися вже згадані алфавітні списки осіб, які перебували у нацистській неволі з усією відомою інформацією про них.

Не обмежуючись лише вивченням написів у тюремних камерах та продовжуючи роботу зі встановлення та ідентифікації всіх осіб, які пройшли через тюрму по вул. Короленка, 33, співробітники Наркомату державної безпеки провели дослідження копіювального паперу, знайденого у приміщенні кімнати № 32. Виявилося, що німці під час відступу не встигли знищити всі сліди діяльності свого карального апарату. Списки в'язнів тюрми фіксувалися ними за допомогою друкарської машинки. Відтиски цих документів на копіювальному папері вдалося розпізнати й відновити.

Супровідний лист НКДБ УРСР та розшифровані після перекладу з німецької мови у 4-у управлінні цього відомства списки в'язнів (на 10 аркушах), які утримувалися в приміщенні німецької поліції безпеки та СД в Києві, 15 березня 1944 р. були надіслані на ім'я завідуючого організаційно-інструкторським відділом ЦК КП(б)У А. Зленка, оскільки одним із завдань об-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 62 Арк. 115.

стеження тюремних приміщень було виявлення серед невільників осіб, причетних до роботи (чи провалу) партійного та комсомольського підпілля у столиці України¹.

За наслідками роботи зі згаданими та іншими документами, виявленими у приміщенні колишньої нацистської служби безпеки, в НКДБ вже невдовзі вдалося скласти список осіб, заарештованих окупантами у справі київської підпільної партійної організації. У шести колонках вказувалося: прізвище, ім'я та по-батькові, псевдо, що робив у підпіллі, домашня адреса, вирок (розстріл, табір) або зазначення іншого результату (вбитий, відпущений, утік тощо)².

А.Зленко доручив своєму заступнику В.Алідіну звірити списки з інформацією щодо персонального складу радянського підпілля в столиці України, якою володіли партійні органи³. Ця робота тривала дуже довго⁴. Всі її складові та наслідки для долі багатьох людей є темою окремого серйозного дослідження.

На початку 1944 р. відбулася Житомирсько-Бердичівська операція, внаслідок якої були звільнені Київська й Житомирська області, частина Вінницької й Рівненської областей. У березні-квітні 1944 р., в міру вигнання ворога з Правобережної України, керівництво республіки та НКВС ставило перед місцевими тюремними відділам УНКВС та першими відділами регіональних органів державної безпеки завдання обстежити тюрми, що використовувалися окупантами для

¹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 129. — Арк. 179.

² ГДА СБУ. — Ф. 79. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 9–10.

³ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 129. — Арк. 179.

⁴ Окремі документи з цього приводу вміщені у науково-документальному виданні «Київ у дні нацистської навали. За документами радянських спецслужб» (К., 2004).

утримання цивільних громадян різних категорій, а також військовополонених.

У березні-квітні 1944 р. таке ж доручення надійшло до відповідних підрозділів УНКВС Херсонської, Одеської та Миколаївської областей. Влітку й восени того ж року аналогічну роботу провели тюремні відділи управлінь внутрішніх справ та співробітники органів державної безпеки у Львівській та Станіславській областях.

Акти про обстеження тюрем, що функціонували за окупантів у містах та районах цих областей і підлягали НКВС, додавалися до загального комплексу, створеного раніше. У в'язницях, які перебували у компетенції НКДБ, також продовжувалися обстеження. Проте матеріали з цього відомства не потрапили до зведеного воедино документального масиву.

Так трапилося не лише зі столичною тюрмою по вул. Короленка, а й внутрішньою в'язницею УНКДБ у м. Вінниці, яка також використовувалася нацистами під час окупації. Акт про її обстеження був складений 29 квітня 1944 р. і в супроводі алфавітного додатку на осіб, які перебували у тамтешніх камерах, направлений у відділ «А» республіканського Наркомату держбезпеки. До речі, в «Акті» обстеження камер цієї Вінницької в'язниці виконавцями зроблена цікава ремарка, яка дозволяє переконатися в тому, що не скрізь вдавалося копіювати написи через об'єктивні та суб'єктивні причини: «В камерах №№ 2, 3, 6, 7, 8, 9 и 12 стены забелены известью с добавлением краски и надписи сняты не представляется возможным». Далі не менш важливе зауваження: «Снятые надписи по каллиграфии разнообразны и несомненно принадлежат разным авторам»¹. Очевидно, виконавці у такий спосіб намагалися продемонструвати

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 39–44.

ретельність та аналітичний підхід до малоінформативних записів, знайти хоча б якісь «зачіпки» для оперативної розробки колишніх в'язнів ще на стадії фіксації зображень.

Тим часом навесні 1944 р. відбулася ротація керівництва Тюремного управління НКВС УРСР. Начальника цього підрозділу І. Бітневського звільнили з посади «як такого, що не впорався зі своїми обов'язками», й направили на нову важливу ділянку роботи в Наркоматі внутрішніх справ — керувати Всеукраїнською школою НКВС у Києві, створеною у березні того ж року. Щоправда, дотепер не вдалося з'ясувати, чим була викликана неприємна для І. Бітневського аргументація його звільнення з попередньої посади. Не виключено, що серед причин була й недостатня старанність у виконанні приписів Москви як з обстеження тюрем, так і темпів відновлення їх роботи. 17 квітня 1944 р. І. Бітневський передав справи Тюремного управління своєму заступнику — капітану державної безпеки Олександру Івановичу Николащенко^{1*}, який тимчасово виконував обов'язки очільника цього підрозділу. Вже 22 травня 1944 р. відповідно до наказу наркома внутрішніх справ УРСР В. Рясного він став заступником начальника цього підрозділу, а очолив його підполковник державної безпеки Ніколаєв (у березні 1945 р. йому присвоїли звання полковника держбезпеки)².

Вже під орудою нового керівництва у квітні 1944 р. бригада співробітників Тюремного управління НКВС УРСР продовжувала огляд тюрем. Москва підганяла, вимагала швидше за-

¹ О. І. Николащенко виконував обов'язки заступника начальника Тюремного управління з 12 квітня 1944 р. до 3 серпня 1945 р., після чого був призначений заступником начальника УНКВС Херсонської області. Звільнений з останньої посади в липні 1954 р.

² ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 69. — Арк. 1–3.

вершити цю роботу, і тому за короткий термін — від 23 квітня до 24 травня 1944 р. було оглянуто 23 тюрми у 13 визволених областях УРСР, в тому числі і західного регіону¹. Зрозуміло, що така «оперативність», обумовлена тиском союзного начальства, а також необхідністю підготувати місця позбавлення волі для нових «контингентів» («зрадників», «пособників окупантів» та ін.)², відповідно позначилися і на якості обстеження та ретельності в копіюванні написів, залишених в'язнями нацистських тюрем.

Після того, як основна робота з обстеження тюрем Української РСР була завершена (до Москви надійшли відповідні акти та копії з тюрем різних районів Білорусії, Росії, Латвії, Литви та України³), НКВС СРСР 31 березня 1945 р. підготував наказ № 00258 «Про розшук німецької агентури, завербованої з осіб, утримуваних в тюрмах на території, звільненої від німецько-фашистських військ»⁴. Документ підписав особисто Л. Берія. Додаток до нього — «Перелік скопійованих записів на стінах камер, зроблених тими, хто утримувався там упродовж 1943–1944 рр.»⁵ — був виданий у вигляді досить великої брошури. Привертає увагу те, що хронологічні межі у документі вказані неточно, оскільки дуже багато написів, залишених

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 69. — Арк. 5.

² Станом на 10 травня 1944 р. у визволених районах УРСР функціонували 35 тюрем, де перебували за різними обвинуваченнями 22 482 особи / ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 69. — Арк. 15.

³ Автори документа, складеного у Москві, подають загальну кількість обстежених тюрем — 47. Втім, це не відповідає дійсності, оскільки у переліку насправді вказано 48 тюрем (з них дві — у Харкові).

⁴ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 6–6 зв.

⁵ Серед записів містилися не лише датовані 1943–1944 рр., а й 1942 р.

у тюрмах Російської Федерації, республік Прибалтики, Білоруської та Української РСР, датовані літом 1942 р. Отже, можна дійти висновку — робили супровідний лист поспіхом, ще не вивчивши уважно написів та не проаналізувавши їх.

З переліку тюрем разом з цитованими у них написами, вміщеними у документальній збірці 1945 р., видається можливим скласти уявлення про дислокацію тюрем, що використовувалися нацистами на окупованій території. Очевидно, до списку увійшли тільки ті в'язниці, що і до війни й після окупації функціонували як установи пенітенціарної системи і в яких масово утримувалися мешканці зайнятих гітлерівцями територій та полонені. Однак німецькі спецслужби створювали в'язниці також у невеличких населених пунктах, пристосовуючи для цього приміщення клубів, шкіл, лікарень, складів тощо. У таких місцях утримання також залишилося багато «німих» свідчень жорстокості окупантів у формі записів бранців. Але вони до сфери інтересів НКВС і НКДБ чомусь не потрапили: чи то через незначну порівняно з великими тюрмами кількість написів, чи у зв'язку з великими зусиллями, яких потребувало їхнє «опрацювання».

З Російської Федерації надійшли дані про обстеження 9 тюрем:

1. м. Орел
2. м. Стародуб Орловської обл.
3. м. Клинці Орловської обл.
4. м. Мглин Орловської обл.
5. м. Брянськ
6. м. Смоленськ Смоленської обл.
7. м. Рославль Смоленської обл.
8. м. Остров Псковської обл.
9. м. Таганрог Ростовської обл.

Тюремне управління НКВС Білоруської РСР надіслало акти обстежень 10 тамтешніх в'язниць:

1. м. Мінськ
2. м. Вітебськ
4. м. Орша Вітебської обл.
5. м. Гомель
6. м. Ліда Гродненської обл.
7. м. Новогрудки Барановицької обл.
8. м. Столбці Барановицької обл.
9. м. Кобрин Брестської обл.
10. м. Пінськ

3 Литви надійшли документи щодо обстеження трьох тюрем:

1. м. Каунас
2. м. Вільнюс
3. м. Свенцяни

НКВС Латвійської РСР прозвітував про дві оглянуті в'язниці, які функціонували за окупантів:

1. м. Рига
2. м. Цесіс

НКВС Української РСР склав акти обстеження, додавши копії написів, виявлених 24 тюрем.

1. м. Київ
2. Тюрма № 1 м. Харків
3. Тюрма у колишньому пересильному пункті м. Харків
4. м. Дніпропетровськ
5. м. Одеса
6. м. Чернігів
7. м. Миколаїв
8. м. Житомир
9. м. Дрогобич
10. м. Стрий Дрогобицької обл.

11. м. Станіслав
12. м. Тарнопіль
13. м. Ровно
14. м. Вінниця
15. м. Мелітополь Запорізької обл.
16. м. Умань Київської обл.
17. м. Біла Церква Київської обл.
18. м. Черкаси Київської обл.
19. м. Олександрія Кіровоградської обл.
20. м. Конотоп Сумської обл.
21. м. Новгород-Сіверський Чернігівської обл.
22. м. Прилуки Чернігівської обл.
23. м. Лубни Полтавської обл.
24. м. Козятин Вінницької обл.

Як вже зазначалося, окремі обстеження у внутрішніх тюрмах, підпорядкованих відділу «А» НКДБ, здійснювали співробітники цього відомства. Ці в'язниці, зокрема у м. Києві та м. Вінниці, не потрапили до загального переліку.

Вкотре кидається у вічі та обставина, що наказ НКВС СРСР від 31 березня 1945 р., як і решта приписів з обстеження місць позбавлення волі, що використовувалися окупантами, не містив жодної, навіть побіжної, згадки про необхідність хоча б якось налагодити роботу з розшуку близьких тих осіб, які загинули у нацистських тюрмах. Йшлося винятково про заходи з розшуку «німецької агентури». Цей документ, як і попередні, дублював уже відому преамбулу, в якій, зокрема, зазначалося: «У деяких містах СРСР, звільнених від німецько-фашистських військ, під час огляду у тюремних приміщеннях виявлені написи, зроблені особами, утримуваними під арештом у каральних

органах окупаційних властей»¹. Зазначалося, що внаслідок «чекістської обробки написів були виявлені зрадники», які співпрацювали з окупантами. До того ж зазначалося, що окрім згаданих осіб, вдалося встановити тих, хто після перебування у тюрмах за невстановлених обставин опинився на службі у лавах Червоної армії, чи в радянських установах. Ці громадяни, наголошувалося в документі, не розголошують факт свого перебування у тюрмах і цим, звичайно, «викликають підозру».

Директивою союзного НКВС народним комісарам внутрішніх справ союзних та автономних республік, очільникам крайових та обласних управлінь цього ж відомства, передусім, приписувалося «використати з оперативною метою доданий до наказу збірник написів для виявлення: а) зрадників та провокаторів, які співпрацювали з каральними органами ворога; б) агентури каральних органів противника, яку використовували для камерної розробки радянських громадян, арештованих окупантами; в) агентури, завербованої розвідувальними, контррозвідувальними та каральними органами противника з числа осіб, які утримувалися ними під вартою й звільненими для ведення антирадянської роботи»².

Небезпідставно вважаючи складені переліки написів та коло обстежених тюрем неповними, Л.Берія наказав продовжити роботу з виявлення подібних «слідів» у тюремних приміщеннях в УРСР, БРСР, Карело-Фінській, Молдавській, Латвійській, Литовській, Естонській РСР, Кабардинській, Північно-Осетинській, Кримській АРСР, а також у Краснодарському, Ставропольському краях, Мурманській, Новгородській, Орловській, Псковській, Ростовській, Смоленській, Астраханській, Брянсь-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 6.

² Там само. — Арк. 6.

кій, Великолукській, Воронежській, Грозненській, Калінінській, Калузькій, Курській, Ленінградській, Московській, Сталінградській, Тамбовській і Тульській областях.

Керівникам місцевих підрозділів внутрішніх справ приписувалося надіслати зібрані написи до Тюремного управління НКВС СРСР у вигляді додаткового збірника. Як і раніше, виявлення, розробку та арешт агентури німецьких розвідувальних, контррозвідувальних та каральних органів наказувалося здійснювати у тісній взаємодії з відповідними органами НКДБ на місцях. Матеріали стосовно осіб, які на той час вже перебували у підрозділах і частинах діючої армії, приписувалося передавати відповідним органам контррозвідки СМЕРШ¹.

Незважаючи на те, що у додатку до наказу 31 березня 1945 р. містився досить розлогий перелік написів, скопійованих у 48 тюрмах (у документі, нагадаємо, йшлося про 47 в'язниць), начальника Тюремного управління НКВС СРСР М. Нікольського не задовольняли результати зусиль у цьому напрямку. Вже у червні 1945 р. він надіслав своїм підлеглим до республіканських підрозділів чергові вказівки щодо продовження роботи з огляду тюремних приміщень, у яких під час окупації утримувалися різні категорії радянських громадян. 7 червня 1945 р. така директива надійшла і наркомуну внутрішніх справ УРСР В. Рясному. Посилаючись на березневий наказ НКВС СРСР, М. Нікольський вимагав прискорити роботу з обстеження тюремних камер і якомога швидше направити скопійовані написи до Москви. В. Рясной переправив цього листа начальнику Тюремного управління НКВС УРСР Ніколаєву з резолюцією: «Зібрати всі подробиці. Тов. Корщевер — виконати»².

¹ Там само. — Арк. 6 зв.

² ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 107. — Арк. 13–14.

Додаткове обстеження тюремних камер тривало майже три місяці. Воно значно ускладнювалося тим, що у наспіх відремонтованих камерах вже сиділи інші в'язні, арештовані радянськими каральними органами. Серед них — особи, які дійсно співпрацювали з окупантами, й ті, хто лише підозрювався в цьому.

25 серпня 1945 р. начальник Тюремного управління НКВС УРСР листом № 3/103.546 прозвітував про виконану роботу. Серед іншого повідомлялося про те, як саме розгорталася ця діяльність у ході визволення території УРСР від нацистських загарбників.

Упродовж 1944 р. узагальнені матеріали надсилалися до Москви. «Більша частина з них, — зауважувалося в листі, — вміщена у збірнику, оголошеному у наказі НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.». Якраз ця ремарка, вірогідно, свідчить про те, що далеко не всі скопійовані написи потрапили до узагальненого додатку-переліку. Тому й не варто дивуватися відсутності у цьому досить об'ємному переліку будь-яких записів, зроблених підпільниками, і, не виключено, — й іншими особами.

Наприкінці листа, адресованого союзному керівництву, містилася фактична відмова продовжувати роботу з обстеження тюремних камер, аргументована у такий спосіб: «Враховуючи ту обставину, що тюрми України після визволення від німецько-фашистських окупантів функціонують понад рік, і в них вже кілька разів здійснювався ремонт, внаслідок чого старі написи ув'язнених знищені та з'явилися нові (в'язнів, уміщених за ґрати радянською владою. — *Авт.*), вважаю, що повторна організація обстеження тюремних приміщень України є недоцільною». До листа додавалися окремі записи в'язнів нацистських тюрем, виявлені у тюрмах Ровенської (№ 1, 3), Чернівецької (№ 1, 2, 3, 4), а також Львівської (№ 2, 3, 4) областей¹.

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 107. — Арк. 15–15 зв.

На жаль, додатку, у якому мали б міститися згадані у листі записи з 9 тюрем трьох областей Західної України, документ, що зберігається в Державному архіві МВС України, не містить. Отже, встановити імена тих невільників, які утримувалися в нацистських лабетах, не видається можливим, як і точну дислокацію перелічених лише під номерами тюрем усіх трьох областей.

На цьому, власне, і була припинена робота з обстеження тюремних приміщень, що використовувалися окупантами для утримання військовополонених та різних категорій цивільних громадян.

Узагальнивши дані, отримані з кількох джерел (ДАРФ, ГДА СБУ, Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944) / Упоряд. М. Г. Дубик; Державний комітет архівів України, Український нац. фонд «Взаєморозуміння і примирення» при КМ України. — К., 2000) з певними застереженнями можна стверджувати, що на окупованій території України функціонувало 86 великих і середніх тюрем, які стали об'єктом прискіпливої уваги співробітників радянських спецслужб відразу після звільнення того чи іншого населеного пункту від гітлерівських військ.

№№ пп	Область	Дислокація тюрем, підпорядкування, джерело згадки	Загальна кількість
1.	Вінницька	Вінниця, НКВС (ДАРФ, «Довідник») Вінниця, НКДБ (ГДА СБУ) Козятин, НКВС (ДАРФ) Брацлав, НКВС («Довідник»)	4
2.	Волинська	—	—
3.	Ворошиловградська (Луганська)	Ворошиловград, НКВС («Довідник») Ворошиловськ (Алчевськ), НКВС -п- Рубіжне, НКВС -п- Кадіївка, НКВС -п-	11

3.	Ворошиловградська (Луганська)	Краснодон, НКВС -п- Красний Луч, НКВС -п- Ново-Псков, НКВС -п- Попасна, НКВС -п- Слов'яносербськ, НКВС -п- Старобільськ, НКВС -п- ст. Луганська (Станично-Луганське) -п-	11
4.	Дніпропетровська	Дніпропетровськ ¹ , НКВС (ДАРФ) Кривий Ріг, НКВС («Довідник») Нікополь, НКВС -п- с.Чкалове Нікопольськ. р-ну, НКВС -п-	4
5.	Дрогобицька (Львівська)	Дрогобич, НКВС (ДАРФ), («Довідник») Стрий, НКВС (ДАРФ)	2
6.	Житомирська	Житомир, НКВС (ДАРФ) Бердичів, НКВС («Довідник») Новоград-Волинський, НКВС -п- Дзержинськ, НКВС -п-	4
7.	Запорізька	Запоріжжя, НКВС («Довідник») Мелітополь, НКВС («Довідник», ДАРФ)	2
8.	Кам'янець- Подільська (Хмельницька)	Старокостянтинів («Довідник»)	1
9.	Київська	м. Київ, НКВС (ДАРФ, «Довідник») м. Київ, НКДБ (ГДА СБУ) Біла Церква, НКВС (ДАРФ, «Довідник»)	5

¹ У Дніпропетровську існувала ще одна — менша — внутрішня тюрма місткістю на 4 камери (одна — жіноча та три — чоловічих), розташована у приміщеннях СД зі спеціально обладнаною кімнатою для допитів арештантів / ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 89 (1954 р.). — Спр. 62. — Арк.121–122 зв.

9.	Київська	Умань, НКВС (ДАРФ) Черкаси, НКВС (ДАРФ)	5
10.	Кіровоградська	Кіровоград, НКВС («Довідник») Олександрія, НКВС (ДАРФ)	2
11.	Львівська	Львів, НКВС тюрми №№ 1, 2, 3 (ГДА СБУ)	3
12.	Миколаївська	Миколаїв, НКВС (ДАРФ, «Довідник») Новоодеський р-н, НКВС («Довідник») с. Снігурів -п-	3
13.	Одеська	Одеса, НКВС (ДАРФ, «Довідник») Ананьїв, НКВС («Довідник») Балта, НКВС -п-	3
14.	Полтавська	Полтава, НКВС («Довідник») Лубни, НКВС (ДАРФ, «Довідник») Пирятин, НКВС («Довідник») Гадяч, НКВС -п- Чорнухинський р-н, НКВС -п- Карлівський р-н, НКВС -п-	6
15.	Ровенська (Рівненська)	Рівне (Ровно), НКВС (ДАРФ) Дубно, НКВС («Довідник»)	2
16.	Сталінська (Донецька)	—	—
17.	Станіславська (Івано-Франківська)	Станіслав, НКВС (ДАРФ)	1
18.	Сумська	Суми, НКВС («Довідник») Конотоп, НКВС («Довідник», ДАРФ) Ромни, НКВС («Довідник»)	3
19.	Тернопільська (Тернопільська)	Тернопіль, НКВС (ДАРФ) Кременець, НКВС («Довідник») Чортків, НКВС -п-	3

20.	Харківська	Харків («Холодногірська» тюрма), НКВС Харків (тюрма у приміщенні колишньої дитячої колонії, в пересильному пункті, НКВС (ДАРФ, довідник) с. Подвірки, НКВС («Довідник») Сахновщинський р-н («Довідник»)	4
21.	Херсонська	Херсон, НКВС («Довідник») Генічеськ, НКВС -п- Каховка, НКВС -п- Скадовськ, НКВС -п- с. Нововоронцовка, НКВС -п- х. Брижани, НКВС -п-	6
22.	Чернівецька	Чернівці, тюрми №№ 1, 2, 3, 4 (ГДА СБУ)	4
23.	Чернігівська	Чернігів, НКВС (ДАРФ, «Довідник») Прилуки, НКВС (ДАРФ, «Довідник») Новгород-Сіверський, НКВС (ДАРФ, «Довідник») Ніжин, НКВС («Довідник») Щорс, НКВС -п-	5
24.	Крим	Джанкой, НКВС («Довідник») Карасубазар, НКВС -п- Керч, НКВС -п- Старий Крим, НКВС -п- Феодосія, НКВС -п- Сімферополь, НКВС -п- Алупка, НКВС -п- Ялта, НКВС -п-	8
Загалом			86

Наведена таблиця не просто дещо розширює географію дислокації тюрем, а слугує ще одним доказом антигуманного,

варварського характеру нацистської окупаційної політики в Україні, що здійснювалася за допомогою тотальної карально-репресивної практики на всіх рівнях. Вона охоплювала всі верстви українського соціуму, а також військовополонених і вибудовувалась за всіма класичними ознаками терору, в основі якого лежали масове залякування, параліч волі до спротиву, нав'язування певних стереотипів самосвідомості місцевому населенню. Як буде показано далі, це досяглося завдяки невідворотності покарання за будь-які (навіть найменші) порушення «нового порядку» і максимальною диференціацією «злочинів проти Райху».

Розділ 3

Особливості фіксації епіграфії та складання узагальнених списків

Роботу НКВС та НКДБ УРСР з копіювання написів та підготовки алфавітних списків в'язнів можна умовно поділити на п'ять етапів: перший — надходження матеріалів з областей до Тюремного відділу (управління) Наркомату внутрішніх справ УРСР; другий — узагальнення їх для подальшої передачі до НКВС СРСР, складання алфавітних переліків; третій — підготовка першого узагальненого варіанту наприкінці 1944 р.; четвертий — остаточне редагування; і, нарешті — видання зброшурованих примірників для службового користування у вигляді узагальненого додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

Спочатку первинні списки надходили до республіканського Наркомату внутрішніх справ по «свіжих слідах» огляду тюрем. Далі ці ж документи, спершу без будь-яких купюр, передавалися до Москви у супроводі листа за підписом начальника Тюремного управління НКВС УРСР І. Бігневського і заступника начальника оперативного відділу Й. Корщевера.

Спочатку написи в'язнів копіювалися недбало, назви населених пунктів, прізвища в'язнів подавалися з помилками. Найбільшої кількості погрешностей припустилися співробітники НКВС у тюрмах Західної України. Переважно російськомов-

ні, вони були неспроможні грамотно перекласти написи з української чи польської мови, тому робили це, як могли. У зв'язку з цим багато прізвищ та імен переплутані. Важко встановити також місце помешкання арештантів. Та не лише в цьому регіоні, а й у інших, часто-густо назви німецьких установ та підрозділів плутали з прізвищами, писали їх без розділових знаків, не відокремлювали прізвища від назв населених пунктів. Така ж тенденція спостерігалася і з незнайомими для функціонерів радянської пенітенціарної системи визначеннями. Скажімо, з «шущманами¹», «гіві²» так і не розібралися, сприймаючи їх як прізвища. Вірогідно через неуважність, добре відоме чекістам слово «шулер» також подали як прізвище.

Траплялося й так, що написи в'язнів намагалися копіювати мовою оригіналу, передаючи їх також безграмотно, або й двомовно (російсько-українською), чи на суржику. У цьому випадку співробітники НКВС не могли впоратися з цим завданням і шукали виходу самотужки — шляхом простого дублювання. Деякі звернення бранців навіть в остаточному варіанті, після редагування, збереглися зі значними відхиленнями від оригіналу. Помилки переходили з одного варіанта узагальнених документів до іншого і, зрештою, потрапили до остаточного переліку спотвореними, що сьогодні не дозволяє говорити зі стовідсотковою вірогідністю про автентичність зафіксованих написів. Тому їх точність та відповідність оригіналу викликає сумніви й відповідно ускладнює розшук тих чи інших людей.

Обстеження тюрем супроводжувалося метушню та плутаниною. Причиною такого стану речей була не лише безпо-

¹ «Шущмани» — (schutzmann. — *нім.*) — поліцейські.

² Гіві (Hilfswachmannschaft. — *нім.*) — підрозділи допоміжної охорони при тилових частинах Вермахту.

радність та безграмотність обслуговуючого персоналу тюрем, а й те, що ці заклади оперативно готували для прийому нових в'язнів — вже тих, кого арештували регіональні підрозділи органів державної безпеки, які працювали у цей період спільно зі СМЕРШем.

Нагадаємо, що перший акт обстеження склали у Харкові у вересні 1943 р. й надіслали його до союзного Тюремного управління. Втім, у поспіху не вдалося впоратися з роботою належним чином, що не залишилося непоміченим у Москві. Тому навздогін 24 вересня того ж року надіслали додаткові матеріали з написами в'язнів, скопійовані у тюрмі № 1 м. Харкова та в приміщенні колишнього пересильного пункту Управління виправно-трудових таборів та колоній. Тепер начальник Тюремного управління НКВС УРСР повідомляв і про виконання припису щодо фотографування окремих написів¹.

Про більш-менш упорядковану роботу (хоча й з певними застереженнями) можна говорити у тих обласних управліннях НКВС і НКДБ, де керівництво усвідомлювало досить солідний обсяг завдань і намагалося оптимізувати свою діяльність. Наслідуючи приклад чекістів з Києва, які першими склали алфавітний перелік бранців тюрми по вул. Короленка, 33, до таких же кроків вдалися згодом у Вінницькому УНКДБ, упорядкувавши в належній послідовності прізвища 82 осіб, які перебували у тюрмі обласного центру². Вірогідно, оцінивши належним чином переваги такої «раціоналізації» праці, співробітники Тюремного управління НКВС УРСР склали узагальнений список 590 арештантів п'яти в'язниць, що функціонували під час окупації в Києві, Харкові, Чернігові, Сумах і Черкасах. У п'яти

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 38–39.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 22–25.

стовпчиках цього розлогого документа окрім порядкового номера, прізвища, ім'я та по-батькові подавалася дата народження (якщо така була відома), місце народження та інші примітки, наприклад, назва документа, який засвідчував особу, коли такий був виявлений у тюремних приміщеннях.

Надзвичайно інформативно насиченим є окремий перелік особистих документів в'язнів, які збереглися серед паперів тюремного господарства окупаційної влади, складений за наслідками обстеження тюрми у Чернігові. Ці матеріали — досить промовисті, оскільки дозволяють переконатися, що написи на стінах і предметах камерного інтер'єру нацистських тюрем залишала досить незначна кількість в'язнів. В узагальненому переліку написів, відправленому до Москви, фігурували лише 37 осіб у той час, коли у згаданому описі перераховувалися документи 261 в'язня, серед яких відсутні автори написів, скопійованих під час обстеження. Отже, очевидно, що більш-менш точна кількість утримуваних у нацистських катівнях різних категорій громадян нині не встановлена. Адаже написи залишала досить незначна кількість в'язнів. Це впливає з порівняння скопійованих написів та переліку документів в одній лише тюрмі.

З переліку, складеного у чернігівській в'язниці, впливає, що серед особистих документів арештантів переважали паспорти радянського зразка (79 шт.), німецькі паспорти (40), військові білети, червоноармійські книжки (56), тимчасові посвідчення (17), решта — довідки про звільнення від військової служби, пенсійні та трудові книжки, водійські, страхові, бухгалтерські та інші посвідчення, студентські квитки, залікові книжки студентів та ін.¹

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 33–37.

Під час обстеження Чернігівської тюрми було виявлено також 229 фотокарток в'язнів¹. Швидше за все й у інших місцях примусового утримання співробітникам НКВС траплялися такі самі знахідки. Яка їхня доля, — встановити не вдалося. Очевидно одне, що документальні добірки з написами в'язнів нацистських тюрем, які зберігаються в архівах Російської Федерації та України, не містять жодного ілюстративного чи фотоматеріалу. Куди потрапляли ті згадані у листах фотознімки, — невідомо. Не виключено, що вони згодом були знищені.

На відміну від інших, співробітники Управління НКВС м. Лубни Полтавської області чомусь скопіювали не всі написи, обмежившись фіксацією прізвищ, імен та по-батькові й віку в'язнів місцевої тюрми. Так само вчинили й ті, хто обстежував в'язницю м. Новгород-Сіверського на Чернігівщині².

Восени 1943 р., як і пізніше, союзне керівництво, начебто, цілком заслужено шпетило своїх підлеглих в УРСР, зокрема і за неохайність у копіюванні прізвищ. Втім саме своїми купюрами, редагуванням і «технічними правками» воно також створило підґрунтя для численних перекручень скопійованих написів, що й сьогодні не дозволяє бути цілком переконаними у правильності відтворених прізвищ. У написах в'язнів розставляли знаки пунктуації, розшифровували римські та арабські цифри, замінюючи їх назвою місяця, прибирали не лише слова, а й цілі фрагменти. Так, до речі, сталося зі згаданим написом євреїв-гвардійців та багатьма іншими. Масові купюри та цензурування здійснювалося за невідомою для нас логікою. Вкотре слід підкреслити, що зі списків зникли ті, що були зроблені підпільниками.

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 33–37.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 50–53.

Перший узагальнений варіант списків, які надійшли з республік, зібрали до купи в союзному Тюремному управлінні наприкінці 1944 р. Він зберігається нині в Державному архіві Російської Федерації. У цьому документальному масиві ще відсутня така суцільна редакція. Вже готуючи ці документи для додатку до наказу НКВС СРСР від 31 березня 1945 р., тут здійснили ретельніше редагування написів. Втім, і цього разу правки іноді суттєво спотворювали не лише прізвища в'язнів, які вже подавалися маленьким, але жирним шрифтом, а й деяких інших слів. Траплялося і так, що окремі назви населених пунктів редакторами з Тюремного управління НКВС СРСР виокремлювалися жирним шрифтом і тому сприймалися як прізвища.

Впадає в око (хоча й залишається незрозумілою у контексті припису щодо ретельного копіювання) логіка цензурування та здійснення купюр у текстах написів. Скажімо, з первісного варіанту узагальнених написів тюрми м. Прилуки вже в Москві вилучили, не включивши до додатку зразка 31 березня 1945 р., строфу з тюремного «епосу», яку залишив у камері № 29 в очікуванні розстрілу Анатолій Карпович, 1917 року народження. Чим не сподобалися «редакторам» з НКВС ці рядки, важко зрозуміти:

*«Эх Вы птишки, вы канарейки,
Не летайте высоко,
Я давно про это знаю,
Что свобода далеко»¹.*

З першого варіанту скопійованих у Черкаській тюрмі написів чомусь прибрали колективне звернення 22 місцевих жінок невідьниць, які до 17 жовтня 1943 р. разом з іншими в'язнями

¹ ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 43.

примусово виконували земляні роботи: «Читайте! Читайте! Узнавайте своих знакомых. Работали пять недель рыли ямки, тут были и Черкасские...»¹. Ці слова свідчать про намагання людей передати на волю вісточку про людей, яких лиха доля загнала у нацистську неволю. Так само в остаточному варіанті узагальненого переліку написів бранців зразка 1945 р. вже відсутня згадка проте те, що у камерах цієї ж тюрми співробітники НКВС віднайшли особисті документи бранців (паспорти, посвідчення, довідки тощо). Логіку такого вчинку зрозуміти важко. А вже у 1944–1945 рр. деяких осіб розшукували саме за даними цих документів.

Зі скопійованих написів в'язнів пильні чекісти вилучили й нецензурні вирази, хоча вони були адресовані окупантам. Так само чинили вони і з тими епіграфіями, котрі, вірогідно, вважали не надто важливими, аби їх залишати у загальному масиві документів.

Та все ж і ці рукотворні правки та цензурування суттєво не впливали на головний зміст останнього звернення приречених людей. З них до нас долинає біль і розпач, якась гнітюча безнадія більшості тих, кого примусово вирвали з родин, звичного середовища, позбавили права на захист і виправдання. З деяких написів лунає німе запитання: «За що?» Та навіть там, де стоять лише прізвища, відчувається глухий відчай і покора невмолимій долі.

Уважно вивчаючи виявлені документи та оприлюднені у поодиноких виданнях свідчення в'язнів нацистських тюрем, важко знайти абсолютно зрозуміле пояснення тій обставині, що багатьох написів, які згодом були опубліковані у пресі та фігурували в інших джерелах, не виявилось у додатку до наказу НКВС СРСР від 31 березня 1945 р. Так само непросто поясни-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 31–33.

ти, чому абсолютна більшість виявлених унікальних писемних джерел не увійшли до жодної з праць науковців та журналістів.

У виданнях, підготовлених радянськими упорядниками (Говорят погибшие герои. — М.: Политиздат, 1973) та італійськими (П. Мальвезци и Дж. Пирелли. Письма обреченных на смерть борцов европейского Сопротивления. — Турин, 1954 (італійською мовою), — окрім листів підпільників на волю до своїх близьких та рідних, містяться і їхні написи на тюремних стінах, залучені ними, здебільшого, з періодичної преси.

За свідченням відомого білоруського історика, доктора історичних наук О. Литвина, який доклав чимало зусиль, з'ясовуючи обставини функціонування радянського підпілля у м. Мінську, на стінах тюрми столиці Білоруської РСР практично не збереглося слідів написів підпільників. Тим часом чимало опитаних та ще живих свідків тих трагічних подій наполягають на тому, що на власні очі бачили ці рядки.

Сьогодні важко відповісти на питання, чому в переліках, складених в НКВС за наслідками обстеження тюрем, практично відсутні звернення підпільників. Можна зробити небезпідставне припущення, що такі записи вилучалися кимось зі спеціально призначених для цього й відповідним чином зорієнтованих співробітників НКДБ. Такої «санації» не відбулося на першому етапі ознайомлення, хіба що, зі списками партизанів, підпільників та інших, які були упорядковані шляхом відновлення відбитків з копіювального паперу в надрах центрального апарату органів державної безпеки Української РСР. Примірник цих первинних документів зберігається в Центральному державному архіві громадських об'єднань України і також не проаналізований належним чином.

З'ясовуючи причини відсутності багатьох написів у документах, надісланих до Москви з республіканських НКВС, слід

звернути увагу на те, що сучасники тієї доби наполягають: вони на власні очі бачили настінні звернення бранців. На доказ своїх тверджень вони згадують тюрму білоруського міста Могильова та публікацію в газеті «Комсомольская правда» від 26 липня 1944 р.: «19 сентября 1941 г. — 25 июня 1944 г. Здесь сидел П. И. Зайкин, 1919 года рождения. Расстреляли 19 сентября 1941 года. Здесь сидел за партизанство Свеноидковский Веня. Забран 7 мая 1944 года. Я жил в Казимировке. Моего отца убили в декабре месяце. Я остался сиротой. Только осталась одна мама, и то не знаю, где она... Шестаков Василий Г. приговорен к расстрелу. Расстреляли 25 июня 1944 года за партизанство». В цій же газеті вміщувався навіть малюнок, скопійований з камерної стіни. Тим часом ані цитованих написів, ані фото малюнка в узагальненому додатку до наказу НКВС СРСР не виявилось. Це дає підстави для альтернативних припущень: або ж обстеження у більшості тюрем здійснювали недбало, незважаючи на численні нагадування та навіть погрози Москви, або ж ці надзвичайно вагомні історичні джерела вилучалися як такі, що «не мали оперативної цінності».

Ще більше питань виникає після уважного ознайомлення з документами, опублікованими у вже згаданому виданні «Говорят погибшие герои...». Для прикладу, там наводяться написи в'язнів, зроблені олівцем, видряпані гвіздком на цеглі та закарбовані кров'ю на стінах тюрми латвійського міста Прейлі, котрої, як і багатьох інших, взагалі немає в переліку обстежених. Посилаючись на публікацію у газеті «Красная звезда» від 22 жовтня 1944 р., упорядники видання цитують таке: «Михаил Иванов из деревни Осуни, Прельской волости, родился в 1919 году. 1942 года 16 июня обвинен на смерть. Просидел здесь двое суток за побег из плена, а сегодня, 23 сентября, меня казнят. К сему Анатолий Федоров. ...Клименко Дмитрий — пленный, получил

расстрел... Развейся, дым, занеси ты весть в край родной, что сижу я здесь. Сижу и жду палачей, когда за мной придут и когда меня на смерть поведут. Военнопленный Мосенов Иван»¹.

В документальній збірці, підготовленій НКВС, відсутня інформація, наведена у збірнику «Латвія под игом нацизма: сборник архивных документов» (М.: Европа, 2006. — 344 с.). Серед свідчень в'язнів, що збиралися у жовтні 1944 р. з метою встановлення злочинів окупантів на території Латвії, наводяться, зокрема, й написи на стінах в'язниці у м. Рига. Тим часом камера № 1 взагалі відсутня у переліку, датованому 31 березня 1945 р. Натомість одна з бранок ризької тюрми Е. Віба, цитувала послання, залишені своїми співкамерницями: «Когда этим скотам будет конец, меня били до бессознания. Аня», «Мне смертный приговор, а мне только 18 лет. Дзирта»².

У переліку тюрем УРСР, у яких республіканське тюремне управління проводило обстеження, згадка про деякі з них взагалі відсутні. Зокрема і ті, настінні написи з яких наводяться у відомих джерелах. Так, у виданні «Говорят погибшие герои...» вміщені останні слова Марини Гризун³ з села Михайлівка, Богуславського району на Київщині, арештованої у липні 1943 р. за розповсюдження листівок та переховування радянських поранених військовиків. Утримувана у тюрмі м. Богуслав дівчина написала таке: «Меня, комсомолку Марину Грызун, немцы

¹ Говорят погибшие герои. Предсмертные письма советских борцов против немецко-фашистских захватчиков (1941–1945 гг.). Девятое, дополненное издание. — М.: Издательство политической литературы. — 1990. — С. 377.

² Латвія под игом нацизма: сборник архивных документов. — М.: Европа, 2006. — 344 с.

³ Звернення М. Гризун, як і багато інших, запозичене упорядниками видання «Говорят погибшие герои...» з книги П. Мальвеці і Дж. Піреллі.

убили 28 июля 1943 года. Друзья и товарищи, отомстите за меня, за всех погибших от рук немцев!»¹.

Співробітники НКВС чомусь не обстежили і тюремні бараки м. Чистякова Сталінської області, де утримувалися радянські військовополонені. Записка одного з них, схована у печі бараку, містила трагічну оповідь про долю моряків-чорноморців, які опинилися в неволі: «...их пытали, терзали, прокалывали раскаленным железом, вывертывали руки, а они пели песни да нам говорили: смотрите, друзья, если кому удастся вырваться отсюда, не забудьте рассказать там, на воле, что моряк — это сталь и нас не согнет никакая сила. За Родину! За родную Украину!» Далі автор записки зазначав, що ці слова моряки промовляли під час тортур. А знущалися над ними на очах у решти військовополонених, аби вони припинили спротив.

У тому ж зловісному приміщенні іншим, невідомим моряком-чорноморцем, наприкінці 1942 р. закарбовані не менш пронизливі слова: «Братишки! Черноморцы дорогие! Не думайте, что я попал в плен здоровым. Я был тяжело ранен, но подлечили, сволочи, чтобы использовать как рабочего. Не иду работать. Сегодня били, отбили все до селезенки, прощайте. Ваш Михаил Л.» Інший моряк залишив по собі такі передсмертні рядки: «Сегодня меня не будет, но останетесь вы, моряки-черноморцы. За меня, братишки, пошлите несколько пуль — пусть помнят, что мы не сдаемся, что меня нет, но есть вы. Ваш Николай Г.² Прізвища цих героїв не встановлені й нині. Деякі з написів, залишених ними, опубліковані у газеті «Комсомольская правда» ще у роки війни — 14 травня 1944 р.

¹ Говорят погибшие герои. — С. 304.

² Говоря погибшие герои. — С. 236–237.

Так само не потрапила до переліку місць утримання, обстежених тюремними відділами обласних управлінь НКВС УРСР, невеличка в'язниця с. Кримки Одеської області. Саме там на стіні залишили свій короткий напис члени підпільної організації «Партизанська іскра»: «Да здравствует Родина. 18.II.[19]43 г.». Цей заклик з відповідними коментарями опублікований в газетах «Червона зірка» 14 грудня 1957 р. та «Бугська зоря» 2 липня 1958 р. Копія зображення експонується в Одеському історико-краєзнавчому музеї.

Прощальні слова підпільниці П.Савельєвої, видряпані гвіздом на стіні камери № 14 тюрми Луцька, опубліковані у виданні «Говорят погибшие герои», вперше подала на своїх шпальтах «Літературна газета» 2 червня 1960 р. Датований січнем 1944 р. заповіт молодої дівчини вражає своїм трагізмом: «Приближается черная, страшная минута! Все тело изувечено — ни рук, ни ног... Но умираю молча. Страшно умирать в 22 года. Как хотелось жить! Во имя жизни будущих после нас людей, во имя тебя, Родина, уходим мы... Расцветая, будь прекрасна, родимая, и прощай. Твоя Паша»¹.

До речі, Луцька в'язниця не згадана і в «Довіднику про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944)», що свідчить про перспективність подальшої розробки цієї важливої теми. Відсутність вичерпних даних про всі місця утримання радянських громадян на окупованій агресорами території стало свідченням ідеологічних підходів до встановлення військових злочинів, прагненням привернути увагу світової спільноти і радянського суспільства до найбільш одіозних проявів нацистського «нового порядку» та використати їх з пропагандистською метою. Для співробітників радянських спец-

¹ Говорят погибшие герои. — С. 352.

служб підвищений інтерес становили, насамперед, ті в'язниці, в яких вони могли виявити важливу оперативну інформацію. Все це пояснює дискретність досліджень, пов'язаних з місцями масового утримання бранців під час окупації і диктує необхідність уточнення їхньої кількості, а також інформативних носіїв, виявлених у їх стінах співробітниками НКВС.

З яких причин згадані тюрми та цитовані у різних виданнях написи в'язнів, у тому числі і підпільників, не потрапили до узагальненого документа, підготовленого в НКВС СРСР, — сьогодні важко встановити. Є кілька цілком вірогідних версій: а) відомості про підпільників свідомо вилучали, оскільки більшість з них, причетних до роботи в органах державної безпеки, партійних і комсомольських органів, намагалися не засвічувати. Обставини їх перебування на окупованій території розслідувалися окремо; б) написи у деяких тюрмах копіювалися не надто ретельно і швидко знищувалися вже співробітниками НКВС, оскільки ці приміщення готували для нових арештантів; в) очевидно, слід брати до уваги й те, що спецслужби традиційно обмежували «витік» та розповсюдження інформації, яка мала оперативне значення або могла бути використана на побутовому рівні для з'ясування стосунків між людьми.

Констатуючи відсутність будь-яких згадок про певні тюрми та написи бранців, відомі з інших джерел, слід підкреслити, що на фоні цієї дивної невідповідності, більшість таких пам'яток, що збереглися у камерах тюрми російського м. Остров Псковської області, все ж потрапили до обох джерел: видання «Говорят погибшие герои» та узагальненого переліку НКВС СРСР, датованого 1945 р. Серед них і такі: «Здесь сидела Дроздова Валя — расстреляна 29 декабря в 3 ч. 30 мин.» (камера № 25), «Сошинский р-н, Степановская вол., деревня Петенино, Кузьмина Раиса Павловна 1922 г. рождения. Вот уже 2 недели как я нахо-

жусь за тюремної решеткою. С першого дня почала поступово умирати, а тепер, коли перевели в цю камеру, взагалі втратила рівновагу. Предвижу тільки один кінець — смерть. Прощай вільний радісний світ. Здраствуй вічна життя. Прощай мила добра мама», Никифорова Раїса, д. Волково, ст. Черська, Ворошиловської області, Полесського району, 1929 г. рождення, розстріляна 8 лютого в 4 години 30 хвилин.»¹.

Порівняльний аналіз змісту написів в обох джерелах все ж дає можливість помітити деякі відмінності. Той, що подається в опублікованому виданні, виглядає так: «Здесь сидела партизанка Нина. П. Таисия, Славковский р-н, д. Мочево. Неудачно попавшаяся в плен. Погибаю за Родину». У переліку написів, доданому до наказу НКВС СРСР від 31 березня 1945 р. він має дещо іншу редакцію. До того ж, назва села помилково відтворена як «Мачево». Отже, неспізнаним буде припущення, що при підготовці видання «Говорят погибшие герои» скопійовані у м. Острів написи використовувалися вже після відповідного редагування та уточнення географічних назв.

Має право на життя і здогадка про те, що написи, скопійовані місцевими співробітниками органів НКВС у роки війни, якимось чином потрапили в розпорядження журналістів і спочатку були опубліковані в газеті «Комсомольская правда» (11 жовтня 1945 р.), а потім залучені упорядниками до видання «Говорят погибшие герои».

Тим часом серед написів у в'язниці м. Острів Псковської області РРФСР, зафіксованих НКВС, відсутнє звернення місцевої підпільниці Людмили Філіпової, арештованої 21 серпня 1943 р. і страченої 9 вересня того ж року. Перед розстрілом вона встигла написати на стіні камери Острівської тюрми звернен-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 15.

ня до своєї доньки: «*Филиппова Мила. Камера № 24. Сижус 23/VIII-[19]43 г. Сегодня 1/XI-[19]43 г. Допросы кончились, ужасно были. Сижус одна, жду приговора. Думаю, что расстреляют, а жить еще хочется.*» Цей прощальний напис двічі був опублікований у газеті «Комсомольская правда» — 11 жовтня 1945 р. і 13 липня 1961 р.. Чому він не відтворений у списку аналогічних написів, переданих зі Псковщини до Тюремного управління НКВС СРСР у Москві, — пояснити складно.

Виявлення останніх звернень бранців нацистських тюрем відбувалося й значно пізніше, після того, як заліковувалися рани, завдані містам і селам війною. Один з таких випадків трапився і в столиці України й став надбанням громадськості завдяки публікації у газеті «Известия» 4 грудня 1973 р.

Під час відновлювальних робіт по вул. Володимирській, 56 у підвальному приміщенні будівельникам трапився почорнілий від часу гумовий шланг завдовжки 20 см., у якому дивним чином зберігся поживклий від часу шматок паперу з нерозбірливим текстом, написаним олівцем. Рядки, виведені на ньому, допомогли співробітникам колишньої київської філії музею В. Леніна віднайти передвоєні сліди окремих авторів передсмертної записки — уродженців Росії, мобілізованих до лав діючої армії, які згодом опинилися в нацистських катівнях. Текст цього звернення досить розлогий, але він вартий повного цитування: «Дорогие друзья, мирные жители, бойцы и командиры. Мы узники фашизма, сейчас находимся за три часа от смерти. Нас пять человек: Виктор Селезнев, Иван Кирилов, Петр Афанасьев, Андрей Кошелев и Володя Данилов. Сидим в смертной темнице уже девять дней. Попали в плен в момент оккупации Киева... Нас терзали, пытали... Мучили два месяца подряд. Пытались узнать много из военной тайны. Но честные воины, русские воины знают, что Родина дороже жизни. Если

мы пятеро погибнем, то за нас отомстят миллионы наших товарищей. Прощайте, скоро мы погибнем, но погибнем героической смертью. Прочтите эту записку и сообщите родным, что русские погибают смертью храбрых. Возле виселицы в минуту перед смертью споем «Интернационал». Да здравствует Родина! Да здравствует Кр[асная] Армия!¹ Далі йшли підписи та адреси приречених військовополонених.

Жоден зі згаданих у записці полонених воїнів не залишив своїх слідів у тюремних камерах київських тюрем. Швидше за все, вони перебували за ґратами в'язниці за адресою Короленка, 33. Вже згодом, під час капітального ремонту той гумовий шланг, в якому містилася записка, міг потрапити разом з будівельним сміттям у прилеглі приміщення.

Аналогічні знахідки — записки арештантів, датовані 1942–1943 роками, були віднайдені пізніше і в Одеській тюрмі. 12 січня 1987 р. під час чергового ремонту в щілині стіни, що об'єднувала дві сусідні камери, один зі співробітників цього закладу помітив два зібгані папірці, які пролежали там майже півстоліття. Текст першого колективного послання до нащадків досить лаконічний: «Тут сидел при румынах с 14 августа 1942 [г.] Павел Артемов. Написал записку 19 февраля 1943 [г.]» Далі нерозбірливо: «Сидел за о[...]ание». Зі зворотнього боку цього ж клаптику паперу вказано: «2-й корпус, 2-й этаж. 29 камера. Рикичинский Николай». Папір від німецьких цигарок став матеріалом, на якому друкованими літерами були закарбовані останні слова іншого бранця: «Здесь погибал Бондаренко Григорий Архипович. 1942–1943 [гг.] Большевик, коммунист»².

¹ Говорят погибшие герои. — С. 88.

² ГДА СБУ. — Ф. 60. — Спр. 99608. — Т. 1. — Арк. 57.

29-а камера 2-го корпусу (з 4 функціонуючих під час окупації) тюрми м. Одеси взагалі не згадується серед тих, де збереглися написи на стінах чи предметах тамтешнього інтер'єру. Жоден з авторів записок, виявлених у 1987 р., також не проходить за списками місць позбавлення волі, складених для Тюремного управління НКВС СРСР. Отже ці історичні пам'ятки доповнили загальний сумний реєстр окупаційного періоду.

Ці, як і інші історії, пов'язані з написами в'язнів тюрем, що функціонували під час окупації, лише окремі фрагменти у загальній трагічній вервечці подій воєнної доби. В кожній з них — окрема доля, горе і сльози близьких і рідних, які чекали своїх батьків і дітей у той час, коли вони вже пішли з життя у гітлерівських катівнях.

Розділ 4

Класифікація і типологія написів

Незважаючи на відсутність у загальному переліку низки в'язниць, що функціонували на окупованій території, масив документів, виявлений в архівах Російської Федерації та України, становить надзвичайно важливе значення для історії і встановлення долі багатьох людей. Класифікація та типологія написів може допомогти скласти уявлення не лише про віковий, соціальний, статевий, професійний, національний склад невільників, а й встановити «джерела» і канали наповнення цих місць утримання, терміни перебування, характер вироків окупаційної Феміди, подальші долі тих, кого відправляли в інші місця чи відпускали. За деякими даними, залишеними жертвами нацистського терору, можна простежити маршрути і географію примусового переміщення арештованих, а також особливості окупаційної репресивної практики в різних регіонах окупованої частини СРСР.

Уважне ознайомлення з переліками, складеними у кожній з союзних республік й надісланими у формі звітів до Тюремного управління НКВС СРСР, дозволяє твердити, що найбільше написів в'язнів зафіксовано у тюрмах України, зокрема, в Києві, Харкові, Дніпропетровську і Дрогобичі.

Трагічні звернення до близьких і рідних, друзів, соратників і нащадків у тюремних камерах зроблені гострими предметами (гвіздками, нігтями, бляшаними предметами і т.ін.),

іноді — олівцями чи ручками. Штукатурка, цегла, бетон були більш придатними для таких епіграфічних текстів. Тумбочки, нари з деревини та металу також зберегли для нащадків останні рядки в'язнів. Деякі з них примудрялися закарбувати свої короткі життєві історії, біографічні дані, останні послання і на віконному склі та рамах. Так, у камері № 4 Дрогобицької тюрми на віконному склі зберігся напис: «Здесь сидел за побег с транспорта Гричев Дмитрий Иосифович, урож[енец] гор. Москвы». У такий же спосіб зафіксував своє звернення у камері № 21 цієї ж тюрми в'язень — лікар за професією — Є. І. Тартаковський. Там само, у камері № 19 на віконному склі видряпав свої дані та коротку історію інший невідомий: «Здесь сидел Перунов Г., Харьковский два, Купянск, попал в плен 1942 г. 27 мая под Савинцами»¹.

Вивчення написів дозволяє переконатися, що у кожній з тюрем сиділи арештанти різних національностей. Всі вони однаково потерпали від окупаційного режиму, всі піддавалися невимовним стражданням і тортурам, йшли на смерть з порогу нацистських казематів. Той «тюремний інтернаціонал» неспростовно засвідчував, що загарбники не робили винятків для представників будь-яких народів. Пріоритетними для них залишалися ідеї верховенства арійської раси, інтереси III Райху, що передбачали жорстоке придушення будь-яких проявів спротиву окупаційній політиці й опозиційності, тотальне «умиротворення» місцевого населення засобами терору. При цьому життя «тубільців» абсолютно нічого не значило, а звичні уявлення про добро і зло, честь і справедливість на підокупаційний соціум не розповсюджувались.

Українці залишили свої написи практично у всіх тюрмах окупованих міст і сіл Радянського Союзу. Наприклад, стіни

¹ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 40.

в'язниці білоруського міста Ліда Гродненської області зберегли рядки уродженця Згурівського району Полтавської (нині — Київської) області Івана Гавриловича Степаненка: «Я восточник сидел за партизанство». «Здесь сидел украинский шуцман 54/5 Вах-батальон, Зиферман А. С. 28 марта 1943 года»¹, — такий напис іншого бранця скопіювали там само співробітники НКВС БРСР. У тюрмі м. Пінська у 1942 р. свої короткі біографічні дані закарбували на камерному інтер'єрі Денис Мушенок з Чернігівщини, Павло Козинець з П'ятихаток на Дніпропетровщині². У камері № 60 тюрми м. Мінська 89 діб в камері смертників утримувався уродженець Мелітополя Запорізької області А. С. Боровицький. Його розстріляли в останні дні лютого 1944 р.³

За ґратами литовських тюрем, які функціонували за окупантів, також утримувалося чимало уродженців України. Так, за втечу з концентраційного табору у камері № 124 вільнюської в'язниці перебував мешканець села Талалаївка Христинівського району Київської області Антон Якович Шевчук. Його запис датований 9 травня 1944 р.⁴ У камері № 188 цієї ж тюрми сидів Микола Шевченко, який залишив по собі такі слова: «Сражались 10 русских партизан с немецкой полицией и в неравном бою я ранен в левую руку, посажен в тюрьму в 1943 году. Сидел до 1944 г. февраля мес[яца]. Адрес: Днепропетровск, Лоцкаренко, улица № 4, Далекая 7»⁵. Вірогідно, ці рядки адресувалися близькій для арештанта людині на прізвище Лоцкаренко.

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 26.

² Там само. — Арк. 28.

³ Там само. — Арк. 22.

⁴ Там само. — Арк. 28.

⁵ Там само. — Арк. 19.

Звернення до свого сина залишила у камері № 3 тюрми литовського міста Свенцяни уродженка Полтавщини Акулина Забара: «Прошу сообщить о смерти сыну Федору по адресу: Полтавская обл., Н-Ворощанский р-н»¹. Напевно, під час копіювання виконавці припустилися помилки, зазначивши згаданий район замість Новосанжарського.

З написів, скопійованих у тюрмі російського міста Смоленськ, стає відомим, що у камері № 83 з 15 березня 1943 р. утримувався уродженець м. Кіровограда Ф. А. Бондаренко. По сусідству з ним, у камері № 60 від 18 до 21 вересня 1943 р. перебував ще один українець — А. М. Сава (1912 р. н.) з села Савинці Рокитнянського району Київської області². Камера № 7 тюрми м. Таганрога Ростовської області зберегла короткий напис Миколи Козаченка з м. Гадяча на Полтавщині, розстріляного 28 серпня 1943 р.³

Найбільше написів бранців різних національностей збереглося в тюрмах України. Серед військовополонених та цивільних громадян були уродженці Росії, Білорусії, Вірменії, Азербайджану, Казахстану та інших республік СРСР. У казематах Західної України та м. Києва утримувалося багато поляків.

Скажімо, в камері № 10 3-го корпусу Дрогобицької в'язниці співробітники НКВС скопіювали такий напис уродженця Білорусії: «В этой камере жил военнопленный с 11 декабря 1943 года по 1944 год Леусов Илья — БССР, город Гомель, Госпитальная 13, попал в 1943 году. Братцы красноармейцы, мы военнопленные перед эвакуацией. Немец нас здесь держал голодными. 12 апреля

¹ Там само. — Арк. 29.

² ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 11–12.

³ Там само. — Арк. 18.

1944 года.»¹. У тюрмі м. Черкаси Київської області (камера № 14) закарбував своє прощальне звернення інший білорус: «Тут сидел Высоцкий Владимир Васильевич с 4 сентября 1943 г. за побег из немецкого плена и получил пулю в лоб. Прощайте друзья и знакомые. Семья [проживает в] Минской области, Борисовского района, деревня Щебанки — Высоцкий». Вихідці з Білорусії на початку 1944 р. перебували й у камері № 5 в'язниці м. Вінниці, про що свідчать наступні написи: «31.1.[19]44 г. сидели граждане ... Герасименко Емельян Васильович 1914 г. рожд[ения], урожденный с. Жлобин^{2*}, белорус, сидел с 5 января 1944 г.»; «Здесь сидел Петрачков Д. С., 1920 года [рождения], белорус, Могилевской области, попавший в плен 22 февраля 1944 г.»³.

У кожній з тюрем окупованої України серед бранців було багато росіян, передусім — військовополонених. Наведемо лише один, зафіксований у камері № 33 в'язниці м. Прилуки. Він стосується людини, яка народилася в Росії, а згодом проживала вже на Сумщині: «Колесников Иван Григорьевич, родился в 1913 году, Куйбышевской области, гор. Куйбышев, улица Водников, дом № 29, квартира № 3. Последнее место жительства Сумская область, гор. Путивль, Николаевская улица, дом № 10. Попал в тюрьму 12 сентября в 10 часов утра 1943 г. Моя судьба неизвестна, но наверное — расстрел. До свидания друзья, родные и знакомые, братья и сестры и до свидания, моя родная жена, я попал в плен в 1941 году 22 сентября, Оршенский район под Полтавой, 21 Армии 17 дивизии 15 сентября 1943 года»⁴.

¹ Там само. — Арк. 37.

² Співробітники НКВС, які копіювали написи, помилково зафіксували місто Жлобин Гомельської області як село.

³ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 44.

⁴ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 46.

Й до сьогодні важко знайти відповідь, чому у тюрмі м. Олександрія Кіровоградської області сиділо так багато вірменів. Іноданій Менкопян і Верон Гулконян розстріляні у жовтні 1943 р. Крім них тут утримувалися у неволі Леон Каспарян, Сурен Матевосян, Емкін Елбадян, Аркадій Осоконян, Жора Захарян, Михайло Толухонян, Ерчаник Мовсенян, Ваню Микоян, Наркис Азатян, Мушек Осипян і ще 14 їх співвітчизників. У цій же тюрмі перебували й громадяни Азербайджану, мешканці Баку — Канрош Абаханян, Петрик Таржумян.

Слід мати на увазі, що через помилки співробітників НКВС, які копіювали написи, важко встановити дійсне місце проживання чи народження багатьох в'язнів. Так, адреса вірменина Інаданія Менкопяна — «АССР, Ленинский р-н, селение Кашо» — дозволяє лише припускати, що під «АССР» слід розуміти Вірменську Радянську Соціалістичну Республіку, а Ленінський це, — можливо, Ленінаканський район¹.

На стінах камери № 5 тюрми м. Конотоп Сумської області залишили свої написи казахи, про що окремою ремаркою поінформували своє начальство ті, хто їх копіював: «Пачерский С., Жеповалов К., были осуждены к расстрелу 29.5-[19]43 года, оба з[а]к[люченные] казахи»².

Написи польських бранців копіювалися виконавцями з багатьма помилками, що перешкоджає встановленню їх справжнього та повного змісту. Тим часом у камерах тюрми СД на вул. Короленка, 33 самі поляки чомусь робили свої записи справа наліво. Наприклад, у камері № 17 це зроблено у такий спосіб: «Mada Ikswo-bikai, Wilno, Kalor 7.5.[19]43 г.», тобто: Якубовский Адам, поляк³.

¹ Там само. — Арк. 45.

² Там само. — Арк. 45.

³ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали записи.

Як відомо, основна частина жертв Голокосту припадає на цілеспрямовані масові акції. Однак євреї гинули не тільки в гетто й місцях масового знищення. Чимало тих, хто зумів уникнути організованих гітлерівських етнічних «чисток» на початковому етапі окупації, пізніше потрапили до нацистських катівень як полонені червоноармійці, партизани і підпільники, а також зраджені й виказані сусідами і зовсім незнайомими людьми, виявлені поліцаями й німецькими спецслужбами. Встановлення національної приналежності цієї категорії арештантів, як правило, автоматично прирікало їх на смерть.

У кожній з гітлерівських тюрем на окупованій території сиділо багато євреїв. Найбільше їх свідчень збереглося у тюрмі м. Тернополя. Серед них багато згадок про те, що в'язнів відправляли на розстріл до с. «Петровка». Вірогідно, йдеться про с. Петриків Тернопільського району Тернопільської області, поблизу якого у т.зв Петриківському лісі відбувалося масове знищення євреїв та представників інших національностей. З написів на тюремних стінах стає відомим, що 20 травня 1943 р. на розстріл у цьому лісовому масиві з Тернопільської тюрми гітлерівці відправили багато в'язнів. Не припинялися страти і влітку. Впродовж серпня в напрямі зловісного місця етапували жінку Вальсальду Функ с дітьми; Олену, Сабіну та ще двох осіб на прізвище Сегель; батька й сина Рахловичів з села Куряни Бережанського району. 10 серпня 1943 г. туди ж на страту вирушило подружжя Давид та Рашне Бернштейн з трьома їхніми синами та донькою. До них приєдналися батько й син на прізвище Сурман. Восени там само стратили Марину Балицьку, Еліну Тхажевську та багато інших мешканців Тернопільщини, які повідомили про це у своїх прощальних словах на камерних стінах. Взимку 1943 р. та на початку наступного року у тому

сумнозвісному урочищі пішло у небуття ще багато євреїв з Тернопільської в'язниці.

У передчутті своєї долі приречені люди залишали написи на стінах в'язниці, аби хтось згодом довідався, як сумували вони за рідними та близькими та як відчайдушно вони хотіли жити. «Оставьте нам жизнь», — таке колективне й безперспективне звернення закарбували у камері, де спливали їх останні години життя, три жінки, вірогідно родички, Дора, Тетяна і Нюся Нустібаум, арештовані 16 листопада 1943 р. Аналогічний напис, схожий на зойк відчаю — «Мы хотим жить», — вирізьбили євреї Фуцке, Бернет, Луза, Ізак, Дарі, запроторені до Тернопільської тюрми 4 листопада 1943 р. «Умираю за євреєв невинно», — написала Малюся Маркусова, яка мешкала до арешту в Тернополі по вул. Тарновського, 31¹.

У камері № 23 тюрми СД в Києві сиділи лише смертники. Їх переводили туди перед самою стратою з інших тюремних приміщень. Єлисей Тищенко, 1917 р. народження, одразу після визволення столиці України у листопаді 1943 р. давав свідчення представникам Надзвичайної державної комісії з розслідування злочинів нацистів. Перебуваючи у в'язниці, він став свідком того, як 18 червня 1943 р. близько 9-ї вечора з камери № 69 за списком викликали кількох осіб і перевели до камери смертників. Наступного дня звідти, а також з інших приміщень, в'язнів великими групами щільно вантажили у «воронок» і вивозили на розстріл. Цей спеціалізований автомобіль зробив 4 ходки. За свідченнями Є. Тищенка, серед розстріляних був і його співкамерник Семен Музика².

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 41.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 217–218.

З настінних написів київської в'язниці по вул. Короленка, 33 можна довідатися про те, що день 22 вересня 1943 р. став останнім для 40 в'язнів, яких відправили на розстріл. Цю дату наводять у своєму короткому повідомленні арештанти-кияни: «Мельник Гриша, Семенов Ваня, Головлєв Виктор с Демєєв-ки — 22.9.[19]43 г. на расстрел». В іншому написі дублюються деякі прізвища та вказані інші, які були страчені того вересневого дня: «22.9.[19]43 г. пошел [на розстріл] Мельник Гриша Прокофьевич и Семенов Иван», «Толкачев Василий Ф., 22.9.[19]43 г. Прощайте», «Здесь расстрелян артист Дольский Александр, 22.9.[19]43 г.», «Степура С. З. — погіб 22.9.[19]43 г.», «Корнюжина Изида вместе с другими [розстріляна] в этот день 22.9.[19]43 г.».

Приречені на смерть 22 вересня 1943 р. залишали й більш розлогі написи: «Брати мої, віддячте за нас. 22.9.[19]43 г. Робоча команда», «Погибла в стєнах «СД» — Мария Рудь У. Я. (камера № 20), «Прощайте мої всі. Мене не побачите, Партизанка Наумович Ніна. Загинула 22.9.[19]43 р.».

Кандидати на розстріл вдавалися й до брутальної лайки на адресу окупантів: «м., пагані фашиста. Будаєв — Угаєв¹, 22.9.[19]43 г. Переконуємося, що деякі написи перекопійовані українською мовою без перекладу на російську, хоча зазвичай співробітники НКВС намагалися виконувати й обов'язки іншомовних інтерпретаторів.

Масові розстріли тривали у київській тюрмі і 23 вересня 1943 р., і в наступні дні. У вже згаданій камері смертників № 23 був скопійований такий напис: «Массан Петро, 1912 г. р. — расстрелян 23.9.[1943 р.] Киев, Златоустовская, № 14/6. Жена Люда, прощай», «Рєпакова М. П., Мало-Подвальная № 11/4 — умер 23.9.[19]43».

¹ Так в оригіналі документу.

Такі ж колективні страти арештантів відбувалися і в інших в'язницях, дислокованих на окупованій території України. Із записів у тюрмі м. Ровно можна довідатись про те, як одного дня — 9 березня 1943 р. — багато тамтешніх в'язнів пішли з життя: «Колмера Степан расстрелян 9 марта 1943 г.», «Гомотюк С. Верхир, расстрелян 9 марта 1943 г.», «Прошу сообщить жене, Днепропетровск, поселок Шевченко, улица Крешки (неразборчиво) дом № 78 Платонов Г. Г. 9 марта 1943 г. расстрелян»¹.

Упродовж десяти днів — від 10 до 20 листопада 1943 р. — з камери № 10 Вінницької тюрми, яка до війни та після її завершення підпорядковувалася НКДБ, німці розстріляли 190 осіб, про що свідчить відповідний напис одного з невідомих бранців: «Расстреляны из камеры: 10/XI-[19]43 г. — 45, 11/XI-[19]43 г. — 65, 13/XI-[19]43 г. — 32, 19/XI-[19]43 г. — 28, 20/ XI- [19]43 г. — 20»².

Своєрідне обвинувачення на адресу гітлерівців у м. Козятині Вінницької області закарбоване на стінах тамтешньої тюрми: «Здесь немецкие варвары замучили тысячи людей, избивали их палками и расстреливали. За наши муки вы ответите гады. Вам отомстит Советский народ. М. Г.»³. Анонімний автор послання, можливо, не знав справжніх масштабів розправ, але не залишив жодного сумніву у своєму ставленні до катів-окупантів.

Ті, хто напевно знав, або, принаймні, передбачав свою трагічну долю, залишав найбільш проникливі й зворушливі написи. Зазвичай вони були лаконічними, зрідка — розлогими, схожими на сповіді, у яких в'язні описували свою гірку долю, а також історію зради.

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 41.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 40.

³ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 48.

У деяких тюрмах останні, передсмертні рядки мають вигляд стислої життєвої історії: дата і місце народження, коли потрапив у полон чи був арештований за щось інше. У тих камерах, де виявлені такі написи, їх за формою викладу наслідувала й решта в'язнів. Наприклад, у тюрмі Новгород-Сіверського Чернігівської області практично всі в'язні залишали по собі прізвище, ім'я та по-батькові й дату арешту.

Серед найбільш типових написів на стінах у камерах — записи на зразок: «сидів ні за що....», «сидів за політику....» тощо. Трагічні за своїм змістом найкоротші написи на кшталт «ВМП», тобто вища міра покарання через повішання чи розстріл. І далі — лише прізвище, або й без нього.

З-поміж інших переважали звернення до близьких та рідних, прохання повідомити про свою гірку долю. Один з таких написів — партизанки Олени Бондаренко, яка пішла з життя у харківській в'язниці № 1, вже цитувалася вище.

Записи про виконання смертної кари і дату смерті зроблені у багатьох камерах. Але, напевно, чи їх завжди залишали ті, хто пішов згодом у небуття. Швидше за все, приречені у відчай зверталися до тих, хто заступав їх у ролі невільників, задля того, щоб вони передали інформацію про них на волю.

Втім, зрідка траплялося і так, що сам в'язень досить переконливо вказував ймовірну дату своєї страти, але зміг уникнути її, оскільки згодом йому чомусь змінювали вищу міру покарання на позбавлення волі у концентраційних таборах Німеччини.

Не можна не помітити й ту обставину, що невільники, котрі точно знали про неминучість смертного вироку, були більш відвертими. Люди, які все ж сподівалися залишитися живими, виявляли обережність у своїх записах, оскільки припускали, що наглядачі-німці можуть їх прочитати і це дасться взнаки, зокрема вплине на умови утримання, або їхню подальшу долю.

У корпусах найбільшої харківської тюрми («Холодногірської»), вражаючі своїм трагічним наповненням написи, були виявлені у камері смертників та одиночках, де утримувалися найбільш небезпечні для окупантів в'язні — партизани, підпільники, військовополонені, яких упіймали після втечі з таборів. Один з багатьох приречених невільників закарбував на стіні тамтешньої одиночної камери таке: «Сообщите, кто выйдет на волю. Одесская область. Голованский район, село Ушково¹, Корнейчуковой Евдокии Яковлевне о том, что Халфин Николай убит в 1942 году. Родился в 1903 г.»². Розпачливий запис іншого бранця зберігся в цій же темниці: «Как жалею, когда напрасно сидел в тюрьме, меня считают за партизана, я солдат или курсант 393 полка, 1-й роты, 2-го взвода, 2-го отделения Черепаха А. В. Мне 18 лет от роду. Молодой, как хочется жить, но только расстреляют — Черепаха Алексей Васильевич, 1923 года, Харьковская область, Лозовской район, станция Краснопавловка»³.

Особливою напругою та якоюсь апокаліптичною безвихіддю пронизані написи в'язнів у київській тюрмі по вул. Короленка, 33. Серед них багато лаконічних, але вкрай трагічних за своїм змістом, схожих один на одного: дата прибуття, вибуття та прізвище з ініціалами: «Галя Хижная, прощай свет, прощай...» (камера № 16), «Здесь погибло 9 человек» (камера № 17), «Николенко Алексей, уроженец села Лютенька Гадячского р-на. Погиб беспартийный за партию» (камера № 95), «Погибло 22.9.[19]43 г. 40 человек. Дородько О. М.» (камера

¹ Нині входить до складу Кіровоградської області.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 31.

³ Там само. — Арк. 31 зв.

№ 17)¹, «Пошли на расстрел. Давыдов Макар Ильич и сын Борис. 5.3.[19]43 г., ул. Дегтярная № 28» (камера № 20).

У відчаї писали свої останні рядки мешканці історичного серця Києва Подолу, в'язні камери № 16 Віра Левченко та Іван Юрченко: «Хотим жить, крепко любить»². Каялися з-за ґрат перед смертю невільниці Соня Музиченко, Катерина Голецька, яка перебувала за ґратами з малою донькою, а також жінка на прізвище Пастернак: «Погибли за Родину, но все-таки мало сделали»³.

Вервечка таких рядків, здається, безкінечною. Збереглися й інші, схожі на зойк відчаю звернення до тих, хто залишився серед живих. В останні години свого життя приречені на смерть прощалися зі своїми близькими: «Прощай мамочка. Расстреляли 9.9.[19]43 г. Барбон Лина» (камера № 17), «Расстреляны: Киричек Мария Семеновна с мужем Шкутаном Жорой, Киевская область Бориспольский р-н с. Любарцы. Прощай, мама и братик Коля» (камера № 19), «Расстреляны с 21 на 22.7.[19]43 г. отец выкрест, мать украинка и их дочь Вера Моргулик. Мне 21 год, в тюрьме сижу 1,5 м-ца. Со мной 10 женщин. Нас ждет расстрел. Прощайте» (камера № 19).

Далеко не всі витримували випробування, що випали на їхню долю. Про режим утримання у цій в'язниці свідчить те, що кілька бранців покінчили життя самогубством. Як своєрідні автоепітафії сприймаються передсмертні слова: «Здесь сидел Матус Михаил — повесился» (камера № 43), «Связи с НКВД за Советов не имел, никакого секрета с собой не унес. Муки дальше жить не дали. Неживец 17.7.[19]43».

¹ Як з'ясували пізніше співробітники НКДБ, Іван Жук не був розстріляний німцями.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 4.

³ Там само. — Арк. 5.

Важко спокійно читати звернення жінки з проханням передати трагічну звістку її близьким у передчутті смерті: «Я убедительно прошу передать моей матери и доце Мане, что я погибла 9.6.[19]43 г. Была арестована 9.9.[19]42 г. и расстреляна ровно через 9 месяцев, (мой адрес — Чкалова, № 55/5 — Стася Зимбовская¹). Пусть меня не забывают, я только для них жила. Прощайте родные. Целую крепко. Стася. До свидания моя единственная мать и дочь Манюся. Прощайте. Целую вас крепко, крепко. Стася» (камера № 45). До померлої матері звернені передсмертні слова іншої невільниці, яка утримувалася у камері № 20 «Рудь У. Я. Прощайте милі. Мамочко, іду до тебе...»².

Такі ж фатальні написи залишилися в усіх тюрмах окупованої України, зокрема і в м. Чернігові: «Пальчик Наташа Ивановна, Пальчик Поля Федоровна погибли 8.9 — [19]43 г. Прощайте мамочка и любенький тато»³.

Здійснюючи класифікацію в'язнів нацистських тюрем, слід принагідно зауважити, що у Чернігівській тюрмі серед в'язнів переважали цивільні особи. Це вдалося встановити завдяки аналізу особистих документів арештантів (паспорти радянського зразка, німецькі паспорти, військові білети, червоноармійські книжки, тимчасові посвідчення, довідки про звільнення від військової служби, пенсійні, трудові книжки, водійські, страхові, бухгалтерські та інші посвідчення, залікові книжки студентів тощо), виявлених там після визволення. Чимало було й військовиків, швидше за все — втікачів з німецького полону. Завдяки документам, що посвідчували особу, видається можли-

¹ Як з'ясували пізніше співробітники НКДБ, Станіславу Францівну Зембовську не розстріляли, а вивезли до Німеччини.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 10.

³ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 37.

вими встановити і вік бранців та їх стать. Найстарші — понад 60 років — становили незначну частку в'язнів, переважали 30–40-річні, здебільшого — чоловічої статі¹.

Повертаючись до найбільш трагічних за змістом — останніх, передсмертних написів, слід зазначити, що в настінних графіті камери № 15 тюрми у м. Станіславі також містилися послання до найближчих людей: «Если кто останется жив, то напишите моей жене, что погиб — Борисенко Макар Г., Кировоградская обл., Златопольский район, село Капитоновка Б. Марчук². Там само збереглися надзвичайно лаконічні, але страшні за своїм змістом написи інших смертників: «1. Свидна Оля Станислав — смерть. 2. Лучко Ольга — смерть. 3. Неделюк Наталка Станислав-Делятин — смерть. 4. Ильва Ольга — смерть». І там же: «Бурак Владимир осужден на кару смерти дня 16.3.[19]44 г. арестован 1.III.[19]44 г. из Турок район Калуш»³.

З написів, залишених у камерах Миколаївської тюрми, можна дізнатися, що трохи більше місяця не дочекалися визволення й пішли з життя деякі тамтешні в'язні. Так, у камері № 20 спеціального жіночого корпусу зафіксоване таке: «10.II.[19]44 г. здесь проживали последнюю свою ночь смертники 21 человек, из них 2-е малых деток. Прощай жизнь»⁴.

Чимало подібних написів співробітники НКВС скопіювали і в тюрмах Росії. У своєму прощальному написі в камері № 2 в'язниці м. Таганрог Ростовської області Телеганов Володимир Григорович, розстріляний 28 серпня 1943 р., перед стратою звертався до своїх п'яťох дітей: «Ваня, Катя, Маня,

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 33–37.

² Там само. — Арк. 40.

³ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 43 зв.

⁴ Там само. — Арк. 37–38 зв.

Шура, Нина, ваш отец расстрелян..., кто прочитает, то передайте в село Троицкое, до свидания навсегда»¹. Схожий напис містився в одній з камер тюрми Брянська: «Максанов Иван, станция Брянск II, арестован 4 января 1943 года, прибыл 15 января 1943 г., взят вечером 10 февраля 1943 г., расстрелян утром 11 февраля 1943 года за связь с партизанами. Написал товарищ по тюрьме, ждущий такую же участь»².

Прохання повідомити близьких про обставини смерті у тюрмі білоруського м. Гомель залишив Павло Лебедев: «г. Гомель, Подгорная, 19, взяли на расстрел 24 сентября 1943 г., передайте Лебедевой Любе»³. Його земляк також відчайдушно сподівався на те, що хтось зможе передати останню вісточку родині: «Кто первый увидит эту надпись, сообщите пожалуйста Гомель, Роща Смольная, д. 1, Василевич Наде». З цієї ж камери просив передати про загибель і в'язень-москвич: «Погиб здесь в тюрьме 25 сентября Ермаков Николай Петрович из Москвы, сообщите через газету о моей гибели матери Ермаковой Анне Ильиничне, 1898 г.»⁴.

У процесі вивчення цих епіграфічних джерел постійно виникає питання: чи передавали родичам загиблих відомості про них, як вони того просили у передсмертних написах на стінах камер? Жодних фактів, що могли б підтвердити цей, на перший погляд, логічний і гуманний крок спеціальних служб, виявити поки-що не вдалося. Інформацію про в'язнів вони використовували винятково в службових цілях: для пошуку зрадників, агентів, колаборантів та інших категорій тих, хто кваліфікувався як «ворог народу». Лише ті дані, які вдалося зібрати Надз-

¹ Там само. — Арк. 18.

² Там само. — Арк. 11.

³ Там само. — Арк. 25.

⁴ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 25.

вичайній державній комісії з розслідування злочинів окупантів, могли бути доступними для рідних і близьких, коли вони публікувалися у періодичній пресі. Та навіть ця обставина не спроможна нівелювати прикре відчуття від того, яку байдужість виявила держава до власних громадян — жертв нацистського терору, не потурбувавшись про те, щоб їхні родини дізналися про долі й останнє місце спочинку полеглих.

Деякі арештанти знаходили в собі сили для гіркої іронії. Так, у харківській «Холодногірській» тюрмі (№ 1) зберігся такий напис: ««Новая Европа», а законы старые. Гостиница «Новая Европа — Туристы»: Ефремов с Киргизии, Тимофеев — москвич. Сидели 3-е суток с 19.VII. — 22.VII-[19]43 год»¹. У тюрмі російського міста Стародуб Орловської області три інших арештанти у камері № 1 записали таке: «Ивашкеев Василий, Шило Александр, 1943 г., Боевдин А.А., год рождения 1926, Пономаренко, прибыл в дом отдыха 4 сентября 1943 г.»².

А. Шведов у в'язниці м. Острів (Псковська область, РРФСР) написав, що його заарештували «за испуг воробья с казенной крыши»³. Передбачаючи наступний маршрут, Р. А. Волков залишив знак: «Вперед на Запад»⁴.

Складно сприймаються метафори з відтінком гумору, зафіксовані на стінах в камерах № 12 та № 15 Вінницької тюрми НКДБ, яку німці використовували для утримання радянських громадян під час окупації. Всі бранці запозичили у когось із сусідів досить специфічний евфемізм розстрілу — «луна», «дорога на луну», «выбыл на луну». У такий спосіб прощав-

¹ Там само. — Арк. 31.

² Там само. — Арк. 9.

³ Там само. — Арк. 17.

⁴ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 39.

ся з життям Йосип Іванович Кузьминський: «Выбыл на луну 1943 г. 29 декабря. Прошу передать Шуре Кузминской — Винница...». Однакові слова написали молоді дівчата Галина Кудряшова: «Дорога на луну. 24 года» та Валя Грабовська: «18 лет. Дорога на луну. 9.III-[19]44 [г.]»¹.

Як надалі склалася доля цих людей, які й на грані між життям і смертю не втрачали почуття самоіронії і гумору дотепер невідомо. Але те, як люди спокійно, без істерики, з гідністю проживали, можливо, останні свої дні й години, не може не викликати поваги.

Траплялися у тих зловісних камерах безадресні й безіменні рядки. Наприклад, у Харківській тюрмі № 1 було закарбовано: «Кто в этой камере побывал, тот смерти не миновал, голодной смертью умирал». Цей запис, зроблений кимось з попередників, вразив і не залишив байдужим арештанта-росіянина на прізвище Шушарін, який написав таке: «С ужасом я прочитал эти строки. Неужели из этой камеры мне не выйти, попал сюда по своей глупости, буду терпеливо, насколько хватит сил, переносить страдание. Если кто-нибудь выйдет отсюда живой пусть запомнит мой адрес и сообщит родителям, что их сын погиб. Адрес: Новосибирская область. Пудинский район, село Пудино, Шушарину Филиппу. Поминайте смертника Шушарина Ивана Филипповича, он был честный и любил жизнь и хотел жить, но не научился жить, а потому и попал сюда. Ваня старший лейтенант 19.V.1943 года»².

Таких як військовополонений, старший лейтенант Іван Шушарін було надзвичайно багато у всіх без винятку тюрмах, що функціонували на окупованій території СРСР. Історія кож-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 40–42.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 31.

ного з бранців-червоноармійців, які опинилися у нацистських в'язницях, складалася по-різному. Хтось потрапив до гітлерівських катівень перед відправленням до таборів, інші чекали свого суворого вироку за втечу звідти.

Більшість в'язнів — колишніх військовослужбовців — Червоної армії не знали своєї подальшої долі, як не відали цього й ті, хто залишав написи на стінах камер після того, як військові бранці відбували звідти.

У тюрмі Дніпропетровська був скопійований напис, який свідчить про те, що у тамтешніх стінах перебував старший лейтенант, нібито, удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу 13 серпня 1941 р. (20 березня 1942 р. нагороджений також орденом Червоної Зірки). Однак, «т. Пателін П. И.»¹, як було зафіксовано на стіні, не значиться серед реєстру Героїв Радянського Союзу. Можливо, цю особу виключили зі складу нагороджених найвищою відзнакою саме за те, що він опинився у німецькому полоні, хоча й поміж таких осіб це прізвище не значиться. В іншому разі можна припустити помилку під час копіювання напису або те, що П. Пателін був представлений до найвищої нагороди, але не одержав її.

Найбільше всього військовополонених зафіксували свої написи у трьох корпусах Дрогобицької тюрми. Очевидно, саме тут концентрували тих, хто тікав з полону, порушував режим в інших місцях примусового утримання або не міг працювати через каліцтво. Серед написів є й такі, що дозволяють встановити короткий бойовий шлях та адреси багатьох бранців, які сиділи в одній камері: «[2 коридор 3-го корпусу камера № 16] Здесь был военнопленный Шевченко Михаил Иванович, рождения 1924 года, Краснодарского края, Выселковского района.

¹ Там само. — Арк. 34.

Демченко Данила Іванович, Краснодарського краю, ст. Старо-Минська, Староминського району, ул. Октябрьська, д. № 6. В цій камері знаходився військовоплений Семенов Александр Ерейцикович, народження 1923 г., служив в 276 стр. див. 876 стр. полка, 3-й пулеметний батальон, Ростовська обл., Сальський р-н, Маничевський військово-конний завод, потрапив в полон в Криму, в селі Короч 12 травня 1942 року. До сих пор знаходився в таборі, 23 червня 1943 року. Тут проживав військовоплений Челябінський обл., ст. Кособроцьк, Казанцев Іван Никифорович, потрапив в полон 18 червня 1942 г., прибув із Донбасу. Вийшов невідомо куди 28 березня 1944 року»¹.

Вражають трагізмом рядки, залишені у цих застінках групами військовополонених-інвалідів. Ці скалічені — без рук і ніг — потерпали у неволі, чекаючи свого останнього часу. Вони, чи хтось інший, допомагаючи їм, закарбували так: «В цій камері [№ 28] лежали інваліди без ніг 6 чоловік 14.XII.1942 г.», «Тут [камера № 5] знаходилися військовополонені Николай Зверьков, 4.4.[19]44 г., Кузьмін Николай, Мишенин Василий, Шілов Владимир прибули в Дрогобич з Холма 17 січня 1944 року — [уродженці] Калінінської, Архангельської, Новосибірської, Московської областей. Все безрукі інваліди».

Замість таких же скалічених хтось зробив запис і в камері № 11, можливо, виконавши їх останнє бажання: «Тут були всі безрукі військовополонені: 1) Фомін Василий, Тамбовський, 2) Лебедев Сергей, Алтайський, 3) Кульгуский Михаил, Тамбовський, 4) Лобунський Николай, Куйбишев, 5) Вольчик Андрей, Херсон, 6) Лучшев Роман, Новосибірський, 7) Родичев Владимир, Томський»².

¹ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк.41.

² Там само. — Арк. 39–42.

У камері № 46 тюрми м. Дрогобича військовополонений, уродженець Казані Олександр Степанов зафіксував таке: «...Попал в плен 8 июля 1943 года под Белгородом, инвалид, потерял правую руку». Його товариш по нещастю, який сидів у камері № 61 цієї ж в'язниці, сподівався, що хтось виконає і його прохання: «Товарищи! Здесь был пленный Бочкарев Иван, 1916 г. рождения, Калининской обл., Кушалинского района, п/о Застолье, дер[евня] Новиковка. Прошу сообщить моим родным, что я жив, только ранен в правую руку и правую ногу»¹.

З настигнутого тексту камери № 33 Дрогобицької тюрми стає зрозумілим, що там серед інших, хто потрапив у полон, 8 квітня 1944 р. свій запис залишив Олексій Костюк з Житомирщини. 17 червня того ж року військовополонених вивезли звідти і відправили у невідомому напрямку: «...Здесь жили друзья, попавшие в плен 8 апреля и выбыли из этой большой тюрьмы 17.VI.[19]44 г. в неизвестном направлении»².

Долю багатьох з них важко простежити, оскільки після утримання в цій в'язниці їх переводили в інші місця позбавлення волі чи розстрілювали дорогою. Так, з напису у камері № 25 дізнаємося, що там перебував Костянтин Ілліч Прохоров з с. Ширмівка Погребищенського району Вінницької області, який «...выехал в неизвестном направлении 17 июля 1944 года, год рождения 1921. Привет русским военнопленным». Там же скопіювали й такі слова: «Здесь был военнопленный Бакалов Михаил — 1921 г. рождения, попал в плен в 1941 году 30.VI. Выбыл в неизвестном направлении, апрель месяц 1944 г.»³.

¹ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 39.

² Там само. — Арк. 40.

³ Там само. — Арк. 42 зв.

Стіни та різні предмети камерного інтер'єру в'язниці у Дрогобичі зберегли й інші написи в'язнів, з яких можна встановити маршрути переміщення військовополонених: «...25 марта 1942 года попал в плен под Харьковом Кузоленков Михаил Иванович, БССР, Могилевской обл., Дрыбинский район, Коровчинский с[ель]/сов[ет], дер[евня] Посуй: 1) тюрьма Харьков, 2) тюрьма Кировоград, 3) тюрьма Дрогобыч [камера № 7]»¹.

У камері № 12 Дрогобицької тюрми в'язні-військовополонені залишили послання, звернені до тих, хто продовжував зі зброєю в руках гнати ворога з української землі: «Товарищи бойцы и командиры! Не сдавайтесь в плен немецким зверюгам, как можно спасайтесь, но не попадайте в руки. Писали бойцы, которые попали в плен 17.VI.[19]44 г.»².

Лексика і стилістика окремих написів передає не лише емоційний і морально-психологічний стан в'язнів, а й уявлення про ідеологічну орієнтацію їх авторів. У камері № 48 тюрми Дрогобича було зафіксоване таке: «Здесь сидел летчик истребитель, потерявший молодость и жизнь свою за русский народ и за свою свободу. Помните русские! Не ждите от немца свободы и хорошей жизни, добейтесь ее сами своей кровью. Смерть фашизму! Никогда не может русский дружить с немцами, помня, что они сделали с русским народом в 1941–1943 г.г. Сколько нас погибло в застенках фашизма. Москва, 1943 года Кураев». У камері № 54 залишилося звернення, пронизане відчайдушним запитанням: «Россия, родная, ведь ты наша мать, Когда же нас выручит наш Сталин — отец! В. М. Шешня — ст. Нея»³.

¹ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 41 зв.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 42.

³ Там само. — Арк. 39–40 зв.

Серед написів, що були скопійовані у тюрмах, є багато таких, що містять заклики до побратимів помститися ворогові за наругу та смерть. Окрім вже цитованих, особливо вражає своїм змістом і той, що зберігся у камері № 1 Брянської в'язниці: «Пусть знают наши, что делается в этом проклятом фашистском плену. Если я буду жив, то отомщу за все муки и зверства. Прошу командиров и бойцов отомстить за меня. Они меня пытали, били резиновыми палками. Мое тело черное от немецких побоев, на нем нет живого места. А потом — расстреляют. Отомстите, бойцы, за все муки. Отомстите немцам. Я, гвардии ст. лейтенант 48 армии 6 стр. дивизии, пулеметная рота Вахромеев М. А., 1922 года рождения, город Горький. В плен взят 20 февраля 1943 года и расстрелян 18 апреля 1943 года»¹.

Невідомо, чи сиділи бранці різних національностей, віри, світоглядної орієнтації, які залишили свої написи на стінах тюремного інтер'єру, одночасно у тих камерах, але ознайомлення з їх змістом невідворотно навіває думку про те, що вже там, у неволі, вони всі ставали союзниками і рівними у своїй боротьбі з нацистським режимом. Спільний ворог, страждання і реальна загроза смерті змінювали систему цінностей, нівелювали суперечності й антагонізми, що існували до того, робили малозначущими попередні уявлення про добро і зло, надуманих і справжніх ворогів. Примирення між українцями, поляками, росіянами, білорусами, євреями, оунівцями, комуністами, безпартійними відбувалося саме у катівнях.

Чимало написів було зроблено у формі цитування чи власного інтерпретування відомих класичних творів українських поетів. Так, у камері № 59 Київської тюрми по вул. Короленка,

¹ Там само. — Арк. 10.

33 співробітниками НКВС було скопійований рядок з вірша «*Contra spem spero!* (Без надії сподіваюсь)» Лесі Українки: «Я буду сквозь слезы смеяться. Вася Морозов». Чоловік, перебуваючи у великому смутку, висловив у такий спосіб свою життєствердну позицію, що співпадала з настроями і думками видатної української поетеси, яка стійко переносила власні фізичні страждання і довірила свій біль і волю до життя тільки віршованим рядкам, датованим 2 травня 1890 року.

*Так! я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!*

У камері № 61 в'язень на прізвище Некрутенко висловив свої сподівання і прихильність до радянської влади і негативне ставлення до нацизму та оунівського руху, перефразувавши рядки поеми Т. Шевченка «Гайдамаки»: «Ф.Некрутенко — «ЗДВИЖ» прибыл 6.7.[19]43, выбыл 20.9.[19]43 г.

*Шелестить листья по дѣбровѣ,
Гуляють хмари, сонце спить,
І ніде не чути людської мови,
Тільки злий фашизм виє по селам
І рве нашу Україну.
І грабує, катує.
Незабаром огріє тебе, Україно,
Ясне сонечко із Кремля,
І розвіє вітер чорні хмари,
Засяє ясна зоренька в небесах.
І тебе, злий фашизм, навіки*

*Прокляне наш народ великий
1943. Ф.П.Н-ко — «ЗДВІЖ»*

Український націоналізм — це є язва на тілі українського народу. 1943. Н-ко — «ЗДВІЖ».

На стінах камер залишили по собі написи й ті, хто сповідував ідеї самостійницького руху, цитував його провідників: «Здобудем Українську державу, або згинем в боротьбі за неї. Є. Коновалець». У цій же камері (№ 40) залишили свої сліди інші прихильники націоналістичного руху, зокрема й Іван Захарків зі Львівщини. Цього бранця згодом перевели до камери смертників № 23 цієї ж тюрми, де він закарбував такі слова: «Захарків Іван — село Підярків, біля Львова. ОУН — Бандера»¹.

Перебування у зловісній камері № 23 не віщувало нічого доброго цьому учаснику самостійницького руху, оскільки практично всі в'язні пішли з неї на розстріл. Втім, як з'ясувалося, Івану Захарківу вдалося уникнути смерті. Його відправили в концтабір, дорогою до якого він зумів утекти.

Схожі написи були скопійовані і в сусідніх приміщеннях: «В камері № 38 сиділи: 1. Климешин Іван — член ОУН з Західних українських земель. Забрали з речами 13.7 — розстріл. Сапович — член ОУН, забрали з камери 18.7 — розстріл. Всеволод, 14.8 розстріл, ОУН»².

В жодному з наведених рядків не вказаний рік, але один з написів у цьому мартирологу, датований 1943 роком («Лановий Іван — концтабор 26.8.[19]43»), що дозволяє робити припущення про час написання й інших.

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр.438. — Арк. 13.

² Там само. — Арк. 10.

Траплялося, в'язні викладали й цілу історію поневірян у гітлерівських застінках: «Крук — «Юрко» — Гаранчук Кость Іванович, 21.9.[19]17 г., помер. 5.7.[19]43. Заарештований 12.6.[19]43 р. в Корсуні, до 30.6.[19]43 р. Біла Церква, тюрма СД, — в Києв 1.7.[19]43. Допит 9.7.[19]43. Два тижні перед арештом — комендант шуцманів Корсунь — Дрель Дмитро видав всіх німецькій жандармерії. Умови слідства тяжкі. Люди ломляться. Справа пропала. Україна мене породила — на шляху боротьби за Волю України згинув. Член ОУН на різних роботах від 1932 до 1943. Київ Кременець Корсунь — Кость. Хто тут сидітиме, а вийде на волю, то прошу все, що тут написано, передати в Корсунь»¹.

Вивчення написів, зроблених у тюремних камерах, дає можливість переконатися, що у них потерпали й остарбайтери в очікуванні вивезення до Німеччини, ті з них, які були затримані після втечі з дороги, а також багато інших категорій цивільних громадян.

У тюрмі російського міста Остров Псковської області перед відправкою на роботу до Німеччини вони залишили свої останні рядки: «Здесь сидели девушки из Славковского р-на, д[еревня] Погиблово: Калинина Руфина, Мельникова Зоя гор. Псков. Из этих мрачных стен отправили в Германию насильно», «Здесь сидела Семенова Александра, Сошихинский р-н, Кочановский с[ель]с[овет], д[еревня] Волки. Может кто будет из знакомых, передайте нашим, что я сидела в Острове в тюрьме и мне дано направление в Германию. Затем до свидания, кланяйтесь нашим»².

У білоруському місті Ліда Гродненської області свій запис залишив чоловік, якому спочатку вдалося втекти з дороги на чужину, але згодом щаслива доля відвернулася від нього: «21 июня

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 11.

² ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 15.

1944 г. Я, Вашко Казимир посадили меня в эту камеру потому, что когда вернулся с России, с работы в Германию и на одной станции убежал из вагона, по дороге меня задержали и здесь в камере ожидаю второй транспорт в Германию. Проживал в дер[евне] Иоделовце, Заболоцкого района, после года как выехал из дома...»¹.

У тюрмі м.Олександрія на Кіровоградщині залишився такий розпачливий напис: «Поехала в глубокую неметчину добровольно — под нагайкой Кириченко Маня»². В камері № 120 Дніпропетровської в'язниці від 15 вересня 1943 р. п'ять діб чекали на відправку на роботу до Німеччини 11 шахтарів-гірників з Павлограда³.

Аналогічних написів, де згадується очікування в'язнів на етапування до Райху, надзвичайно багато. Втім, не завжди можна встановити, чи це були оstarбайтери, чи засуджені до таборів цивільні або військовополонені.

На першому поверсі Уманської тюрми у камері № 5 у великому скупченні сиділи обдурені німцями люди, які сподівалися на волю, але знову потрапили до казематів: «...Тут сидели эвакуированные 15 человек с Киевской области, были в Уманском лагере, потом нам была комиссия как старикам и инвалидам, мы думали отпустят домой, но 345 человек загнали в тюрьму»⁴.

Такої ж сумної долі зазнали й невільники Черкаської тюрми, які опинилися у камері № 14 після того, як німці використали їх на спорудженні оборонних рубежів під час підготовки до відступу⁵: «Работали пять недель рыли ямы, тут были и Чер-

¹ Там само. — Арк. 26.

² ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 44.

³ Там само. — Арк. 32.

⁴ ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 47.

⁵ Місто Черкаси було звільнене військами Червоної армії 14 грудня 1943 р.

каские — Кириленко Валя, Гумененко Оля, Литвиненко Валя, Бычкова Валя, Зайцева Зина, Задувайко Дуся, Гусаченко Дарья, Волошенко Миля, Криворог Маруся, Хоменко Маруся, Давченко Даша, Иванова Вера, Шулятько Лида, Бурович Мария, Крушоич Валя, Добристон Катя, Лосенько Оля, Никитенко Фрося, Диченко Марфа, Кириченко Маруся, Колесник Паша, Сиринчук Люта. Все выехали в село Смелое¹ 17.X.1943 г.»². Вірогідно, і далі німці використовували цих людей на спорудженні оборонних укріплень.

З написів, залишених у в'язницях, випливає, що українці, які зголосилися служити у місцевій поліції, самі іноді опинялися у нацистських лабетах. Поруч з ними утримувалися й такі категорії бранців, які вже довідалися про особливості тюремного побуту ще за радянської влади. Їх сподівання на те, що за німців життя зміниться на краще, не справдилися. Це підтверджує коротка історія, закарбована у камері № 7 Харківської («Холодногірської») тюрми: «В этой камере сидел за маленькое преступление Беляев Павел Антонович, село Старо-Покровка, Чугуевского района, Харьковской области. При советах сидел 3 года, с 1937–1941 год, только вышел, тут война началась. Выжил 6 месяцев, забрали в лагерь, вышел с лагеря попал в эту камеру. Вот какой я счастливый — солдат немецкой армии»³. Чому цей чоловік називав себе «солдатом німецької армії», встановити не вдалося. Та, швидше за все це — червоноармієць, який опинившись у німецькому полоні, зголосився служити в одному з допоміжних підрозділів, що формувалися з радянських полонених і за якість дисциплінарне порушення потрапив

¹ Нині місто Сміла.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 48.

³ Там само. — Арк. 31.

до в'язниці. Хоча, якщо ця особа за радянської влади сиділа за «контрреволюційний» злочин, то, швидше за все, причиною перебування у таборі міг бути побутовий злочин.

У тюрмі м. Ровно сидів осетин з російським прізвиськом, який виклав своє ставлення до радянської влади й справжню чи вигадану історію своїх стосунків з нею: «Тут сидел железнодорожный инженер Федоров Мурхиди Ромбалатович, рожд[енный] 12.XII.1912 года, на Кавказе, ст. Беслан, с. Ново-Батакопорт, национальность осетин, арестован 5.X.1943 года в Сарнах. Жена и дети в Сарнах ул. Песков, д. 26. В 1930 году я был вывезен в Сибирь. Я ненавижу Советскую власть, я враг Советской власти, я не знаю за что я арестован, я надеюсь только на Бога, он поможет мне выбраться отсюда»¹.

Їли німецьку тюремну баланду також поліцаї, вояки інших колаборантських формувань, покарані у такий спосіб за побутові злочини. Спочатку вони зголосилися допомагати «визволителям» упокорювати своїх співвітчизників, а згодом за крадіжку й розбій спокутували свої гріхи. В одній з в'язниць Харкова, що розташовувалась у колишньому пересильному пункті Управління виправно-трудоих таборів, опинився один з таких «героїв»: «Здесь сидел Литвинов Николай Аврамович, 1912 г. рождения, работал в Гиве, при харьковском лагере военнопленных, посажен за пьянку и взлом 4-х дверей в пьяном виде. Уже 30 суток сижу, а еще не выпускают»².

Помічники окупантів сиділи і в тюрмах Прилук, Новгород-Сіверського, Чернігова, Черкасах та інших населених пунктів, здебільшого за побутові злочини: розбій, крадіжку, спекуляцію тощо. Були серед них і ті, хто потрапив до в'язниць через «нелоя-

¹ Там само. — Арк.45 зв.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 33 зв.

льність» до нацистів. Серед скопійованих написів найбільш характерні такі: «23.8. [19]43 г. тут [тюрма м. Чернігів] сидели солдат 58 Украинской охраны¹* 3 батальона Сумской области, Талалаевского р-на, с. Ведмень Старун Яков Михайлович»², «Тут [камера № 17 тюрми м. Черкаси] сидели полицаи за дурачество и водку в сентябре 1943 г. Сумской области, Лебединского района, Корней Иванович Радченко и Тушленко»³, «Здесь [камера № 31 м. Прилуки] сидели прилуцкие полицаи Пономаренко Николай, Потапенко Михаил с 28.1.1943 года по 10.III.1943 г.»⁴.

Згадані особи, як і ті, хто зраджував своїх співвітчизників, за матеріалами обстеження тюрем, що функціонували за окупантів, серед перших потрапляли до поля зору співробітників НКВС для наступної «оперативної розробки».

На стінах багатьох камер збереглися численні написи, в яких в'язні вказували на тих, чийми «стараннями» вони опинилися у нацистських катівнях. Були серед них і розлогі історії. Так, напис у камері № 101 тюрми м. Дніпропетровська: «Тут сидел Володя Руденко по кличке «Кабан». Сижу в одиночке, 11 числа продал меня Балабака. Балабаку — если выйду на волю — убью. Вчера у нас была суббота, пошел к чувячкину⁵ в мастерскую, что-

¹ Імовірно, йдеться про 136-й батальйон поліції (шущманшафту), сформований у Чернігові. Брав участь у бойових діях, воював проти партизанів, під час яких багато щуцманів перейшли на бік радянського руху Опору. Після цього навесні 1943 р. був передислокований до Чернігова на переформування. Там йому присвоєно «білоруський» номер 58, після чого — у серпні 1943 р. направлено у Білорусь, де знову частина щуцманів перейшла на бік радянських партизанів.

² ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 37 зв.

³ Там само. — Арк. 48-48 зв.

⁴ Там само. — Арк. 51 зв.

⁵ Тут і далі помилки особи, яка копіювала напис. Мається на увазі російське — «чувячник» (українською —чоботар).

бы себе чувяки заказать. В мастерской были люди и вели разговор и за эти разговоры я в эту камеру попал. Стали разговаривать о жизни, я дурак не знал, что он агент и стал с ним говорить о фронте, а я недавно на фронте [был] и видел один бой в котором немцы проиграли и отступили несколько километров, потом говорю, у нас сейчас стал не тот немец, что был раньше. Во время нашего разговора один выскакивает и позвал жандарма, а сам пошел, чтобы не дать подозрения. Жандарм зашел и перепутал вместо меня забрал чувячкина, тут я догадался, [что] агент, который позвал жандарма стоял за углом и следил куда я пойду. Он доследил меня до дому, побежал до жандармерии и сообщил, где я живу и меня забрали. До свидания братцы, привет знакомым, не знаю буду жив или нет, жалко свою жинку Веру, бедная осталась беременна. Руденко Владимир Андреевич. Июль мес[яц]¹.

У київській тюрмі по вул. Короленка, 33 серед інших написів зафіксовано чимало прокльонів на адресу осіб, які видавали окупантам своїх співвітчизників. Серед них і такі: «Будь, проклят друг Федяй. Кровь моя и моих родных падет на тебя и твоих потомков» (камера № 85). «Май-июнь 1942 г. Тут сидів Кондя П. Г. — гражданин Канева, Киевской области, по ложному доносу Здохненко Василя из Канева та Каца из редакции «Красная Армия» (камера № 59 цієї ж в'язниці)².

Аналогічні промовисті написи збереглися і в тюрмах Російської Федерації та Білоруської РСР. На стінах камери № 1 в'язниці м. Мглин Орловської області один з арештантів зафіксував таке: «Заброшен судьбой в эту камеру по донесению полицейского Ивана Титова и обвинили за агитацию и пропаганду. Расстре-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 32.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 6-7.

лях»¹. У тюрмі м. Ліда Гродненської області (Білорусія) зберігся напис: «Ефроимский Арон перед смертю я переживал маленькую историю в тюрьме. Это было 17 мая 1943 г. Я сидел как герой и ничего не сказал [о] то[м], что я знал из [жизни] нашего «гетто». Всякий должен отомстить этому разбойнику, который работает на чугунно-литейном заводе — бывший Шапиро, фамилия работников: Давгилевич, он без одного пальца». Там само зазначене й таке: «Жарновицкий Антон. Бучинский — этот самый наихудший, отомстить за невинную кровь. Арестованы в субботу 25 мая 1943 года, 1913 г. рождения, 22 июня г. Лида. Арестован через мастера чугунно-литейного завода Жарновицкого Ефроимский Арон. Кто жив будет отомстите за мою жизнь. Они меня передали в немецкую жандармерию на жертву, потому что продавал боеприпасы для людей из леса, для партизан»².

Та далеко не всі написи були такими прямолінійними. Іноді історія зради була прихована за короткими рядками, написаними чиеюсь невідомою рукою на стінах нацистських лабетів. Зокрема й такими, де вказувалося прізвище і далі посада — «начальник тюрми», «наглядач» тощо.

Різні за технікою написання, змістом, стилем, мовою, емоційним зарядом, інформаційним потенціалом, написи в цілому дають можливість скласти уявлення не тільки про причини ув'язнення їх авторів, долю більшості з них, а й про характер гітлерівського окупаційного режиму, технології терору, що став основним інструментом упокорення мешканців завойованих «східних територій».

¹ ГДА МВС України. — Ф.45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк.10.

² Там само. — Арк. 27.

Розділ 5

Тюремні «графіті»

як джерело інформації

для оперативної роботи НКДБ

Як і приписувалося всіма директивами, підготовленими в надрах НКВС і НКДБ СРСР та їх республіканських підрозділах, з'ясування обставин ув'язнення й звільнення з нацистських місць примусового утримання певних осіб у період окупації почалося паралельно зі складанням перших узагальнюючих списків в'язнів. Так само потрапляли до поля зору й інші категорії колишніх в'язнів, про котрих не йшлося у відомих нам документах. Не виключено, що такого роду вказівки надходили до спеціальних підрозділів у межах діяльності з виявлення «зрадників», «пособників», а також з'ясування поведінки й обставин перебування на зайнятій ворогом території представників правоохоронних органів, залишених для підпільної та диверсійно-розвідувальної роботи, партійного та радянського активу.

На жаль, ми володіємо обмеженою кількістю документів, що перешкоджає адекватному й повному відтворенню всієї картини і процедури роботи контррозвідки та інших підрозділів органів державної безпеки. Найявні джерела розкривають лише перші кроки, спрямовані на з'ясування долі та обставин затри-

мання арештантів та звільнення з тюрем певних осіб, які понад усе цікавили відповідні інстанції.

Оперативна робота зі з'ясування обставин звільнення з тюрем радянських військовополонених та цивільних громадян здійснювалася кількома лінійними підрозділами (управліннями) НКВС (від квітня 1943 р. — НКДБ) УРСР: 1-е (розвідка), 2-е (контррозвідка¹) і 3-є відділення другого відділу 4-го Управління НКВС, яке відповідно до своїх функціональних обов'язків проводило слідство у справах «зрадників» з числа своєї агентури, залишеної на окупованій території для підпільної та диверсійної роботи, а також колишніх співробітників органів внутрішніх справ та державної безпеки, які за тих чи інших обставин перебували в тилу противника, зокрема і в полоні та ув'язненні. До кола повноважень цього підрозділу належало й «розвідувальне опитування» німецьких та радянських військовополонених².

У виявленні осіб, які співпрацювали з окупантами, а також авторів «підозрілих» написів на стінах тюрем з територіальними органами державної безпеки активно й ефективно співпрацювали органи військової контррозвідки і транспортні підрозділи держбезпеки.

Відповідна робота у перші дні після визволення здійснювалася і у контексті діяльності Надзвичайної Державної комісії зі встановлення та розслідування злочинів нацистських загартників та їх пособників. На місцях формувалися республіканські, крайові та обласні комісії, до складу яких, окрім інших

¹ До компетенції Другого управління НКВС належали: «боротьба з антирадянськими елементами та агентурою іноземних розвідок всередині держави, спостереження за посольствами та іноземними підданими».

² ГДА СБУ. — Ф. 60. — Спр. 83529. — Арк. 18-21.

чиновників, увійшли й начальники УНКВС-НКВС. Створювалися республіканські, крайові та обласні комісії, до складу яких, окрім інших чиновників, увійшли й начальники місцевих УНКВС-НКВС.

9 квітня 1943 р. заступник наркома внутрішніх справ СРСР видав спеціальну вказівку (№ 8642) про надання сприяння у роботі Надзвичайної державної комісії. Приписувалося якомога ретельніше збирати матеріали (свідчення потерпілих та інформація свідків, факти, копії протоколів допитів, захоплені у противника документи, в тому числі і фотографії). На підставі оброблених матеріалів періодично складалися зведення і надсилалися до 2-го управління НКВС СРСР.

Велике значення у виявленні осіб, які залишили у тюремних камерах «підозрілі написи», мав оперативний облік, здійснюваний відповідними підрозділами державної безпеки. Служба оперативного обліку своєчасно давала довідки на запити відповідних лінійних та регіональних підрозділів щодо тих чи інших осіб з числа радянських громадян.

Принагідно слід зазначити, що у перші дні після початку визволення України від окупантів на облік лише за самою лише ознакою «соціального походження» (діти колишніх куркулів, служителів культу тощо) було взято аж надто широке коло радянських громадян.

У лютому 1944 р. в органах державної безпеки була здійснена реорганізація системи оперативного обліку «антирадянських елементів». На облік, як і раніше, бралися всі виявлені у процесі агентурної розробки та слідства та іншим шляхом (заяви громадян, перехоплені документи тощо) особи, які «вели активну антирадянську роботу (шпигуни, диверсанти, терористи, шкідники, учасники антирадянських організацій та груп), систематично висловлювали антирадянські погляди, розповсюджува-

ли провокаційні та неправдиві чутки». До поля зору, а відтак і до оперативного обліку, потрапляли громадяни, які не вели ворожої діяльності, але внаслідок своїх «антирадянських переконань, сумнівного політичного минулого та підозрілих зв'язків зі шпигунами, диверсантами, терористами» перебували під наглядом органів державної безпеки¹. Отже «реорганізація» обліків не звузила коло «підозрілих» осіб, залишивши його практично тим самим.

Щоправда, відбулися деякі організаційні зміни. Встановлювалися три основні види оперативного обліку: агентурна справа, справа-формуляр і обліково-наглядова справа. Такий вид оперативного обліку як облікова справа, що існував раніше, скасовувався. Агентурні справи, справи-формуляри та обліково-наглядові справи приписувалося заводити лише за «перевіреними матеріалами про ворожу діяльність групи осіб або однієї особи». Для перевірки первинних агентурних матеріалів та інших неперевірених матеріалів щодо «антирадянської діяльності», які надходили до органів державної безпеки, заводилися попередні агентурні розробки. Задля систематизації компрометуючих матеріалів на осіб, які у минулому займалися «антирадянською діяльністю» і перебували на обліку в органах держбезпеки, заводилися збірники компрометуючих матеріалів.

Одночасно з реорганізацією чинного оперативного обліку здійснювалася перевірка агентурних матеріалів, які зберігалися в архівах відділів «А» НКДБ-УНКДБ².

Аналізуючи особливості виявлення осіб, які викликали підозру у ході вивчення написів на тюремних стінах, слід все

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 666. — Арк. 356.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 666. — Арк. 357.

ж підкреслити, що найширші повноваження, а відтак і фронт роботи у цій справі, мало 2-ге Управління НКДБ УРСР, оскільки саме до його компетенції належав розшук ворожої агентури, «шпигунів», «зрадників», «пособників» та інших категорій громадян.

Найшвидше до виявлення осіб, які за тих чи інших обставин вийшли з нацистських в'язниць, приступили у Харківській та Ворошиловградській областях. Ця робота здійснювалася у контексті першочергових заходів зі встановлення злочинів окупаційної влади.

Після того, як 16 лютого 1943 р., зламавши впертий опір німців, війська Воронежського фронту визволили Харків, оперативній групі 2-го відділу 4-го управління НКВС за досить короткий час (поки місто знову у середині березня не захопили війська Вермахту) вдалося заволодіти цінними документами розвідувальних і каральних органів окупантів, хоча останні й почали організовано готуватися до евакуації своїх штабів та установ ще з 1 лютого. Співробітники НКВС обшукали 40 будівель, у тому числі й приміщення, де розташовувалися СС, поліція, представники гестапо, радіоцентр та інші організації, виявили анкети й автобіографії 784 поліцаїв, 202 підписки гласних і негласних агентів гестапо, картотеку німецькою мовою на згаданих осіб та перекладачів, 14 списків на 213 членів і кандидатів ВКП(б), які зареєструвалися в поліції, перелік спеціалістів з числа місцевих громадян, котрі зголосилися працювати на підприємствах вугільної та інших галузей промисловості. Окрім того, в розпорядження чекістів потрапили надзвичайно цінні матеріали, в яких висвітлювалася структура відділів СД, розлогий звіт представників гестапо до Берліна про боротьбу з партизанами та оперативну діяльність цієї інституції, а також

особисті документи радянських громадян, бланки різноманітних довідок і перепусток¹.

Більшість зі згаданих документів обласне управління НКВС оперативно надіслало наркому внутрішніх справ УРСР. Робота з ними тривала і після березня 1943 р. — упродовж наступних п'яти місяців, коли Харків знову опинився під окупантами. І вже наприкінці серпня, після остаточного звільнення міста від гітлерівців, ці матеріали стали у нагоді оперативникам. Серед них ще не було актів обстеження місцевих в'язниць, які функціонували за німців. Та вже тоді вдалося встановити коло осіб, які працювали у нацистських катівнях, виявити особисті документи багатьох радянських бранців.

Аналізуючи заходи радянських органів внутрішніх справ після першого визволення Харкова у лютому 1943 р., варто звернути увагу на те, що керівництво НКВС СРСР у ті дні дуже сумнівалося в стабільності ситуації й тому паралельно з розгортанням оперативної роботи рекомендувало своїм підлеглим зберегти колишню агентуру у підпіллі «під старим прикриттям на випадок можливого зворотного захоплення противником того чи іншого населеного пункту, розташованого в загроженій смузі». Про це йшлося у відповідній директиві заступника наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулова від 13 березня 1943 р., тобто за три дні до другого захоплення Харкова німцями.

Відразу після остаточного вигнання німецьких військ з території Харківщини співробітники 4-го відділу 2-го Управління НКДБ УРСР почали обстеження місць поховань закатованих та розстріляних німцями радянських громадян, у тому числі і в'язнів нацистських тюрем. Наприкінці серпня — на

¹ ГДА СБУ. — Ф. 60. — Спр. 83529. — Арк. 19-20.

початку вересня 1943 р. були складені перші ґрунтовні довідки за результатами цієї роботи. Про ці та інші наслідки господарювання німців на Харківщині начальник обласного УНКДБ доповів наркому держбезпеки УРСР¹.

В останні дні 1943 р. запити на встановлення місцезнаходження, біографічних даних або іншої інформації стосовно певних осіб у супроводі алфавітних переліків, коли такі були складені, адресувалися, як і раніше, передусім, СМЕРШу, 4-му і 2-му управлінням НКДБ УРСР.

Досить активно розгорталася оперативна робота у столиці України. Уважно вивчивши списки в'язнів тюрми поліції безпеки та СД, що функціонувала під час окупації у приміщенні, підпорядкованому НКДБ УРСР по вул. Короленка, 33, 4-е Управління здійснило перевірку за своїми обліками, склало відповідний запит на певних осіб і передало його до відділу кадрів НКВС УРСР, аби там встановили, хто з осіб, які залишили свої написи на стінах камер, перебував на службі у радянських правоохоронних органах.

На місцях не завжди оперативно реагували на директиви з «центру». Так, до Дніпропетровського УНКДБ перший запит стосовно одного з в'язнів місцевої тюрми, який за завданням органів держбезпеки залишався на окупованій території, надійшов 28 січня 1944 р. Пізніше з Києва за цією ж адресою надіслали чергове нагадування щодо необхідності провести відповідні розшукові дії. Втім, ні на перший, ані на другий — повторний — запит (від 2 березня того ж року) — відповіді не надійшло. Отже, залишалося відкритим питання, чи той чоловік, який залишив свій запис у камері № 19: «Расстреляны 21.9.[19]43 г. Рябоконь» дійсно є тим, за кого він себе видавав. Згодом все ж

¹ ГДА СБУ. — Ф. 60. — Спр. 83517. — Арк. 33–34, 66–66 зв.

вдалося встановити, що автором тих коротких рядків був Рябоконт Михайло Сергійович, 1924 року народження, уродженець с. Краснопілля, Дніпропетровської області, який до війни мешкав у Києві, працюючи в тресті «Будконструкція», а вже напередодні окупації отримав завдання здійснювати розвідувальну діяльність у районі Дніпропетровська¹.

З аналогічних причин з'ясовувалися обставини перебування у київській в'язниці СД Петра Андрійовича Рязанцева, 1924 року народження, уродженця Лисичанського району Ворошиловградської області, який розшукувався за одним лише прізвищем, написаним у камері № 19.

Не менш ретельно поставилися в 4-му Управлінні НКДБ до розшуку особи на прізвище Гончарук, про загибель якого в камері № 27 залишився відповідний запис. Співробітники НКВС припускали, що він працював до війни в міліції², а під час нацистської окупації після перебування у німецькому полоні повернувся до Києва і налагодив зв'язок з партизанами. Підставою для вивчення досє цієї людини стали закарбовані в камері № 27 тюрми на вул. Короленка, 33 слова: «Гончарук. Юфа Яков». Співробітники НКДБ припускали, що це та особа, яка проживала до війни у м. Києві по вул. Урбановича.

Та все ж головна увага чекістів, як і вказувалося у відповідних директивах, була прикута до виявлення персоналу тюрем і з'ясування обставин звільнення тих чи інших осіб. Цей про-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 60-61.

² У документі міститься вписаний від руки текст такого змісту: «9.3.[19]44г. № 7/17 ОК НКВД УССР сообщило, что в Кам[енец]-Подольской обл[асти] работали: Гончарук Евстафий Филиппович — Н[ачальни]-ком Старо-Синявского (нын[е] — Хмельницкой области) р[айонного] о[тдела] милиции и Гончарук Олег Степанович — регистратором Должковского р[айонного] о[тдела] милиции. Где они находятся сейчас, отдел кадров не сообщил».

фесійний інтерес пояснювався підозрою, що лояльність та поступливість нацистів мала підстави — зрада чи співпраця згаданих громадян з окупаційним режимом.

Вивчаючи написи у тюрмах, які функціонували під час окупації, співробітники НКДБ, передусім, намагалися встановити всіх осіб, які очолювали ці каральні установи та працювали в них на різних посадах. Більшість з них вдалося виявити по «свіжих слідах» ще під час війни завдяки свідченням очевидців (головним чином — колишніх в'язнів) та відповідній оперативній роботі.

У звітності про оперативно-чекістську роботу у визволених районах, яка за формою дещо змінювалася упродовж 1942–1943 рр., начальників тюрем та наглядачів подавали окремим рядком серед інших арештованих, або включали до категорій «особовий склад розвідувальних, контррозвідувальних, поліцейських і адміністративних німецьких органів, що діяли на тимчасово окупованій противником території» чи «зрадники батьківщини, запродавці, провокатори і німецькі пособники¹...»².

Для полегшення роботи згаданих підрозділів радянських спецслужб у квітні 1942 р. НКВС став здійснювати цілеспрямовані заходи зі створення спеціальних централізованих облікових картотек на осіб, згаданих у наведеному вище переліку, що дозволило у подальшому активізувати та полегшити оперативно-розшукову роботу.

У наказі прокурора СРСР № 46 сс «Про кваліфікацію злочинів осіб, які перейшли на службу до німецько-фашистсь-

¹ У ст. 20 загальної частини Кримінального кодексу УРСР (1927 р.), чинного у роки Другої світової війни, давалося чітке визначення, за яким «*пособниками* вважаються особи, що сприяли виконанню злочину порадами, вказівками, ліквідацією перешкод та іншими способами, а також переховуванням злочинця або слідів злочину.

² ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 35. — Спр. 2. — Арк. 108–108 зв.

ких окупантів у районах, тимчасово захоплених ворогом» від 15 травня 1942 р. давалася вказівка застосовувати до певних категорій арештованих, у тому числі начальників нацистських тюрем і наглядачів, ст. 58.1 «а» Кримінального кодексу РРФСР — «зрада Батьківщини» (відповідно — 54.1 «а» КК УРСР¹)². Пізніше, 19 квітня 1943 р., Президія Верховної Ради СРСР ухвалила один з найбільш значущих для подальшого процесу кваліфікації «пособництва» Указ «Про міри покарання для німецько-фашистських лиходіїв, винних у вбивствах і катуваннях радянського цивільного населення і полонених червоноармійців, для шпигунів, зрадників Батьківщини з числа радянських громадян і їх пособників³», у якому, окрім іншого, був виокремлений новий самостійний склад злочину — спеціальний вид «зради Батьківщини» — «пособництво з боку зрадників, громадян СРСР, німецьким убивцям і насильникам»⁴. На зазначені категорії осіб чекала вища міра покарання через повішання. Вперше за роки війни було вирішено застосовувати саме таку міру покарання, маючи на меті посилити «виховний» і за-

¹ Стаття 54.1 «б», аналогічна до ст. 54.1 «а», застосовувалася винятково до військовослужбовців.

² Хрестоматія з історії держави і права України. У двох томах Том 2. — К., 1997. — С. 482.

³ Поплічники з місцевого населення, які надавали всіляке сприяння окупаційній владі у здійсненні розправ та насильств над цивільним населенням і військовополоненими, засуджувались до заслання на каторжні роботи на термін від 15 до 20 років. Розгляд справ з зазначених злочинів покладався на військово-польові суди, що створювалися у діючій армії. Вироки після їх винесення виконувались негайно. 8 вересня 1943 р. Верховна Рада СРСР дозволила розглядати такі справи і військовим трибуналам.

⁴ Реабілітація репресованих: законодавство та судова практика.. — К., 1997. — С. 145–147; Советское право в период Великой Отечественной войны. В двух частях. Часть II. Уголовное право. — М., 1948. — С. 136

лякуючий вплив таких форм страти. Трохи згодом дозволили паралельно застосовувати і розстріл.

По «свіжих слідах» квітневого Указу Президії Верховної Ради СРСР у деяких районах УРСР, визволених від гітлерівців, відбулися показові відкриті судові процеси з привселюдним виконанням вироку над цивільними громадянами, які були визнані винними у каральних акціях, вбивствах та катуваннях мирних громадян.

Вже восени 1943 р. і навесні 1944 р. ухвалено низку відомчих постанов та роз'яснень Верховного Суду і Прокурора СРСР, що стосувалися кваліфікації різних форм співпраці цивільного населення з окупаційною владою. Робилися спроби (хоча не завжди вдалі) розмежувати різні вияви «пособництва».

У цей же період до Москви на адресу наркома державної безпеки СРСР В. Меркулова, його заступника Б. Кобулова, а також начальника 2-го Управління цього ж відомства П. Федотова кожні п'ять днів надходили зведення з НКДБ УРСР «Про хід очистки визволеної території від німецьких окупантів території УРСР». З цих документів можна дізнатися і про виявлення та арешти начальників нацистських тюрем і наглядачів. Так, у записці, переданій по «ВЧ» 31 грудня 1943 р., зазначалося, що на кінець поточного року на визволеній території республіки було заарештовано 16579 осіб, з них — 8 начальників тюрем і 34 наглядача¹.

Так, у Ворошиловграді невдовзі після визволення затримали старшого наглядача тюрми С. Пономарьова, який на допитах детально розповів співробітникам НКДБ про весь керівний та обслуговуючий склад цієї установи, зокрема її начальників — В. Страцинського та О. Менгдена². Їх розшук, розпочатий одра-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 1, 2, 8.

² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 89 (1954 р.). — Спр. 33. — Арк. 2, 5–8 зв., 27 зв.

зу після визволення Ворошиловграда, тривав і у повоєнні роки. Після затримання та слідства 26 грудня 1947 р. О. Менгден був засуджений військовим трибуналом Ворошиловградського військового гарнізону за ст. 54-1 «б» КК УРСР до 25 років позбавлення волі. В. І. Страцинського чекав суворіший вирок — вища міра покарання, винесений військовим трибуналом Київського військового округу 18 грудня 1951 р.

Співробітникам 2-го Управління НКДБ досить оперативно вдалося встановити осіб, котрі працювали в тюрмі м. Суми. Серед них — начальник і наглядачі, рекрутовані на цю роботу з місцевого населення. Вже на початку 1945 р. деякі з них засуджені: до вищої міри покарання — 8 осіб, каторжних робіт на термін від 12 до 20 років — 20 осіб, до 10 років ув'язнення у виправно-трудовах таборах — 28 осіб. Один з наглядачів — Олексій Сотников, 1884 р. н., уродженець с. Люджа Тростянецького району Сумської області за вироком Військового трибуналу військ НКВС від 11 грудня 1944 р. був засуджений до вищої міри покарання. Начальнику в'язниці — Никифору Лучанинову, який до призначення на цю посаду виконував обов'язки начальника Сумської міської поліції, вдалося втекти під час відступу німців. Вже по війні він перебрався до США¹.

Зрідка траплялося і так, що колишні працівники окупаційної пенітенціарної системи вважали за краще добровільно з'явитися до органів держбезпеки. Так вчинив на початку літа 1944 р. Олексій Носенко, який від грудня 1941 р. до вересня 1943 р. очолював Чернігівську тюрму СД. На допитах він визнав свою безпосередню участь у розправах над арештантами, назвав багатьох осіб, які працювали наглядачами у цій в'язниці. Деякі з них після приходу Червоної армії залишилися жити на

¹ Там само. — Спр. 56. — Арк. 137, 149–151, 169.

Чернігівщині, вірогідно сподіваючись, що їх не притягатимуть до відповідальності. Більш далекоглядні відійшли з німцями, але невдовзі також повернулися з Німеччини до обласного центру в порядку репатріації. Регіональні органи державної безпеки упродовж кількох місяців збирали свідчення очевидців, проводили слідство, і наприкінці лютого 1945 р. справи всіх співробітників тюрми м. Чернігів зрештою об'єднали в одну справу, що перебувала під особистим контролем заступника наркома державної безпеки УРСР¹. Вже 5 квітня 1945 р. О. Носенко був засуджений Військовим трибуналом військ НКВС Чернігівської області до вищої міри покарання.

Так само суворо радянська Феміда поставилася і до інших осіб, які очолювали нацистські в'язниці. Щоправда, іноді навіть начальникам тюрем замість розстрілу випадало отримати тривале ув'язнення. Так сталося, наприклад, з Федором Гриценком, який від грудня 1941 р. до липня 1942 р. очолював в'язницю в окупованому Ніжині. Військовий трибунал військ НКВС Чернігівської області 10 березня 1945 р. засудив його до вищої міри покарання. Рішенням Президії Верховної Ради УРСР від 14 квітня 1945 р. він був помилуваний. Вирок замінений на 20 років каторжних робіт без конфіскації майна.

Роком раніше — упродовж двох днів 2–3 березня 1944 р. — військовий трибунал Харківського військового округу у закритому засіданні слухав справу колишнього начальника харківської тюрми П. Сіренка. Вирок був цілком очікуваний — вища міра покарання. Мови про помилування не йшло.

Один зі скупих написів, збережений в архівних документах, дозволив авторам цього проекту вийти на одного з реальних зрадників. На жаль, сьогодні важко встановити, чи потра-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 89. — Спр. 9. — Арк. 76, 81 зв. — 83.

пили ті рядки до поля зору працівників тюремного підрозділу НКВС одразу після їх копіювання, чи цього не сталося взагалі. Але нашу увагу вони привернули саме під час їх первісного вивчення. Коли вчитуватись у написи в'язнів тюрми м. Рославль УНКВС Смоленської області, здається, що вони зовні схожі на аналогічні в інших тюремних мартирологах. Надруковане окремих рядком: «Сухачев Андрей начальник тюрьмы» можна було оминати, як і багато подібних. Тим більше серед написів багато таких, котрі важко зрозуміти і через помилки копіювальників, і через сумбурний виклад. Втім, цей напис викликав інтерес через припущення, що згаданий чоловік міг дійсно бути начальником цієї тюрми за окупантів, оскільки навряд чи він наважився зазначити свою довоєнну посаду, а відтак і належність до НКВС. Виявилось, що такий напис зроблений якимось невідомим в'язнем, котрий у такий спосіб вирішив вказати прізвище того, хто очолював катівню саме у 1943 р.

Пошук даних про людину з таких прізвищем, на відміну від багатьох інших — безрезультатних, виявився успішним. З'ясувалося, що рядовий Андрій Сухачов у перші дні війни разом зі своєю військовою частиною потрапив у полон. Червоноармійців певний час утримували у тюрмі м. Рославль Смоленської області. Невідомо, за яких обставин А. Сухачов зголосився співпрацювати з окупантами й, навіть, отримав посаду наглядача у тій же в'язниці, де перебували за ґратами його товариші. Досить стрімким було його сходження кар'єрними щаблями. Наглядач, відповідальний черговий, і вже влітку 1943 р. звичайний солдат з п'ятирічною освітою дослужився до посади начальника Рославльської тюрми.

Пізніше, вже з білоруського міста Бобруйськ Могилівської області, де він знов таки працював начальником тамтешньої тюрми, А. Сухачов разом з німцями відступив на захід і якимсь

чином переховувався й унікав кари вже навіть після повернення на визволену територію. Вже у 60-х роках він все ж постав перед військовим трибуналом. Свідки на процесі розповідали про злочини, які чинив А. Сухачов. Катування, цькування в'язнів вівчарками, вбивства у душогубках, керівництво розстрілами радянських військовополонених — це далеко не повний перелік звірств колишнього рядового Червоної армії. Вирок був цілком очікуваний — смертна кара¹. Отже, напис, залишений у літні дні 1943 р. кимось із в'язнів для історії та відплати, дійсно вказав на запроданця, який за короткий час пройшов дорогу від червоноармійця до лютого ката.

Жоден зі згаданих працівників нацистських тюрем не був реабілітований і пізніше — вже у 90-ті роки ХХ ст., коли розгорнулася робота з реабілітації безвинно покараних.

Виявляючи тих, хто служив у тюрмах на окупованій території, співробітники органів державної безпеки продовжували ретельно вивчати написи, зроблені в'язнями у нацистських тюрмах. Як вже зазначалося, знайти узагальнюючі матеріали, які дали б можливість вичерпно реконструювати весь алгоритм розшукової роботи осіб, звільнених з тюрем, донині не вдалося. Виняток становлять хіба-що окремі поодинокі документи 4-го та 2-го Управління НКДБ, в яких ідеться про «об'єкти» їхнього зацікавлення.

Тим часом оперативні зусилля органів державної безпеки фокусувалися і на деяких написах в'язнів, «вартих уваги». З довідки, датованої орієнтовно березнем 1944 р., стає зрозумілим, що співробітники 4-го Управління зосередили свої розшукові зусилля навколо деяких таких свідчень. Про проведену оперативну роботу начальник обліково-інформаційного відділу 4-го Управління поін-

¹ «Суд без строка давности» // Московский комсомолец. — 2 червня 2010 р.

формував своє керівництво, яке вже незабаром доповіло про це до Москви. Отже, читаємо витяги з донесення: «Шереметьєв М. О., проживав в г. Києве, б[ывший] артист. В период окупации работал режисером оперного театра. Списочные данные 4-го Управления НКГБ СССР. В перечне запись: 132¹. «Шереметьєв М. А. Прибыл 3.10.[19]42 г. Выбыл 23.11[1942] г.». Наши мероприятия: выписка из перечня вместе со справкой переданы в литературное дело Н[ачальни]ку 2 отделения 2 отдела 4 Управления НКГБ УССР г. Пимонову». Далі йшлося про одного з тих, хто у своєму написі повідомив про неминучу смерть, але, як з'ясувалося згодом, уникнув страсти: «Климишин, 28 лет... является членом ОУН, работал переводчиком при Житомирском Управлении. Руководством ОУН назначен был начальником милиции в Киеве. В перечне запись: 141. «Климишин Иван — член ОУН с захидних українських земель. Забрали с речами 13.7 — розстрил»². Наступними перераховувалися інші в'язні київської тюрми, яких розшукували за написами на стінах камер: колишній радянський військовополонений Федір Абдулаєв, який «став на шлях зради»; член ОУН, колишній капітан Червоної армії Іван Якименко³ та інші.

Як вже зазначалося, паралельно з 4-м Управлінням НКДБ УРСР роботу з написами в'язнів активно проводили і співробітники 2-го Управління цього ж відомства. Вже навесні 1944 р. ними було охоплено ширше коло «підозрілих осіб» — авторів

¹ У документальному додатку вміщений інший — остаточний варіант переліку написів в'язнів тюрми служби безпеки та СД в м. Київ, де нумерація не відповідає тій, що наводиться у цитованій довідці НКДБ. У першому варіанті, підготовленому у республіканському наркоматі держбезпеки випадково збилася нумерація (після номера 22 йде 33). Отже посилення на цей та наступні номери в переліку є помилковими.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 60 зв.

³ Там само.

епіграфій у Київській тюрмі (вул. Короленка, 33), яку використовували для своїх потреб окупанти. Тепер до поля зору потрапили й особи, арештовані німцями за кримінальні злочини, а також ті, кого згадували й інші арештанти як зрадників тощо.

Узагальнивши наслідки проведеної роботи, виконуючий обов'язки начальника відділу «А» НКДБ УРСР, якому, нагадаємо, підпорядковувалися всі внутрішні тюрми Наркомату держбезпеки УРСР, 19 квітня 1944 р. прозвітував керівникові 3-го відділу 4-го Управління НКДБ СРСР. У перших рядках листа до Москви союзне начальство у лаконічній формі інформувалося про обсяги здійсненої роботи: «Шляхом вивчення написів на стінах та предметах обладнання камер Київської тюрми гестапо, перевіркою за обліками оперативних відділів НКДБ УРСР, агентурною перевіркою та установкою за вказаними у написах адресами, виявлено поки-що наступне...». І далі у 13 пунктах перераховувалися особи, чії написи потрапили в поле зору чекістів з усіма супутніми підозрілими нюансами. Подавалася також вся інформація, зібрана на них, або на осіб, за яких вони себе видавали.

Слід зазначити, що співробітники спецслужб у досить стислі терміни спромоглися зібрати доволі багато даних на осіб, які їх зацікавили. Причому зроблено це було в умовах війни, коли бракувало архівних документів, матеріалів тих самих «обліків» тощо. Діяльність органів державної безпеки на визволеній території лише налагоджувалася і говорити про повноцінну інформаційно-облікову роботу досить складно. Звичайно, легше було встановити хоча б незначні дані про тих, на кого в тюремних приміщеннях збереглися якісь документи. Але таких було небагато. Отже робота, зокрема київськими оперативниками, у перші чотири місяці після визволення була проведена, дійсно, колосальна.

Що стосується решти регіональних управлінь державної безпеки, то з опосередкованих даних можна припустити, що

й там ця робота також розгорталася досить енергійно, хоча, на жаль, досить обмежене коло документів не дозволяє говорити про неї більш розлого.

Не втрачаючи сподівань на те, що в результаті поглибленого пошуку, зокрема і за лініями роботи органів державної безпеки, відповідні документи все ж будуть віднайдені, авторам цього проєкту довелося шукати нових — не завжди стандартних шляхів реконструкції технології виконання цих завдань радянськими спецслужбами. Так, торуючи свою дорогу у цій справі, пощастило попрацювати з унікальним, донині не вивченим науковцями джерельним масивом — картотекою в'язнів Лук'янівської тюрми, яка складається з карток форми № 1¹. Переглянувши багато карток, вдалося знайти і ту, де зазначалося таке: «Демченко Федор Иванович, инженер-конструктор, член ВКП(б). Арестован 13.VII.1945 г., ст. 58-1«б». Тюрма Киев. Органы УКР «СМЕРШ» Центральной группы войск. Осужден военным трибуналом КВО 10.V.1946 г. ...ВМН. 16.9.1946 г. убыл во внутренню тюрьму УМГБ. 27.IX.1946 г. возвратился. 25.X.1946 г. убыл во внутреннюю тюрьму МГБ УССР г. Киев». Цей інформативно насичений документ, який, щоправда, містить і деякі фактологічні помилки, дав ключ для подальших пошуків. В ГДА СБУ була виявлена справа Ф. І. Демченка, але не Федора, а Феодосія. Всі ж інші дані на цю людину збігалися майже повністю. Виявилося, що це саме та особа, котра у камері № 56 столичної в'язниці СД зробила такий напис: «Демченко Ф. И. с 6.7.[19]43 до 18.9.[19]43. Майор генерального штаба Красной армии».

¹ Картка форми № 1 виготовлена з коричневого цупкого паперу розміром у пів-сторінки звичайного учнівського зошита з надрукованими графами: місце і рік народження, фах, місце роботи, дата арешту, стаття Кримінального кодексу, за якою висунуто обвинувачення, місця ув'язнення, вирок.

Хоча за лаштунками історії і дотепер залишилося листування з приводу розшуку цієї особи, завдяки матеріалам справи вдалося з'ясувати життєвий шлях Ф. Демченка та реконструювати практично всі події тієї доби: обставини арешту, слідства й засудження колишнього арештанта нацистської тюрми, дислокованої по вул. Короленка, 33.

Демченко Феодосій Іванович народився 1913 р. в с. Рубаний Міст Златопільського району Черкаської округи¹ у родині селян-бідняків. Вже у 1925 р., коли вирішив піти на навчання на робфак, у сільраді взяв довідку, де сфальсифікував рік народження, виправивши його на 1910 р., аби потрапити на навчання. До лав Червоної армії вступив добровільно у 1929 р. Вищу освіту отримав у Академії механізації та моторизації РСЧА ім. Сталіна (нині — Загальновійськова академія Збройних Сил Російської Федерації), де готували танкістів. У 1938 р. вступив до лав ВКП(б).

Далі військова кар'єра Ф. Демченка розвивалася досить стрімко. Спочатку він працював у Москві в танковому конструкторському бюро, згодом, маючи звання капітана², став помічником начальника 1-го відділення 1-го Західного агентурного відділу Розвідувального управління Генерального штабу Червоної армії. Перед самою війною якийсь час перебував у службовому відрядженні в Німеччині та у Львові.

Нацистська агресія застала Ф. Демченка у Західній Україні. Його відкликали до Києва, де він отримав нове призначен-

¹ Златопільський район з лютого 1932 р. увійшов до складу Київської області, від січня 1939 р. — у складі новоствореної Кіровоградської області. Нині — Новомиргородський район.

² Військове звання майор було присвоєне йому, вірогідно, у липні-серпні 1941 р., під час перебування в тилу противника.

ня — «делегата зв'язку»¹ між Генеральним штабом Червоної армії та Південно-Західним фронтом. Виконуючи це завдання, він збирав інформацію про сили противника, організовував диверсійні групи, які готувалися до перекидання в тил противника. Наприкінці липня 1941 р. на чолі диверсійної групи з 60 осіб, яка згодом мала трансформуватися у партизанський загін, його перекинули у тил ворога в районі Житомир-Фастів. У середині вересня через втрату більшості особового складу з ініціативи Ф. Демченка це формування було розпущене поблизу села Кодра Макарівського району Київської області. Намагаючись отримати німецькі документи, колишній командир з'явився до німецької жандармерії с. Ситняки Макарівського району. Втім, німці не повірили вигаданій ним легенді щодо оточення й арештували його, переправивши невдовзі до табору містечка Богунія² (Богунський табір) у трьох кілометрах від Житомира, де утримувалися підозрювані в антинімецькій діяльності. Там він працював спочатку писарем канцелярії, згодом — перекладачем, оскільки добре знав німецьку мову.

Після звільнення з табору 30 жовтня 1941 р., пройшовши реєстрацію, Ф. Демченко влаштувався на посаду механіка Кагарлицького цукрозаводу, а незабаром увійшов до складу антифашистського підпілля. Трохи більше, ніж за рік, у січні 1943 р., Ф. Демченка знову арештували. Намагаючись зберегти собі життя, він погодився співпрацювати з окупантами (за даними наступного слідства, завербований 4-м – політичним відділом СД),

¹ Делегат зв'язку відповідно до «Польового статуту Робітничо-селянської червоної армії 1939 р.» — представник вищого органу військового управління (штабу) в радянських Збройних силах, який забезпечував підтримання ефективних контактів з фронтами (військовими частинами), передачу бойових наказів, усних розпоряджень командування тощо.

² Нині Богунія район м. Житомира.

був звільнений та перебрався до Києва, де влаштувався працювати за довоєнною спеціальністю — виготовляв креслення з метою переобладнання радянської бронетехніки для потреб окупантів. Тут він за дорученням німецьких спецслужб зустрічався з підпільниками, видаючи себе за представника командування Червоної армії, перекинутого з радянського тилу¹.

Та, мабуть, німці не до кінця довіряли Ф. Демченку, оскільки 6 червня 1943 р. (а не липня, як вказано в настінному написі тюремної камери № 56) після інспірованої ними провокації, його знову арештували за підозрою у подвійній «грі». Цього разу особою Демченка зацікавилися й представники гестапо, які не лише брали участь у допитах, а й вивозили арештанта до Німеччини на очну ставку з викритим німцями резидентом Розвідуправління Генштабу Червоної армії (1940–1941 рр.), майором збройних сил Німеччини Іммішем (1890 р. н.), з яким йому доводилося контактувати до війни². Під тиском слідства та погроз, він був значно «відвертіший» на допитах, оскільки розповів навіть про свою розвідувальну роботу у передвоєнній Німеччині та багато інших обставин своєї служби.

Якраз у цей період, після того, як 18 вересня 1943 р. Ф. Демченка випустили з київської в'язниці СД, хтось із його сусідів по камері, напевно, і зробив цитований вище настінний напис.

Як саме складалося життя колишнього арештанта упродовж наступних місяців війни, достеменно невідомо, втім вже навесні 1944 р. він під іншим прізвищем опинився у Німеччині. Жив у Бреслау та Берліні. У квітні того ж року влаштувався інженером-конструктором на механічному заводі Бабельсберга, де й працював до кінця війни.

¹ ГДА СБУ. — Ф. 6. — Спр. 43134. — Т. 1. — Арк. 234–235, 240–241, 255.

² ГДА СБУ. — Ф. 6. — Спр. 43134. — Т. 2. — Арк. 258.

Тим часом, вірогідно, одразу після узагальнення всіх даних, отриманих за наслідками вивчення написів згаданої в'язниці, складені в НКДБ «розшукові» списки на підозрілих осіб надійшли до військової контррозвідки — СМЕРШу. 4 червня 1945 р. (а не 13 липня, як записано в картці ф. № 1) співробітники Управління контррозвідки (УКР) СМЕРШ Центральної групи військ (ЦГВ) Червоної армії¹ арештували Ф. Демченка².

Упродовж наступного року життя колишнього майора Розвідуправління Генштабу Червоної армії перебувало під невсищущим контролем слідства. У липні 1945 р. його справу передали до Головного управління контррозвідки (ГУКР) й етапували до Москви, де продовжили ретельно вивчати обставини діяльності на окупованій території та причини звільнення з тюрми³. Слідство в столиці СРСР тривало майже вісім місяців. 4 лютого 1946 р. справу арештованого для з'ясування всіх обставин передали до Управління СМЕРШ Київського військового округу. Туди ж незабаром етапували Ф. Демченка, де утримували в КПЗ УКР СМЕРШу Лук'янівської тюрми.

10 травня 1946 р. відбулося закрите засідання військового трибуналу Київського військового округу (без участі сторін державного обвинувачення та захисту), під час якого Ф. Демченко просив не карати його суворо і зберегти життя. Втім, його прохання залишилося без задоволення. Пролунав вирок — вища міра покарання у вигляді розстрілу з конфіскацією всього майна. Ухвалою військової колегії Верховного Суду СРСР від 5 липня

¹ Центральна група військ сформована 10 червня 1945 р. відповідно до директиви Ставки Верховного Головнокомандування від 29 травня 1945 р. з військ 1-го Українського фронту. До складу групи входили війська, дислоковані в Австрії, Угорщині та Чехословаччині.

² ГДА СБУ. — Ф. 6. — Спр. 43134. — Т. 2. — Арк. 149.

³ ГДА СБУ. — Ф. 6. — Спр. 43134. — Т. 1. — Арк. 133.

1946 р. оскарження засудженого було відхилене, а вирок залишений без змін і виконаний 25 жовтня 1946 р.¹, вірогідно, у внутрішній тюрмі МДБ УРСР (саме так вже називалася установа, яка під час окупації підпорядковувалася СД), оскільки відповідно до запису в картці ф. № 1 саме туди з Лук'янівської в'язниці востаннє перевезли арештанта.

Справа Феодосія Демченка, як і багатьох інших, переглядалася відповідно до Закону України від 17.04.1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». У висновку по його архівній кримінальній справі від 30 червня 1999 р.: зазначено: «Засуджений обґрунтовано і реабілітації не підлягає»².

Органи держбезпеки часто-густо встановлювали й тих осіб, які залишили по собі вкрай драматичні написи, прощальні слова, адресовані своїм найближчим людям. Можливо, в надзвичайно емоційній інформації досвідчені працівники розшуку й аналітики вбачали «ключ» до розгадки якихось хитросплетінь та комбінацій гітлерівських спецслужб. В іншому разі, слід припустити прагнення виявити тих, хто долучився до арештів бранців, які залишили по собі такі яскраві сліди. Вірогідно, в контексті виявлення серед в'язнів нацистських тюрем колишніх співробітників НКВС, з'ясувалася доля автора одного з найбільш вражаючих за своїм драматизмом напису, в якому жінка адресувала, як вона думала, останні слова своїй матері та доньці. Отже, у листі до Москви містилася інформація, в якій наводився фрагмент напису: «Зембовская Стася, Чкалова № 55/5...». І далі подавалося повідомлення з огляду на іншу частину настінного тексту, в якому арештантка повідомляла навіть дату свого, як вона була переконана, близького й неминучого розстрілу: «Зембовська Станіслава

¹ Там само. — Т. 2. — Арк. 190–191, 251.

² Там само. — Арк. 258.

Францівна, 1913 року народження, полька, до війни працювала слідчим Димерського району, Київської області. За німців була арештована гестапо, з якої причини невідомо, але встановлено, що Зембовську перед вигнанням німців з Києва вивезли до Німеччини, про що свідчить лист Зембовської до своєї матері перед виїздом». І далі наводилися аргументи, які, окрім належності цієї жінки до правоохоронних органів, могли стати приводом для ретельного розшуку авторки напису та осіб, причетних до її арешту. «У листі Зембовська звинувачує якогось Федора, який був причетний до її арешту. Вжиті заходи встановлення особи Федора і розробки його»¹, — рапортували чекісти своєму керівництву.

Так само з'ясувалося, що залишився в живих Іван Жук і остання частина його короткого повідомлення: «...отсидел 3 месяца и на Бабий Яр на смерть. Погиб» не справдилася. Цей чоловік за нез'ясованих обставин був звільнений і згодом опинився у лавах Червоної армії, що й викликало підозру співробітників НКДБ.

До речі, не лише цей колишній в'язень пішов на фронт. Деяких інших учорашніх бранців уже після визволення Києва у грудні 1943 — березні 1944 р. мобілізували до лав Червоної армії, причому не виключено, що вони зголосилися служити добровільно. На передову потрапили й ті, хто підозрювався чекістами у зраді чи пособництві.

Навряд, чи хтось міг подумати, що напис з тієї ж київської тюрми: «Прошу сообщить Тарасовская № 7, кв. 36, А. П. Рябке что ее муж 22.9.[19]43 г. расстрелян. Прощай Анночка» приведе до таких неочікуваних для багатьох наслідків. Радянські спецслужби з'ясували, що ці слова були видряпані рукою Василя Юхимовича Рябка, який за окупантів працював директором по-

¹ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 59.

пулярного у Києві Галицького базару (розташовувався на місці сучасного цирку на площі Перемоги), більше відомого серед городян як Євбаз (Єврейський базар)¹. У 1943 р. В. Рябка, звинуваченого у підпалі приміщень базару, німці арештували, але не розстріляли, як він передрікав, а за нез'ясованих обставин звільнили з неволі. Де перебував на початку 1944 р. фігурант цієї історії, чекістам не вдалося встановити. Натомість вони простежили долю його сина — Сергія Васильовича Рябка, який під час окупації вважався фольксдойче, арештовувався і навіть якийсь час перебував у тюрмі. Вже після визволення Києва Рябко-син, як і деякі інші колишні в'язні, опинився у лавах Червоної армії, де його подальшу долю після розслідування мали визначити вже органи військової контррозвідки СМЕРШ².

Співробітники НКВС зацікавилися долею В. Кармалюка, який сидів у тюрмі за суто кримінальний злочин — квартирні крадіжки й після нетривалого перебування в неволі був звільнений.

Обставини з'ясування долі інших арештантів структурами НКДБ можна буде реконструювати, коли вдасться виявити нові документи, що проливають світло на цю втаємничену сторінку.

З документа, адресованого у квітні 1944 р. відділом «А» НКДБ УРСР до Москви, дізнаємося й про обставини виявлення авторів деяких інших написів, що дають можливість краще зорієнтуватися у логіці розслідування та пріоритетах оперативної роботи НКДБ. Чекісти намагалися по «свіжих» слідах розібратися з багатьма нез'ясованими нюансами роботи київського підпілля під час окупації.

¹ Єврейський базар заснований в Києві у 1858 р., ліквідований наприкінці 50-х років ХХ ст.

² ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 58 зв.

Виявлення осіб, які фігурували у переліку, та розшук зрадників продовжувався і наступні місяці війни, про що свідчили, зокрема, вже згадані вище п'ятиденні та декадні доповіді до Москви, в яких серед «зрадників» вказувалися й арештовані начальники й наглядачі тюрем, а також інші «підозрілі» контингенти.

Звичайно, не залишився непоміченим для співробітників НКДБ напис, який залишила у камері для смертників Харківської тюрми № 1 одна з ув'язнених: «Здесь сидела Новикова Вера Александрова, 1923 г. уроженка г. Астрахань, в армии у Красных с 5.1-[19]43 года. Перебежала к немцам от Красных 19.VI-[19]43 г. Почему я ушла от Красных? Не хочу проливать кровь за коммунизм и евреев, хочу жить, мне жизнь дорога. Хочу жить и работать при новом германском правительстве и помогать германской армии для скорейшего разгрома большевиков и евреев. Смерть. — Вера Новикова»¹.

Співробітниками НКВС особлива увага зверталася на написи, в яких та чи інша особа вказувала про свій час перебування у тюремних камерах, а тим більше — про звільнення з них. Саме такі були скопійовані у в'язниці, що функціонувала за окупантів у м. Ліда: «Солоненков Михаил 21 марта 1944 г. 7 июня 1944 г. освобожден... Сидоров Григорий посажен 10 мая 1944 г. вышел 4 июля 1944 г. ...Демченко Леонид посажен 4 июня 1944 г., вышел 4 июля 1944 г. Чечушмский Теодор 28 апреля 1944 г. посажен, освобожден 19 июня 1944 г.»²

Під час обстеження тюремної камери № 66 м. Могильова співробітник НКВС окремим рядком зафіксував наступне: «На стене нарисован орел и фашистская свастика, внизу антисоветский лозунг, рисовал и писал Радищев Николай Федоро-

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 31.

² Там само. — Арк. 27.

вич, 1922 года рождения, уроженец гор. Москвы, Арбат, 16, бывший Б. Васильевский переулок дом № 44, кв. 16.»¹. Такі написи викликали особливе зацікавлення чекістів. Навіть якщо вони були зроблені задля того, щоб у такий спосіб продемонструвати лояльність до окупаційних властей і врятувати особі життя (хоча не виключена й інша мотивація), сам факт антибільшовицької риторики в'язня слугував підставою для переслідування.

Приводом для наступної агентурної розробки стали і деякі інші написи, хоча, на жаль, дотепер не вдалося повною мірою простежити роботу з виявлення та покарання тих осіб, які залишили свої «сліди» у тюремних камерах, що зацікавили НКВС.

Виявлення громадян, які за «підозрілих» обставин були звільнені німцями з тюрем і таборів, відбувалося і шляхом перлюстрації кореспонденції. Так, у процесі обробки поштових відправлень пунктами військової цензури Ворошиловградської області лише за один календарний місяць — з 1 до 31 грудня 1944 р. — було виявлено низку листів, автори яких повідомляли про такі випадки. Кожен факт ретельно перевірявся в процесі відповідних оперативних заходів².

Оперативна робота з виявлення осіб, які згадувалися у написах в'язнів чи були звільненні з нацистських тюрем, як і тих, хто працював у них на керівних посадах або наглядачами, стартувавши одразу після визволення того чи іншого регіону, тривала у повоєнні роки. Принагідно нагадаємо, що НКВС СРСР 31 березня 1945 р підготував наказ № 00258 «Про розшук німецької агентури, завербованої з осіб, утримуваних в тюрмах на території, звільненій від німецько-фашистських військ»³.

¹ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 23.

² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 89 (1954 р.). — Спр. 38. — Арк. 100–101.

³ ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 6–6 зв.

У 1945–1946 рр. встановлювалося місце перебування осіб, які потрапили до поля зору чекістів. На деяких заводилися агентурно-оперативні справи, решта оголошувалася у всесоюзний розшук. Відбулася низка судових процесів над тими, хто чинив злочини на захопленій ворогом території. Вироки для начальників тюрем та наглядачів, зазвичай, були суворими: від смертної кари до великих термінів ув'язнення у таборах.

Дані про перебіг оперативної роботи та покарання можна знайти в архівах. Втім дотепер не вдалося віднайти будь-яку інформацію щодо пошуку близьких тих людей, які загинули у нацистських лабетах.

Щоправда, принагідно слід наголосити, що вже перші тематичні публікації про функціонування нацистських тюрем в Україні знайшли відгук у пересічних громадян, які й досі — через 70 років після окупації — намагаються встановити долі своїх близьких. Так, після публікації у журналі «Краєзнавство» (№ 2, 2011 р.) статті «Історія війни, написана людською кров'ю» до Національної спілки краєзнавців України звернувся Андрій Гетьман (нині мешкає в Ірландії. — *Авт.*), який знайшов там згадку про рідну сестру своєї бабусі — Марусю (Марфу) Хоменко. У своєму листі він, серед іншого, написав і таке: «Я був би надзвичайно щасливим, якби хтось зміг би мені допомогти знайти інформацію або документи про Хоменко Марусю (Марфу) — рідну сестру моєї бабусі. Її німці вивезли примусово і жодної інформації про неї не було від 1943 р. Відомо лише те, що вона вижила, але назад на Україну ніколи не повернулася. Лише надіслала пару листів/вісточок. Але моя бабуся боялася на них відповідати, оскільки Маруся/Марфа була у полоні. В СРСР за це сильно карали. Не мені Вам про це розповідати. Ви й самі прекрасно все знаєте! На жаль, не збереглися ці листи. Моя бабуся мріяла знайти свою сестру і до кінця життя боялася радянську

владу... Їх було три сестри. Жили вони в селі Христинівка [Христинівського району] Черкаської області. Так ось я був би щасливий, якби хтось зміг би допомогти мені будь-якою інформацією...».

Поза всякими сумнівами, таких звернень і до авторів цієї публікації, і до відповідних фондів та громадських організацій, зокрема і Міжнародної служби розшуку (м. Бад-Арользен, Німеччина), куди (за підказкою української дослідниці Тетяни Пастушенко¹) ми порадили звернутися Андрію Гетьману, буде ще чимало. Адже й донині багато громадян України, близько й далекого зарубіжжя не втрачають сподівань дізнатися про долі своїх родичів і знайомих.

Натомість не до кінця з'ясованим залишається питання: чому радянські спецслужби не переймалися тим, аби встановити долі загиблих? Можливо, ці люди донині залишаються серед «зниклих без вісти». Очевидно, гігантські масштаби людських жертв окупаційного режиму з одного боку, й пріоритетні напрями в діяльності органів держбезпеки, — з іншого, спричинили саме такий, а не інший підхід до справи. При цьому слід брати до уваги й те, що НКДБ виконував, насамперед, вказівки центральних партійних органів.

Отже, насправді, йдеться про офіційну лінію керівництва радянської держави, для якого покарання будь-яких проявів неояльності чи співпраці з окупантами вважалося набагато важливішим від належного вшанування жертв нацистських злочинів.

¹ Тетяна Пастушенко — к. і. н., старший науковий співробітник відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України Національної академії наук України, багато років плідно розробляє проблему остарбайтерів.

Післямова

Нацисти сформували на окупованій території України розгалужений апарат терору, зорієнтований на моральне приниження, фізичне знущання й винищення місцевого населення. В'язниці стали однією з важливих ланок тотального залякування, варварських технологій обезлюднення «життєвого простору» для германських колонізаторів, густо замішаних на крові мільйонів безневинних жертв.

У поєднанні з іншими джерелами задокументовані написи на тюремних стінах дають можливість суттєво доповнити загальне уявлення про систему окупаційної влади, географію примусового утримання, злочини займанців проти різних соціальних груп населення республіки.

Ці записи дають шанс знайти тих, хто й дотепер вважається зниклим без вісти. Якщо їх долю вдасться з'ясувати, в полотно історичної пам'яті будуть вплетені життєві історії до того невідомих жертв нацистського терору.

Рядки, написані на стінах тюремних камер людьми, які не скорилися, йшли у небуття з високо піднятою головою, — це не лише ще одне джерело інформації про війну, а й часточка невичерпної пам'яті про випробовування, що випали на долю нашого народу в ті часи. Це — приклад мужності багатьох чоловіків та жінок, які поклали своє життя на вівтар Перемоги.

У написах закарбована людською кров'ю, стисла до кількох рядків драматична історія війни, в якій відбилися всі її складові: біль поразок і очікування перемоги над ворогом, звитяга

і зрада, гордість за батьківщину і зневіра у радянській владі, бажання вистояти і помститися, прагнення жити і любити.

У передсмертних звістках, залишених різними людьми в останні хвилини свого земного буття іноді сконцентроване все життя. Прощальні слова партизанів, підпільників, воїнів Червоної армії, звичайних мешканців окупованих територій, юнаків та дівчат, приречених на гітлерівське рабство, з винятковою силою розкривається людська краса, сила духу, віра в перемогу, ненависть до ворога.

Втім, мабуть, зайве героїзувати всі ці написи. Адаже в тюрмах сиділи різні категорії громадян, серед яких перебували й зламані, деморалізовані люди, ті, хто не зміг витримати тортури і знущання, відмовився від своїх переконань, колаборанти, маргінальні й кримінальні елементи.

Однак головним є те, що за цими графічними пам'ятками стоять тисячі безвинно закатованих мирних людей. Їх прощальні слова, звернені до своїх близьких та рідних, бентежать душу, вражають глибиною почуттів та емоційною напругою.

Гідне поваги те, що перед обличчям смерті багато хто намагався заспокоїти своїх близьких, демонструючи у такий спосіб незламну стійкість.

На дошках тюремних нар, цегляних стінах та кам'яних підлогах камер залишали свої останні слова, звернені до тих, хто продовжував жити, зазвичай, прості люди. Тому ці тексти — різні: часом пафосні, іноді драматичні, сповнені горя, болю й розпачу, гіркої іронії. Траплялися й нехитрі за формою викладу, але вражаючі за психологічним наповненням і переживаннями. Подекуди вони схожі на заповіт нині сущим й обпалюють своєю силою та безсумнівною щирістю.

Голоси тих жертв окупаційного режиму ніби зливаються у могутній хор, у якому лунає вирок нацизму, нездатний приглушити час, що розділяє нас і людей, яким випали такі випробовування.

Ті, хто писав, скористався своїм останнім правом говорити епічно та відверто. Навіть у написах молодих людей — неосяжна життєва мудрість органічно поєднана з притаманним юності оптимізмом і неприборканим гнівом та рішучістю.

Прориваючись у сучасність скупими рядками «останнього слова», ці тексти виконують велику місію: вони пробуджують наше сумління, не дають зачерствіти душам сучасників, будять їхню пам'ять, змушують нас діяти так, аби жахи воєнного лихоліття більше ніколи не стали реаліями життя.

З цією сторінкою окупаційної доби пов'язано чимало загадок. Над їх розкриттям дослідникам доведеться чимало працювати. Адже виявлені на цей час документи дають можливість лише в загальних рисах відтворити епізоди, пов'язані з функціонуванням нацистського репресивного апарату, технологій примусу й винищення мешканців загарбаних гітлерівцями земель. І вже зовсім з нульової позначки необхідно вивчати діяльність радянських спецслужб, спрямовану на виявлення, фіксацію та оперативне використання цього важливого інформаційного джерела.

Та найбільший евристичний потенціал ця тема виявляє тоді, коли йдеться про долі бранців нацистських в'язниць. Знайти рідних і близьких арештантів, донести до них інформацію про тих, кого вони знали й любили, — ось головний гуманітарний сенс цього науково-дослідницького проекту.

У безпосередньому зв'язку з цим перебуває проблема пам'яті про тих, хто пройшов «усі кола пекла», їхня соціальна й моральна підтримка.

Інституційне оформлення громадського руху колишніх бранців відноситься до 60-х років, коли у Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Харкові та Херсоні виникли секції в'язнів концтаборів, що охоплювали й колишніх цивільних арештантів.

У 1989 р. вони об'єдналися в Організацію борців антифашистського опору України (ОБАО України), а в 2005 р. у її складі діяло 28 регіональних відділень (5 тис. членів)¹.

1988 р. була створена Спілка колишніх малолітніх в'язнів фашистських концтаборів, яка функціонувала під егідою Радянського дитячого фонду. Через три роки у Києві відбулась установча конференція, на якій було започатковано Українську спілку колишніх малолітніх в'язнів фашистських концтаборів².

Союзний уряд видав дві постанови, згідно з якими передбачалися певні пільги для громадян цієї категорії. Однак при цьому були обійдені увагою примусові робітники та бранці в'язниць і гетто.

У червні 1993 р. Українська спілка після перереєстрації стала об'єднанням «колишніх малолітніх в'язнів фашизму». Це суттєво збільшило коло осіб, які могли стати членами організації.

Наступна реорганізація відбулась у жовтні 1998 р., коли вона дістала назву Українська спілка в'язнів — жертв нацизму (УСВЖН). Відтоді її членами мали право бути колишні бранці різних місць утримання (концтаборів, таборів для військовополонених, тюрем, гетто тощо), остарбайтери та інші, незалежно від того, якого віку вони в той час були. У 2001 р. у 120 її відділеннях налічувалося понад 300 тис. членів³.

До 1991 р. відноситься початок діяльності Всеукраїнської асоціації євреїв — колишніх в'язнів гетто й нацистських концтаборів (4 тис. членів).

¹ Батурич С., Кравченко А. Українські невільники третього рейху (минуле й сучасність): публіцистична хроніка. — Львів, 2005. — С.97.

² Пам'ять заради майбутнього. Спогади: К., 2001. — С.30.

³ Пам'ять заради майбутнього. — С. 10.

У незалежній Українській державі зроблені кроки до законодавчого регулювання соціально-правового статусу ветеранів та жертв війни. Згідно з доповненнями до Закону України «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту», ухваленого Верховною Радою у грудні 1995 р. до переліку осіб, які мають статус учасників війни додавалися «колишні в'язні концтаборів, гетто та інших місць примусового утримання в період Другої світової війни; особи, які були насильно вивезені з території колишнього Союзу РСР у період Великої Вітчизняної війни на території держав, що були в стані війни з СРСР або окуповані фашистською Німеччиною», за умов, коли вони не вчинили в цей період «злочинів проти Батьківщини»¹.

23 березня 2000 р. Президент України підписав ухвалений Верховною Радою України Закон «Про жертви нацистських переслідувань», що юридично закріплював статус жертв нацистських переслідувань.

Актом історичної справедливості слід вважати компенсаційні виплати жертвам нацизму, ініційовані керівництвом Німеччини. Колишні в'язні нацистських тюрем на окупованій території України за наявності підтверджуючих документів мали змогу отримати гуманітарні виплати через Український національний фонд «Взаєморозуміння і примирення», який розподіляв компенсаційні кошти жертвам нацистських переслідувань упродовж 1994-2006 років (за рахунок сум, наданих у 90-х роках урядом ФРН та Німецького фонду «Пам'ять, відповідальність та майбутнє»). У той період головною вимогою для здійснення виплати вважалося наявність підтвердження

¹ Див.: Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Закон від 22 грудня 1995 р. № 488/95 //Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 1. — Ст.1.

про перебування у тюрмі (переважно — рішення суду), причому був визначений мінімальний термін перебування — не менше 6 місяців. Для другої виплати, окрім підтверджуючого документа, було необхідно, щоб цю тюрму було внесено до офіційного переліку місць примусового утримання, який затверджувався для здійснення виплат Німецьким фондом. Для внесення до переліку таких місць в Україні було проведено пошукову роботу в архівах України, Росії, Німеччини та видано «Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944)». Усі названі в ньому тюрми були внесені до офіційного переліку. Більше того, кілька тюрем було включено пізніше за тими самими принципами, за якими формувався «Довідник (внутрішній документ УНФ «Доповнення до Довідника»).

Залишається сподіватися, що ця книга стане черговим кроком у реконструкції реальної історії війни, об'єктивної картини окупаційного режиму, формуванні політики пам'яті та приверне увагу всіх, кому не байдужа доля жертв Другої світової війни.

д. і. н. Т. В. Вронська

д. і. н. О. Є. Лисенко

Частина 2

Документи

Перелік документів

№ 1. Правила поводження в'язнів у нацистських тюрмах, складені окупаційною владою.....	167
№ 2. Директива начальника Тюремного управління НКВС СРСР начальникам відповідних підрозділів НКВС щодо обстеження тюрем, які використовувалися окупантами	169
№ 3. Циркуляр Тюремного управління НКВС УРСР начальникам тюремних відділень Запорізької, Київської та інших областей щодо обстеження в'язниць.....	171
№ 4. Супровідний лист та написи в'язнів, скопійовані у тюрмі № 1 м. Харків.....	173
№ 5. Супровідний лист та написи в'язнів, додатково скопійовані у тюрмі № 1 м. Харків та в приміщенні колишнього пересильного пункту Управління виправно-трудових таборів і колоній	182
№ 6. Лист народного комісара внутрішніх справ УРСР В. Рясного секретарю ЦК КП(б)У Д. Коротченко щодо написів, виявлених у тюрмі № 1 м. Харків	187
№ 7. Директива Тюремного управління НКВС СРСР (на додаток до директиви від 26 серпня 1943 р.)	190
№ 8. Лист Тюремного управління НКВС УРСР начальникам тюремних відділень Сталінської, Сумської та Черкаської областей.....	192

№ 9. Супровідний лист Тюремного управління НКВС УРСР та перелік написів, скопійованих під час обстеження тюрми м. Конотоп Сумської області.....	194
№ 10. Супровідний лист Тюремного управління НКВС УРСР та перелік написів, скопійованих під час обстеження тюрми м. Прилуки Чернігівської області	198
№ 11. Супровідний лист Тюремного управління НКВС УРСР до акту про злочини окупантів на території тюрми м. Полтава, адресований Тюремному управлінню НКВС СРСР.....	205
№ 12. Вказівка Тюремного управління НКВС УРСР	207
№ 13. Супровідний лист та написи в'язнів, скопійовані у тюрмі № 3 м. Новгород-Сіверський Чернігівської області.....	210
№ 14. Акт огляду будинку № 33 по вул. Короленка, де під час окупації Києва функціонувала тюрма поліції безпеки та СД.....	217
№ 15. Перелік написів, зроблених в'язнями в камерах тюрми поліції безпеки та СД в м. Київ.....	219
№ 16. Копія листа наркома держбезпеки УРСР начальнику 5-го відділу НКДБ УРСР.....	234
№ 17. Перелік документів, виявлених після визволення в тюрмі № 1 м. Чернігів.....	237
№ 18. Спільна директива наркомів внутрішніх справ та державної безпеки УРСР начальникам УНКВС та УНКДБ щодо обстеження тюрем.....	255
№ 19. Супровідний лист та написи в'язнів, скопійовані у тюрмі № 1 УНКВС в м. Київ	257

№ 20. Довідка Тюремного управління НКВС УРСР про написи в'язнів, особисті документи та тіло закатованого нацистами червоноармійця, виявлені у тюрмі № 3 м. Черкаси	264
№ 21. Розписка старшого уповноваженого відділу «А» НКДБ УРСР в отриманні довідки з написами в'язнів, зроблених в камерах тюрем у період нацистської окупації	267
№ 22. Алфавітний список в'язнів, які залишили написи в тюрмі поліції безпеки та СД у м. Київ.....	268
№ 23. Витяг із довідки обліково-інформаційного відділу 4-го управління НКДБ УРСР про перевірку осіб, які залишили свої написи в тюрмі поліції безпеки та СД у м. Київ.....	278
№ 24. Список в'язнів, які утримувалися під час окупації в тюрмах СД Києва, Харкова, Чернігова, Сум і Черкас, складений оперативними співробітниками за написами на стінах та обладнанні камер.....	308
№ 25. Супровідний лист НКДБ УРСР і списки в'язнів тюрми поліції безпеки і СД м. Києва.....	309
№ 26. Витяг із довідки відділу «А» НКДБ УРСР, складеної за результатами вивчення змісту написів в'язнів тюрми поліції безпеки та СД в м. Київ.....	321
№ 27. Акт, складений за результатами обстеження внутрішньої тюрми УНКДБ Вінницької області.....	326
№ 28. Список в'язнів, які залишили написи в тюрмі поліції безпеки та СД м. Вінниця.....	334
№ 29. Список осіб, заарештованих окупантами за справою київської підпільної партійної організації	339

№ 30 .Супровідний лист до першого варіанту переліку
написів в'язнів нацистських тюрем,
складеного Тюремним управлінням НКВС СРСР.....343

№ 31. Наказ НКВС СРСР
«Про розшук німецької агентури, завербованої з осіб,
які утримувалися в тюрмах на території,
визволеній від німецько-фашистських військ»344

№ 32. Додаток до наказу НКВС СРСР
від 31 березня 1945 р. з переліком написів в'язнів,
які утримувалися в нацистських тюрмах.....347

№ 1

Правила поведения в'язнів у нацистських тюрмах, складені окупаційною владою

Без дати. Не раніше грудня 1941 р.

Правила внутрішнього розпорядка

Правила внутрішнього розпорядка обов'язальні для всіх знаходящихся в этой тюрме заключенных без различия пола и возраста.

Часовым приказано при всяком сопротивлении, попытке арестованного к бегству из тюрмы или во время транспортировки в другое место назначения — стрелять.

Если у заключенного имеется какое-либо желание, он его может сообщить дежурному. Услышав в коридоре дежурного, заключенный умеренным постукиванием дает о себе знать.

Испытывая жажду, он говорит по-немецки «БИТТЕ ВАССЕР».

Ежедневно несколько раз за день заключенных водят в отхожее место (клозет). Они об этом сообщают немецким выражением «БИТТЕ ЛАТРИНЕ».

Если в наблюдательное оконце заключенный слышит свою фамилию, он приближается на расстояние метра к двери камеры, спокойно стоит, держа руки по швам. Если открываются двери камеры, то все заключенные обязаны стать вдоль стены, расположенной напротив выхода, лицом к дверям, при этом они должны держать руки по швам.

Если к заключенному обращаются или называют его по фамилии, он должен выступить на шаг вперед и снова спокойно стоять. Заключенные могут быть использованы для всякой работы.

При отпавлении естественных потребностей заключенные должны садиться на раковину

ЗАПРЕЩАЕТСЯ

Повреждение какого бы то ни было предмета внутри тюрьмы.

Всякое загрязнение камер, коридоров, лестниц, сада и уборной; особенно — плевание на пол, а также наплевывание семечек и бросание всякого рода предметов на пол.

Выглядывание из окон камер.

Всякий шум, пение, громкий разговор внутри тюрьмы, курение и употребление алкогольных напитков.

Всякое сообщение с заключенными в другой камере посредством перестукивания или другим способом.

Кроме того — все, что здесь не перечислено как запрет, но действие и допущение чего является противным правилам приличия и добрым нравам.

Начальник тюрьмы.

*Державна наукова архівна бібліотека,
м. Київ — 3798 л.
Друкований примірник.*

№ 2

**Директива начальника
Тюремного управління НКВС
СРСР начальникам відповідних
підрозділів НКВС щодо обстеження
тюррем, які використовувалися
окупантами**

26 серпня 1943 р.

Совершенно секретно

НАЧАЛЬНИКАМ ТЮРЕМНЫХ ОТДЕЛОВ
НКВД-УНКВД КРАСНОДАРСКОГО КРАЯ,
РОСТОВСКОЙ ОБЛАСТИ, УКРАИНСКОЙ ССР¹
КУРСКОЙ, ОРЛОВСКОЙ, СМОЛЕНСКОЙ,
КАЛИНИНСКОЙ и ЛЕНИНГРАДСКОЙ
ОБЛАСТЕЙ, КАРЕЛО-ФИНСКОЙ ССР

По мере освобождения Красной Армией от немецко-фашистских войск советских городов, впредь организуйте тщательный

¹ В оригіналі документу Українська РСР виокремлена підкресленням.

осмотр как сохранившихся, так и разрушенных тюрем и тюремных помещений, где немцами содержались советские граждане и военнопленные.

Целью осмотра этих мест заключения является обнаружение архивов и записей на стенах камер, указывающих фамилии содержавшихся под стражей, сущность их обвинения и т.п.

Содержание записей и фамилии необходимо точно списывать, а с документов снимать копии, и все это немедленно направлять в оперативный отдел Тюремного управления НКВД СССР.

При наличии других возможностей установления фамилий, содержавшихся в немецких тюрьмах советских граждан и военнопленных, а также мотивов заключения под стражу и причин освобождения из-под стражи, эти данные также подбирайте и сообщайте нам.

В связи с тем, что материалы, относящиеся к содержанию в немецких тюрьмах советских граждан и военнопленных, представляют оперативный интерес, к выполнению этой работы привлекайте только начальствующий и оперативный состав тюремных отделов и тюрем.

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД
СССР КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ (Никольский)

НАЧАЛЬНИК ОПЕРОТДЕЛА ПОЛКОВНИК (Ильин)

«26» августа 1943 г.

№ 30/0-2245

г. Москва

№ 3

**Циркуляр Тюремного управління
НКВД УРСР начальникам
тюремних відділень Запорізької,
Київської та інших областей
щодо обстеження в'язниць**

18 вересня 1943 р.

НКВД УССР

ЛИЧНО _____

Сов[ершенно] секретно

Тюремное Управление

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО ОТДЕЛЕНИЯ УНКВД

«18» сентября [19]43 г. по Запорожской, Киевской и [...]¹

5455

тов. _____

тов. _____

В соответствии с директивным указанием Т[юремного]
У[правления] НКВД СССР предлагается Вам немедленно ор-

¹ В оригіналі документа вписано ручкою. Назва третього адресату вказана нерозбірливо.

ганизовать тщательный осмотр как сохранившихся, так и разрушенных тюрем и тюремных помещений, где немцами содержались советские граждане и военнопленные. Целью осмотра этих мест заключения является обнаружение архивов и записей на стенах камер, указывающих фамилии содержавшихся под стражей, сущность их обвинения и т. п. Содержание записей и фамилий необходимо точно описывать, а с документов снимать копии, и все это немедленно направлять в оперативный отдел Т[юремного] У[правления] НКВД УССР.

При наличии других возможностей установления фамилии содержавшихся в немецких тюрьмах советских граждан и военнопленных, а также мотивов заключения под стражу и причин освобождения из-под стражи, эти данные также подбирайте и сообщайте нам. Означенную работу проводить и впредь, по мере освобождения Красн[ой] Арм[ией] от немецко-фашистских войск городов. В связи с тем, что материалы, относящиеся к содержанию в немецких т[юр]ьмах советских граждан и военнопленных представляют оперативный интерес, к выполнению этой работы привлекайте только начальствующий и оперативный состав Т[юремных] О[тделов] и тюрем.

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД
УССР ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ОПЕР[АТИВНОГО]
ОТДЕЛА КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

№ 4

**Супровідний лист
та списки в'язнів, скопійовані
у тюрмі № 1 м. Харків**

20 вересня 1943 р.

Сов[ершенно] секретно

51480

НАЧАЛЬНИКУ ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ

20 сентября 1943 г.

НКВД СССР — КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

ГОВ. НИКОЛЬСКОМУ

г. Москва

В соответствии с Вашими указаниями от 26-го августа с. г. за № 30/0-2245 при этом направляю справку с записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 1 УНКВД по Харьковской области, произведенными в период оккупации немцами г. Харькова.

Архивы в тюремных помещениях г. Харькова не обнаружены.

Указание об организации тщательного осмотра тюрем и тюремных помещений, где немцами содержались советские граждане и военнопленные, нами даны всем начальникам тюремных

отделений УНКВД и по мере поступления интересующих Вас материалов они будут немедленно направляться Вам.

ПРИЛОЖЕНИЕ: По тексту на 2-х листах.

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

СПРАВКА

с записями, обнаруженными оперработниками Тюремного управления НКВД УССР на стенах камер т[юрь]мы № 1 УНКВД по Харьковской области (г. Харьков, Холодная гора), произведенными в период немецкой оккупации

Корпус № 1

1. Кто прочтет это, прошу очень скоро или пройдет 3 года¹, дать известие в такой адрес: Киевская область, Звенигородский район, село Казацкая ПИДОПЛИЧКО Нина. Известие дайте о том, что ее племянницу Лену 25 мая 1943 года расстреляли в этой тюрьме, как партизанку, пускай мать знает, что дочки не надо ожидать. Пускай ждет сына, может он вернется. Сидела в тюрьме 4 дня с 20 мая по 24 мая 1943 года. Написала, а сама не знаю напишет кто домой или нет, кто будет иметь сердце тот и напишет. Писала сама смертница — Бондаренко Лена Семеновна, рождения 15.2–1926 года. Передайте всем друзьям от ме-

¹ Фрагмент «скоро или пройдет 3 года» був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеного в додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

ня партизанский привет! Я умираю, а смерти не боюсь потому, что защищаю Вас всех. С приветом Лена.

2. Здесь сидел МЕЮС¹ Николай Федорович, с 28 июля [19]43 года, украинец, 1912 г. рождения, гор. Днепропетровск. Военная специальность минометчик и парашютист, в плен попал 14 апреля [19]43 года.

3. Я попал в плен в 1942 году под Сталинградом, посадили в одиночку 21.7.[19]43 года².

4. ТЮМЕНЦЕВ Михаил, уроженец Читинской области, станция Шилка, село Ср[...]Кич, год рождения 1920, посадили 28.V-[19]43 г., кормили через сутки один раз.

5. Сообщите, кто выйдет на волю. Одесская область. Голованский район, село Ушково, КОРНЕЙЧУКОВОЙ Евдокии Яковлевне о том, что ХАЛФИН Николай убит в 1942 году. Родился в 1903 г.

6. «Кто тут в этой камере побывал, тот смерти не миновал, голодной смертью умирал».

С ужасом я прочитал эти строки. Неужели из этой камеры мне не выйти. Как ты ... написать эту жестокую правду? Спасибо тебе. Я тоже³ попал сюда по своей глупости. Что ж, буду терпеливо, насколько хватит сил, переносить страдание. Если кто-ни-

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Меюс подавалося Маюс.

² Напис, вміщений у додатку під номером 3, скопійований окремим абзацом. Незрозуміло, чи він є продовженням попереднього тексту, зробленого Меюсом, чи залишений іншою особою.

³ Фрагмент «Как ты ... написать эту жестокую правду? Спасибо тебе. Я тоже...» був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеного у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

будь выйдет отсюда живой пусть запомнит мой адрес и сообщит родителям, что их сын погиб. Адрес: Новосибирская область. Пудинский район, село Пудино, ШУШАРИНУ Филиппу.

Поминайте смертника ШУШАРИНА Ивана Филипповича, он был честный и любил жизнь и хотел жить, но не научился жить, а потому и попал сюда. Ваня старший лейтенант 19.V-[19]43 года.

7. В этой камере сидел за маленькое преступление БЕЛЯЕВ Павел Антонович, село Старо-Покровка, Чугуевского района, Харьковской области. При советах сидел 3 года, с 1937 — 1941 год, только вышел, тут война началась. Выжил 6 месяцев, забрали в лагерь, вышел с лагеря попал в эту камеру вот какой я счастливый — солдат немецкой армии.

8. Дрались мужественно, по гвардейски, верные сыны еврейского народа и погибли, как следует гвардейцам. Здесь сидели два еврея: ФУКСМАН Саша и ЗЕМИН Михаил с 26.7-[19]43 г. Расстрел произошел 13.VIII-[19]43 г.

9. Как жалею, когда напрасно сидишь в тюрьме, меня считают за партизана, я солдат или курсант 393 полка, 1-й роты, 2-го взвода, 2-го отделения ЧЕРЕПАХА А. В. Мне 18 лет от роду. Молодой, как хочется жить, но только расстреляют — ЧЕРЕПАХА Алексей Васильевич, 1923 года, Харьковская область, Лозовской район, станция Краснопавловка.

10. Здесь сидел КИСЕЛЬНИКОВ Василий Иванович, с 15 июня до 3 августа.

11. Здесь сидел БОЧЕНОВ Михаил Михайлович, Омской области, Евгашинского района, Коршуневского сельсовета, деревня Ягашево, посажен был 1.VIII-[19]43 года.

12. ОСТАШЕНКОВ И.И. 1912 г. рождения, 20 июля 1943 года попал в лагерь.

13. Ивановская область, Стуренский район, Антоновский сельсовет, деревня Вишняково, МИТРОФАН Алексей, 1924 года рождения, сидел за красивую девочку и за пол литра водки, посадили 18 июля 1943 года.

14. Здесь сидела КУРГАНОВА Вера, солдатка из Саратова, Соленая 29, квартира 14, 40 ар[мия] 107 див[изия] 504 пре[...]¹. 1.6.1943 года.

15. Здесь был КОКТЕВ Анатолий из г. Одессы 17-го июля 1943 года.

16. КИРЕЕВА Шура 4.V.1943 г.

17. Здесь был ЩЕРБАКОВ Г.В. из г. Шуи, Ив[ановской] области.

18. КРЕКОВА Клава, 1924 года рождения, 2.VIII-[19]43 года.

19. Здесь сидел ПЕРЕКРЕСТОВ Гаврил Иванович.

20. Здесь сидела ЧЕБОТАРЕВА Надя 11.VI-[19]43 года, рождения 17 апреля 1929 года.

21. Здесь сидел и страдал СЮРАМАКОВ Илья Борисович, Запорожский.

22. Харьковская область, Краснокутский район, село Пархомовка КОВАЛЬ Никита Гаврилович.

22². Здесь сидел КОНУШЕНКО Василий Васильевич, 28-го июля [19]43 года.

23. ПЕТРОВ 29.6-[19]43 года.

24. ВОРОНОВ Андрей Иванович.

25. КОМАРЦОВ В., ТЕРЕЩЕНКО П.

26. СКОМОРОХОВ Александр.

¹ Вірогідно, ці дані — «40 ар[мия] 107 див[изия] 504 пре[...]» вказують на місце служби чоловіка заарештованої.

² Номер 22 помилково подається в оригіналі документа двічі.

27. Здесь сидел КРЕШЕНОВСКИЙ Николай и КОПТЕРОВ Николай с 18.V-[19]43 года по. 22.VI-[19]43 года (подпись КОПТЕРОВА).

28. 23.6[19]43 года г. Харьков, Ахтырка, улица Положанская, 47. НЕСМЕЯНОВ¹ Михаил И., 1923 г. рождения, 18 сентября.

29. Орджоникидзевский край, гор. Кизляр, улица Топольская, № 12, ДАНИЛЕНКО Петр Николаевич, воентехник 2 ранга, 19.VI-[19]43 г., осужден на 42 суток строгого ареста.

30. Здесь сидел МАРТЫНЕНКО Федор с 29 мая 12.VI-[19]43 г.

31. Забайкал[ье] Улан-Уде. Уч[ебное] хоз[яйство] П/О № 13 КОПТЕРОВУ Егору Николаевичу. КОПТЕРОВ Николай Егорович, сидел мая 18-[19]43 года за одну девчонку, но не знаю выйду ли или нет. Был сутки некушавши, решил написать, что молодой, но дурной, решаюсь, конечно, судьбой своей, ну до свидание друзья, все².

32. ДАНИЛЕНКО Петр Николаевич, Орджоникидзевский край, гор. Кизляр, улица Тополевская 12, сидел здесь с 19.VI-[19]43 г.

33. ЛОГВИНЕНКО Дмитрий Дмитриевич с 15.VII-[19]42 г., Киевская область, Бородянский район, село Небраж.

34. Здесь сидел пленный за побег из лагеря 20-го июня 1943 года БУРЯНОВ Павел Михайлович, Курской области, Шебекинского района, село Никольское.

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Несмеянов подается Несмелнов.

² Фрагмент «но не знаю выйду ли или нет. Был сутки некушавши, решил написать, что молодой, но дурной, решаюсь конечно судьбой своей, ну до свидание друзья, все» був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеного у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

35. Д[агестанская] АССР Ахвахский район¹, село Карай МАДЖИЛЕВ² Шафид Хаджиевич.

36. Сидел с 29.I-[19]43 года СИЗОВ А.В.

37. 26.6-[19]43 года память Одессита — ВОЛКОВ Владимир.

38. ЩЕРБАКОВ Мих[аил] Дм[итриевич] 2.8-[19]43 г. Петропавловск, Омская железная дорога.

39. «Новая Европа», а законы старые. Гостиница «Готель», «Новая Европа — Туристы»: ЕФРЕМОВ с Киргизии, ТИМОФЕЕВ — москвич. Сидели 3-е суток с 19.VII. — 22.VII-[19]43 год.

40. Здесь сидел военнопленный СУТЫРИН 30.1-[19]43 г.

41. Здесь сидел военнопленный Саша ПИЧУЖКИН, 1921 г. рождения, гор. Горький, прибыл 17-го мая 1943 года.

42. Здесь сидел ГОБТА Вас[илий]. Дян[...], Харьковский, Плехановка, № 70.

43. ШЕЛЕСТ М.Л., 1912 г[ода рождения] с 1.5-[19]42 года.

44. ТОПОРКОВ С.Ф. 1923 г[ода рождения] и БОКОВ Б. В., 1922 г[ода рождения] 7.X-[19]41 г.

45. Здесь сидел ЛИТВИНОВ Николай Аврамович, 1912 г. рождения, работал в Гиве³, при харьковском лагере военнопленных, посажен 13.X-[19]43 года за пьянку и взлом 4-х дверей в пья-

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщено у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., помилково подається Ахвахский район.

² В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщено у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Маджилев подавалося Маджидев.

³ Йдеться про Гиви — (нім. Hilfswilligen (Hiwi) — «добровільні помічники»: формування з місцевих мешканців окупованих районів, що використовувалися німцями для охорони військових об'єктів, складів тощо. У середині 1942 р. налічувалося 100 тис. гіві.

ном виде. Сегодня уже 15 суток, а конца сидения не видеть¹. Уже 30 суток сижу, а еще не выпускают.

46. Здесь сидел 2.8–5.8-[19]43 года РЕБЕНОК Федор Гаврилович, мл[адший] лейтенант, взят в плен 16.7-[19]43 г. под Мало-Яблуневой, 375 дивизии, 1245 полк, 6 армия. Половина предательски побита, а остальные пленены. Уроженец З[ападно]-С[ибирского] края, Чулеский район, село Доготольск, призван в Армию 15.III [19]42 года, гор. Алма-Ата, рожден в 1915 г.

Корпус № 2

47. Северо-Казахстанская область, станица Смирново, Советский район, село Новограсинка, МИРВОДА Х.Е., 23.1–1942 г.

48. Здесь сидел ШУРМИНОВ С.В. с 10.1.1943 года

49. Воронежская область, Землянский район, Землянский сельсовет, хутор Зацепино — ВЕРЕТЕННИКОВ Андрей Андреевич.

50. Иван Семенович КОВАЛЕНКО — Ахтырка.

51. НЕЛЮДСКОВ Павел Иванович, 1923 года рождения, Пензенская область.

52. «Место кружки не занимай»² — ПОЛТАВЕЦ П. Я., Запорожская область.

Камера ВМН

¹ «Сегодня уже 15 суток, а конца сидения не видеть» — цей фрагмент був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеного у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

² «Место кружки не занимай» — цей фрагмент був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеного у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

54¹. БУТЕНКО Алексей Николаевич, сидел 46 суток и погиб безвинно.

55. Здесь сидел ОРЕХОВ Иосиф Иванович по ст. 26.

56. Сидел пленный МАКАРЕНКО 4.X-[19]42 года.

57. Здесь сидела НОВИКОВА Вера Александровна, 1923 г. уроженка г. Астрахань, в армии у Красных с 5.1-[19]43 года. Перебежала к немцам от Красных 19.VI-[19]43 г. Почему я ушла от Красных? Не хочу проливать кровь за коммунизм и евреев, хочу жить, мне жизнь дорога. Хочу жить и работать при новом германском правительстве и помогать германской армии для скорейшего разгрома большевиков и евреев. Смерть. — Вера НОВИКОВА.

58. ЛЯХОВИЦА Алекс[...] Осипович, родился 26.X.1914 года в Новосибирске. Июнь [19]42 года, гор. Харьков.

59. 13.V-[19]42 г. БЕЛИКОВ А. Г. сидел ни за что по графику.

60. БАЛАХА Р. П. Андреевка 20.V-[19]42 года.

61. БАКАНОВ Александр Афанасьевич, 4.6-[19]42 года в ночь на 7.VI. — приказ расстрелять, мой адрес: Курская область, Ястребовский район, село Репеч.

62. ГАМБУРГ Валентин Васильевич.

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 34–37.
Копія. Машиннопис*

¹ № 53 пропущений в оригіналі документу.

№ 5

**Супровідний лист
та напси в'язнів,
додатково скопійовані у тюрмі
№ 1 м. Харків та в приміщенні
колишнього пересильного пункту
Управління виправно-трудових
таборів і колоній**

24 вересня 1943 р.

Сов[ершенно] секретно

5454

НАЧАЛЬНИКУ ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ

24 сентября 1943 г. НКВД СССР

КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

ТОВ. НИКОЛЬСКОМУ

г. Москва

При этом направляем Вам справку с записями, дополнительно обнаруженными в тюрьме № 1 УНКВД по Харьковской

области, а также в помещениях б[ывшего] пересыльного пункта УИТАК НКВД УССР в гор. Харькове, ныне занимаемого нами под тюрьму.

Одновременно сообщаю, что ряд записей в тюрьме № 1 УНКВД нами сфотографирован и по получении снимков, они будут направлены Вам. —

ПРИЛОЖЕНИЕ: По тексту.

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

СПРАВКА

с записями, обнаруженными на стенах камер тюрем г. Харькова, произведенными в период оккупации

ТЮРЬМА № 1 («Холодная гора»)

Корпус № 2 (общие камеры)

1. ТЕМЕНЦЕВ Михаил Сафронович, 1920 г. Читинская область.

2. ХРЕН Григорий Кузьмич — с. Кинеевка, Змиевского р-на, Харьковской области.

3. Здесь сидел КРЕШАНОВСКИЙ Н. Д., воентехник, 111 т. бригады¹ с 10.VI.—1943 г. по поводу ухода с немецкой армии. На днях мне предстоит расстрел. Домашний адрес — Краснодарский край, ст. Динская.

4. ХАРИКОВ Алексей А. 1924 года.

¹ 11-а танкова бригада.

5. ШМАКОВ Ф. В. 1920 года.

6. ТРУХЛЯКОВ В. Е. 1923 года Иванов[овской] области, Кубенск[ого] р-на, с. Лакино.

7. Сидел СУМОР Владимир 24.VIII.1942 года.

Корпус № 3 (общие камеры)

1. В германском плену сидел Ваня СИРОВАТСКИЙ июнь 1942 г.

МОРОЗОВ Иван Кириллович — Казахстан г. Акмолинск, 7.VII-[19]43 г.

2. ПРОНИН Иван с. местечко г. Саратов. Прибыл 22.VI. выбыл 14.VII-[19]43 года.

3. СЕРИБРУКОВ Иван — Тамбовская обл. прибыл 22.IV [...]

4. КОЛЕНОВ Иван Андреевич — 1924 г. рождения.

6. БЕРКУТОВ А.И. г. Казань В-Усманский район, с. Печище. Выбыл 14.7-[19]43 г. неизвестно куда.

7. АБРАМЕНКО Николай 14.7.1943 г.

8. ГЛУШКО Николай Андреевич 1924 г. рождения, Харьковская обл., Купянский район, с. Куриловка. 23.V-[19]43 г.

9. Лейтенант ЖУРАНКИН Николай 1924 г. рождения г. Куйбышев 29-го мая 1943 года.

10. КАЛАМЕЦ Василий 1922 года рождения, ст. Кисляковская.

11. ДЕМЕТЬЕВ Иван Алексеевич 25.VII.1943 года.

12. ГОРБУНОВ Николай Павлович 1923 г. рождения.

13. ОЛИЗАРЕНКО Николай Фомич 30.VI-[19]43 года.

14. МАКАРЕНКО Михаил Владимирович 1923 г. рождения, г. Петропавловск.

15. Сидел с 1.7 по 10.1943 г.¹ бандит Васька ШУЛЕР² и вы-
был обратно в банду. Сам я из Свердловска с Уралмашзавода.

16. Здесь сидел с 9.7 по 10.VIII.1943 г. ЕГОРОВ Павлик из
Москвы.

Больница

1. ЧУРАКОВ Петр Васильевич 1917 г. рождения в г. Куйбы-
шеве попал в плен 16.7.1943 года.

2. Прибыл 22.VI-[19]43 г. г. Харьков, тюрьму Холодная гора
МОЙСЕЕВ Илья Георгиевич, попал в плен 20.VI-[19]43 года.

3. КРЕНОВА Клавдия Николаевна 1924 г.

4. БЕЛИЦКАЯ Валентина Васильевна 1924 г.

5. ДЕМИДОВ Андрей Федорович Пен[зен]ской области.

ТЮРЬМА б[ывшего] № 6

пересыльн[ого] пункт[а] УИТЛК НКВД УССР

Корпус № 2

1. СЕМЕЦ Стах Илькович — [19]43 г.

2. КАЙЛО Василий — срок 1 рок. Западная Украина, За-
падная Белоруссия, с. Дубина.

Корпус № 3

1. Здесь сидел ЛАЗАРЕВ А.С. [под] след[ствием], ожидаю
суда с 15.IV [19]43 г.

¹ Так в оригиналі документу.

² Очевидно, прізвисько сприйнято як прізвище.

2. Здесь сидел Г.П.СТЕПАНОВ [под] след[ствием],ожидаю суда, Уфа Башкирия.

3. ГАЙРАПЕТОВ Миша прибыл 18.III-[19]43 г. убыл 28.7-[19]43 г.

4. ЧЕСНОКОВ Николай 5.7-[19]43г.

5. ТУГАЙ Иван за маленькое преступление — 6 м[есяцев].

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР

ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

(БИТНЕВСКИЙ)

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ОПЕРОТДЕЛА

КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 38–39.

Копія. Машинопис

№ 6

**Лист народного комиссара
внутренних дел УРСР
В. Рябенного секретарю ЦК КП(б)У
Д. Коротченко щодо написів,
виявлених у тюрмі № 1 м. Харків**

29 вересня 1943 р.

Совершенно секретно

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У
Тов. КОРОТЧЕНКО Д. С.

При осмотре камер тюрьмы № 1 в гор. Харькове на стенах камер обнаружены разные надписи, сделанные содержащимися при немцах арестованными.

Наиболее характерные надписи следующие:

«Кто прочтет это, прошу очень, скоро или пройдет 3 года, дать известие на такой адрес: Киевская область, Звенигородский район, с. Казацкая ПОДОПЛИЧКО Нине. Известие дайте о том, что ее племянницу Лену 25.5–1943 г. расстреляли в этой тюрьме как партизанку, так известите пускай мать знает, что дочери не надо ждать. Пусть ждет сына, может он вернется.

Сидела в тюрьме 4 дня с 20 по 24 мая 1943 г. Написала, а сама не знаю, напишет ли кто домой или нет. Кто будет иметь сердце тот и напишет. Писала сама смертница БОНДАРЕНКО Лена Семеновна, 1926 года рождения. Передавайте всем друзьям от меня партизанский привет. Я умираю, а смерти не боюсь, потому что я защищала вас всех».

Здесь сидели два еврея ФУКСМАН Саша и ЗЕМИН Михаил с 26.7–[19]43 г., расстрел произошел 13.VIII–[19]43 г., дрались мужественно по гвардейски, верные сыны народа¹; и погибли как следует гвардейцам».

«С ужасом я прочел эти строки. Неужели из этой камеры мне не выйти. Как ты мог написать эту жестокую правду? Спасибо тебе. Я тоже попал сюда по своей глупости, что-ж, буду терпеливо, сколько хватит сил, переносить страдания. Если кто-нибудь выйдет отсюда живой, пусть запомнит мой адрес и сообщит родителям, что их сын погиб. Адрес: Новосибирская область, Пудинский район, с. Пудино ШУШАРИНУ Филиппу. Поминайте смертника ШУШАРИНА Ивана Филипповича, он был честный и любил жизнь и хотел жить, но не научился жить, а поэтому попал сюда — ст[арший] лейтенант 19.V–[19]43 г.».

«Кто тут в этой камере не бывал, тот смерти не миновал, голодной смертью умирал».

«ТЮМЕНЦЕВ Михаил, уроженец Читинской области, 1920 г. рождения, посадили 28.V– [19]43 г., кормили через сутки один раз».

В камере смертников была обнаружена антисоветская надпись такого содержания:

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., вилучено слово «еврейского».

«Здесь сидела НОВИКОВА Вера, 1923 г. рождения, уро- ж[енка] г. Астрахань, в армии у красных с 5.I-[19]43 г. Перебежала к немцам от красных 19.6-[19]43 г. Почему я ушла от Красных? Не хочу проливать кровь за коммунизм и евреев, хочу жить, мне жизнь дорога. Хочу жить и работать при новом германском правительстве и помогать германской армии для скорейшего разгро- ма большевиков и евреев. Смерть. Вера НОВИКОВА».

Надписи сфотографированы.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
(РЯСНОЙ)

«29» сентября 1943 г.

№ 682/СН

г. Харьков

отп[ечатано]

*ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 525. — Арк. 1–2.
Оригінал. Машинопис*

№ 7

**Директива Тюремного управління
НКВС СРСР**

**(на додаток до директиви
від 26 серпня 1943 р.)**

29 вересня 1943 р.

Совершенно секретно

СССР

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
НАЧАЛЬНИКУ ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ
ТЮРЕМНОЕ УПРАВЛЕНИЕ НКВД УССР
«29» сентября 1943 г.

ПОДПОЛКОВНИКУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

№ 30/0-2523 тов. БИТНЕВСКОМУ

г. Москва гор. Харьков

В дополнение к директиве Тюремного управления НКВД СССР за № 30/0-2345² от 26.VIII.[19]43 г. предлагается:

¹ Директива щодо правил складання актів про обстеження тюрем, в яких під час окупації утримувалися радянські громадяни та військовополонені.

² Автори документу могли припуститися помилки, посилаючись на номер директиви № 30/0-2245 від 26 серпня 1943 р.

О результатах осмотра тюрем в городах, освобожденных Красной Армией и обнаружении документов, или записей на стенах камер, составлять акты, в которые и заносить точное содержание обнаруженных документов и записей.

Акты должны составляться и подписываться руководителем оперативной группы, прибывшей в тюрьму с участием двух других работников Тюремного отдела (отделения) или тюрьмы (можно надзирателей), которые производили или в присутствии которых производилось [копирование] записи.

При обнаружении записей на стенах камер, могущих послужить уликами, по возможности производить фотоснимки последних.

Акты и фотоснимки высылать в Тюремное управление НКВД СССР в 1 экземпляре.

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД СССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
(Никольский)

НАЧАЛЬНИК ОПЕРОТДЕЛА
ПОЛКОВНИК (Ильин)

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 18.
Оригінал. Машинопис*

№ 8

**Лист Тюремного управління
НКВС УРСР начальникам
тюремних відділень Сталінської,
Сумської та Черкаської областей**

29 вересня 1943 р.

НКВД УСССР

НАЧАЛЬНИКУ ТЮРЕМНОГО ОТДЕЛЕНИЯ УНКВД

Тюремное Управление по Сталинской, Сумской,

Черниговской обл[астей]

«29» сентября 1943 г. _____ госбезопасности

№ 5456 тов. _____

г. Харьков гор. Сталино, Сумы, Черкассы

Немедленно исполните наш № 5446 от 6 сентября с[его]
г[ода]² о тщательном осмотре тюрем и тюремных помеще-

¹ Лист з нагадуванням щодо термінового виконання директиви з обстеження тюрем та копіювання написів в'язнів.

² Директиву Тюремного управління НКВС УРСР № 5446 від 6 вересня 1943 р. виявити не вдалося.

ний, где немцами содержались советские граждане и военнопленные.

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА]
ОПЕР[АТИВНОГО] ОТДЕЛА
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 19.
Оригінал. Машинопис*

№ 9

**Супровідний лист Тюремного
управління НКВС УРСР
та перелік написів, скопійованих
під час обстеження тюрми
м. Конотоп Сумської області**

7 жовтня 1943 р.

«7» октября 1943 г.

НАЧАЛЬНИКУ ОПЕРОТДЕЛА ТЮРЕМНОГО

исх. № 5645 УПРАВЛЕНИЯ НКВД СССР

ПОЛКОВНИКУ

тов. ИЛЬИНУ

гор. Москва

При этом направляется справка с записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 2 УНКВД по Сумской области (гор. Конотоп).

В соответствии с Вашими указаниями нами предложено начальникам тюремных отделений УНКВД при обнаружении документов или записей на стенах тюремных помещений со-

ставлять акты, а записи, могущие служить уликами — фотографировать.

ПРИЛОЖЕНИЕ: По тексту на 1 листе.

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ОПЕР[АТИВНОГО]
ОТДЕЛА КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

СПРАВКА

с записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 2 УНКВД по Сумской области, произведенными в период немецкой оккупации

Камера № 5

1. ПАЧЕРСКИЙ С.¹, ЖЕПОВАЛОВ К., были осуждены к расстрелу 29.5-[19]43 года, оба з[а]к[люченные] казахи.

2. Память героям славным сынам родины: КЛИМОВУ, «АХМЕТУ»², МИЛЬКО, БЕЛОВУ, СИЛАЕНКО, КУЛИКОВУ и НИШЕМЕНКУ³.

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Пачерський С. подавалося Печерський С.

² В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість «Ахмет» подавалося «Охмет».

³ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Нишеменка подавалося Нишемек.

Камера № 10

1. КАЙДАНОВ Владимир был приговорен к расстрелу. Мой адрес: г. Харьков, улица Карла Маркса № 9. Может, кто в Харькове будет, пожалуйста, сообщите.

2. УОСТЮЧЕНКО¹ Михаил Федорович — сидел с 21.7-[19]43 года по 10.8-[19]43 года — уведен в Германию.

3. ЛЕОНОВ Федор Михайлович — 1923 г. рождения, отправлен в Германию 9.8- 1943 года.

4. КОРНЕЕВ Н. Г. военнопленный 1924 года, Курской области Солнцевского р[айо]на с Винзавода д[еревня] Гридасова, видел 30.5-[19]43 г.

Камера № 36

1. АЛЕКСЕЕНКО Николай Васильевич сидел безвинно с 23 июля по [...] ² сентября 1943 года.

2. ЕРМОЛЕНКО Александр Гордеевич село Мутко Кролевецкого района Сумской области, сидел с 24 июля по 5 сентября 1943 года.

3. Сегодня 18.8-[19]43 г. мы получили передачу полицейев и с аппетитом покушали³ за 4 дня 26 человек военнопленных русских.

Камера № 35

1. Я, БОРОДИН Григорий Федорович [из] с[ела] Ситного Сумской области, Сумского района сидел с 3.8-[19]43 года, увезен в Германию.

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Устюченко подавалося Костюченко.

² В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., вже подавалося, вірогідно, пропущена під час першого копіювання дата — 5 вересня.

³ «И с аппетитом покушали за 4 дня» — цей фрагмент був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

Камера № 39

1. ТРИГУБ Михаил Федорович. Посажен в тюрьму 21.7-[19]43 г. за побег из лагерей, сидел до 21.8-[19]43 г. Нас было 13 человек.

Камера № 44

1. ШАТЫЛИН Петр Павлович, рождения 24 года, Тульской обл[асти], Донецкого р[айо]на д[еревня] Николаевка. Погиб 5.6-[19]43 года.

Камера № 46

1. ЩЕРБИНА Петр Федорович -

2. ЩЕРБИНА Мария Алексеевна — сидели с 29.5 по 24.VI-1943 года — отправлены в лагерь.

3. БОНЕНКО А.Я. из Хотинского района, Сумской области сидел не известно за что с 24.5 до 28.6-[19]43 года — отправлен в лагерь.

Надписи произведены в большей степени карандашом и остро-режущими предметами.

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА]
ОПЕРОТДЕЛА ТУ НКВД УССР
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арх. 40-41.
Оригінал. Машинопис*

№ 10

**Супровідний лист Тюремного
управління НКВС УРСР
та перелік написів, скопійованих
під час обстеження тюрми
м. Прилуки Чернігівської області**

11 жовтня 1943 р.

«11» октября 1943 г.

НАЧАЛЬНИКУ ОПЕРОТДЕЛА ТЮРЕМНОГО

исх. № 5640

УПР[АВЛЕНИЯ] НКВД СССР

тов. ИЛЬИНУ

гор. Москва

При этом направляется справка с записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 2 УНКВД по Черниговской области (гор. Прилуки).

ПРИЛОЖЕНИЕ: По тексту на 4-х листах.

НАЧАЛЬНИК ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР

ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧАЛЬНИКА ОПЕРОТДЕЛА ТУ
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

Сов[ершенно] секретно

СПРАВКА

С записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 2 УНКВД по Черниговской области (гор. Прилуки), произведенными в период немецкой оккупации

Камера № 29

Здесь был ШУЛЬГА Михаил Максимович

Камера № 29

ЛЫСОКОВ Василий Михайлович, с 12/IX-[19]43 г. Жду расстрела, но хотелось бы еще пожить, родился я в 1918 году.

Камера № 29

Анатолий Карпович, родился в 1917 году, жду расстрела с 6/VIII-1943 г.

*«Эх Вы пташки, вы канарейки,
Не летайте высоко,
Я давно про это знаю,
Что свобода далеко»¹.*

¹ Взяті у лапки віршовані рядки були вилучені з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

Камера № 29

В этой камере сижу и жду 9 грамм свинца в сердце или за-
тылок.

Камера № 29

ОДАРЧЕНКО, расстрелян 26/Х-[19]42 г.

Камера № 29

Сижу, жду расстрела с 9/II-[19]43 г. Галя ГРОНА.

Камера № 30

Здесь сидел ШУЦМАН¹, ВАСИЛЬЧЕНКО Михаил 24 ав-
густа 1943 г.

Камера № 30

С 19-V-[19]43 г. здесь сидел в одиночке ПОТАПЕНКО
Михаил К.

Камера № 30

ХАРСУНОВ Степан, ЛОВРУК Иван, сидели ни за что
с 9/Х-[19]42 г.

¹ Співробітники НКВС помилово написали слово ШУЦМАН великими літерами, що сприймається як прізвище. Йдеться, вірогідно, про належність до допоміжної поліції. Наприкінці 1942 — на початку 1943 рр. розпорошені сільські відділи поліції почали зводити у більш боездатні загони — «кущі» — по одному на кілька сіл, який самостійно міг би відбити напад невеликого партизанського загону. Таке ж написання, а відтак — помилка, потрапило до узагальненого списку, що додавався до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

Камера № 31

Здесь сидели ПРИЛУЦКИЕ¹ полицаи, ПОНОМАРЕНКО Николай, ПОТАПЕНКО Михаил с 28.I.1943 г. по 10.III.1943 г.

Камера № 31

Здесь сидел с 5/V-[19]43 г. ХАРЕЧКО Василий.

Камера № 32

Здесь сидел АРТЮШЕНКО Михаил за то, что отстал от части и пойман. Сидел до последнего отъезда немцев и забран из тюрьмы неизвестно куда и будет жив или нет?² 15.IX-1943 года. АРТЮШЕНКО.

Камера № 32

Здесь сидел Павел Парфирович и погиб ни за что. Винницкой области, Дашевского района, село (непонятно написано)³.

Камера № 33

ИГНАТЕНКО Михаил Михайлович, расстрелян, из гор. Киева.

¹ Співробітники НКВС помилково написали слово «прилуцькі» великими літерами. Ця ж помилка повторюється і в узагальненому списку, що додавався до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

² «И будет жив или нет?» — цей фрагмент був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

³ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Камера № 34

18 декабря 1941 года, расстрелян ВАСИЛЬЕВ И. А.

Камера № 34

ЮЩЕНКО Павел Андреевич, из села Припутен, Ичненского района Черниговской области¹.

Камера № 34

НАСТИЧ Иван Миронович.

Камера № 33

КУЩЕНСКАЯ Маруся.

Камера № 35

Здесь сидел Коля ПАВЛОВ, 3-е суток из лагеря «А». Коля ПАВЛОВ из Ростова.

Камера № 32

ДА ЗДРАВСТВУЕТ — СТАЛИН, ДА ЗДРАВСТВУЕТ
1-е МАЯ².

¹ Правильно — с. Припутні Ічнянського району Чернігівської області.

² «Да здравствует — СТАЛИН, да здравствует 1-е мая» — цей запис, як і сама камера № 32, не потрапили до остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеного у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

Камера № 33

КОЛЕСНИКОВ Иван Григорьевич, родился в 1913 году, Куйбышевской области, гор. Куйбышев, улица Водников, дом № 29, квартира № 3. Последнее место жительства Сумская область, гор. Путивль, Николаевская улица, дом № 10. Попал в тюрьму 12 сентября в 10 часов утра 1943 г. Моя судьба неизвестна, но наверное — расстрел. До свидания друзья, родные и знакомые, братья и сестры и до свидания, моя родная жена, я попал в плен в 1941 году 22 сентября, Оршенский район под Полтавой, 21 Армии 17 дивизии 15-9–1943 года.

Камера № 33

ПРИСТУПА Станислав 1925 года [рождения], гор. Харьков, [улица] Рымарская, дом № 15, квартира № 10. Моя судьба неизвестна, наверное расстрел. 7.IX-[19]43 г.

Камера № 33

ДЕНИСЕНКО Александр Евдокимович, село Горуливка, расстрелян.

Камера № 33

МАРТЫНЕНКО Василий 1921 года [рождения], расстрелян.

Камера № 33

КРАВЧУК Антон, 1911 года, из Винницы.

Камера № 33

СКАЧКОВ Лев Николаевич, гор. Москва, Русаковская улица, дом № 13, кв. 4.

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧАЛЬНИКА ОПЕРОТДЕЛА
ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 42–44.
Оригінал. Машинопис*

№ 11

**Супровідний лист Тюремного
управління НКВС УРСР до акту
про злочини окупантів
на території тюрми м. Полтава,
адресований Тюремному
управлінню НКВС СРСР**

16 жовтня 1943 р.

Совершенно секретно

НАЧ[АЛЬНИКУ] ОПЕРОТДЕЛА
ТЮРЕМНОГО УПР[АВЛЕНИЯ] НКВД СССР
ПОЛКОВНИКУ — ТОВ. ИЛЬИНУ
«16» октября 1943 г.

При этом направляем акт о зверствах немецких оккупантов, совершенных на территории тюрьмы г. Полтава, составленный с участием представителей местных советских организаций.

ПРИЛОЖЕНИЕ¹: По тексту на 1 листе.

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ОПЕРОТДЕЛА
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 45.
Оригінал. Машинопис*

¹ Додаток відсутній.

№ 12

**Вказівка Тюремного
управління НКВС УРСР**

30 жовтня 1943 р.

Совершенно секретно

НКВД-УСССР НАЧАЛЬНИКУ ТЮРЕМНОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ТЮРЕМНОЕ УПРАВЛЕНИЕ по Кировогр[адской],
Одесск[ой], Никол[аевской],
«30» сентября 1943 г. Винницк[ой], Житомирск[ой] области²
№ 5663 тов. _____
г. Харьков гор. _____

В соответствии с директивным указанием Тюремного Управления НКВД СССР предлагается Вам организовать тщательный осмотр как сохранившихся, так и разрушенных тюрем и тюремных помещений, где немцами содержались советские граждане и военнопленные. Целью осмотра этих мест заключения является обнаружение архивов и записей на стенах, ука-

¹ Вказівка начальникам тюремних відділень Кіровоградської, Одеської, Миколаївської, Вінницької та Житомирської областей щодо необхідності складання актів огляду тюремних приміщень.

² Назви областей вписані чорним чорнилом.

зываются фамилии содержавшихся под стражей, сущность их обвинений и т. п.

Содержание записей и фамилии необходимо точно описывать, а с документов снимать копии. При обнаружении записей на стенах камер, могущих послужить уликами, по возможности производить фотоснимки последних и все это немедленно направлять в оперативный отдел Тюремного Управления НКВД УССР.

О результатах осмотра тюрем в городах, освобожденных Красной Армией и обнаружения документов, или записей на стенах камер, составлять акты, в которые и заносить точное содержание обнаруженных документов и записей.

Акты должны составляться и подписываться оперативной группой, прибывшей в тюрьму с участием двух других работников тюремного отделения или тюрьмы (можно надзирателей), которые производили или в присутствии которых производились [копировались] записи.

При наличии других возможностей установления фамилий содержащихся в немецких тюрьмах советских граждан и военнопленных, а также мотивов заключения под стражу и причин освобождения из-под стражи, эти данные подбирайте и сообщите нам. Означенную работу проводить и впредь, по мере освобождения Красной Армией от немецко-фашистских войск городов.

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ОПЕРОТДЕЛА
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (КОРЩЕВЕР)

Отп[ечатано] 6 экз[емпляров]

5 — адресату

– в дело

исп[олнитель] Трав[...]

кп

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 29–29 зв.
Оригінал. Машинопис*

№ 13
Супровідний лист
та написи в'язнів,
скопійовані у тюрмі № 3
м. Новгород-Сіверський
Чернігівської області

3 листопада 1943 р.

С[овершенно] секретно

№ 5668

НАЧАЛЬНИКУ ОПЕРОТДЕЛА ТЮРЕМНОГО

«3» ноября 1943 г.

УПР[АВЛЕНИЯ] НКВД СССР —

ПОЛКОВНИКУ — Т. ИЛЬИНУ

г. Москва

При этом направляю справку с копиями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 3 по Черниговской области (г. Новгород-Северск¹), а также акт осмотра тюремных помещений тюрьмы № 1 УНКВД той же области.

¹ Правильно — Новгород-Сіверський (рос. — Новгород-Северский).

Перечисленные в акте документы, книги и журналы вышлю дополнительно.

ПРИЛОЖЕНИЕ: По тексту на «...» листах.

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

СПРАВКА

с записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 3 УНКВД по Черниговской области, произведенными в период немецкой оккупации

Камера № 1

1. БЕЗЛЮДНЫЙ Федор Васильевич, 1911 г. рождения, находился в тюрьме 2.IX. — неизвестно какого года¹.
2. ОЛЬХОВИК Александр Иванович, находился 31.I.1943 г.
3. БЕЛОУС Петр Иванович, находился 31.I.1943 г.
4. КОМАРОВ Григорий Ильич, находился 23.IX.(года нет)².

Камера № 2

1. ТИТОВ Иван Наз[арович], находился 4 мая 1942 г.
2. КАРБОВСКИЙ В.П. — [находился в камере в течение] 4-14 мая 1943 года.
3. АНДРОС Михаил Иванович.

¹ Фрагмент «неизвестно какого года» не взятый в дужки, але, вірогідно, дописаний співробітниками НКВС, які копіювали записи.

² Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали записи.

Камера № 3

1. НОВИКОВ М. И., 1920 года рождения, г. Москва.
2. КРОШЬ и ФЕВРАЛЕВ (имени и отчества нет).

Камера № 6

1. РОМЧЕНКО Тамара 19 лет.
2. ДОРОШЕНКО Валентина Андреевна.
3. СЕВЕРИНКО Василий Никитич, 1925 года рождения.
4. КОЖУХ Иван, в тюрьме содержался в 1942 г.

Камера № 7

1. ЮДИН Михаил и ЗУЕВ прибыли в тюрьму 2.X.1943 г.¹

Камера № 8

1. ХИЛЬЧИН Рерих, 1919 г. рождения, содержался в тюрьме 3.IV.1943 г.
2. ПУЧИН Михаил, БОГАЧЕВ Г. В., РЕЙНХ Ф. Т., 1919 г. рождения.

Камера № 10

1. АНДРОС Михаил Иванович (Он же был в камерах 2, 23 и 24. Находясь в кам[ере] № 10, он пишет): 11.8.[19]43 г. был посажен в эту камеру с цементным полом ШУСМАН² (6) Куща

¹ Ця камера та прізвище в'язня, який перебував у ній, не потрапили до тексту узагальненого додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

² Співробітники НКВС помилково написали слово «шусман» великими літерами, що сприймається як прізвище.

села Маменкина за убийство бандита, который хотел похитить мою душу, но я не растерялся и сумел похитить его вперед [и] за это был посажен под следствие по выяснения моего преступления. АНДРОС М. И. 26.VII.[19]43 г.

Камера № 11

1. КЕРМАН Эмма Петровна, жена ПРИХОДЬКО Петра Ивановича.

2. ПОЛЯКОВ Петр Ильич, 1903 г.

3. ПАПЕЛУХА Василь Павлович, 1903 г.

4. ЧАВГУН Филипп Ефимович, содержался с 1 июля по 21 августа 1943 г.

5. ЯКУШЕВ Прокофий Никитич [из] села Жихово, 30 мая (года нет).

6. СВИРИДОВ Ефим Иванович.

Камера № 12

1. ПИСКУНОВ Николай Андреевич, Суземский р[айо]н, Тургеневский поселок, 25 апреля 1943 г.

2. МАРЧЕНКОВ Федор Сергеевич.

3. ТИМОШЕНКО Степан, 1916 г. рождения и ДОВЖУКОВ М.¹

Камера № 13

1. СИМОНОВ Сергей Степанович.

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Довжуков подано Добжуков.

2. КРАЕВОЙ Сергей Сергеевич, 1927 г. рождения [из] с. Красноуховки.

3. БОРКАНОВ Ив[ан] Ст[епанович], находился в тюрьме с 10-17.VI-[19]43 г.

Камера № 14

1. ФЕДОТОВ Н. Ф., находился в тюрьме 9 суток.

Камера № 16

1. ТИМОШЕНКО П. И., ТРОФИМОВ И. Ч., ДОСКАЧ¹ [...], МАКАРЕНКО Ив[ан] 1914 г.

Камера № 17

1. ШУЛЬГА Тимофей, ГОНЧАР И. Д., БЕЛЬВЕКО [...]

Камера №–19

1. КОБИЛАВА Оторн.

2. ПОРФИЛОВИЧ, год рождения 1921, Кавказ, ГССР.

3. АБАШКИ Роман, село Занты.

4. ГУЛЬВЕР Отарович, 1943 г. 23 апреля.

Камера № 21

1. БАЛАГАНОВ Василий.

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Доскач подається Лоскач.

Камера № 22

1. ЛАЗУТКИН Василий Тимофеевич, Знобтрубковская¹. 11 июня 1943 г.
2. ГАБУШВИЛИ Архипо (грузин).
3. АРТЕМОВ Иван. 2 августа (года нет).
4. ВЕНЕЦКИЙ Вл[...] Вас[...]. 11.V.[19]43 г.
5. БЕЛЯЕВ В. П. 11.V.[19]43 г.

Камера № 23

1. КАДАЖ Михаил Михайлович, 2.V.[19]43 г., сидел 5 суток.
2. БАГЛАЙ Жорж. 2.8.[19]43 г. ЛЮБОЧКИН.

Камера № 24

1. КИСЕЛЕВ Николай Алекс[...], дер[евня] Двориково.

Камера № 25

1. БЕРЖИЦКИЙ Григорий Давыдович, 10.IV.[19]43 г.
2. МАЦУЕВ Егор Федорович, 10.IV.[19]43 г.

Камера № 28

1. БЕЛЯЕВ из хутора Клевин Новгород-Северского (пленный сидел в одиночке)².

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Знобтрубковская подається Зноотрубковская.

² Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали записи.

Камера № 29

1. РЕШЕТНЯК Василий Савельевич, Винницька обл.,
Крыж[о]польського р[айо]на, село Слобода, Шаркановка.

Камера № 30

1. СВИРИДОВ Н., Курський, Іваницького р[айо]на, 3.IV.[19]43 г.
В камері № 12 було произведено несколько выстрелов —
пробит шкаф и в стену. Кроме того в этой же камере на полу изъ-
ято несколько б[оевых] патрон[ов] от ППШ¹.

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ОПЕРОТДЕЛА
ТЮРЕМНОГО УПР[АВЛЕНИЯ] НКВД УССР
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(КОРЩЕВЕР)

*ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 64–66.
Копія. Машинопис*

¹ Останні два речення дописані співробітниками, які обстежували тю-
ремні камери та копіювали написи.

№ 14

**Акт огляду будинку № 33
по вул. Короленка,
де під час окупації Києва
функціонувала тюрма
поліції безпеки та СД**

29 листопада 1943 р.

«УТВЕРЖДАЮ»

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УССР-КОМИССАР
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
САВЧЕНКО

«29» ноября 1943 г.

АКТ ОСМОТРА ЗДАНИЯ, ГДЕ ПОМЕЩАЛАСЬ ТЮРЬМА
СД И GESTAPO
В Г. КИЕВЕ, ПО УЛ. КОРОЛЕНКО, Д. № 33

На основании распоряжения народного комиссара государственной безопасности УССР — комиссара государственной безопасности тов. САВЧЕНКО, мы, зам[еститель] нач[альника]

отдела 1[-го] Управления НКГБ УССР — государственной безопасности КУЩ и зам[еститель] коменданта НКГБ УССР — подполковник государственной безопасности ТУРБОВСКИЙ, произвели осмотр здания, где помещалась тюрьма СД и гестапо, за время оккупации г. Киева.

В камерах тюрьмы, на стенах и на тумбочках были обнаружены надписи, сделанные острыми предметами (гвоздем, ногтями и т. д.) и карандашом, зафиксированные в прилагаемом перечне

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ]
НАЧ[АЛЬНИКА] ОТДЕЛА
1[-го] УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
Куш

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] КОМЕНДАНТА
НКГБ УССР ПОДПОЛКОВНИК
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
Турбовский

«29» ноября 1943 г.

№ 13

**Перелік написів,
зроблених в'язнями в камерах
тюрми поліції безпеки
та СД в м. Київ**

29 листопада 1943 р.

ПЕРЕЧЕНЬ

записей, произведенных на стенах и предметах
оборудования тюрьмы СД и гестапо в г. Киеве,
содержавшимися в ней заключенными

Камера № 5

1. «Здесь сидел казак ШИНКАРЕНКО И. Н. с 3.9.[19]43 г.».

Камера № 6

2. «ПАТОКА Петр из Бородянки. Погиб в 1943 году».

Камера № 11

3. «ЦЫГАНЕНКО П.О. 17.7.[19]43 г.».

4. «ПОВЕНКО».

5. «КЛИМЕНКО Л.Д. 5.8.[19]43 г.».

Камера № 12

6. «МЕДВЕЦКИЙ Андрей 7.3.[19]43 г.».

Камера № 14

7. «МАКАРИЧЕВ Николай Семенович, г. Кузнецк, Пензенской области, 1910 года рождения, расстрелян 21.9.[19]43 г. украинцами».

Камера № 16

8. «Дорогой Толя. Прощай. Ира и мама. 1.7.[19]43 г.».

9. «Здесь сидел ЛЕНЦНЕР из Житомира. Кафедральная, 12».

10. «ЛЕВЧЕНКО Вера, 5.5.54 г.¹, Подол и ЮРЧЕНКО Ваня. 5.5.[19]43 г., Подол. Хотим жить, крепко любить».

11. «ДОНЦОВ Павел Григорьевич, расстрелян 22.7.[19]43 г.».

12. «Rodow Wasia».

13. «Ольга ГОНЧАРОВА».

14. «Шура ЧЕКОЛЕНКО, погибла 4.6.[19]43 г.».

15. «Надя ПОЛЯКОВА, 4.5.[19]43 г.».

16. «Таня, Наташа, мамочка — 1.7.[19]43 г.».

17. «Галя ХИЖНАЯ, прощай свет, прощай...».

18. «БЕЛЯЕВА, ТУРЧЕНКО, АНДРЕЕВА».

19. «СКОРИНА О. П. 4.3».²

20. «ГЛУЩЕНКО Варвара, 24 лет, сын Леня 2-х лет. Погибли 1.7.[19]43 г. Без вины погибли».

¹ Так в оригіналі документу.

² Так в оригіналі документу.

21. «Со́ня МУЗЫЧЕНКО, ПАСТЕРНАК со сво́ей дочкой и Катя.

ГОЛЕЦКАЯ — погibli за Родину, но все-таки мало сделали».

22. «ВИТКОВСКАЯ Янина».

23. «Валя ЛОЗОВАЯ, расстреляна».

24. «Вера ШЕЛУДЧЕНКО, Же́ня СВИНЦОВА — 2.3».¹

25. «ШАТКОВСКИЙ».

26. «Тут сидел Борик ФИКСАТЫЙ из Подола, который жил у Ивана.

ВЗРОСЛОГО. Судьба моя неизвестна. Ожидаю смерти».

27. «Маня ЧЕРКОВСКАЯ — погibла 6.5.[19]43 г. Фе́дя тоже. Львовская, 10/4».

28. «Валя КОБЫЛЯНСКАЯ».

29. «*Ludka, 15.5.43, rostrzelana*».

Камера № 17

30. «Хана ЧИБАРГИЗОВ, 24.9.[19]43 г.».

31. «Прошу сообщить Тарасовская № 7, кв. 36, А.П. Рябке что ее муж 22.9.[19]43 г. расстрелян. Прощай Анночка».

32. «П. А. СЛЮСАР».

33. «*Michl Bodkowski 12.6 — 27.6*».

34. «*Lamacz ze Lwowa — Zyd 6.5*».

35. «*Zbyszek Szunerski 4.5.[19]43 г.*».

36. «*MADA IKSWOBUKAI, Wilno, KALOP 7.5.[19]43 г.*»

(примечание: эту запись нужно читать справа налево, т. е. ЯКУБОВСКИЙ Адам, поляк).²

¹ Так в оригіналі документу.

² Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали записи.

37. «КАЧИНОВА, Дмитровская».
38. «КОЛИНЬКО Л.И., 1918–1943».
39. «*Noldek Kleimann, arestowany* 6.8.[19]43 г.».
40. «Здесь погиб МЕДВЕДЕВ А.Н. 22.7.[19]43 г.».
41. «Погибло 22.9.[19]43 г. 40 человек. ДОРОДЬКО О. М.».
42. «Погибли — не знаем за что. Саша и Костя АНАТЬЕВЫ 3.3.[19]43 г.».
43. «МЕЛЬНИК Гриша, СЕМЕНОВ Валя, ГОЛОВЛЕВ Виктор с Демеевки — 22.9.[19]43 г. на расстрел».
44. «*Zygfryd Hohm (lekarz ze Lwowa)*».
45. «*Tu czekal newinnie smierci Vadina J.ze Lwowa* 3.8.[19]43 г.».
46. «30.8. [19]43 г. из Полтавы 14 человек».
47. «*Tu czekala smierci Lusja*, уг. 1924, 6.9.[19]43 г.».
48. «Здесь погибло 9 человек».
49. «м..., пагані фашиста. БУДАЕВ — УГАЕВ, 22.9.[19]43 г.».
(примечание: начало записи носит нецензурный характер)¹
50. «22.9.[19]43 г. пошел МЕЛЬНИК Гриша Прокофьевич и СЕМЕНОВ Иван».
51. «РУБИНШТЕЙН Тоба, Сарра, Зиди идут на расстрел».
52. «ГОЛОВЛЕВ Виктор, 22.9.[19]43 г.».
53. «ТОЛКАЧЕВ Василий Ф., 22.9.[19]43 г. Прощайте».
54. «Здесь расстрелян артист ДОЛЬСКИЙ Александр, 22.9.[19]43 г.».
- Провокаторы: БОГУЦКИЙ Макс — гипнотизер и ДЕМОН — борец».
55. «*Manio Herzman, ur. 20.X.1905 w Buczacz, zemeszkaly we Lwowie, areszt. 16.7.43, restrzelony 4.8*».
56. «*Mfnek Schleicher, ur. 12.1.1903, we Lwowie, arestowany 29.6.43, restrzelony w lipen 1943*».

¹ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали записи.

57. Henryk (Heller) Sakowski H., lat 22 ze Lwowa 25.6.[19]43 przybył za donos lana Kaminskiego (tramwajaza ze Lwowa) restrzelony 1.7.[19]43 г.».

58. «ЗУГЕР Борис Леонтьевич, прибыл 30.4.[19]43 г. по доносу Броника Спигаевского».

59. Прощай мамочка. Расстреляли 9.9.[19]43 г. БАРБОН Лина».

60. «*Mojzesz Bernstein*, 1922 г. р.».

61. «КРЕМИН Г. М., 26.4.[19]43 г.».

62. Яков ГАЛИЧ, 16.7.1921 г., расстрелян 16.4.[19]43 г.».

63. «СТЕПУРА С. З. — погиб 22.9.[19]43 г.».

64. «ПЯТЕЦКИЙ Филипп Леонтьевич, 1918 г. р.».

Камера № 18

65. «ЖУК Ваня, 1917 г. р., Мало-Васильковская 11, кв. 16, 9.8.[19]43 г., отсидел 3 месяца и на Бабий Яр на смерть. Погиб».

66. Миша СТАРОДУБЦЕВ, посажен 5.7.1943 года».

Камера № 19

67. «Здесь погибли в 1943 году, 22.7 ШАРУН Муза, КОНДРИНА Лидия».

68. «ВИКТОРОВА Василиса Моисеевна».

69. «Ewa Zurowska».

70. «ТКАЧЕНКО Роза».

71. «ФИЛОНЕНКО Анна Александровна, расстреляна, 10.7.[19]43 г.».

72. «ЯНИЦКАЯ Т. А. — погибла».

73. «СТРАШИЛОВА, расстреляна 26.4.[19]43 г.».

74. «Расстреляны 31.9.[19]43 г. СЫРОЕД, РЯБОКОНЬ».

75. «ОМЕЛЬЧЕНКО Павел Гаврилович. Смерть 31.8.[19]43 г.».

76. «ШЕВЧЕНКО Трофим Прокофьевич, село Мамаевка Прилуцкий р-н».

77. «РЯЗАНЦЕВ».

78. «Матрена КОЛОСИНСКАЯ».

79. «Расстреляны: КИРИЧЕК Мария Семеновна с мужем ШКУТАНОМ Жорой, Киевская область Бориспольский р-н с. Любарцы. Прощай, мама и братик Коля».

80. «Дуся ГАВРИШ, погибла 20 лет».

81. «Расстреляны с 21 на 22.7.[19]43 г. отец выкрест, мать украинка и их дочь Вера МОРГУЛИК. Мне 21 год, в тюрьме сижу 1,5 м-ца. Со мной 10 женщин. Нас ждет расстрел. Прощайте».

Камера № 20

82. БЕЛЫХ Анатолий (Ростов) 23.9.[19]43 г.».

83. «Тут сидів БАБАК Анатолий, Переяславського р-на. Его посадил директор БЕЗХЛЕБНЫЙ. Директор та ИЩЕНКО — зав[ідуючий] Наросвітою, що не дав смушків його сину із ягнят».

84. «Брати мої, віддячте за нас. 22.9.[19]43 г. Робоча команда (неразборчиво)¹ Погибла в стенах «СД» — Мария (неразборчиво) РУДЬ У. Я.

Прощайте мої всі. Мене не побачите, Партизанка НАУМОВИЧ Ніна. Загинула 22.9.[19]43 р.

КОРНЮЖИНА Изида вместе с другими в этот день 22.9.[19]43 г.».

85. «РУДЬ У. Я. Прощайте милі. Мамочко, іду до тебе».

86. «Пошли на расстрел. ДАВЫДОВ Макар Ильич и сын Борис. 5.3.[19]43 г., ул. Дегтярная № 28».

87. «ФИЛОНЮК Олекса, був 15.8.[19]43 г.».

¹ Слово у дужках дописано співробітниками НКВС, якій копіювали записи.

88. «Погибли 18.6.[19]43 г. — КИРИЧЕНКО, КУШНИРЕНКО».

89. «Толя, Нина, Женечка ВЯЗНИКОВЫ расстреляны 3.3.[19]43 г.».

90. «Кровь за муки, за Украину...».

91. «Доктор ФЕДОРЕНКО 20.3.[19]43 г.».

92. «ХАЛИПОВА».

93. «КОЗАКОВ, 29.8.[19]43 г.».

94. «Гриша БОЛОТИН 2.10.[19]43 г.».

95. «ПЕТРЕНКО Н. С.».

96. «МАТКОВСКИЙ».

97. «РЫБАК Л. Казик, прощай».

Камера № 24

98. «ЩЕРБАНЬ Николай, 1925 г. р.».

99. «ПАЗИЧЕНКО Мусий Родионович».

100. «САЛИТЛЕНКО С. В.».

Камера № 27

101. «КРУПНИКОВ».

102. «ГОНЧАРУК, ЮФА Яков — погиб».

103. «БОЯРКИН Григорий — погиб».

104. «Николай ХРЕПОВ — пришла смерть».

Камера № 29

105. «МЕДИНЦЕВ. 24.6.[19]43».

Камера № 30

106. «Дом Зен 5.7.[19]43 г. — 5.9.[19]43 г. Бог і Україна».

107. «КУБРАК Улько Мітрофанович с 24.5.[19]43 г. — по 2.7.[19]43 г. с. Любарцы Бориспольского р-на Киевской области».

108. «БАНКОВ Иван Митрофанович, 1920 г. р., расстрелян за правду и честность в день своих именин».

Камера № 31

109. «НЕЖИНЕЦ К. Ф., арестован 3.7.[19]43 г. Погиб — Киев, Нагорная 28, кв. 2».

110. «Здесь сидел БОВАК С. С., которого расстреляли. Адрес: Полтавская область Ковалевский р-н ст. Кононовка, с. Шрамковка».

111. «ОСТРОВСКИЙ Федор, Заворичи, за Бобриком».

112. «ЧЕРНИКОВ Г. И. — расстрелян 3.8.[19]43».

113. «Бил я большевизм одной рукой, а теперь буду бить жи-до-большевизм по доктору Геббельсу. 20.2.[19]43 г.».

Камера № 34

114. «УГОЛЬКО Н. 18.6.[19]43 г.».

Камера № 35

115. «Поэт НИКИТЕНКО Ф. П. пр[ибыл] 6.7.[19]43 г., выб[ыл] 20.9.[19]43 г.».

116. «29.8.[19]43 г. Поступил В.Д. Замошников».

117. «ЛАРИОНОВ, выбыл 4.9.[19]43».

118. «ОРЛОВ — поступил 30.9.[19]42, выбыл 9.11».

119. «ШИШОВ П. Л. — поступил 25.9.[19]42, выбыл 21.10».

120. «ГВАРДОВСКИЙ — поступил 22.9.[19]42 г. выбыл 9.10».

121. «ШЕРЕМЕТЬЕВ М. А. — прибыл 3.10.[19]42 г., выбыл 23.11».

122. «АЛАРУЗОВ — выбыл 23.10.[19]42».
123. «ДИВИК Роман — прибыл 23.10.[19]42».
124. «КОТ Николай — прибыл 6.3.[19]43».

Камера № 37

125. «Женя СТЕПАНОВ».
126. «В № 35 — ГЕЗЕЛЬ В., 1925 пр., Артема № 6, кв. 17;
В № 37 — СТЕПАНОВ Е., 1924 г. р., Б. Подвальная
№ 25/54, В № 39 — КРЕМЕЕВ В., 1925 г. р., Артема № 5/15 —
Люся, милая, увидимся ли? Меня, вероятно, расстреляют, бо-
юсь, что не вылезем отсюда. Мы погибли (несколько слов нераз-
борчиво). ГРУНОВ».
127. «Тут сидел БУГАЕНКО П., 1943 г.».

Камера № 39

128. «ЕРЕМЕЕВ Валерий. 26.10.[19]43 г.».

Камера № 40

129. «ГОЛИК Степан».
130. «В камере № 38 сидели: 1. КЛИМИШИН Иван —
член ОУН з Західних українських земель. Забрали з речами
13.7 — розстріл.
2. САПОВИЧ — член ОУН, забрали з камери 18.7 — роз-
стріл.
3. ЛЕВИЦЬКИЙ Микола — концлагерь 21.7.[19]4[3].
МАЛЕНЬКИЙ Всеволод, 14.8 розстріл, ОУН. 5. ЛАНО-
ВИЙ Иван — концтабор 26.8.[19]43».
131. «ЗАХАРЧЕНКО П. К.».
132. «ГАЙДАЙ В. И.».

133. «ЗАХАРКІВ Іван, село Підяроків, район Вібрна¹, Львів — ОУН».

134. «ДОНСЬКИЙ Іван».

135. «Здобудем Українську державу, або згинем в боротьбі за неї. Е. КОНОВАЛЕЦ».

Камера № 42

136. «А. БАЛЫЧЕВ. 20.10.[19]42 г.».

137. «СС — Володя. 20.9.[19]43 г.».

Камера № 43

138. «Здесь сидел МАТУС Михаил — повесился».

Камера № 45

139. «Я убедительно прошу передать моей матери и доце Мане, что я погибла 9.6.[19]43 г. Была арестована 9.9.[19]42 г. и расстреляна ровно через 9 месяцев, (мой адрес — Чкалова, № 55/5 — Стася Зимбовская²). Пусть меня не забывают, я только для них жила. Прощайте родные. Целую крепко. Стася. До свидания моя единственная мать и дочь Манюся.

Прощайте. Целую вас крепко, крепко. Стася».

Камера № 56

140. «ДЕМЧЕНКО Ф. И. с 6.7.[19]43 до 18.9.[19]43. Майор генерального штаба Красной армии».

¹ Так і в оригіналі документу. Йдеться про Бібрку.

² Правильно — Зембовская.

Камера № 59

141. «Я буду сквозь слезы смеяться. Вася МОРОЗОВ».

142. «Тут сидів МИКИТЮК М. Д. від 7.5.[19]43».

143. «Май-июнь 1942 г. Тут сидів КОНДЯ П. Г. — гражданин Канева, Киевской области, по ложному доносу ЗДОХНЕНКО Василя из Канева та КАЦА из редакции «Красная Армия».

Камера № 60

144. «УСТИНЮК П. М. 6.5.[19]43 г.».

145. «11.3.[19]43 Саша».

146. «Sonabend 2 Oktober abends (*примечание: в переводе на русский язык эта запись означает: «суббота 2 октября вечером»*)».¹

147. «КРУК — «ЮРКО» — ГАРАНЧУК Кость Иванович, 21.9.[19]17 г., помер 5.7.[19]43. Заарештован[ий] 12.6.[19]43 р. в Корсуні, до 30.6.[19]43 р. Біла Церква, тюрма СД, — в Киев 1.7.[19]43. Допрос 9.7.[19]43. Два тижні перед арештом — комендант шуцманів Корсунь — ДРЕЛЬ Дмитро видав всіх німецькій жандармерії. Умови слідства тяжкі. Люди ломляться. Справа пропала. Україна мене породила — на шляху боротьби за Волю України згинув. Член ОУН на різних роботах від 1932 до 1943.

Київ Кременець Корсунь — Кость. Хто тут сидітиме, а вийде на волю, то прошу все, що тут написано, передати в Корсунь».

Камера № 61

148. «ТКАЧУК 17.6.[19]43».

149. «БЕЗМОЛИТВЕННЫЙ Жеңя».

¹ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали записи.

150. «Ф.НЕКРУТЕНКО — «ЗДВИЖ» прибыл 6.7.[19]43, выбыл 20.9.[19]43 г.

*Шелестить листья по дёброви,
Гуляют хмари, солнце спить,
И ниде не чути людської мови,
Тільки злий фашизм виє по селам
І рве нашу Україну.
І грабує, катує.
Незабаром огріє тебе, Україно,
Ясне сонечко із Кремля,
І розвіє вітер чорні хмари,
Засяє ясна зоренька в небесах.
І тебе, злий фашизм, навіки
Прокляне наш народ великий
1943. Ф.П.Н[екрутен]ко — «ЗДВИЖ».*

Український націоналізм — це є язва на тілі українського народу. 1943. Н[екрутен]ко — «ЗДВИЖ».

151. «КАБАНОВ Федор — прибыл 20.2.43, убыл 6.9.[19]43».

Камера № 64

152. «Ул. Нижний Вал, дом № 37, кв. 40. Прошу сообщить».

Камера № 65

153. «КАРМАЛЮК В. 24.7.[19]43, ул. Горького, 52».

154. «МАЛЫШ Н.М. с 25.2.[19]43».

155. «ЕГОРОВ Василий, 15.7.[19]43, 4.9.[19]43».

156. «ЯРЕМЕНКО — IX.[19]43».

Камера № 72

157. «КОРИННЫЙ Андрей».

Камера № 75

158. «ДРОЗД Антон».

Камера № 77

159. «РУЖИЦКИЙ, 6.3.[19]43».

Камера № 78

160. «ПАЩЕНКО, 1.6.[19]43 г. 19.7 расстрелян через АБАКУМОВА».

161. «АБДУЛАЕВ Федор».

162. «ГАРБУЗОВ Г.А.».

163. «РУСЕЦКИЙ Я. 19 апреля расстрелян».

164. «СЕРЕБРЯНИКОВ В. — расстрелян».

165. «СТРИЖАК».

Камера № 85

166. «Связи с НКВД за Советов не имел, никакого секрета с собой не унес. Муки дальше жить не дали. НЕЖИВЕЦ 17.7.[19]43».

167. «Будь, проклят друг Федяй. Кровь моя и моих родных падет на тебя и твоих потомков».

Камера № 87

168. «ДАНИЛЮК, Караваевская, № 23/а. Смерть наступила».

169. «Смерть фашизму».

Камера № 88

170. «ЩЕКАВИЦКАЯ, ПЕТРОВСКАЯ».

Камера № 89

171. «Расстрел завтра, в пятницу. Прощай жизнь».

Камера № 95

172. «НИКОЛЕНКО Алексей, уроженец села Лютенька Гадячского р-на. Погиб беспартийный за партию».

Камера № 23

173. «ДОНСЬКИЙ Игор. 1.10.1942».

174. «ЗАХАРКІВ Іван — село Підяроків, біля Львова. ОУН — Бандера».

175. «УГОЕВ М. А. 23.[19]43».

176. «ШТРИХУНОВ З. П. — Львовская, 5».

177. «ЧИРЬЕВ Женя — Госпитальный пер[еулок] № 14/1. Погиб 23.2.[19]43 г.».

178. «Погибли: САКОВСКИЙ Толя, ГОЛЬЧУК Деня, АНДРАШ Петро. 23.9.[19]43».

179. «ОВОДОВ Ф.».

180. «Сообщить. Погиб. Киев, Верхний Вал 48, кв. 8. ХОМЕНКО — 12.9.[19]43 г. 14 человек».

181. «Погиб СМИРНОВ М.Ф. — расстрелян 12.10.[19]43 г. против Бабье[го] Яра 14, кв. 6».

182. «СКОЧЕЛЯС Николай — расстрелян 12.10.[19]43 г. без допроса».

183. «Погиб ЕРМОЛАЕВ М. 15.10.[19]43 г.».

184. «СУХОТИН А. — убит».

185. «ТАРАСЕНКО Павло, ШЕРЕМЕТ Грицько — погибли».

186. «РОМАНЕНКО Петр Матвеевич».

187. «БАСАНЬ Д. Б.».

188. «ЯКИМЕНКО Иван Кириллович».

189. «МАССАН Петро, 1912 г.р. — расстрелян 23.9.[1943 р.]

Киев,

Златоустовская, № 14/6. Жена Люда, прощай».

190. «РЕПАКОВ М. П., Мало-Подвальная № 11/4 — умер 23.9.[19]43 г.».

191. «ФУРСЕНКО Василий — Киев, Соломенка, Мстиславская 22, кв. 2 — расстрелян. Прощай дорогая семья. Погиб без вины».

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ОТДЕЛА
1 [-го] УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
Кущ

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] КОМЕНДАНТА НКГБ УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
Турбовський

«29» ноября 1943 г.

г. Киев

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арх. 4–15.
Оригінал. Машинопис*

№ 16

**Копія листа наркома
держбезпеки УРСР начальнику
5-го відділу НКДБ УРСР¹**

30 листопада 1943 р.

Совершенно секретно

Разослано:

т. Меркулову
т. Хрущеву
т. Коротченко
т. Кобулову
т. Судоплатову
т. Медведеву
т. Бондаренко
т. Сидорову
т. Цветухину
т. Перепеляк

Копия:

НАЧАЛЬНИКУ
5 ОТДЕЛА НКГБ УССР
КАПИТАНУ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ
тов. ПЕРЕПЕЛЯК

Нами, во время обследования в г. Киеве тюрьмы СД и гестапо, на стенах и предметах оборудования этой тюрьмы обнару-

¹ Копія листа про виявлення різних написів та відміток на стінах та приладді тюрми поліції безпеки та СД у м. Київ.

жен целый ряд различных записей и отметок, произведенных содержащимися в ней заключенными.

Из этих записей устанавливается ряд фамилий лиц арестованных и расстрелянных гестапо, содержащихся в тюрьме. Точно так же, по некоторым записям, выявляются предатели, сотрудничавшие с германскими карательными органами.

В результате первичного просмотра названных записей устанавливается, что в Киеве, в тюрьме гестапо, содержался под стражей и был расстрелян член ОУН — КЛИМИШИН Иван¹, известный нам, как участник покушения на министра внутренних дел Польши ПЕРАЦКОГО, организованного Степаном БАНДЕРОЙ (Порядковый номер перечня 141).

По тем же записям видно, что в октябре 1942 года в тюрьме гестапо в г. Киеве содержался под стражей бывший сотрудник НКВД УССР БАЛЫЧЕВ, выброшенный в том же году в тыл противника 4-м Управлением НКВД УССР. (Порядковый номер перечня 147).

Записи эти нами изучаются. Приняты меры к проверке лиц, проходящих по перечню, к розыску и задержанию предателей. Экземпляр перечня прилагается.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УССР

¹ Остаточно ідентифікувати неможливо за браком відомостей. Можна припустити, що йдеться про Климишина Миколу, оскільки останній також був засуджений за справою Перацького на Варшавському процесі (18.11.1935 — 13.01.1936) до довічного ув'язнення. Сидів у Сельцах, в одиночці (1939). У вересні 1941 ненадовго приїхав до Львова і був посланий у Житомир розслідувати вбивство Сеника і Сціборського, де був арештований німцями, політ'язень німецьких тюрем (Лонцького (Львів), Монтелюпо) та концтабору Авшвіц. [Енц. УПА; 10, с. 701].

КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
САВЧЕНКО

«30» ноября 1943 г.

№ 713/26

г. Киев

Верно: *Куш*

Одновременно, прилагается акт, который надлежит хранить вместе с перечнем. Куш¹.

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 2.
Оригінал. Машинопис*

¹ Написано і підписано власноручно О. Кушем.

№ 17

**Перелік документів,
виявлених після визволення
в тюрмі № 1 м. Чернігів**

Без дати. Не раніше листопада 1943 р.

Копія

ОПИСЬ

документов, обнаруженных в тюрьме № 1 г. Чернигов,
после освобождения Чернигова от немецких оккупантов

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЬМЫ № 1 НКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ЗАВАЛЬНЫЙ
ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ ТЮРЬМЫ № 1 НКВД
ФИЛИППОВ

ВЕРНО:

СТ[АРШИЙ] ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ
ОПЕРОТДЕЛА Т[ЮРЕМНОГО] У[ПРАВЛЕНИЯ]
НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОП[АСНОСТИ] *Гнетнев*

ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 33-37.
Завірена копія. Машинопис.

№№ пп	Наименование документа	Год рождения	Кому выдан	Примечание
1	2	3	4	5
1.	Паспорт [ная] книжка	1915	ЧАСЛО Андрей Федорович	
2.	—//—	1922	ШЕВЧЕНКО Виталий Иванов [ич]	
3.	—//—	1910	МИСЛИВЕЦ Яков Васильович	
4.	—//—	1897	ВАСЮК Дмитрик Михайлович	
5.	—//—	1903	СЕРДЮК Микита Петрович	
6.	—//—	1923	ПИЛИН Иван Емельянович	
7.	—//—	1924	РУДЕНОК Алексей Мих [айлович]	
8.	—//—	1916	СЕМЕНЧЕНКО Василик Наум [ович]	
9.	—//—	1892	МАРКОВИЧ Зорка Уловковна	
10.	—//—	1888	МИЛЕХИН Семен Федорович	
11.	—//—	1907	КАРПЕНКО Евдокия Павловна	
12.	—//—	—	Нет первого листка ЧЖ № 607485	
13.	—//—	1905	ЛАГУТА Террентий Лаврент [иевич]	

14.	—//—	1905	АНДРЕЕВ Михаил Минаевич	
15.	—//—	1889	ХАВРАЧЬ Мотовь Лук'янов.	
16.	—//—	1920	БОРОХ Иван Михайлович	
17.	—//—	1898	ЕРЕМЕЙЧЕНКО Павел Степан[ович]	
18.	—//—	1911	ЩЕРБАК Тигрей Никитович	
19.	—//—	1910	БОЙКО Василик Кир.	
20.	—//—	1894	ТИТАРЕНКО Николай Иосиф[ович]	
21.	—//—	1923	ХОМЕНКО Иван Димитриев[ич]	
22.	—//—	1898	КАЗИМИРЕНКО Павел Кузьм[ич]	
23.	—//—	1898	ИЛЬКОВ Иван Николаевич	
24.	—//—	1894	КОВАЛЬЧУК Прокопий Иван[ович]	
25.	—//—	1902	КАЗИМИРЕНКО Ник[олай] Григор[иевич]	
26.	—//—	1925	ПОТЫЛЯКО Владим[ир] Павл[ович]	
27.	—//—	1914	КРАЕВСКИЙ Алексей Август[ович]	
28.	—//—	1915	КУЛИК Василий Никифор[ович]	
29.	—//—	1902	БЕЛЕЦКАЯ Анна Никитовна	

30.	—//—	1915	ПОДЛУЖНЫЙ Дмитрий Харит[онович]	
31.	—//—	1905	ГОРБУНОВА Мотрена Алексеев[на]	
32.	—//—	1873	САВОСТА Ольга Петровна	
33.	—//—	1894	ТРЕТЯК Лука Максимович	
34.	Паспорт[ная] книжка	1882	СУЛИМА Николай Лукич	
35.	—//—	1878	БЕЛЕЦКАЯ Якилина Алексеев[на]	
36.	—//—	1905	КОЗИРЕВ Иван Яковлевич	
37.	—//—	1901	ОНУФРИЕВ Федор Савельевич	
38.	—//—	1911	МАРТЫНЕНКО Парсковея Остап[овна]	
39.	—//—	1898	АКУНЕЦ Иван Борисович	
40.	—//—	1885	ДУДИНОВ Григорий Иосифович	
41.	—//—	1924	ПИНЧУК Владимир Никитович	
42.	—//—	1901	НОВИЧЕНКО Иван Петрович	
43.	—//—	1891	КОСАЯ Анна Давидовна	
44.	—//—	1923	ПУСТОВОЙТ Иван Михайлович	
45.	—//—	1897	КРАВЕЦ Севостьян Михайлов[ич]	

46.	—//—	1895	СОБЕНЕВ Денис Лукис	
47.	—//—	1906	ВОЙМУХАМЕДОВ Хайргало	
48.	—//—	1913	ИЛЬЧЕНКО Александр Яковл[евич]	
49.	—//—	1913	ПОЛИЦАЙМОВА Мария	
50.	—//—	1906	ЛУЦКИЙ Семен Климович	
51.	—//—	1924	ГАЛКОВСКИЙ Франц Ивановича	
52.	—//—	1900	ФИЛИПОВ Николай Александрович	
53.	—//—	1914	ЕЗЕШЧУК Ольга Ульяновна	
54.	—//—	1921	БЕЛЕЦКАЯ Валентина Васильевна	
55.	—//—	1919	НЕДЕЛЯ Василий Романович	
56.	—//—	1901	ТИТКОВ Степан Никитович	
57.	—//—	1887	ШАРПАТЫЙ Андрей Иванвоич	
58.	—//—	1901	ШКИЛИНДЕЙ Єлисей Парфиров[ич]	
59.	—//—	1919	КОЛИДА Василий Андреевич	
60.	—//—	1900	ШЕЛЕГ Иван Андреевич	
61.	—//—	1896	ПАВЛЕНКО Ник[олай] Пант[елеймонович]	

62.	—//—	1918	ХАНЬКО Михаил Андреевич	
63.	—//—	1904	ГАВРИЛКИН Василик Иванович	
64.	—//—	1914	РУЖЕНКО Иван Иванович	
65.	—//—	1923	ПОКЛАЯ Владимир Васильевич	
66.	—//—	1889	ДЖИТА Иван Михайлович	
67.	—//—	1915	РУШНЯКОВА Парасковея Федор[овна]	
68.	—//—	1903	ВАНЬКО Максим Ефимович	
69.	—//—	1893	ЗАЙЦЕВ Василий Кузьмич	
70.	—//—	1899	БЕНДИК Филипп Маркович	
71.	—//—	1903	ПАВЕЛКО Григорий Никифорович	
72.	—//—	1910	ПАСИГОВ Иван Тихонович	
73.	—//—	1915	БЕЛЕЦКИЙ Филипп Пантелеевич	
74.	—//—	1881	ИШУТКИН Кузьма Егорович	
75.	—//—	1907	ПОДА Аким Федорович	
76.	—//—	1906	СТЕПАНЕНКО Георгий Яковлев[ич]	
77.	—//—	1923	КУЗЬМИРЕНКО Ольга Ивановна	

78.	—//—	1921	ПЕТРУЯНОВ Андрей Анисимович	
79.	—//—	1910	ДИКИЙ Григорий Михайлович	
80.	Врем[енное] удостоверен[ие]	—	Неиз[вестно] на чье имя изорван ДЧВ 28748	
81.	—//—	1906	ШЕВЧЕНКО Сергей Петрович	
82.	—//—	1909	МАКСИМЕНКО Митрофан Яковлев[ич]	
83.	Врем[енное] удостоверен[ие]	1916	ПРИШЕНЯК Даниил Иванович	
84.	—//—	1901	ШАТЫЛО Иван Ефимович	
85.	—//—	1892	КАЗИМИРЕНКО Федор Николаевич	
86.	—//—	1910	БРЕЗЕНЬ Григорий Иванович	
87.	—//—	1921	ДЕЙНЕКО Иван Григорьевич	
88.	—//—	1903	КАЗИМИРЕНКО Ульяна Ивановна	
89.	—//—	1910	МОРОЗОВ Николай Васильевич	
90.	—//—	1905	ЖУК Иван Григорьевич	
91.	—//—	1906	АНТОНОВ Павел Остапович	
92.	—//—	1885	МИКШУН Илья Федорович	
93.	—//—	1917	РУСЛЯКОВ Дмитрий Иванович	

94.	—//—	1919	КАЗИМИРЕНКО Евдокия Алексеевна	
95.	—//—	—	КАЗИМИРЕНКО Иван Петрович	
96.	—//—	1883	ЦАРИНОК Тихон Исакович	
97.	—//—	1903	ЧУМАК Петр Йосифович	
98.	Немецкий паспорт	1916	МАКАЛЕВ Иван Вас[ильевич]	
99.	—//—	1926	МУСЛЕНКО Петр	
100.	—//—	1922	КЛИМЕНКО Федор	
101.	—//—	1907	ФЕДОСЕЕВ Иван	
102.	—//—	1916	СЕРДЮК Михаил	
103.	—//—	1911	СИВОДЕД Василий	
104.	—//—	1920	ВЛАСЕНКО Степан	
105.	—//—	1911	СИВОДЕД Стефанида	
106.	—//—	1899	МЕКШУК Петр	
107.	—//—	1921	ШИЛО Федор	
108.	—//—	1898	ГАЛИЙ Петр	
109.	—//—	1924	СТЕФАНОВИЧ Владимир	

110.	—//—	1925	ПОПОВИЧ Иван	
111.	—//—	1926	КУЩЕНКО Василий	
112.	—//—	1923	ГУСАН Василий Иванович	
113.	—//—	1897	ПАВЛЕНКО Алексей	
114.	—//—	1922	ДВОРНИК Николай	
115.	—//—	1904	ГОРБАНЬ Василий	
116.	—//—	1917	МАРИНИЧЕНКО Петр	
117.	—//—	1900	ДИЛИТОВ Николай	
118.	—//—	1894	НЕДЕЛЯ Петр	
119.	—//—	1921	АКИТАН Александр	
120.	—//—	1904	ГРИЩЕНКО Владимир	
121.	—//—	1896	ДУДКО Матвей	
122.	—//—	1923	ЛИНЧУК Николай	
123.	—//—	1898	ЧЕРЕВКО Иван	
124.	—//—	1911	АГИШКО Александр	
125.	—//—	1906	АМЕЛЬЧЕНКО Семен	

126.	—//—	1895	КОЗИН Федор	
127.	—//—	1912	СИВОДЕД Григорий	
128.	—//—	1908	СИВОДЕД Иван	
129.	—//—	1912	ДЖИМА Василий	
130.	—//—	1923	ПАВЛЕНКО Петр	
131.	—//—	1914	КАЛИЧЕНКО Петр	
132.	Немецкий паспорт	1865	ПОЛЕВИК Ульян	
133.	—//—	1904	МУРЕНОК Михаил	
134.	—//—	1920	КАЧУРА Владимир	
135.	—//—	1923	ЯКУГА Федор	
136.	—//—	1906	ПРУСКИЙ Станислав	
137.	—//—	1926	КАПИТАНОВ Борис	
138.	—//—	1914	ПЕСОЛЯ Василий	
139.	Воинский билет	1918	ПЕТРЕНКО Иван Алексеевич	
140.	Св[идетельство] об осв[обождении] от в[оинской] об[язанности]	1892	МАРТЫНОВ Николай Григорьев[ич]	

141.	Военный билет	1915	КАЗИМИРЕНКО Иван Петрович	
142.	—//—	1921	МИТЮШЕВ Николай Самойлович	
143.	—//—	1914	ПЕТРЕНКО Петр Алексеевич	
144.	—//—	1919	НЕДЕЛЯ Василий Иванович	
145.	—//—	1900	ЕВЛАЕВ Кондратий Тихонович	
146.	—//—	1906	ХОМЕНКО Михаил Иванович	
147.	—//—	1896	СУМИЛОВСКИЙ Дмитрий Иванович	
148.	—//—	1904	АБАКУМЕНКО Роман Исаевич	
149.	—//—	1895	СЕРИКОВ Архип Михайлович	
150.	—//—	1902	ЧИГОР Николай Никитович	
151.	—//—	—	Без фамилий нет первого листа	
152.	—//—	1915	ЧИСЛО Андрей Федорович	
153.	—//—	1898	АКУНЕЦ Иван Борисович	
154.	—//—	—	КОВАЛЕВ Герасим Иванович	
155.	—//—	1915	БЕЛЕЦКИЙ Филипп Пантелеевич	
156.	—//—	1901	КОРОБКО Иван Никитович	

157.	—//—	1903	МИХАЛЬЧЕНКО Яков Касьянович	
158.	—//—	1897	ПОЛОВИЦКИЙ Иван Васильевич	
159.	—//—	1898	ЛАЩЕНКО Федор Нестерович	
160.	—//—	1894	МОЛОЧКО Григорий Иванович	
161.	—//—	1912	КАЗИМИРЕНКО Федор Нес[торович]	
162.	—//—	1902	КАЗИМИРЕНКО Иван Иосифович	
163.	—//—	1912	СЕМЧЕНКО Лаврентий Федорович	
164.	—//—	1895	КОЗЕЛ Федор Владимирович	
165.	—//—	1903	ПЕТРОВ Федор Андреевич	
166.	—//—	1915	СЕНРДЮЧЕНКО Ник[олай] Емельянович	
167.	—//—	1910	ЩЕРБАК Мигрей Никитович	
168.	—//—	1910	БОЙКО Василий Кириллович	
169.	—//—	1903	Неизв[естно] кому належить	
170.	—//—	1912	СКРЫПКО Георгий Григорьевич	
171.	—//—	1894	ПАНЧЕНКО Семен Гаврилович	
172.	—//—	1906	МУЦКИЙ Семен Климович	

173.	—//—	1897	ПАВЕНКО Алексей Кузьмич	
174.	—//—	1910	ПИСАЧЕВ Иван Тихонович	
175.	—//—	1905	ЛАГУТА Терентий Лаврент[исвич]	
176.	—//—	1899	САВЕНКО Василий Васильевич	
177.	—//—	1919	МАКСИМОВ Алексей Петрович	
178.	—//—	1904	МОРОЗ Павел Ильич	
179.	—//—	1909	ХРОМЕЦ Григорий Михайлович	
180.	Военный билет	1910	МАРУС Ефим Никитович	
181.	—//—	1893	ЗАЙЦЕВ Василий Кузьмич	
182.	—//—	1898	КАЗИМИРЕНКО Павел Кузьмич	
183.	—//—	1898	ЕРЕТИЧЕНКО Павел Степанов[ич]	
184.	—//—	1905	СИМАКИН Владимир Иванович	
185.	Св[идетельство] об осв[обождении] от в[оинской] о[бязанности]	1908	БАРСУКОВ Петр Иванович	
186.	—//—	1921	ПЕТРУХАНОВ Андрей Анисим[ович]	
187.	—//—	1903	СЕРДЮК Никита Петрович	

188.	—//—	1914	КРОТОВ Андрей Антонович	
189.	—//—	1907	ТЮЛЬКОВ Даниил Михалович	
190.	—//—	1904	НИКИТИН Демьян Евдокимович	
191.	—//—	1892	РЕШЕТ Николай Матвеевич	
192.	—//—	1903	ГУСАК Федор Антонович	
193.	—//—	1922	КОЛДОБЕНКО Василий Тимофеев[ич]	
194.	—//—	1904	МАРЧЕНКО Григорий Семенович	
195.	—//—	1904	ГОЛОВАЦКИЙ Георгий Семенович	
196.	—//—	1895	СОБОЛЕВ Денис Лукич	
197.	—//—	1905	БАВДА Борис Андреевич	
198.	—//—	1906	БАЗАРОВ Василий Яковлевич	
199.	—//—	1921	БАХМЕНКО Иван Григорьевич	
200.	—//—	1892	ГУБКА Андрей Демьянович	
201.	Воинский билет	1898	ПАЛЕЙ Петр Яковлевич	
202.	Красноарм[ейская] книжка	1914	БУТНАРОВ Анисим Степанович	
203.	—//—	1911	БОНДАРЮК Иван Федорович	

204.	—//—	1915	ЖУК Константин Маркович	
205.	—//—	1917	ВАСИЛЬЧЕНКО Василий Фомич	
206.	—//—	1898	АКУНЕЦ Иван Борисович	
207.	—//—	1906	БАГАЙ Филипп Иванович	
208.	—//—	1903	ДОМРЬ Андрей Лукич	
209.	—//—	1910	НЕМЦЕВ Федорв Парфинович	
210.	—//—	1913	НАУМОВИЧ Антон Васильевич	
211.	Медкнижка	—	ФЕДОРЕЦ Виктор Платонович	
212.	Профбилет	1912	ДОВГУЛЬКО Евгений Никифор[ович]	
213.	—//—	1903	ЖАЛНЕРКЕВИЧ Иван Антонович	
214.	—//—	1910	КУЛИКОВСКИЙ Бронислав Маляков [ич]	
215.	—//—	1920	ФИДЕР Иван Александрович	
216.	—//—	1891	ДАВЫДЧУК Мария Адамовна	
217.	—//—	—	ФИЛИПОВ Иван Дмитр[исвич]	
218.	—//—	1888	МИЛЯХИН Семен Федорович	
219.	Шоферский билет		КОРОБКО Иван Михайлович	

220.	—//—		ЕРОМЕНКО Петр Мих[айлович]	
221.	—//—		СИДОРОВ Иван Егорович	
222.	—//—		ПОПОВ Александр Иванович	
223.	—//—		БОРИСОВ Николай Андреевич	
224.	—//—		СЛИТИН Иван Анисимович	
225.	—//—		СОБОЛЕВ Федор Петрович	
226.	—//—		ВЛАСИКОВ Иван Георгиевич	
227.	Приписн[ое] свидет[ельство]		ГАЙДУК Александр Иванович	
228.	—//—		ШЕЛКО Николай Демьянович	
229.	Пенсионная книжка		ПРИПЯТКО Вас[илий] Ник[олаевич]	
230.	—//—		ПАНЧЕНКО Надежда Вас[ильевна]	
231.	Пропуск травфабрики		СЕМЧЕНКО Ларион Федорович	
232.	Пропуск текст[ильной] фабрики		НАУМОВИЧ Антон Васильевич	
233.	Шоферское удостов[ерение]		ХОМЕНКО И. Д.	
234.	Проп[уск] суд[о] ре-м[онтной] маст[ерской]		ШИПКИН К. И.	

235.	Кн[ижка] сберкасы		КУШНАРЕВ Анисий Степанович	
236.	Чл[енский] билет потреб[ительской] кооп[ерации]		ЛИТВИН Ефим Иванович	
237.	—//—		КУШИМИРОВ Анисий Степанович	
238.	Удост[верение] бухгалт[ера]		ШЕЛЯК Иван Андреевич	
239.	Удост[оверение] коопер[атора]		ИВАНУТА Иван Васильевич	
240.	Студ[енческий] билет		СТРАЖМА Георгий Иоган[ович]	
241.	Страхов[ое] удостоверение		КИНТЕМА Семен Федорович	
242.	Удостоверение ж[елезно]- д[орожника]		—//— —//— —//—	
243.	Удостоверение гор[одской] пож[арной] охраны		ЧИСЛО Андрей Федотович	
244.	Труд[овая] книжка		НИВКОВ Иван Ник[олаевич]	
245.	—//—		БАЙДУК Александр Иван[ович]	
246.	—//—		ШКИЛИНДЕЙ Елисей Порф[ирьевич]	
247.	—//—		РЕВЕНOK Василий Семснович	
248.	—//—		ПАЩЕНКО Анаст[асия] Васильев[на]	

249.	—//—		СОБОЛЕВ Денис Лукич	
250.	—//—		ЖОЛНЕРКЕВИЧ Иван Антонов[ич]	
251.	—//—		МАТЮШИЙ Иван Егорович	
252.	—//—		ПЕТРЯК Кузьма Андреев[ич]	
253.	Труд[овой] список		—//— —//— —//—	
254.	Труд[овая] книжка		РУБАН Мария Петровна	
255.	—//—		КУЛИКОВСКИЙ Бронислав	
256.	—//—		ПОДЛУЖНЫЙ Дмитрий Харит[онович]	
257.	—//—		СЕРГИЕНКО Мих[аил] Конст[антинович]	
258.	—//—		ПАЛЕЙ Петр Яковлевич	
259.	—//—		ШКИЛИНДЕЙ Елисей Парфенович	
260.	Удост[оверение] ж[елезно]- д[орожника]		ГУСИН Федор Антонович	
261.	Зачетн[ая] кн[ижка]		ШКИЛИНДЕЙ Елисей Парф[ирьевич]	
262.	Облигации 12 шт. на сумму 550 рублей			
263.	Фотокарточек 229 шт.			
264.	Разных справок 550 шт.			

№ 18

**Спільна директива наркомів
внутрішніх справ та державної
безпеки УРСР начальникам
УНКВС та УНКДБ
щодо обстеження тюрем**

6 грудня 1943 р.

Совершенно секретно

ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ УНКВД и УНКГБ

В освобожденном от немецких оккупантов г. Киеве, в результате осмотра помещения внутренней тюрьмы «СД» и гестапо, обнаружены записи, сделанные на стенах и на оборудовании камер, содержащимися в них арестованными.

Помимо большого политического значения для Чрезвычайной комиссии по расследованию злодеяний немецких захватчиков, эти записи дают нити для выявления истории провала партийного подполья, нашей агентуры, содержат в себе фамилии предателей, а также видных националистов, арестованных немцами.

С получением сего, предлагаем немедленно, самым тщательным образом произвести осмотр всех помещений, которые

были использованы карательными органами оккупантов в качестве камер предварительного заключения, военных тюрем и внутренних тюрем «СД», гестапо, жандармерии и полиции.

Осмотру должны быть подвергнуты не только стены камер тюремных помещений, но и инвентарь оборудования камер, как-то: тумбочки, ящики тумбочек и табуретки.

Все обнаруженные записи необходимо зафиксировать в перечне, а наиболее интересные при возможности сфотографировать, которые следует приложить к акту осмотра указанных тюремных помещений с тем, чтобы придать этим записям документальный характер.

Содержание записей тщательно проанализируйте, фамилии проверьте по учетам, использовав для следственной и агентурной разработки все наводящие данные этих записей.

Акт осмотра тюремных помещений, с приложением перечня обнаруженных записей и анализа их, направляйте в НКВД и НКГБ СССР.

Начальникам Областных Управлений НКВД и НКГБ, территория областей которых еще не освобождена, учесть эти указания при продвижении наших частей.

Об обнаруженных записях Начальникам УНКВД и УНКГБ ориентировать друг друга на месте.

НАРКОМ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (РЯСНОЙ)
КОМИССАР ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
НАРКОМ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ УССР (САВЧЕНКО)
6 декабря 1943 г.

...

№ 19

**Супровідний лист
та написи в'язнів, скопійовані
у тюрмі № 1 УНКВС в м. Київ**

7 грудня 1943 р.

Сов[ершено] секретно

«7» декабря [19]43 г.

НАЧАЛЬНИКУ ОПЕРОТДЕЛА ТЮРЕМНОГО
УПРАВЛЕНИЯ НКВД СССР

ПО ЛКОВНИКУ ТОВ. ИЛЬИНУ

гор. Москва

При этом направляется справка с записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 1 УНКВД по Киевской области (гор. Киев).

ПРИЛОЖЕНИЕ: по тексту.

НАЧ[АЛЬНИК] ТЮРЕМНОГО УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БИТНЕВСКИЙ)

отп[ечатано] 2 экз[емпляра]

1– адресату

1 — в дело

исп[олнитель] Гнетнев

СПРАВКА

с записями, обнаруженными на стенах камер тюрьмы № 1
УНКВД по Киевской области, произведенными
в период немецкой оккупации

Камера № -2 — АХТУН, Галочка, Юра, Вася Гаврилов 3 августа 1943 г.

Камера № -8 — БОЙКО, ГЕРАСИМЕНКО Степан, НЕЖЕНКОВСКАЯ Антонина.

Камера № -30 — БОЙЦОВ Михаил.

Камера № -32 — ЛЕСНЯК Андрей, арестован 4 апреля 1943 г., Д. ВИХМАН.

Камера № -35 — САВИЦКИЙ из Белой Церкви расстрелян. ЗАЙКА Федор с РОСПЛАНОВОЙ расстреляны за подозрение хранения огнестрельного оружия¹.

Камера № -40 — Александровская площадь дом № 8 около самого Днепра задержан 15.III-[19]43 г. Прибыл в тюрьму 3.VIII-[19]43 г. ЗОЛОТОВИН, ДРЮЧЕЛЬ Федор Степанович из Щедреновки.

Камера № -49 — Рейтерская² 41, ПУПОВ Иван 16.IX-[19]43 г. ЯСНОВСКИЙ, МЕЛЕЦКИЙ.

Камера № -50 — КРАВЧЕНКО Николай, БЕНСКИЙ, ХОМЕНКО Женя осуждены на 2 года 29.I.-[19]43 г.

Камера № -52 — Здесь сидели 2 каторжника ЛУЦКИЙ Борис за кражу, ДЖЕМБЕКОВ Артем (8 лет³) за покупку ворованного сахара 60 кг. Выехали 29.IX-[19]43 г. куда не знаем, прощай родной Киев.

¹ Так в оригиналі документа. Правильно — «оружия».

² Так в оригиналі документа. Правильно — Рейтарская.

³ Так в оригиналі документа. Йдеться про строк покарання.

Камера № 54 — Здесь сидел Ваня ГАЙВОРОНСКИЙ за свою жену с 19.II.[19]43 г. ПАВЛЕНКО Вася, БОКАЛО Володя, проживали Столическая 15, кв. 7. Сидели с 7. VIII по 7. IX — на ул. Короленко¹, в тюрьме с 7. IX — сегодня 23.IX-[19]43 г.

Инфекционное отделение

Камера № 8 — ИРЕДА — 15.IX-1943 г.

Камера № 11 — РОДАНОВА Надя, БИДЕЛЬ Ирина Мартыновна. Здесь сидела девочка Ирина, имела 1 год 7 месяцев, а просидела пока всего...².

Камера № 2 — Шура ГРИЦЕНКО и Валя ГРИЦЕНКО убиты (муж с женой). Убиты 20.III-1943 г. Таня ГРИЦЕНКО.

[Помещение] склад[а] столовой

Галина, Шура, Ната ЯНКОВИЧ 134, Кери 320, НОСОВА 180, ВЕЧНЕВИЧ 250, КОЗЕНЕЦ 170, ЕМЕЛЬЯНОВ 250, КУРГАН 170, НАЙМАН 340³.

СТ[АРШИЙ] ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ

ОПЕРОТДЕЛА ТУ НКВД УССР

ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

(подпись)

¹ Йдеться про тюрму СД, розміщену за адресою: м. Київ, вул. Короленка, 33 (нині — вул. Володимирська).

² «А просидела пока всего ...» — цей фрагмент був вилучений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеного у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

³ Так в оригіналі документа.

СПИСОК

фамилий и имен, обнаруженных в тюрьме № 1 г. Киев
(написанные на немецком языке),
изъяты из рамок в дверях камер тюрьмы

1. 444/43 — ЗАГОРОДНИЙ¹ Сергей
2. 831/43 — ИВАЩЕНКО Павел
3. 482/42 — ШЕВЧЕНКО Никита
4. 578/43 — ДОРОШЕНКО Петр
5. 77/43 — НАЗАРЕНКО Александр
6. 682/42 — БОНДАРЬ Михаил
7. 450/42 — МАКЕДОНОВ Михаил
8. 619/42 — МОРОЗ Федор
9. 1788/43 — САВЧЕНКО Николай
10. 1873/43 — КОВАЛЕНКО Федор
11. 254/43 — БОНДАРЕНКО Андрей
12. 412/43 — МОСТОВОЙ Николай
13. 1498/43 — НАЗАРЕНКО ВИТАЛИЙ
14. 817/42 — ГУДЗЕНКО Иван
15. 155/43 — ВАСИЛЕНКО Федор
16. 194/43 — КЛИМЕНКО Антон
17. 1301/43 — ЗАЙЦЕВ Кузьма
18. 1090/43 — НЕСТЕРЕНКО Дмитрий
19. 923/43 — ГУСТОВ Иван
20. 1217/43 — ДАВИДОВ Александр
21. 261/42 — КОПЕЙКА Стуор, Эдуард.

¹ В остаточному варианті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Загородний подається Загорожний.

22. 59/43 — БОРОВОЙ Александр
23. 534/42 — ПЕРШИН Петр
24. 1848/43 — АКУЛИН Анатолий
25. 1657/43 — КОПЕЙКА Конон
26. 1041/43 — ТОКАРЕВ Василий
27. 1065/43 — ВОРОНИЦА Олег
28. 564/43 — МАРКОВА Антонина
29. 867/43 — КЛИМОВ Даниил
30. 676/43 — НИКИТИН Николай
31. 940/43 — СЕМЕНЕНКО Иван
32. 1864/43 — ФОКИН Ромуальд
33. 154/43 — КОРОВКИН Василий
34. 665/43 — Э В Ц Мавцель
35. 1876/43 — ГАЛУШКО Иван
36. 249/42 — ШАПИЛО Николай
37. 313/43 — ЛУПАНДИ Владимир
38. 1267/43 — КРУПИНА Иван
39. 842/43 — СУШИЦКИЙ Анатолий
40. 973/43 — ШТЕПА¹ Василий
41. 1673/43 — ИВАНИЦКИЙ Василий
42. 622/43 — ЯНАГА Степан
43. 579/42 — КРАВИНА Виктор
44. 581/42 — МИНЧУК Кондрат
45. 1077/43 — ХУЛАВЕЛЬ Григорий
46. 990/43 — КРАВЧЕНКО Николай
47. 132/43 — САЛИВА Петр

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Штепа подається як Шшепа.

48. 1029/43 — ПЕХТЕНКО Павел
49. 615/42 — ГРИЦЕНКО Борис
50. 833/43 — ЛИХАЧЕВ Дмитрий
51. 516/43 — КУРЕХИН Василий
52. 758/42 — ЛУТОСЛАВСКИЙ Владимир
53. 1626/43 — ХОХИЛЬ Евгений
54. 1114/43 — ПОПОВИЧ Мифодий
55. 1342/43 — ПОГОНИКО Михаил
56. 1576/43 — ГОЙКО Виктор
57. 1086/43 — ЧЕРНЫЙ Аркадий
58. 941/43 — ЛИСНЯК Андрей
59. 937/43 — БОЖКО¹ Йосиф
60. 793/43 — ГОРБАЧ Константин
61. 14/43 — ВИШНЕВСКИЙ Владимир
62. 838/42 — САХНО Павел
63. 765/43 — ХЛЕПНИВСКИЙ Василий
64. 85/43 — ГАЛИЦКИЙ Владимир
65. 1269/43 — МАХЛЕЙ² Мартин
66. 143/43 — АНДРЮШКО Даниил
67. 1113/43 — МЯГКИЙ Александр
68. 1772/43 — ГАЛИЧ Виктор
69. 291/43 — ВЕРУНИНО Александр
70. 1890/43 — КОЧЕРГИН Николай

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Божко подається Бошко.

² В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Махлей подається Михлей.

71. 1158/43 — БОБРОВСКИЙ Филипп

72. 108/42 — ЦАПЕНКО Семен

СТ[АРШИЙ] О[ПЕР]УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ТУ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗПАСНОСТИ
(ГНЕТНЕВ)

7.XII-1943 года

гор. Харьков

ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 61. — Арк. 67-69.

Оригінал. Машинопис

№ 20

**Довідка Тюремного управління
НКВС УРСР про написи в'язнів,
особисті документи та тіло
закатованого нацистами
червоноармійця, виявлені
у тюрмі № 3 м. Черкаси¹**

27 грудня 1943 р.

Совершенно секретно

СПРАВКА

Надписи, обнаруженные на стенах камер тюрьмы № 3 г. Черкасы.

1. Камера № 14 имеются надписи: «Тут сидел ВЫСОЦКИЙ Владимир Васильевич с 4 сентября 1943 года за побег из немецкого плена и получил пулю в лоб. Прощай друзья и знакомые, ухожу на покой своей души. Семья — Минской области Борисовского района, деревня Шебанки. Прощайте. ВЫСОЦКИЙ».

¹ Стиль, орфографію та пунктуацію документу збережено.

2. Читайте! Читайте! Узнавайте своих знакомых. Работали пять недель, рыли ямки, тут были и Черкасские — КИРИЛЕНКО Валя, ГУМЕНКО Оля, ЛИТВИНЕНКО Валя, БЫЧКОВА Валя, ЗАЙЦЕВА Зина, ЗАДУВАЙКО Дуся, ГУСАЧЕНКО Дарья, ВОЛОЩЕНКО Миля, КРИВОРОГ Маруся, ХОМЕНКО Маруся, ДАВЧЕНКО Даша, ИВАНОВА Вера, ШУЛАТЬКО Люда, БУРОВИЧ Мария, КРУШОВИЧ Валя, ДОБРИСТОН Катя, ЛЮСЕНЬКО Оля, НИКИТЕНКО Фрося, ЛИЧЕНКО Марфа, КИРИЧЕНКО Маруся, КОЛЕСНИК Паша, СИРИНЧУК А[н]юта.

Все выехали в село Смелое 17.X.[19]43 г.

3. Камера № 15 тут сидел БУГЕР Вася 25.X.[19]43 г. и ЦИМБАЛ Ваня 17.X.[19]43 г.

Камера № 17. Тут сидел 3 года полицаи за дурачество и водку в сентябре 1943 г. Сумской области Лебединского района Корней Иванович РАДЧЕНКО и ТШУЛЕНКО. Прощайте друзья, сегодня расстрел, исполнится приговор в 6 часов вечера 24.VII.[19]43 г. улица Гоголя, 33 ПОПОВ Д.

Камера 18 — здесь сидел задержанный Иван.

Камера 20. Под час отсутствия немцев мирное население было заперто в этой тюрьме. Все копали окопы. Писал житель гор. Черкас ШКОЛЕНКО.

Обнаружены паспорта в камерах № 1 и 2 на следующих граждан:

1. АНЧЕНКО Филипп Кириллович, 1885 года рождения, паспорт № 5949.

2. ТКАЧЕНКО Христина Яковлевна, 1901 года рождения, паспорт № 4342.

3. БУДКО Яков Иванович, 1913 года рождения, паспорт № 1153.

4. КРЫЖАНОВСКАЯ Антонина Владимировна, 1924 года рождения, паспорт № 3317.

5. ДЕХТЯРЕВ Григорий Тимофеевич, 1894 года рождения, паспорт № 1036.

Все паспорта, обнаруженные в тюрьме принадлежали гражданам гор. Черкассы.

Кроме паспортов было обнаружено 23 различных документа.

В комнате бывш[его] ДПНТ¹ был обнаружен труп красноармейца, зверски замученного фашистскими извергами (см. акт от 17.XII.1943 г.).

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] ТЮРЕМНОГО
УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР

Капитан госбезопасности
НИКОЛАЩЕНКО

«27» декабря 1943 г.

ВЕРНО:

СТ[АРШИЙ] ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ ТЮРЕМНОГО
УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР

СТ[АРШИЙ] ЛЕЙТ[ЕНАНТ]

Г[ОСУДАРСТВЕННОЙ]/Б[ЕЗОПАСНОСТИ]

Гнетнев

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 31–32.
Завірена копія. Машинопис*

¹ ДПНТ — дежурный помощник начальника тюрьмы.

№ 21

**Розписка старшого
уповноваженого відділу «А»
НКДБ УРСР в отриманні довідки
з написами в'язнів, зроблених
в камерах тюрем у період
нацистської окупації**

4 січня 1944 р.

РАСПИСКА

Получено от т. Гнетнева из Тюремного Управления НКВД УССР справка с записями, обнаруженными на стенах камер тюрем НКВД, произведенные заключенными советскими гражданами в период немецкой оккупации на 11 листах.

Получил: Старший оперуполномоченный отдела «А» НКГБ УССР

Лейтенант госбезопасности (Чепелевич)

4/1.1944 г.

ГДА МВС України. — Ф. 7. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 12.
Оригінал. Рукопис.

№ 22

Алфавітний список в'язнів, які залишили написи в тюрмі поліції безпеки та СД у м. Київ

28 січня 1944 р.

Сов[ершенно] секретно

Алфавитный список¹

по перечню записей, произведенных на стенах
и предметах оборудования тюрьмы «СД» и гестапо
в г. Киеве, содержащимися в ней заключенными

	Фамилия, имя, отчество	№ п/п перечня	Примечание
1.	Андреева	18	
2.	Анатьев Саша, Костя	52	
3.	Аларузов	133	
4.	Абдулаев Федор	172	
5.	Абакумова	171	
6.	Андреаш Петро	189	
7.	Беляева	18	

¹ Через неможливість прочитати стовпчик з порядковими номерами, який зашитий в корінець справи, оригінальна нумерація у списку не збережена.

8.	Битковская Янина	22	
9.	Безрослый Иван	36	
10.	Бодковский Михаил	43	
11.	Бодика И.	55	
12.	Будаев	59	
13.	Бошуцкий I Макс	64	Провокатор
14.	Бернштейн Мойсей	70	
15.	Белых Анатолий	92	
16.	Бабак Анатолий	93	
17.	Безхлебный	93	Директор
18.	Болотин Гриша	105	
19.	Бояркин Григорий	114	
20.	Банков Иван Митрофанович	119	
21.	Бовак С. С.	121	Лейтенант
22.	Бугаско П.	138	
23.	Балычев А.	147	
24.	Безмолитвенный Женя	160	
25.	Басань Д.Б.	198	
26.	Барбон Нина	69	
27.	Викторова Василиса Моисеевна	78	
28.	Вязникова Нина	100	
29.	Вязников Толя	100	
30.	Вязников Женечка	100	
31.	Володя — СС	148	
32.	Гончарова Ольга	13	
33.	Глущенко Варвара	20	
34.	Голецкая Катя	21	
35.	Головлев Виктор	53	

36.	Головлев Виктор	62	
37.	Ган Зигфрид	54	
38.	Герцман Манио	65	
39.	Геллер Генри	67	
40.	Галич Яков	72	
41.	Гавриш Дуся	90	
42.	Гончарук Юфа Яковлевич	113	
43.	Гезель В.	137	
44.	Голик Степан	140	
45.	Гайдай В. И.	143	
46.	Гаранчук Кость Иванович	158	
47.	Гарбузов Г. А.	173	
48.	Гольчук Леня	189	
49.	Донцов Павел Григорьевич	11	
50.	Дородько О. М.	51	
51.	Долаский Александр	64	
52.	Давыдов Макар Ильич	97	
53.	Давыдов Борис	97	
54.	Дежинец И. Ф.	120	
55.	Дивик Роман	184	
56.	Донский Иван	145	
57.	Демченко Ф. И.	151	Майор Генерального Штаба Красной Армии
58.	Дрель Дмитро	158	
59.	Дрозд Антон	169	
60.	Данилюк	179	
61.	Донський Игорь	184	

62.	Демон	64	Борец: предатель
63.	Еремин Г. М.	71	
64.	Еремеев	140	
65.	Егоров Василий	166	
66.	Ермолаев М.	194	
67.	Жук Ваня	75	
68.	Зутер Борис Лаврентьевич	68	
69.	Замошников В. Д.	127	
70.	Захарченко П. К.	142	
71.	Захаркив Иван	144	
72.	Зимбовская Стася	150	
73.	Здохнейко Василий	154	
74.	Здвиж	161	
75.	Захарків Иван	185	ОУН-Бандера
76.	Ищенко	93	Зав. Наросвітою
77.	Клименко А. Д.		
78.	Кобылянская Валя	38	
79.	Качинова	47	
80.	Колинько Л. И.	48	
81.	Клейман Наладек	49	
82.	Каминского Яна	67	
83.	Кондрик Лидия	77	
84.	Колосинская Матрена	88	
85.	Киричек Мария Семеновна	89	
86.	Корнюшина Изидя	94	
87.	Кириченко	99	
88.	Кушниренко	99	

89.	Козаков	104	
90.	Крупников	112	
91.	Кубрак Улья	118	
92.	Кот Николай	135	
93.	Кремеев В.	137	
94.	Кремеев Валерий	139	
95.	Климилин Иван	141	Член ОУН
96.	Коновалец Е.	146	
97.	Кондя П. Г.	154	
98.	Кац	154	Из редакции «Красная Армия»
99.	Крук	158	
100.	Кабанов Федор	162	
101.	Кармалюк В.	164	
102.	Кириный Андрей	168	
103.	Ленцнер	9	
104.	Левченко Вера	10	
105.	Лазовая Валяч	33	
106.	Людка	39	
107.	Ламач	44	
108.	Люся	57	
109.	Ларионов	128	
110.	Левицький Микола	141	
111.	Лановий Иван	141	
112.	Медведцкий Андрей	6	
113.	Макаричев Николай Семенович	7	
114.	Музыченко Соня	21	
115.	Матковский	35	

116.	Медведев А. Н.	50	
117.	Мельник Гриша	53	
118.	Мельник Гриша Прокофьевич	60	
119.	Моргулик Вера	91	
120.	Мария	94	
121.	Матковский	107	
122.	Мединцев	116	
123.	Малевский Всеволод	141	
124.	Матус Михаил	149	
125.	Морозов Вася	152	
126.	Микитюк М. Д.	153	
127.	Мальш Н. М.	165	
128.	Массан Петро	200	
129.	Нагаша	16	
130.	Наумович Нина	94	
131.	Никитенко Ф. П.	126	Поэт
132.	Некрутенко С.	161	
133.	Неживец	177	
134.	Николенко Алексей	183	
135.	Омельченко Павел Гаврилович	85	
136.	Орлов	129	
137.	Островский Федор	122	
138.	Оводов Ф.	190	
139.	Пагока Петр	2	
140.	Повенко	4	
141.	Полякова Надя	15	
142.	Пастернак	21	
143.	Пастернак Катя	21	

144.	Пятницький Філіпп Леонтєвич	74	
145.	Петренко Н. С.		
146.	Пазиченко Мусій Радионович	110	
147.	Пашенко	171	
148.	Петровська	181	
149.	Рогов Вася	12	
150.	Рябко	41	
151.	Рубинштейн Тоба	61	
152.	Рубинштейн Сарра	61	
153.	Рубинштейн Зиди	61	
154.	Рябоконь	84	
155.	Рязанцев	87	
156.	Рудь У. Я.	94	
157.	Рудь У. Я.	95	
158.	Рыбак Л.	108	
159.	Ружицкий	170	
160.	Русецкий Я.	174	
161.	Романенко Петр Матвеевич	197	
162.	Рєпаков М. П.	201	
163.	Скорина О. П.	19	
164.	Свинцова Женя	34	
165.	Семенов Валя	53	
166.	Семенов Иван	60	
167.	Саковский Г.	67	
168.	Спєгаєвський Броник	68	
169.	Степура С. В.	73	
170.	Стародубцев Миша	76	
171.	Страшилова	83	

172.	Сыроєд	84	
173.	Салитленко С. В.	111	
174.	Степанов К.	137	
175.	Степанов Женя	136	
176.	Сапович	141	Член ОУН
177.	Саша	156	
178.	Серебрянников В.	175	
179.	Стрижак	176	
180.	Слесар П. А.	42	
181.	Саковский Толя	189	
182.	Сводов Ф.	190	
183.	Смирнов М. Ф.	192	
184.	Скочеляс	1193	
185.	Сухотин А.	195	
186.	Толя	8	
187.	Таня	16	
188.	Турченко	18	
189.	Толкачев Василий	63	
190.	Ткаченко Роза	80	
191.	Твардовский	131	
192.	Ткачук	159	
193.	Тарасенко Павло	196	
194.	Уголько Н.	125	
195.	Устинюк П. М.	155	
196.	Угоев М. А.	186	
197.	Угаев	59	
198.	Фикстан	36	
199.	Филоненко Анна Александровна	81	

200.	Филонюк Олекса	98	
201.	Федоренко	102	Доктор
202.	Фурсенко Василь	252	
203.	Хижнич Галя	7	
204.	Халипова	103	
205.	Хренов Николай	115	
206.	Хоменко	191	
207.	Чеколенко Шура	14	
208.	Черковская Маня	37	
209.	Чиваргазов	40	
210.	Черников Г. И.	123	
211.	Чираев Женя	188	
212.	Шинкаренко И. Н.	1	
213.	Шелуденко Вера	34	
214.	Шуперский Збышек	45	
215.	Шлейхер Нанек	66	
216.	Шарун Муза	77	
217.	Шевченко Трофим Прокофьевич	86	
218.	Шкутином Жорой (или Шорой)	89	
219.	Шишаев П. Н.	130	
220.	Шереметьев	132	
221.	*Штыраупов? З. П.	187	*Штрыхунов2
222.	Шеремет Грицко	196	
223.	Циганенко П. О.	3	
224.	Цуровская Ева	79	
225.	Щербань Николай	109	
226.	Щекавицкая		
227.	Юрченко Ваня	10	

228.	Юрко	158	
229.	Якубовский Адам	46	
230.	Яницкая Т.А.	82	
231.	Яременко	167	
232.	Якименко Иван Кириллович	199	

Оперуполномоченный отдела «А» НКГБ УССР

Мл[адший] лейтенант госбезопасности

М. Затин

ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 61–64 зв.

Оригінал. Рукопис

№ 23

**Витяг із довідки
обліково-інформаційного відділу
4-го управління НКДБ УРСР
про перевірку осіб, які залишили
свої написи в тюрмі поліції
безпеки та СД у м. Київ**

28 січня 1944 р.

Совершенно секретно

СПРАВКА

о проверке по учетам 4 Управления НКГБ УССР лиц,
проходящих по перечню записей, произведенных
на стенах и предметах оборудования тюрьмы «СД»
и гестапо в г. Киеве содержащимися
в ней заключенными

По учетам проходят:

1. РЯБОКОНЬ Михаил Сергеевич, 1924 года рождения,
уроженец с. Краснополье, Днепропетровской области, прожи-
вал в гор. Киеве, работал в тресте «Стройконструкция».

[...]

В перечне запись: «84. Расстреляны 21.9.[19]43 г. СЫРОЕД. РЯБОКОНЬ».

Наш запрос № 4/3/2257 от 28.1.[19]44 г. и напоминание № 4/3/2580 от 2.3.[19]44 г. Ответа нет¹.

[...]

2. РЯЗАНЦЕВ Петр Андреевич, 1924 года рождения, уроженец с. Боровское Лисичанского района.

[...]

Личное дело сожжено.

В перечне запись 87. «РЯЗАНЦЕВ».

[...]

3. ГОНЧАРУК, проживал в г. Киеве по ул. Урбановича, в д. № 18 (не точно). Из доклада КОТЛЯРЕНКО И. А., вышедшего из тыла противника видно, что ГОНЧАРУК² находился в немецком плену и затем возвратился из плена в Киев. Был связан с руководством партизанских отрядов на Житомирщине и Коростенщине и, в частности, с ДОБРЫЧЕВЫМ П. А.

В перечне запись: 11. «ГОНЧАРУК. ЮФА Яков — погиб».

Наши мероприятия: Послан в О[тдел] к[адров] НКВД УССР запрос об установке ГОНЧАРУКА.

Наш запрос № 4/3/2255 от 28.1.[19]44 г.

9.3.[19]44 г. № 7/1790 О[тдел] к[адров] НКВД УССР сообщил, что в Кам[снец]-Подольской обл. работали: Гончарук Евстафий Филиппович Н[ачальником] Старосинявского Р[ай]о[тдела] Милиции. Гончарук Иван Степанович — регис-

¹ Тут і далі в документі курсивом подається текст написаний ручкою.

² Сотрудник милиции («из Шепетовки»).

тратором Должокского Р[ай]о[отдела] Милиции. Где они находятся О[тделом] к[адров] не сообщено.

4. ШЕРЕМЕТЬЕВ М. О., проживал в г. Киеве, б[ывший] артист. В период оккупации г. Киева немцами работал режиссером оперного театра. Списочные данные 4 Управления НКГБ СССР.

В перечне запись: 132. «ШЕРЕМЕТЬЕВ М. А. прибыл 3.10.[19]42 г. Выбыл 23.11.[19]».

Наши мероприятия: Выписка из перечня вместе со справкой переданы в литерное дело н[ачальни]ку 2 отделения 2 отдела 4 Управления НКГБ УССР т. ПИМЕНОВУ.

5. КЛИМИШИН, 28 лет. По данным агента «СВОЙ» видно, что КЛИМИШИН являлся членом ОУН, работал переводчиком при Житомирском Управлении. Руководством ОУН назначен был начальником милиции в г. Киеве.

В перечне запись: 141. «КЛИМИШИН Иван — член ОУН с захидних украинских земель. Забрали з речами 13.7.[19] — розстрил».

Наши мероприятия: Выписка из перечня, вместе со справкой переданы в литерное дело н[ачальни]ку 2 отделения 1 отдела 4 Управления НКГБ УССР тов. ПРИМАКУ.

6. АБДУЛЛАЕВ, приходит по материалам литерного дела № 29 как агент германской разведки, б[ывший] военнослужащий Красной Армии, после пленения стал на путь измены.

В перечне запись: 172. «АБДУЛЛАЕВ Федор».

Наши мероприятия: Выписка из перечня вместе со справкой переданы в литерное дело 1 отделения 1 отдела 4 Управления.

7. ЯКИМЕНКО, 30 лет, б[ывший] капитан Красной Армии. До войны остался во Львове. Член ОУН (данные агента «СВОЙ»).

В перечне запись: 199. «ЯКИМЕНКО Иван Кириллович».

Мероприятия: Выписка из перечня вместе со справкой переданные в литерное дело н[ачальни]ку 2 отделения 1 отдела 4 Управления г. ПРИМАКУ.

НАЧАЛЬНИК УЧ[ЕТНО]-ИНФ[ОРМАЦИОННОГО]

ОТДЕЛЕНИЯ 4 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР

КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

Игнатъев

«28» января 1944 г.

г. Харьков

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арх. 60.
Оригінал. Машинопис*

№ 24

Список в'язнів, які утримувалися під час окупації в тюрмах СД Києва, Харкова, Чернігова, Сум і Черкас, складений оперативними співробітниками за написами на стінах та обладнанні камер

Без дати. Не раніше січня 1944 р.

СПИСОК

с записями произведенны[ми] на стенах и предметах
оборудования в тюрьмах «СД» и Гестапо,
содержащимися в них заключенными во время оккупации,
обнаруженные оперработниками
Тюремного Управления НКВД УССР
(в городах Киев, Харьков Чернигов, Сумы, Черкасы)¹

¹ У списку збережено оригінальну нумерацію.

№№ пп	№ страницы	Фамилия, имя, отчество	Год рождения	Место рождения
1	2	3	4	5
1.	21	Абраменко Николай	нет	нет
2.	22	Алексенко Николай Васильевич	нет	нет
3.	24	Артюшенко Михаил		
4.	25	Андрос Михаил Иванович		
5.	26	Абашки Роман		с. Занты
6.	26	Артемов Иван		
7.	27	Ахтун Галочка		
8.	27	Ахтун Юрий		
9.	29	Акулин Анатолий		
10.	30	Андрюшко Данил		
11.	31	Анченко Филипп Кириллович	1885	Паспорт № 5949 гор. Черкассы
12.	33	Андреев Михаил Минесевич	1905	
13.	33	Акунец Иван Борисович	1898	
14а.	34	Антонов Павел Остапович	1906	
14.	35	Акитан Александр	1921	
15.	35	Агишко Александр	1911	
16.	35	Амельченко Семен	1906	
17.	35	Абакуменко Роман Асаевич	1904	
18.	35	Акунец Иван Борисович	1898	
19.	36	Беляев Павел Антонович		село Старая Покровка Чугуевского р-на Харьков- ской области

37.	18	Боченов Михаил Михайлович		дер. Агашего Евгаминского района Омской области
38.	19	Буряков Павел Михайлович		село Никольское Шебекинского р-на Курской области
39.	19	Боков Б. В.	1922	
40.	20	Бутенко Алексей Васильевич		
41.	20	Беликов А. Г.		
42.	20	Балаха — Андреевна		
43.	20	Баканов Александр Афанасьевич		село Репеч, Ястребовский район Курской области
44.	21	Белицкая Валентина Васильевна	1924	
45.	22	Белову		
46.	22	Бородин Григорий Федорович		с. Ситного Сумской области, увезен в Германию
47.	23	Боненко А. Я.		
48.	25	Безлюдный Федор Васильевич	1911	
49.	25	Белоус Петр Иванович		
50.	26	Борканов Ив[ан] Ст[епанович]		
51.	26	Балаганов Василий		
52.	26	Беляев В. П.		
53.	26	Багла Жорж		

54а.	26	Бельбеко		
54.	27	Бержицкий Григорий Давыдович		
55.	27	Беляев		из хутора Клевин Новгоро- Северского р-на
56.	27	Бойко		
57.	27	Бойцов Михаил		
58.	27	Бенский		
59а.	27	Бихман Д.		
59.	28	Бокало Володя		
60.	28.	Бидель Ирина Мартыновна		
61.	29.	Бондарь Михаил		
62.	29	Бондаренко Андрей		
63.	29	Боровой Александр		
64.	30	Божко Иосиф		
65.	31	Бобровский Филипп		
66.	31	Бычкова Валя		
67.	31	Бурович Мария		
68.	31	Бугер Вася		
69.	31	Будко Яков Иванович	1913	
70.	33	Борох Иван Михайлович	1920	
71.	33	Бойко Василий Кир[иллович]	1910	
72.	33	Белецкая Анна Никитовна	1902	
73.	33	Белецкая Якилина Алексеев[на]	1878	
74.	34	Белецкая Валентина Васильевна	1921	
75.	34	Бендик Филипп Маркович	1899	
76.	34	Белецкий Филипп Пантелеевич	1915	
77.	34	Брезень Григорий Иванович	1910	

78а.	35	Бойко Василий Кириллович	1910	
78.	36	Барсуков Петр Иванович	1908	
79.	36	Бавда Борис Андреевич	1905	
80.	36	Базаров Василий Яковлевич	1906	
81.	36	Бахменко Иван Григорьевич	1921	
82.	36	Бутнаров Анисим Степанович	1914	
83.	36	Бондарчук Иван Федорович	1911	
84а.	21	Беркутов А.И.		г. Казань
84.	36	Багат Филипп Иванович	1906	
85.	36	Борисов Николай Андреевич		
86.	37	Байдук Александр Иван[ович]		
87.	17	Бондаренко Лена Семеновна	1926	с. Казацкая Звенигород- ский района Киевской области
87а.	25	Богачев Г. В.		
88.	18	Воронов Андрей Иванович		
89.	19	Волков Владимир		город Одесса
90.	20	Веретенников Андрей Андреевич		Хутор Зацепино Землянский район Воронежской области
91.	23	Васильченко Михаил		
92.	24	Васильев И. А.		
93.	26	Венецкий Вл[адимир] Вас[ильевич]		
94.	28	Весневич (250)		
95.	29	Василенко Федор		
96.	29	Вороница Олег		

97.	30	Верунино Александр		
98а.	30	Вишневский Владимир		
98.	31	Высоцкий Владимир Васильевич		дер. Шибанки Борисовсктй район Минской области
99.	31	Волощенко Миля		
100.	33	Васюк Дмитрий Михайлович	1897	
101.	33	Ваймухамедов Хайргало	1906	
102.	34	Ванько Максим Ефимович	1903	
103.	34	Власенко Степан	1920	
104.	36	Васильченко Василий Фомия	1917	
105.	36	Власиков Иван Георгиевич		
106.	19	Гобта Вас[илий] Дан[илович]		Харьковский, Плеханова № 70
107.	20	Гамбург Валентин Васильевич		
108.	21	Глушко Николай Андреевич	1924	с. Куриловка Купянский район Харьковской области
109.	21	Горбунов Николай Павлович	1923	
110.	21	Гайрапетов Миша		
111.	23	Грона Галя		
112.	26	Гончар И. Д.		
113.	26	Гульвер Отарович		
114.	26	Габушвили Архипо		Грузия
115.	27	Гаврилов Вася		
116.	27	Герасименко Степан		

117.	28	Гаворонский Иван		
118.	28	Гриценко Александра		
119.	28	Гриценко Валентина		
120.	28	Гриценко Татьяна		
121.	29	Гудзенко Иван		
122.	29	Густов Иван		
123.	29	Галушко Иван		
124.	29	Гриценко Борис		
125.	30	Гойко Виктор		
126.	30	Горбач Константин		
127.	30	Галицкий Владимир		
128.	30	Галич Виктор		
129.	31	Гумененко Оля		
130.	31	Гусаченко Дарья		
131.	33	Горбунова Мотрена Алексеевна	1905	
132.	34	Галковский Франц Иванович	1924	
133.	34	Гаврилкин Василий Иванович	1904	
134.	34	Галий Петр	1898	
135.	35	Гусан Василий Иванович	1923	
136.	35	Горбань Василий	1904	
137.	35.	Гриценко Владимир	1904	
138.	36	Гусак Федор Антонович	1903	
139.	36	Головацкий Георгий Никитович	1904	
140.	36	Губка Андрей Демьянович	1892	
141.	36	Гайдук Александр Иванович		
142.	37	Гусин Федор Антонович		
143.	19	Даниленко Петр Николаевич		Орджоникид- зевский край, город Кизляр, ул. Тополиная

144.	21	Дементьев Иван Алексеевич		
145.	21	Демидов Андрей Федорович		Пензинской области
146.	25	Денисенко Александр Евдокимович		село Горулипка
147.	25	Дорошенко Валентина Андреевна		
148.	26	Доскач		
149.	27	Дрючель Федор Степанович		из Щедреновки
149 [a].	26	Довжуко[в] М.		
150.	28	Джембеков Артем		
151.	29	Дорошенко Петр		
152.	29	Давидов Александр		
153.	31	Давченко Даша		
154.	31	Добрестон Катя		
155.	31	Дехтярев Григорий Тимофеевич	1894	
156.	33	Дудинов Григорий Иосифович	1885	
157.	34	Джита Иван Михайлович	1889	
158.	34	Дикий Григорий Михайлович	1910	
159.	34	Дейнеко Иван Григорьевич	1921	
160.	35	Дворник Николай	1922	
161.	35	Дилитов Николай	1900	
162.	35	Дудко Матвей	1896	
163.	35	Джима Василий	1912	
164.	36	Домрь Андрей Лукич	1903	
165.	36	Довгулько Евгений Никифорович	1912	
166.	36	Давыдчук Мария Адамовна	1891	
167.	19	Ефремов		из Киргии
168.	21	Егоров Павел		Из Москвы

169.	22	Ермоленко Александр Гордеевич		село Мутко Кролевецкого района Сумская область
170.	28	Емельянов (250)		
171.	33	Еремейченко Павел Степан[ович]	1898	
172.	34	Еземчук Фольга Ульяновна	1914	
173.	35	Евлаев Кондратий Тихонович	1900	
174.	35	Еретиченко Павел Степанович	1898	
174 [a].	34	Жук Иван Григорьевич	1905	
175.	36	Жук Константин Макарович	1915	
176.	36	Жалнеркевич Иван Антонович	1903	
177.	18	Земнин Михаил		
178.	27	Зайка Федор		
179.	27	Золотовин		
180.	29	Загородний Сергей		
181.	29	Зайцев Кузьма		
182.	30	Зайцева Зина		
183.	31	Задувайко Евдокия		
184.	34	Зайцев Василий Кузьмич	1893	
185.	24	Игнатенко Михаил Михайлович		
186.	29	Ивашенко Павел		
187.	29	Иваницкий Василий		
188.	31	Иванова Вера		
189.	33	Ильков Иван Николаевич	1898	
190.	33	Ильченко Александр Яковл[евич]1913		
191.	34	Ишуткин Кузьма Егорович	1881	

192.	37	Иванута Иван Васильевич		
193.	17	Корнейчукова Евдокия Яковлевна		Одесская область Голованский район с. Ушаково
194.	18	Кисельников Василий Иванович		
195.	18	Курганова Вера		Саратов, Соленая 29, кв. 14-10,
196.	18	Коктев Анатолий		Одесса
197.	18	Киреева Александра		
198.	28	Крекова Клавдия	1924	
199.	18	Коваль Никита Гаврилович		Харьковская обл., Кранокутский р-н с. Пархомовка
200.	18	Корнушенко Василий Васильевич		
201.	18	Комарцов В.		
202.	19	Крошеновский Николай		
203.	19	Коптеров Николай Егорович		Улан-Удэ, учхоз п/о № 13
204.	19	отец Коптеров Егор Николаевич		—//—
205.	20	Коваленко Иван Семенович		Ахтырка
206.	20	Крежановский Н. Д.		Краснодарский край с. Динска
207 [a].	21	Куранкин Николай	1924	г. Куйбышев
207.	21	Коленов Иван Андреевич	1924	
208.	21	Каламец Василий	1922	ст. Кисляковская

209.	21	Крекова Клавдия Николаевна	1924	
210.	21	Кайло Василий		с. Дубина Западная Белоруссия
211.	22	Климову «Ахмету»		
212.	22	Куликову		
213.	22	Кайданов Владимир		г. Харьков, Карла Маркса № 9
214.	22	Костюченко Михаил Федорович		
215.	22	Корнеев Н. Г.	1924	Курская обл., Солнцевского района д. Гридасово
216.	24	Кушценская Мария		
217.	24	Колесников Иван Григорьевич	1913	Куйбышев- ская обл., г. Куйбышев, ул. Водников, дом № 29, кв. 3.
218.	25	Кравчук Антон	1911	
219.	25	Комаров Григорий Ильич		
220.	25	Карбовский В.П.		
221.	25	Крошь		
222.	25	Кожух Иван		
223.	26	Керман Емма Петровна		
224.	26	Краевой Сергей Сергеевич	1927	
225.	26	Кобилава Оторон		
226.	26	Кадаж Михаил Михайлович		
227.	27	Киселев Николай Алекс[...]		дер. Дворниково

228.	27	Кравченко Николай		
229.	28	Керн		
230.	28	Козелец		
231.	28	Курган		
232.	29	Коваленко Федор		
233.	29	Клименко Антон		
234.	29	Копейка Стуор Эдуард.		
235.	29	Копейка Конон		
236.	29	Климов Данил		
237.	29	Коробкин Василий		
238.	29	Крупин Иван		
239.	29	Кравин Виктор		
240.	29	Кравченко Николай		
241.	29	Курбхип Василий		
242.	30	Кочергин Николай		
243.	31	Кириленко Валя		
244.	31	Криворог Мария		
245.	31	Крушович Валентина		
246.	31	Кириченко Мария		
247.	31	Колесник Павел		
248.	31	Крыжановская Антонина	1924	
249.	31	Карпенко Евдокия Павловна	1907	
250.	31	Казмиренко Павел Кузьмич	1898	
251.	31	Ковальчук Прокопий Иван[ович]	1894	
252.	31	Казмиренко Ник[олай] Григор[ьевич]	1902	
253.	33	Краевский Алексей Август[ович]	1914	
254.	33	Кулик Василий Никифорович	1915	

255.	33	Козирев Иван Яковлевич	1905	
256.	33	Косая Анна Давыдовна	1891	
257.	33	Кравец Севастьян Михайлов[ич]	1897	
258.	34	Колида Василий Андреевич	1919	
259.	34	Кузьмиренко Ольга Ивановна	1923	
260.	34	Казмиренко Федор Николаев[ич]	1892	
261.	34	Казмиренко Ульяна Ивановна	1903	
261 [а].	36	Кротов Андрей Антонович	1914	
262 [а].	34	Казмиренко Евдокия Алексеевна	1919	
262 [б].	34	Казмиренко Иван Петрович	—	
262.	34	Клименко Федор	1922	
263.	34	Кушенко Василий	1926	
264.	35	Козин	1895	
265.	35	Каличенко Петро	1914	
266.	35	Качура Владимир	1920	
267.	35	Кампитанов Борис	1926	
268.	35	Казмиренко Иван Петрович	1915	
269.	35.	Ковалев Герасим Иванович	—	
270.	35	Коробко Иван Никитович	1901	
271.	35	Казмиренко Федор Нес[терович]	1912	
272.	35	Казмиренко Иван Иосифович	1902	
273.	35	Козел Федор Владимирович	1895	
274.	36	Колдобенко Василий Тимофеевич	1922	
275.	36	Куликовскаий Борислав Мальков.	1910	
276.	36	Коробко Иван Михайлович		
277.	37	Кушнарев Анисиц Степанович		

278.	37	Кушимиров Анисий Степанович		
279.	37	Кинтенко Семен Федорович		
280.	19	Логвиненко Дмитрий Дмитриевич		Кировская обл., Бородинский р-н, село Небраж
281.	19	Литвинов Николай Абрамович	1912	работал в Гиве Харьк[овском] лагере в[оенно]/пл[енных]
282.	20	Ляховцева Алекс Осипович	1914	Новосибирск
283.	21	Лазырев А. С.		
284.	22	Леонов Федор Михайлович	1923	
285.	23	Лысаков Василий Михайлович	1918	
286.	23	Лаврук Иван		
287.	26	Лазуткин Василий Тимофеевич		
288.	27	Лесняк		
289.	29	Лупанди Владимир		
290.	29	Лихачев Дмитрий		
291.	29	Лутославский Владимир		
292.	31	Литвиненко Валентина		
293.	31	Люсенько Ольга		
294.	31	Личенко Марфа		
295.	33	Лагута Терентий Лаврент[исвич]	1905	
296.	33	Луцкий Семен Климович	1906	
296 [а].	29	Луцкий Борис		
297 [а].	26	Любочкин		

297.	35	Линчук Николай	1923	
298.	35	Лашенко Федор Нестерович	1898	
299.	37	Литвин Ефим Иванович	—	
300.	17	Меюс Николай Федорович	1912	г. Днепропетровск
301.	18	Митрофан Алексей	1924	Ивановская область дер. Вишняково
302.	19	Мартыненко Федор		
303.	19	Маджидев Шаид Хаджиевич		
304.	20	Мирвода Х. Е.		Северо-Казахстанская обл., ст. Смирново, село Новограсинка
305.	20	Макаренко		
306.	21	Морозов Иван Кириллович		Казахстан г. Акмолинск
307.	21	Макаренко Михаил Владимирович	1923	г. Петропавловск
308.	21	Моисеев Иван Григорьевич		
309.	22	Мицько		
310.	25	Мартиненко Василий	1921	
311.	26	Марченков Федор Сергеевич		
312.	26	Макаренко Ив[ан]		
313.	27	Мацусь Егор Федорович		
314.	27	Мелецкий		
315.	29	Македонов Василий		
316.	29	Мороз Федор		

317.	29	Мостовой Николай		
318.	29	Маркова Антонина		
319.	29	Минчук Кондрат		
320.	30	Махлей Мартын		
321.	30	Мягкий Алекснадр		
322.	33	Мисливец Яков Васильевич	1910	
323.	33	Маркович Зорка Ульяновна	1892	
324.	33	Милехин Семен Федорович	1888	
325.	33	Мартыненко Прасковья Остап[овна]	1911	
326.	34	Максименко Митрофан Яковлев[ич]		
327.	34	Морозов Николай Васильевич	1910	
328.	34	Микшун Илья Федорович	1885	
329.	34	Макалев Иван Вас[ильевич]	1916	
330.	34	Мусленко Петр	1926	
331.	34	Мекшук Петр	1899	
332.	35	Мариниченко Петр	1917	
333.	35	Муренок Михаил	1904	
334.	35	Мартынов Николай Григорьевич	1892	
335.	35	Митюшев Николай Самойлович	1921	
336.	35	Михальченко Яков Касьянович	1903	
337.	35	Молочко Григорий Иванович	1894	
338.	35	Муцкий Семен Климович	1906	
339.	36	Максимов Алексей Петрович	1919	
340.	36	Мороз Павел Ильич	1904	
341.	36	Марус Ефим Никитович	1910	
342.	36	Марченко Григорий Семенович	1904	
343.	36	Миляхин Семен Федорович	1888	

344.	37	Матюшний Иван Егорович	1903	
345.	19	Несмелов Михаил	1923	
346.	20	Нелюдсков Павел Иванович	1923	Пензинская область
347.	20	Новикова Вера Александровна	1923	г. Астрахань
348.	22	Нишеменко		
349.	24	Настич Иван Миронович		
350.	25	Новиков М. И.	1920	г. Москва
351.	27	Нетенковская Антонина		
352.	28	Найман		
353.	28	Носова		
353 [a].	29	Назаренко Александр		
354.	29	Назаренко Виталий		
355.	29	Нестеренко Дмитрий		
356.	29	Никитин Николай		
357.	31	Никитенко Фрося		
358.	33	Новиченко Иван Петрович	1901	
359.	34	Неделя Василий Романович	1919	
360.	35	Неделя Петр	1894	
361.	35	Неделя Василий Иванович	1919	
362.	36	Никитин Демьян Евдокимович	1904	
363.	36	Немцев Федор Парфинович	1901	
364.	36	Наумович Антон Васильевич	1913	
365.	37	Нивков Иван Ник.	1898	
366.	18	Осташенко И.И.	1912	
367.	20	Орехов Иосиф Иванович		
368.	21	Олезаренко Николай Фомич		

369.	23	Одарченко		
370.	25	Ольхович Александр Иванович		
371.	33	Онуфриев Федор Савельевич	1901	
372.	17	Гидопличко Нина (в заключении не была)		Киевская обл., Звенигород- ский р-н, село Казацкая, расстреляна ее племянница Лена
373.	18	Перекрестов Гаврил Иванович		
374.	18	Петров		
375.	20	Полтавец П. Я.		Запорожская область
376.	21	Пронин Иван		г. Саратово
377.	22	Почерский С.		
378.	23	Потапенко Михаил К.		
379.	23	Пономаренко Николай		
380.	23	Потапенко Михаил		Прилуцкий полицай
381.	24	Павел Порфирович		Винницкой обл., Дашевского р-на
382.	24	Павлов Николай		
383.	24	Приступа Станислав	1925	г. Харьков Рымарская, дом 15 кв. 10
384.	25	Пучин Михаил		
385.	26	Польков Петр Ильич	1903	
386.	26	Папелуха Василий Павлович	1903	

387.	26	Пискунов Николай Андреевич		Суземский р-н Тургеневский поселок
388.	26	Порфилович		
389.	28	Павленко Василий		
390.	29	Пермин Петр		
391.	29	Пехтенко Павел		
392.	30	Попович Мифодий		
393.	30	Погонико Михаил		
394.	31	Попов Д.		
395.	33	Потыляко Владимир Павл[ович]	1925	
396.	33	Подлужный Дмитрий Харит[онович]	1915	
397.	33	Пинчук Владимир Никитович	1924	
398.	33	Пустовойт Иван Михайлович	1923	
399.	33	Полицаймова Мария	1913	
400.	35	Павленко Ник[олай] Пант[елеймонович]	1896	
401.	34	Поклая Владимир Васильевич	1923	
402.	34	Павленко Григорий Никифорович	1903	
403.	34	Пасигов Иван Тихонович	1910	
404.	34	Пода Аким Федорович	1907	
405.	34	Петруянов Андрей Анисимович	1921	
406.	34	Пришняк Даниил Иванович	1916	
407.	34	Попович Иван	1925	
408.	36	Павленко Алексей	1897	
409.	35	Павленко Петр	1923	
410.	35	Полевик Ульян	1865	

411.	35	Прусский Станислав	1906	
412.	35	Петренко Иван Алексеевич	1918	
413.	35	Петренко Петр Алексеевич	1914	
414.	35	Половицкий Иван Васильевич	1897	
415.	35	Петров Федор Андреевич	1903	
416.	35	Панченко Семен Гаврилович	1894	
417.	35	Павленко Алексей Кузьмия	1897	
418.	35	Писачев Иван Тихонович	1910	
419.	36	Петруханов Андрей Анисим[ович]	1921	
420.	36	Палей Петр Яковлевич	1898	
421.	36	Попов Ал[ексан]др Иванович		
422.	36	Припятко Вас[илий] Ник[олаевич]		
423.	36	Панченко Надежда Вас[ильевна]		
424.	37	Пащенко Анаст[асий] Васильев[ич]	1814	
425.	37	Петряк Кузьма Андреев[ич]	1900	
426.	19	Пичужкин	1921	г. Горький
426 [а].	27	Пупов Иван		
427.	19	Ребенок Федор Гаврилович		З. С. Край, Чу- лесский р-н, с. Доготольяк
428.	20	Ромченко Тамара	19 лет	
429.	25	Рейнх Ф.Т.	1919	
430.	27	Решетняк Василий Савельевич		Винницкой обл., Крыж. р-н. село Сло- бодка Шарка- новка
431.	27	Роспланова		

432.	28	Роданова Надежда		
433.	31	Рудченко Корней Иванович		Сумской обл. Лебединского р-на
434.	33	Руденок Алексей Мих[айлович]	1924	
435.	34	Руженко Иван Иванович	1914	
436.	34	Рушнякова Грасковья Федор[овна]	1915	
437.	34	Русияков Дмитрий Иванович	1917	
438.	36	Решет Николай Матвеевич	1892	
439.	37	Ревенок Василий Семенович	1920	
440.	37	Рубан Мария Петровна	1898	
441.	18	Сюрамаков Илья Борисович		
442.	19	Скоморохов Александр		
443.	19	Сизов А.В.		
444.	19	Сутырин		
445.	21	Серибруков Иван		
446.	21	Сироватский Иван		
447.	21	Семец Стах Илькович	43 года	
448.	21	Степанов Г.П.		г. Уфа
449.	22	Силаенко		
450.	26	Свиридов Ефим Иванович		
451.	26	Смирнов Сергей Степанович		
452.	27	Свиридов Н.		Курский, Иваницкого р-на
453.	27	Савицкий		г. Белая Церковь
454.	29	Савченко Николай		
455.	29	Семененко Иван		

456.	29	Сушицкий Анатолий		
457.	30	Сахно Павел		
458.	31	Сиринчук Аюта		
459.	33	Сердюк Никита Петрович	1903	
460.	33	Семенченко Василий Наумович	1916	
461.	33	Савоста Ольга Петровна	1873	
462.	33	Сулима Николай Лукич	1882	
463.	33	Собенев Денис Лукич	1895	
464.	34	Степаненко Георгий Яковлев[ич]	1906	
465.	34	Сердюк Михаил	1916	
466.	34	Сиводед Василий	1911	
467.	34	Сиводед Стефанида	1911	
468.	34	Степанович Владимир	1924	
469.	35	Сиводед Григорий	1908	
470.	35	Сиводед Иван	1912	
471.	35	Сумиловский Дмитрий Иван[ович]	1896	
472.	35	Сериков Архип Михайлович	1895	
473.	35	Семченко Лаврентий Федорович	1912	
474.	35	Сердюченко Ник[олай] Емельянович	1915	
475.	35	Скрыпенко Георгий Григорьев[ич]	1912	
476.	36	Савенко Василий Васильевич	1899	
477.	36	Симакин Владимир Иванович	1905	
478.	36	Сердюк Никита Петрович	1903	
479.	36	Соболь Денис Лукич	1895	
480.	36	Сидоров Иван Егорович		
481.	36	Силитин Иван Анисимович		
482.	36	Соболев Федор Петрович		
483.	36	Семченко Ларион Федорович		

484.	37	Стражма Георг[ий] Иоганович		
485.	37	Сергиенко Конст[антинович] Михаил		
486.	17	Тюменев Михаил	1920	Читинская обл., ст. Шилка с. Ср-Кич
487.	19	Тимофеев		Москвич
488.	19	Топорков С.Ф.	1923	
489.	20	Теменцев Михаил Сафронович	1920	Читинская область
490.	20	Трухляков В.Е.	1923	Ивановск[ая] обл., Кубенск[ий] р-н, с. Сакино
491.	21	Тугай Иван		
492.	22	Тригуб Михаил Федорович		
493.	25	Титов Иван На[зарович]		
494.	26	Тимошенко П.И.		
495.	26	Трофимов И.Ч.		
496.	29	Токарев Василий		
497.	31	Тушленко		Сумской обл., Лебединского р-на
498.	31	Ткаченко Христина Яковлевна	1901	
499.	33	Титаренко Николай Иосифович	1894	
500.	33	Третьак Лука Максимович	1894	
501.	34	Титков Степан Никитович	1901	
502.	36	Тюльков Данил Михайлович	1907	
503.	18	Фуксман Саша		

504.	26	Федотов П.Ф.		
505.	29	Фокин Ромуальд		
506.	34	Филиппов Николай Александрович	1900	
507.	34	Федосеев Иван	1907	
508.	36	Федорец Виктор Платонович		
509.	36	Фидер Иван Александрович	1920	
510.	36	Филипов Иван Дмитриевич		
511.	17	Халфин Николай		
512.	20	Хрен Григорий Кузьмич		с. Кинеевка Змиевского р-на Харьков- ской области
513.	20	Хариков Алексей А.	1924	
514.	23	Харсунов Степан		
515.	24	Харченко Василий		
516.	25	Хильчин Рерих		
517.	27	Хоменко Женья		
518.	29	Хулавель Григорий		
519.	30	Хохиль Евгений		
520.	30	Хлепниевский Василий		
521.	31	Хоменко Маруся		
522.	33	Хаврачь Мотовь Лукьянов.		
523.	33	Хоменко Иван Дмитриев.		
524.	35	Хоменко Михаил Иванович	1906	
525.	36	Хромец Григорий Михайлов[ич]		
526.	36	Хоменко И.Д.		
527.	30	Цапенко Семен		
528.	31	Цимбал Ваня		
529.	34	Ханко Михаил Андреевич		

530.	34	Царинок Тихон Иванович		
531.	35	Цесоля Василий	1914	
532.	18	Чебатарева Надя		
533.	21	Чураков Петр Васильевич	1917	гор. Куйбышев
534.	21	Чесноков Николай		
535.	26	Чавгун Филипп Ефимович		
536.	30	Черный Аркадий		
537.	33	Часло Андрей Федорович	1915	
538.	33	Цилин Иван Емельянович	1923	
539.	34	Чумак Петр Иосифович	1903	
540.	35	Черевко Иван	1898	
541.	35	Чигор николай Никитович	1902	
542.	35	Число Андрей Федорович	1915	
543.	17	Шушарин Иван Филиппович		
544.	18	Черепаша Алексей Васильевич	1923	Харьковская обл. Лозовский р-н, ст. Краснопав- ловка
545.	19	Шелест М.Л.	1912	
546.	20	Шурманов С.		
547.	20	Шмаков Ф.В.	1920	
548.	22	Шеповалов К.		
549.	22	Шатылин Петр Павлович	1924	
550.	23	Шульга Михаил Максимович		
551.	23	Шуцман		
552.	26	Шульга Тимофей		
553.	29	Шевченко Никита		

554.	29	Шапило Николай		
555.	29	Штепа Василий		
556.	31	Шудатько Люда		
557.	31	Школенко		г. Черкассы
558.	33	Шевченко Виталий Иванович	1922	
559.	34	Шарпатый Андрей Иванов[ич]	1887	
560.	34	Шкилиндей Елисей Порфирьевич	1901	
561.	34	Шелег Иван Андреевич	1900	
562.	34	Шевченко Сергей Петрович	1906	
563.	34	Шатыло Иван Ефимович	1901	
564.	34	Шило Федор	1921	
565.	36	Шелко Николай Демьянович		
566.	37	Шипкин К.И.		
567.	37	Шеляк Иван Андреевич		
568.	37	Шкилиндей Елисей Паренович		
569.	21	Шулер Васька		
570.	18	Щербаков Г. В.		г. Шуя Ив[ановской] области
571.	19	Щербаков Мих[аил] Дм[итриевич]		
572.	22	Щербин Петр Федорович		
573.	22	Щербина Мария Алексеевна		
574.	33	Щербак Тигрей Никитович	1911	
575.	35	Щербан Микрей Никитович	1910	
576.	24	Ющенко Павел Андреевич		село Припутен Ичнянского р-на Черниговской обл.
577.	25	Юдин Михаил		

578.	26	Якушев Прокофий Никитович		село Жихово
579.	28	Янкович Галина		
580.	28	Янкович Шура		
581.	28	Янкович Ната		
582.	29	Янга Степан		
583.	35	Якуга Федор	1923	
584.	27	Ясновский		
585.	36	Еременко Петр Мих[айлович]		
586.	29	Салива Петр		
587.	25	Скачков Лев Николаевич		г. Москва
588.	25	Северенко Василий Никитович	1925	
589.	26	Тимошенко Степан	1916	
590.	18	Терещенко П.		

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 45–55.
Копія. Рукопис*

№ 23

**Супровідний лист НКДБ УРСР
і списки в'язнів тюрми
поліції безпеки і СД м. Києва¹**

15 березня 1944 р.

УССР

Народный Комиссариат Государственной безопасности

4[-ое] Управление

«15» марта 1944 г.

№ 413/с

г. КИЕВ

Совершенно секретно

ЗАВ[ЕДУЮЩИЙ] ОРГИНСТРУКТОРСКИМ ОТДЕЛОМ

ЦК КП(б)У

тов. ЗЛЕНКО

При этом направляю копию списка арестованных органами гестапо, переведенного с немецкого языка, для провер-

¹ Ці списки відновлені з копіювального паперу, виявленого у приміщенні по вул. Короленко, 33.

ки в составе этих лиц наличия участников партийного подполья.

ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] КОМИССАРА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНСКОЙ ССР *Савченко*¹

На документі резолюція: «т. Алидин. Сверить списки. 33.Ш.44. Зленко».

СПИСОК

арестованных гестапо, составлен путем просмотра и перевода (с немецкого языка) с копировальной бумаги, обнаруженной в здании, где помещалось гестапо по ул. Короленко № 33, комната 32.

Копия перевода с немецкого

Лист № 1

Командир полиции безопасности
и службы безопасности в Киеве
г. Киев, 1.4.[19]43 г.

Именной список преступников, предусмотренных для особого обращения.

1. Регистрац. № 8637 КОМПАИ Иван коммунист
2. «—» № 8691 КОМПАИ Анна «—».
3. «—» № 8504 ВАСИЛЬЕВ Александр «—».
4. «—» № 8519 СИЧОВ Петр «—».

¹ Замість Савченка розписався його заступник, підпис нерозбірливий.

5. «—» № 8569 ЯРМОЛЬСКИЙ Кирилл «—».
6. «—» № 8574 РЫЖОВ Евгений «—».
7. «—» № 8696 КОРЧИНСКАЯ Нина «—».
8. «—» № 8739 БИНЧУК Александра «—».
9. «—» № 8602 МЕРКУЛОВ Ефим «—».
10. «—» № 8445 ГРЕЧАНСКИЙ Платон «—».
11. «—» № 8759 СТРАЖНИКОВА Фаня еврейка
12. «—» № 8766 САЯНЦ Розалия «—».
13. «—» № 8767 ПОМЕРАНЦ Софья «—».
14. «—» № 8764 СУХЕНКО Яков коммунист
15. «—» № 8765 ШЕВЧЕНКО Иван партизан
16. «—» № 8560 ЛИСЕНКО Иван «—».
17. «—» № 8561 РОМАНЕНКО Порфиий коммунист
18. «—» № 8650 ТОРОПЧЕНКО Петр партизан
19. «—» № 8649 КУРДЕШЕВ Федор «—».
20. «—» № 8223 КОНОПЛЯНСКИЙ Василий коммунист
21. «—» № 8557 УДОДЕНКО Василий партизан
22. «—» № 8558 УДОДЕНКО Татьяна «—».
23. «—» № 8559 ШЕВЧЕНКО Тамара «—».
24. «—» № 8620 СТАРЦЕВ Александр «—».
25. «—» № 8464 ЛИСЕНКО Константин «—».
26. «—» № 8732 ПИКАРСКИЙ Владимир «—».
27. «—» № 8735 ГЛАДКИЙ Василий «—».
28. «—» № 5692 РЫЧАГОВ Александр фальсифик[ация]
пасп[орта]
29. «—» № 8631 ГОЙДУ Людвиг еврей
30. «—» № 8567 РЕТИ Солтар «—».
31. «—» № 8694 ЖУРАВСКИЙ Алексей партизан
32. «—» № 8763 МОСКАЛЮК Николай коммунист
33. «—» № 8760 ЧОРНОГОРСКИЙ Ива[н] «—».

34. «—» № 8632 КРАВЧЕНКО Владимир приверженец
Мельника

35. «—» № 8628 ЗНАХАРЕНКО Вера «—».

36. «—» № 7708 КРУЧКЕВИЧ Апполон партизан

37. «—» № 7707 ДИНГЛЕР Карл «—».

38. «—» № 8744 КАЛЕНСКАЯ Нюся «—».

39. «—» № 8829 ХВОРОСТЕНКО Анна «—».

40. «—» № 8765 АЛАФЕРОВ Кирилл «—».

41. «—» № 8731 АЛАФЕРОВА Маргарита «—» 42.

42. «—» № 8742 ВИШНЕВСКАЯ Зина «—».

43. «—» № 8758 КОПИЛОВСКАЯ Мария «—».

44. «—» № 8678 ЩУКИН Федор коммунист

45. «—» № 8704 ЗОЛОНЕВСКАЯ Дуня партизан

46. «—» № 8740 ПОДИРЬЕГИН Потон «—».

47. «—» № 8701 БУДНИК Наталия коммунист

48. «—» № 8896 ВИНОГРАДОВА Калина «—».

49. «—» № 8827 БУРКОВСКАЯ Одарка цыганка

50. «—» № 8828 БУРКОВСКИЙ Алексей цыган.

Лист № 2

Командир полиции безопасности

и службы безопасности в Киеве

г. Киев. 13.9.[19]43 г.

Нижеуказанных арестантов следует перевести к служебно-
му объекту...

1. МАТВЕЕВ Михаил регистрац. № 15075

2. ПАНАСЮК Николай «—» № 15076

3. РЕЧИШЬ Григорий «—» № 15081

4. ЦИРУЛЬ НИК Александр «—» № 15086

Оберштурмфюрер «СС».

5. КАЦ Волко «—» № 15087
6. ДЕМЧЕННКО Мусий «—» № 15091
7. ШЕВЧЕНКО Сергей «—» № 15094
8. НАУМОВ Игорь «—» № 15095
9. РУМЯНЦЕВ Иван «—» № 15096
10. ШПАК Константин «—» № 15098
11. МИХАЛЧЕНКО Давид «—» №15099
12. СУЛИМА Илья «—» № 15103
13. ТОПТИКИН Филипп «—» № 15105
14. ЕРЕНИЦКИЙ Иван «—» № 15108
15. ПОЛУКАДЗЕ Василий «—» № 15109
16. ВОРОНОВ Григорий «—» № 15107
17. ЗЕРЕЗЯКОВ Иван «—» № 13036
18. ЛЮБИНСКИЙ Степан «—» № 15799
19. БЕРГО Мирон «—» № 14947
20. ДИЩЕНКО Иван «—» № 18036
21. ДУБОВИЦКИЙ Федор «—» № 14932
22. ЧИЖИК Александр «—» № 14948
23. БАСЕНКО Николай «—» № 14954
24. ПРИХОДЬКО Афанас «—» № 14956
25. ПРИХОДЬКО Омелько «—» № 14957
26. ЕВСЕЕВ Василий «—» № 14955
27. КОВАЛЬ Иван «—» № 14958.

Лист № 3

Киев. 10 августа [19]43 г.

1. РАТУШНИ Й Кирилл коммунист
2. ДАВЫДОВА Наталия «—».
3. ЛЕВИЦКИЙ Иван «—».
4. ДРАЧ Анастасия «—».

5. ЦОКОЛЬ Николай «—».
6. БАРЖА Петр «—».
7. КОВАЛЕНКО Петр партизан
8. ГЕРСМАН Карл єврей
9. КЛЕЙМАН-НОРБЕРТ «—».
10. ГРАБОВЕЦ Александр коммуніст
11. МАТШУК Ігнатій «—».
12. ЛИНИЧУК Аксент «—».
13. МАТЩУК Прасковья «—».
14. ЗИНКОВИЧ Юрій партизан
15. БУРКОВ Иван «—».
16. СЕЛОВ Николай «—».
17. МАРЕНКО Николай «—».
18. ПРИЗИН Иван «—».
19. ДИОЖИН Николай «—».
20. СОБОЛЕНКО Мария фальсифік[ація] паспорт[а]
21. КРАСНОБОРОДОВ Михаил «—».
22. ЧАЙКА Андрей
23. ТРИПЕНКО
24. ИВАНИЦКИЙ Николай коммуніст
25. ЗИЛЬКО Жорж єврей
26. КОСТЮК Степан партизан
27. ЗИШОВ Сергей «—».
28. АСТАХОВА Мария коммуніст
29. КУЗЬМЕНКО Анатолий партизан
30. ЕРЕМЕЕВА Раиса «—».
31. СМОЛЬНИКОВ Игорь «—».
32. СКУРИНЕВСКАЯ Людмила «—»
33. ОМЕЛЬЧЕНКО Яков «—».
34. ВИДИН Петр «—».
35. ПЕТРОВ Александр «—».

36. РАЧЕК Лена коммунист
37. БЕЛЫЙ Леонид «—».
38. ПАСОВСКИЙ Иван «—».
39. ТОКАЛЕВИЧ Лена «—».
40. КОРГУН Феодосий «—».
41. МОШАРОВСКАЯ Татьяна «—».
42. БЕЛЕМОВСКИЙ Иосиф «—».
43. ЛИТВИНЕНКО Иван «—».
44. ДАВИДОВ Дмитрий «—».
45. ДЕРЕВЕНЧЕНКО Ольга «—».
46. КОСЛОВА Мария «—».
47. КОЗЛОВА Нанка «—».

Лист № 4

нижеуказанные заключенные должны быть представлены
12.9.1943 г. служебной инстанции...

1. ДИТКОВСКАЯ Клариса
2. БУМОВ Тимофей
3. ГОЛЯНСКАЯ Анастасия
4. ПЯСКОВСКИЙ Владислав
5. АДАМЕНКО Евгений
6. ВИКТОРОВА Валентина
7. ЖУК Екатерина
8. ПРИХОДЬКО Александр
9. ЖУК Настя
10. ГАЛУШКО Ульяна
11. МИРОШНИЧЕНКО Наталия
12. СЕРОВОЛЬКО Мария
13. СОВЕР Владимир

14. УДЕТ Василя
15. УГОЛКОВ Николай
16. НОВОСЕЛОВ Михаил
17. КУХЛИК

Лист № 5

Командир полиции безопасности
и службы безопасности в Киеве
г. Киев. 10.9.[19]43 г.

СПИСОК преступников, предусмотренных для особого обращения

1. ПУРИШКИНА Антонина коммунист
2. МУСЕНКО Надежда партизан
3. КОНДРАТЕНКО Анна «—».
4. ДУДАР София «—».
5. ДАВЫДЕНКО Федор «—».
6. САБРИК Мария «—»
7. ДРОГУЛЬ Мария «—».
8. АБАКУМОВА Елизавета коммунист
9. ТАМАНЕНКО Тамара «—».
10. МОРОЗ Павел «—».
11. СОЛОВЬЕВ Степан «—».
12. ТОДИЧ Ольга психический больной
13. ЩЕРБИНА Клавдия коммунист
14. МАКАРЕНКО Василий «—».
15. ЗИНЧЕНКО Галина партизан
16. ГОРОБЕЦ Лаврентий «—».

- 17.ЛИТВИНОВ Леонид «—».
- 18.ФЕДОРОВА Сузанна коммуніст
- 19.ХМЕЛЬКО Валентин партизан
- 20.БИЛАЦКИЙ Федор «—».
- 21.БИКОВА Ирина «—».
- 22.СОЛОВСКИЙ Андрей «—».
- 23.АНИСЕНКО Дмитрий «—».
- 24.НОС Василий «—».
- 25.МОСКОВКИН Петр «—».
- 26.ИВАНЕНКО Михаил «—».
- 27.ИВАНЕНКО Анисия «—».
- 28.ПАВЛЕНКО Екатерина «—».
- 29.ДЕМИДЕНКО Фрося «—».
- 30.ЕВДОМЕНКО Филимон «—».

Лист № 6

(копир[овальная] [бумага], пользована несколько раз,
восстановить представилось возможным только фамилии)

1. КОЛОМИЕЦ Евдокия	24.ПЕТРЕНКО
2. КУБЬЯК Елена	25.КОЛОНИЮС
3. СОБОЛЕВА Валентина	26.ЛЕЛЕНКО
4. ЭРИК София	27. ШУПЕРСКИЙ
5. ЗИТЧЕВ Петр	28. САВИНСКАЯ
6. ЗАХАРЧЕНКО	29. ДАНИЛЮК
7. БИНЧУК Александр	30. БАСОВ
8. БУДНИК Степан	31. АЛЬФИНОВ
9. ЮЩЕНКО Евдокия	32. ШМИДТ
10. БУДНИК Харитон	33. ВОРОБЕЙ
11. ВИНОГРАДОВА Акулина	34. МАРКОВ

12. БУРКОВСКАЯ Одарка	35. ЗАХАРОВ
13. БУРКОВСКИЙ Алексей	36. ПЕТРУШЕВСКАЯ
14. ЛЮБЧИНСКИЙ	37. РОМАНЧУК
15. МАРУСЕВ	38. РАКОВСКИЙ
16. АНТОНЕНКО	39. ГЕТМАНСКИЙ
17. ЧИБУКИН	40. ВАСИЛЬЦЕВА
18. КОВАЛЬЧУК	41. ЧАЙКОВСКИЙ
19. ГУСКА	42. ПОЗНАХАРЕНКО
20. ГОРЕЛКИ	43. ОДИВЦЕВ
21. СИНИЦЫН	44. СТАДНИКОВА
22. ЛЮБСКИЙ	45. ТКАЧЕНКО
23. НАЗАРОВ	46. ЗИНЧЕНКО

Лист № 7

(копировальная [бумага] пользована несколько раз,
представилось возможным перевести только фамилии)
Київ.24.4.[19]43 г.

1. ЛЮБУШИНСКИЙ	20. МАРКОВ
2. МАРУСЕВ	21. ЗАХАРОВ
3. АНТОШЕНКО	22. ПЕТРУШЕВСКАЯ
4. ЧУБУКИН	23. ПЕТРУШЕВСКАЯ
5. КОВАЛЬЧУК	24. РОМАНЧУК
6. ГОРЕЛКИ	25. БУРБАК
7. СИНИЦЫН	26. РАКОВСКИЙ
8. ЛЮБСКИЙ	27. ГЕТМАНСКИЙ
9. НАЗАРОВ	28. ВАСИЛЬЦЕВА
10. КОЛОНИБС	29. ЧАЙКОВСКИЙ
11. ГОЛЕНКО	30. ПОЗНАЧАРЕНКО
12. СЛОБОДЯНЮК	31. ЩЕРБИНА

13. ШУПЕРСКИЙ	32. СТАДНИКОВА
14. САВИНСКАЯ	33. ЗИНЧЕНКО
15. ДАНИЛЮК	34. ДАНЬКО Матвей
(партизан)
16. БАСОВ	35. БУДНИК
17. АЛЬФИНОВ	36. ВИНОГРАДОВА
Аколина
18. ШМИДТ	19. ВОРОБЕЙ

Лист № 8

(восстановлены только фамилия и имя)

1. БЛИНСКИЙ Платон	14. ВИКТОРОВА
Валентина
2. МОЛОЧНЫЙ	15. ЖУК Екатерина
3. ВЕДМЕД Николай	16. ПРИХОДЬКО
Александра
4. РЕКУН Николай	17. ПРИХОДЬКО Нина
5. ЦИБА Ефим	18. ЖУК Анастасия
6. НОВОСЕЛОВ Михаил	19. ГАЛУШКО Ульяна
7. КУХЛИК Григорий	20. ЗАХАРЧЕНКО Василий
8. ШЛАН Петр	21. БОКОВНЯК
9. ДИАЧЕНКО Федор	22. СОВЕР Владимир
10. ДИТКОВСКАЯ Клариса	23. УГОЛКОВ Николай
11. ПЛИСС Анна	
12. ВИСКОВСКИЙ Владислав	

Лист № 9

1. ПОПОВИЧЕНКО Павел	14. ТАРАБАРОВ Николай
2. ПОНОМАРЕВ Василий	15. ЛУКОВСКИЙ Георгий

3. МИРОНЧУК Игорь	16. ШОР Янина
4. САВЧЕНКО Иван	17. ТКАЧ Федор
5. ПЕВСКИЙ Дмитрий	18. МОРОЗ Иван
6. СЕКС Надя	19. СОЛОМЕНКО Тихон
7. МАРЧЕНКО Анна	20. СОВА Владимир
8. ГОРОДЕЦКАЯ София	21. САВЕНА Наталия
9. КОВАЛЕВ Николай	22. БЕЛАЕВА Анастасия
10. ГРИШКИНА Зинаида	23. КРОКИТ Иван
11. НЕГЕР Павел	24. КАРПОВ Федор
12. ПАРШИН Константин	25. ДВОРСКИЙ Борис.
13. МУРАТОВ Александр	

Лист № 10

1. ШКУРАТОВСКИЙ Петр	12. ДОРОШЕНКО Мария
2. СЕРГИЕНКО	13. ТАТАРЧУК Юхим
3. ЯРШОВ	14. ЛИПМАН Григорий
4. СОВЕР Серафима	15. ДАМСКИЙ Федор
5. КИМСТАЧ Александр	16. КРАСЕНИЦКИЙ
6. ДАНИЛЕНКО	17. ХРАПКО Захар
7. КАРСЕНКО	18. КУЛЯБКО Дмитрий
8. ОСТАВКА	19. ПАРОЧНЫЙ Иван
9. ЗАРЕНКО	20. ГОРОПЕЦ Михаил
10. КИРИЛЕНКО Михаил	21. БАСАЙ Яков
11. БОГИНСКИЙ Иван	22. МЕЛЬНИК Николай

НАЧ[АЛЬНИК] ОТД[ЕЛЕ]НИЯ 4[-го] УПРАВЛЕНИЯ
НКГБ УССР

ВЕРНО:

Игнатъев

И/рп

№ 26

**Витяг із довідки відділу «А»
НКДБ УРСР, складеної
за результатами вивчення змісту
написів в'язнів тюрми поліції
безпеки та СД в м. Київ¹**

19 квітня 1944 р.

НАЧАЛЬНИКУ 3 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ СССР
ПОДПОЛКОВНИКУ ГОСУДАРСТВЕН[НОЙ]

БЕЗОПАСНОСТИ тов. СТАШКО

г. Москва

19 апреля [194]4 [г.]

А/С-2589

На № 4/3/1982 от 15.3.1944 г.

Путем изучения записей на стенах и предметах оборудования камер Киевской тюрьмы гестапо, проверкой по учетам оператив-

¹ 31 березня 1944 р. довідка аналогічного змісту про заходи УНКДБ Київської області та 2-го Управління НКДБ УРСР, проведені за інформацією, отриманою на основі вивчення написів на стінах камер Київської тюрми, була складена начальником цього підрозділу і направлена до Москви.

ных отделов НКГБ УССР, агентурной проверкой и установкой по указанным в записях адресам, выявлено пока следующее:

1. «Ленцнер из Житомира» (пор[ядковый] № 9 перечня). ЛЕНЦНЕР Август настоящая фамилия его ПИОНТКОВСКИЙ Леон Теофилович, поляк, проживал в г. Житомире по Кафедральной ул., № 12, артист, в период оккупации проживал без определенных занятий, занимался спекуляцией и частично пьянствовал, неоднократно подвергался арестам гестапо. В конце 1943 года он один месяц работал переводчиком при гестапо, откуда был уволен и вновь арестован. Под стражей находился один месяц, после освобождения выехал из Житомира в неизвестном направлении.

2. «Рябко Тарасовская № 7» (пор[ядковый] № 41). При немцах директором галицкого базара работал РЯБКО Василий Ефимович, в 1943 году он был арестован гестапо по подозрению в поджоге зданий базара. По данным агентуры РЯБКО для спасения себя, якобы, выдал гестапо некоего коммуниста АКУЛОВА, однако РЯБКО из-под стражи освобожден не был, дальнейшая судьба его не известна.

Сын РЯБКО, Сергей Васильевич, 20 лет, по профессии зубной техник, при немцах числился фольксдойчем, также арестовывался органами гестапо, но вскоре освобожден, в последствие его квартиру посещали сотрудники гестапо. В настоящее время РЯБКО Сергей Васильевич находится в рядах Красной Армии, устанавливается.

3. «Жук Ваня, Мало-Васильковская № 11 (пор[ядковый] № 75). В Киеве по указанному адресу действительно проживал при немцах ЖУК Иван, который подвергался аресту гестапо, откуда при подозрительных обстоятельствах был освобожден. В настоящее время находится в рядах Красной Армии, устанавливается.

[...]

6. «Давыдов Макар Ильич и сын Борис, ул. Дягтярная, № 28» (пор[ядковый] № 97). ДАВЫДОВ Макар Ильич, 66 лет и его сын Борис, 1926 года рождения, оба работали на эмалевом заводе, в 1943 году были арестованы гестапо, дальнейшая судьба их неизвестна. По имеющимся агентурным данным ДАВЫДОВЫХ предал ПУЗЕНКО Георгий, 35 лет, украинец, до войны работал ломовым извозчиком, при немцах служил в полиции в г. Киеве, сбежал с оккупантами.

7. «Гончарук» (пор[ядковый] № 113). Из доклада КОТЛЯРЕНКО, вышедшего из тыла противника видно, что сотрудник милиции из Шепетовки ГОНЧАРУК, партизанским отрядом на Житомирщине и Коретенщине. По данным ОК НКВД УССР в Каменец-Подольской области работали: ГОНЧАРУК Евстафий Филиппович — начальником Старо-Синявской Раймилиции, место нахождения которых в данное время не известно.

8. «Неживец К.Ф., Нагорная № 28» (пор[ядковый] № 120). В период оккупации при немцах в Киеве проживал и работал лаборантом Санбаклаборатории. В июле 1943 года гестапо был арестован по подозрению в распространении ампул с бактериями брюшного тифа. Вместе с НЕЖЕВЕЦ были арестованы и другие лица, дальнейшая судьба НЕЖЕВЕЦ Константина Федорович и однодельцев его — не известна. По имеющимся агентурным данным НЕЖЕВЕЦ в своей работе был тесно связан с сотрудниками лаборатории КРИВЕНКО Любовью Архиповной и ПРАНТ Валентиной Архиповной. КРИВЕНКО имела подругу (устанавливается), которая познакомилась с неизвестным мужчиной, вышла за него замуж и якобы поделилась с ним [информацией] о существовании подпольной организации. Этот неизвестный всех предал гестапо. В настоящее время

на свободе проживает в Киеве ПРАНТ В.А. Приняты соответствующие агентурно-оперативные мероприятия.

9. «Шереметьев М.А.» (пор[ядковый] № 132). По данным 4-го Управления в Киеве проживал ШЕРЕМЕТЬЕВ М. О., в период оккупации при немцах работал режиссером оперного театра. Дальнейшая судьба его не известна.

10. «Зембовская Стася, Чкалова № 55/5» (пор[ядковый] № 150). ЗЕМБОВСКАЯ Станислава Францевна, 1913 года рождения, полька, до войны работала следователем Дымерского района Киевской области. При немцах была арестована гестапо, по какому поводу неизвестно, но установлено, что ЗЕМБОВСКАЯ перед изгнанием немцев из Киева была вывезена в Германию, о чем свидетельствует письмо ЗЕМБОВСКОЙ, пересланное ею своей матери перед выездом. В этом же письме ЗЕМБОВСКАЯ обвиняет некоего Федора, по вине которого она и арестована гестапо. Приняты меры установки личности Федора и разработки его.

11. «Кармалюк В., ул. Горького, № 52» (пор[ядковый] 164). В городе Киеве по указанному адресу при немцах проживал КАРМАЛЮК Владимир, который систематически занимался квартирными кражами, тесно общался с полицией, подвергался аресту гестапо и при подозрительных обстоятельствах из-под стражи был освобожден. В период изгнания немцев из Киева переменил свое местожительства. Установка его продолжается.

12. «ШТРИХУНОВ З.П., Львовская № 5» (пор[ядковый] № 187). В 1943 году гестапо был арестован проживающий в г. Киеве ШТРИХУНОВ Захар Платонович, 1901 года рождения, член ВКП(б). Последний при немцах занимался частной торговлей, к оккупантам относился враждебно. Дальнейшая судьба его неизвестна. По имеющимся агентурным данным он до дня ареста тесно общался с неким РОЖДЕСТВЕНСКИМ —

торговцем одного из базаров г. Киева и ГОРЕЛИНЫМ Петром Михайловичем — ныне инженером Киевского военно-строительного управления. Не исключена возможность, что они имеют отношение к аресту ШТРЫХУНОВА. Приняты соответствующие агентурно-оперативные мероприятия.

13. «Чирьев Женя, Госпитальный переулок, № 14/1» (пор[ядковый] № 188). В 1943 году гестапо был арестован проживающий в г. Киеве ЧИРЬЕВ Евгений Петрович, 1925 года рождения, бывший ученик ремесленной школы, вместе с ним были арестованы ПРУХНИЦКИЙ Александр, 1924 года рождения и НАЗАРЕНКО Алексей Иванович, 1925 года рождения, арестованы были по подозрению в краже оружия в немцев на пляже. Вскоре НАЗАРЕНКО был освобожден, а дальнейшая судьба других неизвестна. По имеющимся агентурным данным НАЗАРЕНКО был тесно связан с немцами, подозревается как предатель. В настоящее время А. НАЗАРЕНКО находится в рядах Красной Армии, устанавливается.

Выявление лиц, фигурирующих в перечне, и розыск предателей продолжается.

И. о. начальника отдела «А» НКГБ УССР

подполковник госбезопасности

Захаров

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арх. 65–66.
Оригінал. Машинопис*

№ 27

**Акт, складений за результатами
обстеження внутрішньої тюрми
УНКДБ Вінницької області**

29 квітня 1944 р.

Сов[ершено] секретно

АКТ

1944 г. апреля 29 дня

гор. Винница

Мы, ниже подписавшиеся сотрудник УНКГБ по Винницкой области — капитан госбезопасности АНДРЕЕВ М. С. и начальник Внутренней Тюрьмы УНКГБ — ст[арший] лейтенант Госбезопасности КОПАНЕВ на основании Отдела «А» НКГБ УССР произвели снятие надписей со стен камеры В[нутренней]/Тюрьмы УНКГБ по Винницкой области ниже следующие:

Камера № 1

1. «КОВТУН 18/Х-[19]43 г. — выбыл неизвестно».
2. «МАРКОВ прибыл 15/VI-[19]43 г., расстрелян — 28/VIII-[19]43 г.».

3. «СКАЧЕК Виктор прибыл 18/VIII-[19]43 г. — расстрелян 6/X-[19]43 г.

Камера № 5

1. «Тут сидел ТИМКОВ, ПЕРЕКАРПОВ, КОРНИЕНКО. 23.I.[19]44 г.».

2. «Тут сидел ПОЛУЯНОВ Федор».

3. «Тут сидел ГОМЕШОК Владимир Мартынович 1/IV-[19]25 г. рожд[ения]».

4. «Здесь сидел БЕСРОКУЛ 3 недели. 1/III-[19]43 г.

5. «31.I.[19]44 г. сидели граждане заключенные СОКИРИНЕЦ Виктор, ГЕРАСИМЕНКО Емельян Васильевич, 1919 г. рожд[ения], урож[енец] с. Жлобин, белорус, сидел с 5 января 1944 г.

6. «Здесь сидел ПЕТРАЧКОВ Д.С. 1920 года, белорус, Могилевской области, попавший в плен 12 февраля 1944 г.».

7. «Здесь сидел Калфута Абрам 1901 года рожд[ения], забран из дому 20/II-[19]44 г. — сидел до 9 марта 1944 года.

Камера № 10

1. «БЕСБАСНЫЙ Леонид Иванович, Сумской области, Крижопольского района, прибыл 22/II-[19]44 г.».

2. «ТАРАСЮК П. С. из села Юзвина 15/VI-[19]43 г. убыл на расстрел».

3. «СИДЕНКО Иван Константинович посажен 8/XII-[19]43 года, — расстрелян».

4. «г. Винница — ПЯТНИЧАН Валигура Григорьевич — 13/XI-[19]43 г. расстрелян».

5. Литник Монастырищинского района 11/XI-[19]43 г. на расстрел».

«Расстреляны из камеры»:

10/XI-[19]43 г. — 45

11/XI-[19]43 г. — 65

13/XI-[19]43 г. — 32

19/XI-[19]43 г. — 28

20/XI-[19]43 г. — 20

Камера № 11

1. «СТЕПАНОВ», 1920 г. рождения, 3 марта 1943 г.
2. «ЕПИФАНЦЕВ Алексей Максимович — 5/III-[19]43 г.».
3. «ИВЛЕВ Алексей Георгиевич — 5/III-[19]43 г.».
4. «СЕВОСТЬЯНОВ Петр Иванович, 1921 г.».

Камера № 13

1. КУЗМИНСКИЙ Иосиф Иванович выбыл на луну 1943 г. 29 декабря, прошу передать Шуре Кузминской — Винница, Славянского».

2. «Дуня БОНДАРЕНКО 1/VIII-[19]42 года — выбыла на луну 10/II-[19]43 г.

Камера № 14

1. «ОРЕШКО Ирина Васильевна, сидела с 13/XII-[19]43 г., урож[енка] г. Москва».

2. «ЕРЕМЕНКО Николай Р. арестован 11/II, выбыл 9/III-[19]44 г.

3. «ПРОНЧЕНКО Д.М. Краснодарского края 1 янв[аря] 1944 г. сел за пьянку и хулиганство».

4. «ГРИГОРЧУК Д.С., Турбов, приб[ыл] 23/IX[19]43 г.».

5. «ЕРЕМЕНКО Николай Д. с. Пиляева, ТИРАН Иван Петрович, г. Винница, БОЙКО Станислав Григорьевич, г. Винница — расстреляны ни за что».

6. «Не плачьте над трупами павших борцов, отдайте им лучший почет — шагните без страха по мертвым телам, несите их знамя вперед».

Камера № 15

1. «САВЧУК Павло Т., арестован 17/ХІІ-[19]43 г., выбыл 23/ХІІ-[19]43».

2. «ДЯЧЕК Григорий, с. Приборивка Турбовского района, арестован 9/ХІІ-[19]43 г. выбыл 22/ХІІ-[19]43 г., с. Лилоева ЕРЕМЕНКО П. 1921 года рождения, арестован 11/ІІІ-[19]44 г.».

3. «КОЗИНЮК Петр С. арестован 2/ХІІ-[19]44 г.».

4. «12 час. прибыли ИВАНЮК Григорий, КОТРЕНЮК Василий, уходят 25/І-[19]44 г.».

27/І-[19]43 г. тут сидели три чел[овека] из с. Людвиг Брацлавского района Винницкой обл., РЫБАК Иван, ШЕВЧУК И., ШЕВЧУК Юстин выбыл на [...]».

«МАРЦЕНЮК Евгений — Турбов 13/ІІ-луна, прощай Петя, Маша».

«ГРАНОРУК Д.С. погиб 10/ХІ-[19]43 г.».

5. «с. Пиляева сидел один в камере ЕРЕМЕНКО Николай Д. 1921 г. арест[ован] 11/ІІ-[19]44 выбыл».

6. «ЧЕРВЕГА Илья. Выбыл 5/ХІ-[19]43 г.».

7. «ШЕВЧУК Михайло Якомович 1925 г. рожд[ения], арест[ован] 26/І-[19]44 выбыл на луну».

8. «НОВИЦКИЙ Александр Ильич расстр[елян] 14/ХІ-[19]44 г.».

9. «ПОЛЯРУШ Николай Сергеевич, 1922 г. рожд[енія] расстрелян 14/ХІ-[19]43 г.».

10. «ДЕМЕРЮК Василий погиб 10/ХІ-[19]43 г.».

11. «Гала КУДРЯШОВА дорога на луну 24 года».

12. «Валя ГРАБОВСКАЯ 1926 г. 18 лет дорога на луну 9/ІІІ-[19]44 г.».

13. «ДЕРИЩУК Петр Климович Спичанского района, 1921 г[ода] р[ождения]».

Камера № 16

1. ТИМОФЕЕВА Эльза 23/Х-[19]43 г. по 1/ІІІ-[19]44 г. совместно с ЖОГАН М., ЦИРКУН С., БЕЗДУБНОЙ Ф.».

2. ОГОРОДНИК Микола Кондратьевич, рожд[енія] 25/VI-1908 г. попал [в тюрьму] 4/ІІ-[19]44 г.».

3. «КАВАР Ольга рожд[енія], 1922 г., приб[ыл] XI-[19]42 г.».

4. «ЦВИГУН Ольга 18.8.[19]43 г.».

5. «КОЗЛОВА Лариса 21.8.[19]43 г.».

6. «СИНЦИШИНА Ольга 18.8.[19]43 г.».

Камера № 17

1. «ДАНИЛОВ Виктор Васильевич, арестован 27/Х-[19]42 г. за политорганизацию, арестовано больше 30 чел[овек] при обыске взято ППД¹, РГ² РНИ и типография».

2. «БУТЕНКО И. В. 20/ХІІ-[19]42 г.».

3. «ШМИДТ Вася не то лечу, не то к поклону».

4. «Сидив БОНДАРЬ Яков Сокиринец».

5. «Адольф ШВАНДРА [19]23 года рожд[енія] 20 февраля».

¹ ППД — пистолет-пулемет Дегтярева.

² РГ — ручная граната.

6. «БУТЕНКО Иван Григорьевич 20/XII-[19]43 г.».
7. «ОГОРОДНИК П. Д. 10/VIII-[19]43 г. Прилуки Турбов».

Камера № 18

1. «СИВОГЛАЗ Василий Михайлович».
2. «КОСТЮК Дмитрий Арист[архович] 17/XI-[19]43 г.
3. «ГАНДАН М. А. Хмельницк. р-н, село Кочиговка, арестов[ан] 20/X-[19]43».
4. «ВОРИЧ Гриц с. Латапун Вороновиц. р-на Винницкой обл.».
5. «ОСТАПЕНКО А. А. г. Винница 15/VII-[19]43 г. — 6/IX-[19]43».
6. «СИВОГЛАЗ В. Л. г. Киев 24/IX-[19]43 г.».
7. «АЛЕКСЕЕВ Ф. Я. АРВО».
8. «БАБИН В. И. 20/V-[19]43 Турбовского р-на с. Казинцы».
9. «Нина ЧЕУРКОВА 11/II-[19]44 г.».
10. «Тут сидив ВАРИЧ Григ[орий] Вороновицкого р-на Винницкой обл. с. Липовцы. До свидания».
11. «Ира Николаевна ФРОЛОВА, 1918 г. рожд[ения] 18/I-[19]44 г.».

Камера № 19

1. «СЕРОЖИН Борис 11 років».
2. «РЫБАК Т. 7/III-[19]44 г. выбыл 8/III-[19]44 г.».
3. «РОМАНОВ В.С. прибыл 27/I-[19]43 г.».
4. «БОЙКО Станислав Сидорович 3/III-[19]44 г. за курву свою».
5. «БОЙКО Степан арестован за дезертирство приговорен к расстрелу 29/XI-[19]43 г.».

6. «Бывшая студентка, потом переводчица СЕМЕНЮК Анна, 1921 года рождения сидела 31 сичня не знаю за что».

7. «ДАЦЮК Семен арестован за оружие приговорен к расстрелу 25/II-[19]44 года».

8. «СТЕПАНОВ Николай 3/III-[19]44 г.».

Камера № 20

1. «Погиб через жену проститутку КОБЗЕВ Петр Петрович».

2. «РОТОВ Харламей Л. сидел здесь 19/XI-[19]43».

3. «ГОЛОВАНОВ Иван Иванович арестован 11/III-[19]43 г.», Ростов[ская] обл., Каширского р-на ст. Кашира тут мне капут».

4. «Тут сидел ДРОБОВИЧ Иван Иванович с. Комарова, Вороновицкого р-на арест[ован] 30/VI-[...]».

Карцер

1. «6 октября суд [19]43 року приговорены к смерти БОГЛЕЛАВСКИЙ Николай Илларионович, ДЯЧЕК Григорий Дмитриевич».

2. «Липин. БОРИСЮК Василий Ульянович¹ 8-10-[19]43 р. расстрелян».

3. «11/IV-[19]43 г. Вороновицкая обл. Россось. ПОДГОРНЫЙ сидит за побег ожидает смерти».

4. «Здесь похоронено два [человека]. БОГУСЛАВСКИЙ и ДЯЧОК».

5. «СТЕПАНЕНКО А. П. г. Россось, Вороновицкая обл. ул. Свердлова, 28».

6. «МАЗУР Петр Семенов. 1917 г. рожд. с. Главришивка² В/р., Пятничаны ул. Каськова, 10, убив свою сестру за то, що вона на-

¹ Так в оригіналі документу.

² Так в оригіналі документу. Правильно — Гавришівка.

вела на мене наглость, що я партизан, сидев 20 суток, а потом расстрелян».

7. «БОРИСЮК Василий Ульянович убит».

8. «СТАСКОВ расстрелян 27/VI-[19]43 г.».

9. «Винница, Киевская, 103, МАЗУР Петро С. расстрелян 1943 г. в ноябре».

10. «МАЗУР Петро».

В камерах: №№ 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9 и 12 стены забелены известью с добавлением краски и надписи снять не представилось возможным.

Снятые надписи по каллиграфии разнообразны и несомненно подлежат разным авторам.

В чем и составили настоящий акт.

СОТРУДНИК УНКГБ ПО ВИНН[ИЦКОЙ] ОБЛ[АСТИ]
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ *Андреев*

НАЧ[АЛЬНИК] В[НУТРЕННЕЙ ТЮРЬМЫ] УНКГБ
ВИНН[ИЦКОЙ] ОБЛ[АСТИ]
СТ[АРШИЙ] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
Копанев

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 39–44.
Оригінал. Машинопис*

№ 28

**Список в'язнів,
які залишили написи
в тюрмі поліції безпеки та СД
м. Вінниця**

Без дати. Не раніше квітня 1944 р.

СПИСОК

с записями произведенны[ми] на стенах
и предметах оборудования в тюрьме «СД» и Гестапо,
содержащимися в них заключенными во время оккупации,
обнаруженные оперработниками Тюремного
Управления НКГБ Винницкой области

В городе Виннице.

*ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 438. — Арк. 56–57 зв.
Копія. Рукопис*

№№ пп	№ страницы	Фамилия, имя, отчество	Год рождения	Место рождения
1	2	3	4	5
1.	39	Бесрокул		
2.	40	Бойко Станислав Григ[орьевич]		г. Винница
3.	41	Бездубной Ф.		
4.	43	Борисюк Василий Ульян[ович]		
5.	43	Богдлаевский Ник. Иллар[ионович]		
6.	43	Бойко Степан		
7.	43	Бойко Станислав Сидоров[ич]		
8.	42	Бутенко Иван Григорьевич		
9.	42	Бондарь Яков Сокиринец		
10.	42	Бутенко И. В.		
11.	42	Бабин В. И.		Турбовского р-на с. «Кивинцы»
12.	42	Ворич Гриц		с. Лагапун Вороновицкого р-на Вин[ницкой] обл.
13.	42	Варич Григорий		с. Липовцы Вороновицкого р-на Винниц[кой] обл.
14.	39	Гомешок Владимиро Мартынович	1/IV- [19]25	
15.	40	Гнатюк		с. Овечачи
16.	40	Григорук Д. С.		Турбов

17.	41	Гранорук Д. С.		
18.	41	Грабовская Валя	1926	
19.	43	Голованов Иван Иванович		Ростов, Каширского р-на, ст. Кашира
20.	41	Дячек Григорий		с. Приборивка Турбовского р-на
21.	41	Демерюк Василий		
22.	41	Деришук Петр Климович	1921	Спичанского р-на
23.	42	Данилов Виктор Васильевич		
24.	43	Дацюк Семен		
25.	43	Дробович Иван Иванович		с. Комарово Вороновицкого р-на
26.	40	Епифанцев Алек. Макс.		
27.	41	Еременко П.	1921	
28.	41	Еременко Николай Д.	1921	
29.	40	Житник		Монастырищинского р-на
30.	41	Жоган М.		
31.	39	Ковтун		
32.	39	Корниенко		
33.	39	Калфута Абрам	1901	
34.	40	Кузминский Иосиф Ив[анович]		
35.	40	Коваленко Сергей Сер[геевич]		г. Винница
36.	41	Козинюк Петр С.		
37.	41	Кабар Ольга	1922	
38.	42	Козлова Лариса		
39.	42	Костюк Дмитрий		
40.	43	Кобзев Петр Петрович		

41.	39	Марков		
42.	43	Мазур Петр Семенов[ич]	1917	с. Главришивка, В/р Пятничаны, ул.Каськова, 103
43.	41	Новицкий Алекс. Ильич		
44.	40	Орешко Ирина Вас[ильевна]		г. Москва
45.	42	Огородник П. Д.		Прилуки Турбов
46.	42	Остапенко А. А.		г. Винница
47.	39	Перекарпов		
48.	39	Полюянов Федор		
49.	39	Петрачков Д. С.	1920	Могилевской обл.
50.	40	Пятничан Валигура Григ[орьевич]		
51.	40	Пронченко Д. М.		
52.	41	Поляруш Микола Сергеевич	1922	
53.	43	Подгорный		Вороновицкая обл. Россошь
54.	41	Рыбак Иван		
55.	43	Рыбак Т.		
56.	43	Романов В.С.		
57.	43	Ротов Харламин Л.		
58.	39	Скачек Виктор		
59.	39	Сокиринец Виктор		
60.	39	Сиденко Иван Константино- вич		
61.	40	Степанов	1920	
62.	41	Сабчук Павло Т.		
63.	42	Синцишина Ольга		
64.	42	Сивоглаз Василий Мих[айлович]		

65.	42	Сивоглаз В.Л.		г. Киев
66.	42	Серожин Борис	11 лет	
67.	43	Семенюк Анна	1921	
68.	43	Стасков		
69.	39	Тарасюк П.С.		из села Юзвина
70.	40.	Тиран Иван Петров[ич]		гор. Винница
71.	41	Тимофеева Эльза		
72.	39	Тимоков		
73.	41	Циркун С.		
74.	41	Черкега Илья		
75.	42	Чеуркова Нина		
76.	41	Шевчук И		
77.	41	Шевчук Юстин		
78.	41	Шевчук Мих[аил] Якимович	1925	
79.	42	Шмидт Вася		
80.	40	Бондаренко Дуня		
81.	39	Басбасный Леонид Ив[анович]		Сумской обл., Красно- польского р-на
82	42	Алексеев Ф.Д.		

№ 29

Список осіб,

заарештованих окупантами

за справою київської підпільної партійної організації

Без дати. Не пізніше грудня 1944 р.

СПИСОК

лиц, арестованных по делу подпольной партийной
Киевской организации

№ п/п	Фамилия и имя	Кличка	Что делал в подполье	Дом[ашний] адрес	Приговор
1.	Ивкин Кузьма Петрович	Виктор, Невский, Петрович	Секретарь ГК	Не имел	Заключен
2.	Кудряшев Володя	Цыган	Член бюро	Шулявка	Убит 15.VII
3.	Ревуцкий Федя			Борщаговка	Убит
4.	Пащенко Сергей	К[омандир] п[арти- занского] отряда			Убит

№ п/п	Фамилия и имя	Кличка	Что делал в подполье	Дом[ашний] адрес	Приговор
5.	Левицкий Григорий	«Жорж»	Ж[елезно]-Д[орожная] организация	Дмитриевская	Расстрелян
6.		«Дядя Ваня»	Октяб[рьский] район		Расстрелян
7.		«Шура»	Ж[елезно]-Д[орожный] район		Расстрелян
8.	Подшивайлова Галина	«Галина»	Чд[ен] з.бюро	Кр[епостной] п[е]р[еулок] 19/8	Расстрелян
9.	Хохлова Шура		3 отд.	Гарматная	Расстрелян
10.	Васильева		Связная ГК	Мих[айловская]	Лагерь
11.	Якименко Денис	«Сапожник»		Печерск	Лагерь
12.	Кулик Алексей	«Геннадий»	Член бюро	Тар[асовская] 8/9	
13.	Тамара			Пироговск[ая]	Лагерь
14.	Ухо Миша		Секретарь Мол[отовского] РК	Демиевка	Застрелился
15.	Барвицкий Петр Иванович	«Пиво»	Кассир	М[алая] Васильк[овская] 40/2	Отпущен
16.	Барвицкая (жена)				Отпущена

№ п/п	Фамилия и имя	Кличка	Что делал в подполье	Дом[ашний] адрес	Приговор
17.	Шевченко Василий Григорьевич	«Вася»	Парт[ий-ный] работник	Бессарабка	Расстрелян
18.	Сидяков Сергей		Особист		Расстрелян
19.	Рестархова Вера	«Вера»	Связная	Тургеневская 28/11	Отпущена
20.	(Зав. аптекой)		Пом [...]		Лагерь

По подпольной комсомольской организации Киева

№ п/п	Фамилия и имя	Кличка	Что делал в подполье	Дом[ашний] адрес	Приговор
1.	Кучеренко Иван	«Ваня» «Алексей» «Петя»	Секретарь ОК и ГК	Не имел	Убежал
2.	Егупов Костя	«Кот»	Молот[ов-ский] РК	Артема 19	Расстрелян
3.	Павленко Сеня	«Управ. дом»	Каган[ович-ский] РК	Моск[ов-ская] 30/23	Расстрелян
4.	Синица Жорж	«Жорж»	Сталин[ин-ский] р[айо]н		Расстрелян
5.	Сергеева Лея	«Нюся»	Ленин-[ский] РК	Михайл[ов-ская] 24	Расстре-ляна
6.	Загрудська Галя		Член ГК		Расстре-ляна
7.	Ренин Жорж		Ж[елезно]-А[оружный] РК	Н[иколь-ско]-Бот[ани-ческая]	Расстрелян

№ п/п	Фамилия и имя	Кличка	Что делал в подполье	Дом[ашний] адрес	Приговор
8.	Артеменко Коля	«Шалун»	Член ГК		Расстрелян
9.	Зина		Подол[ь-ский] РК	Нижн[ий] Вал	Лагерь
10.	Миша		Член ГК	Артема 51	Лагерь
11.	Козеловский Вова	«Радист»	Мол[отовский] РК	Злот[...] 33	Убежал
12.	Вова	«Василий»	Связн[ой] НО	Кр[епо-стой] пер[е-улок] 5	Расстрелян
13.	Логвинова Лиза	«Маруся»	Связ[ной] ВО		Отпущена
14.	Поддубный Сеня		Секр[етарь] ОК	Шулявс[кая]	Расстрелян

ГДА СБУ.– Ф. 79. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 9–10.
Копія. Машинопис.

№ 30

**Супровідний лист до першого
варіанту переліку написів в'язнів
нацистських тюрем,
складеного Тюремним
управлінням НКВС СРСР**

30 грудня 1944 р.

В августі місяці 1943 года Тюремним управлінням НКВД СССР своим периферийным органам было дано указание, чтобы по мере освобождения Красной Армией от немецко-фашистских войск советских городов был организован тщательный осмотр тюремных помещений на предмет обнаружения на стенах камер записей, произведенных содержащимися под стражей в этих тюрьмах при немцах.

Указанные выше записи, собранные по 47 тюрьмам НКВД-УНКВД, приводятся в настоящем перечне¹ в том виде, в каком они были скопированы в момент осмотра камер.

*ДАРФ. — Ф. 9413. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 2.
Оригінал. Машинопис*

¹ Перелік не наводиться, оскільки він в основному дублює списки, вміщені у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

№ 31

Наказ НКВС СРСР

**«Про розшук німецької агентури,
завербованої з осіб,
які утримувалися в тюрмах
на території, визволеній від
німецько-фашистських військ»**

31 березня 1945 р.

Сов. секретно

ПРИКАЗ¹

Народного Комиссара Внутренних Дел Союза ССР
за 1945 год

СОДЕРЖАНИЕ:

00258 О розыске немецкой агентуры, завербованной из лиц, содержащихся в тюрьмах на территории, освобожденной от немецко-фашистских войск.

00258 от 31 марта 1945 г. гор. Москва

¹ Наказ НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р. разом з додатком — «Записами осіб, які утримувалися в тюрмах...» був виданий типографським способом у вигляді брошури обсягом 88 сторінок.

В некоторых городах СССР, освобожденных от немецко-фашистских войск, при осмотре в тюремных помещениях обнаружены надписи, произведенные лицами, содержащимися под арестом в карательных органах оккупационных властей.

В результате чекистской обработки надписей выявлены предатели, сотрудничавшие с карательными органами противника, а также установлены лица, ныне находящиеся на службе в Красной армии и в советских учреждениях, скрывающие свое пребывание в тюрьмах у немцев и вызывающие подозрение.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Народным комиссарам внутренних дел союзных и автономных республик, начальникам УНКВД краев и областей использовать в оперативных целях прилагаемый к приказу сборник упомянутых выше надписей для выявления:

- а) предателей и провокаторов, сотрудничавших с карательными органами противника;
- б) агентуры карательных органов противника, использовавшейся для камерной разработки советских граждан, арестовывавшихся оккупантами;
- в) агентуры, завербованной разведывательными, контрразведывательными и карательными органами противника из числа лиц, содержащихся под стражей и освобожденных для ведения антисоветской работы.

2. Народным комиссарам внутренних дел: Украинской, Белорусской, Карело-Финской, Молдавской, Латвийской, Литовской, Эстонской ССР, Кабардинской, Северо-Осетинской, Крымской АССР и начальникам УНКВД по Краснодарскому, Ставропольскому краям, Мурманской, Новгородской, Орловской, Псковской, Ростовской, Смоленской, Астраханской, Брянской, Великолукской, Воронежской, Грозненской, Кали-

нинської, Калужської, Курської, Ленінградської, Московської, Сталінградської, Тамбовської і Тульської областям організувати огляд тюремних приміщень, використовуваних окупаційними властями, і учесь всі надписи, вироблені радянськими громадянами, зберіжаними під охороною у німецько-фашистських окупантів.

Обезпечити оперативне використання на місці зібраних надписів і вислати в Тюремне управління НКВД СРСР збірник цих надписів.

3. Роботу по виявленню, розробці і аресту агентури німецьких розвідувальних, контррозвідувальних і карательних органів проводити спільно з відповідними органами НКГБ на місцях.

Матеріали в стосунку осіб, знаходячися в частих і закладеннях Червоної Армії, передавати органам контррозвідки «Смерш» по територіальності.

Народний Комісар Внутренніх Дел Союзу ССР
Генеральний Комісар Державної Безпеки
Л. БЕРІЯ

*ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. —
Спр. 135. — Арк. 110–155.
Завірена копія. Машинопис*

№ 32

**Додаток до наказу НКВС СРСР
від 31 березня 1945 р.
з переліком написів в'язнів,
які утримувалися
в нацистських тюрмах**

31 березня 1945 р.

ТЮРЕМНОЕ УПРАВЛЕНИЕ НКВД СССР

Сов[ершенно] секретно

ПРИЛОЖЕНИЕ К ПРИКАЗУ НКВД СССР

№ 00258 — 1945 Г.

ЗАПИСИ

лиц, содержавшихся в тюрьмах
в период временной немецкой оккупации,
скопированные со стен тюремных камер

За 1943 — 1944 гг.

В августе месяце 1943 года Тюремным управлением НКВД СССР своим периферийным органам было дано указание, что-

бы пор мере освобождения Красной Армией от немецко-фашистских войск советских городов был организован тщательный осмотр тюремных помещений на предмет обнаружения на стенах камер записей, произведенных содержащимися под стражей в этих тюрьмах при немцах.

Указанные выше записи, собранные по 47 тюрьмам НКВД-УНКВД, приводятся в настоящем перечне в том виде, в каком они были скопированы в момент осмотра камер.

ПЕРЕЧЕНЬ

записей на стенах камер, произведенных
в период немецкой оккупации содержащимися
в тюрьмах НКВД-УНКВД

ОРЛОВСКАЯ ТЮРЬМА НКВД СССР (гор. ОРЛА)

Камера № 10

Сидели 18 июля 1943 года
Лебедев Николай Петрович
Панин Иван Петрович
Козянков Алексей, 1920 г.р.

Камера № 13

Ладыгинский Григорий Акимович, 1910 г. рождения, Кустанайской обл[асти], Мендыгаринского р-на, Михайловского с[ель]с[овета], с. Архиповка, с 20 января 1943 г. строгий арест за бутылку бензина.

Фролов Иван, 1902 г. рождения, Саратовской области, г. Балашов, в плен попал 11 августа 1942 г., 26 августа попал в тюрьму, 3 июня 1943 г. посажен за пьянку, срок неизвестен.

Халимуллин М. П. посажен за то, что хорошо работал.

Халтымов Я. У.

Олейников — старшина за побег.

Камера № 15

Тыняков Николай, д[сревня] Большая Куляновка, сидел во время эвакуации 27 июля 1943 г.

Майор Бятов.

Азовский И. С. — лейтенант РККА.

Камера № 16

Ванюков Н.

Соломакин В. — Рязань, Старожиловский район, д[сревня] Звереве.

Ивлев Н.

Кузин Н. Г.

Кастенцев Василий Егорович.

Черняков Федор Владимирович, 1925 г. р[ождения], пос[елок] Вашенское того же района, май 1942 г.

Лебедев Иван Иванович, 1927 г. рождения, Тульской области, арест 13 июля 1942 г.

Козлов Михаил Кириллович

Камера № 17

Жуленков Василий Михайлович, Тульской области, Тарусского р-на, д[сревня] Пахлиснево, посажен 24 марта 1943 г.

Антонов А. А., военнопленный, гор. Омск, Иркутская, 25.

Матвеев А. Н., Москва, Красная Пресня, ул. 1905 г., д. 47,
кв. 11.

Беззубенков В. Ф., Тульской области, Тарусского района,
Подборки.

Камера № 19

Зенов Анатолий, 1926 г. рождения.

Зенов Василий, 1928 г. рождения.

Бычков Александр Васильевич, 1927 г.

Денусов Миколай, 1929 г.

Таскин Миколай, 1911 г. рождения, урож[енец] гор. Барнаула, сидел за побег из плена. Вот просидел одни сутки, один раз допрашивали, сижу на строгом аресте, дают в сутки 150 граммов хлеба и две кружки воды, звание техинтендант 2 ранга по строительству и ремонту дорог, записал 15 июля 1943 г., посадили 6 июля 1943 года.

Афанасьев Владимир — 2 года каторги.

Блохин Вас[илий] — 2 г. тюрьмы.

Ситников Геннадий — расстрел.

Бархатнов Николай — расстрел.

Новчечков Николай — расстрел.

Новиков Александр — расстрел.

Камера № 52

Кочергин Сергей Иванович, 1923 г. рождения, Орловской области, Кромского района, Глинской волости, дер. Поповка.

Берзенков Николай Филиппович, 1928 г. рождения, ДЕПО Семинарская, дом № 13, сидел 30 апреля 1943 г.

Журавлев Василий Афанасьевич, 1929 г. рождения, Дмитриевского района, 30 апреля 1943 г.

Андряинов Григорий Петрович, Московская, 13 (или Мальковская)¹, сидел 27 июня 1943 года.

Камера № 53

Степанов Иван Андреевич, забран 8 января 1942 г.

Камера № 54

Гонтаренко А. Н. — 25 мая 1943 г.

Камера № 55

Бирюков Александр Никанорович, ст. Горбачево, д. Горбачевка, Тульской обл., арестован 17 мая 1942 г.

Камера б[ез]/№

Внуков Василий Афанасьевич, Орловской области, Дросковского р-на, д. Борчевское.

ТЮРЬМА г. СТАРОДУБ, УНКВД ОРЛОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Камера № 1

Ивашкеев Василий, **Шило** Александр, 1943 г., **Боевдин** А. А., год рождения 1926, **Пономаренко**, прибыл в дом отдыха 4 сентября 1943 г., **Матин** С. К. прибыл 18 сентября, **Белый**, **Дюба** И. В. прибыл 11 июля.

¹ Текст у дужках написаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Камера № 4

Грешников Т. А., Ребик В., Дрогунова здесь сидела 8 недель.

Камера № 10

Поселок Гавриловка, Ковалев Иван Ив[анович] был отправлен в Германию 13 сентября.

Дубина Григорий, села Пятовск.

Здесь сидели 6 человек: Пономаренко, Панцырь А. Житель села Сергеевка Дмитрий Манцырев 12 сентября выбыл в Германию.

Село Пятовск, Пятовской волости Дубина Григорий Романович был отправлен в Германию 13 сентября.

27 июля 1943 года здесь томились Гансеев, Жуковский, Савоста, Щиленко, Гардейчик,

Здесь томились В. Рущкий, Ф. Рык, село Новое, 10 сентября 1943 г. 13 сентября 1943 г. отправили в Германию.

Камера № 7

Сидел Черненко Ф. И., проживающий в гор. Стародубе улица Жуковская, дом № 28.

Камера № 11

Здесь находились ребята Стародубского района, Мишковской волости — Василенко 1926 года, Радченко Яков 1926 года.

В этой тюрьме проживали все ребята села Стенок, Стародубской волости, Стародубского района, 1925-26 года рождения. 1943 год, июнь месяц, Орловской области, Новосельский район, село Вяжи, Яченева Валя.

Камера № 12

Коротин Дмитрий, Курганов 19 октября.

**ТЮРЬМА г. КЛИНЦЫ,
УНКВД ОРЛОВСКОЙ ОБЛАСТИ**

Берелшов Михаил Александрович, 1921 года, ст. Злынка.

Бирюков Петр.

Пануша Петр Кузьмич, 1903 года, сидел напрасно, Гордеевского сельского совета, 14 августа.

Ворокой Николай Карпович, 1928 года 22 июня.

Кашников Иван Митрофанович, ни за что сидит, 6 сентября 1943 года.

Старовойтов Егор Леонтьевич, 7 сентября 1943 года, рождения 1925 года.

Вороной Николай Кириллович.

Крюхин Сергей Дмитриевич.

Воонжагов Павел Яковлевич, 193[...] года.

Дудко Григорий за водку.

Штатный Петр уехал в Гомель.

Якушкин Егор Устинович, 1907, Зайцев Василий Сергеевич 18 июля 1943 года.

Шатура Иван Артемович, за халатность на службе.

Дулащенко.

**ТЮРЬМА г. МГЛИН,
УНКВД ОРЛОВСКОЙ ОБЛАСТИ**

Адм[инистративный] корпус

Здесь сидела Гавриленко Вера Филипповна.

Лысенко Фекла Ефимовна и Бурнякова Нюра Никитишна.

Камера № 6

Башкирская обл., гор. Стерлитамак, дер. Бугуруслан, **Даровский Григорий Николаевич**, посадили из дер[евни] Дивовка 30 октября 1942 г., писал 15 ноября 1942 г., всем з[а]к[люченным] привет.

Баев А. Г., рожд[ения] 1921 г., г. Уфа, сейчас проживал г. Мглин.

Камера № 25

Шевелев Владимир Григорьевич, 1900 г. рождения, родился в г. Гомель, арестован 3 апреля 1942 г.

Камера № 28

28 августа 1942 г. **Повторев И. А.** был взят под стражу и сию до 4 сентября с.г. и сам не знаю за что, ожидаю следствия, где точно узнаю за что посажен, есть предположение, что клевета со стороны старосты за то, что я справедливо работал агрономом и не давал грабить людей и обманывать.

Камера № 32

Здесь помещались невинные люди: **Хоменко Ефим**, **Горлов Егор**, **Ткачев Стефан** [из] дер[евни] Костеничи, но за что и неизвестно что с нами будет. Сидим три недели.

Заброшен судьбой в эту камеру по донесению полицейского **Ивана Титова** и обвинили за агитацию и пропаганду. Расстрелян. Слово «расстрелян» писал **Шетко**.

Кулбьякин Леонид — партизан, просидел 4 месяца — расстрелян. Его адрес: гор. Бежица, ул. Севская, дом № 52.

Якушин Николай Павлович, 1925 года рождения, арестован как партизан, уроженец гор. Тулы, Ленинского района, Пятницкого детского дома — расстрелян 19 июня 1943 года.

Продала **Маевская** Маргарита — писал **Кожевников** Анатолий Алексеевич, 1917 г. рождения.

Пусть знают наши, что делается в этом проклятом фашистском плену. Если я буду жив, то отомщу за все муки и зверства. Прошу командиров и бойцов отомстить за меня. Они меня пытали, били резиновыми палками. Мое тело черное от немецких побоев, на нем нет живого места. А потом — расстреляют.

Отомстите, бойцы, за все муки. Отомстите немцам. Я, гвардии ст. лейтенант 48 армии 6 стр. дивизии, пулеметная рота **Вахромеев** М. А., 1922 года рождения, город Горький. В плен взят 20 февраля 1943 года и расстрелян 18 апреля 1943 года.

Русский капитан-парашютист — **Курявцев** Андрей Иванович, 1915 года рождения, город Москва. В плен взят 25 июня 1943 года.

26 августа расстрелян Александр **Коровов**, в 4 часа утра, г. Камаричи.

6 августа 1943 г. по 4 сентября 1943 года содержался в камере лейтенант **Машинский** Василий Иванович.

Сазонов Иван, **Сычев**, **Астанин** — 17 июня 1943 г. расстреляны.

Белев Василий, уроженец Калининской области, Краснохолмского района, дер. Крутые, 1908 года рождения.

Савин Василий, гор. Орел, Тургеневская ул., дом № 70, Мерцаловой Катюше.

Братья-патизаны города Карачева, дер. Осиновка, казнен **Стефанцев** Виктор Михайлович, 3 августа 1943 г., 20 лет.

Сидели за агента **Мирошниченко**, которого отпустили и попались в карцер: **Голиков** Семен, **Григорович** Николай, **Шумолин** Павел.

Новиков Николай, пос. Жуковка, 3 сентября 1943 г.

Содержались **Нецель** София Григорьевна с ребенком 2,5 года.

Кондрашов Виктор Николаевич, со II Брянска, прошу сообщить родителям.

Партизаны расстреляны 10 октября 1942 г.: **Щеголев Лев**, с 1922 года рождения, **Рудаков Саша** — 22 года, **Сорокин Егор** — 22 года, **Бычков Витя** — 22 года, **Калинин Саша**, **Гайдуков Михаил** — 23 года.

2 июня 1942 г. прибыл из Дубровского района, взят как партизан, **Запорожников Николай Яковлевич**.

1943 года, 22 мая погибли **Черных Евгений** и **Щеголев**.

Содержались пять девушек: **Денисова**, **Новикова**, **Макеева**, **Богатырева**, **Белоглазова**.

Вера **Фомина**, 26 июля 1943 года, предал Гриша, буду расстреляна, дорогие товарищи.

№ 1617 **Савин Николай**, рождения 18 августа 1924 года, арестован в 5 часов вечера 17 января 1943 года, сидел в Бежице, прибыл в тюрьму 26 февраля.

Максанов Иван, станция Брянск II, арестован 4 января 1943 года, прибыл 15 января 1943 г., взят вечером 10 февраля 1943 г., расстрелян утром 11 февраля 1943 года за связь с партизанами. Написал товарищ по тюрьме, ждущий такую же участь.

Жду участь такую, умирать еще мне не хочется. Род[ился] я в 1923 году, 23 декабря З. М. В.

Скалкин П. П. арестован 1 января 1943 г. за связь с партизанами. Сообщите сыну по адресу: гор. Москва, Суворовская ул., кв. 144.

ТЮРЬМА г. СМОЛЕНСКА, УНКВД СМОЛЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Американка, 1-й этаж

Камера № 84

Наливкин Иван, 1916 г. рождения, попал в тюрьму в 1943 г., август, просидел 8 суток. Перебросили в Оршу.

Удалов Константин Павлович, 1917 г., сидел в тюрьме вторично, г. Горький.

Глушенков Евгений Никанорович, 1923 г., д. Дубовище, Глинковского района.

Суханов Александр Николаевич.

Северный А. И., 10 сентября 1943 г.

Камера № 83

Сидели с 15 марта 1943 г.:

Бондаренко Ф. А., Кировоград.

Ягодин М. Д., Пенза,

Москвичев В. Ю., г. Новосибирск.

Петр Ива, г. Новосибирск.

Величко У. Тих[...], г. Юзовка.

Кройкен А. А.

Смирнов Д. И., 1909 г. р., г. Горький, Ленинский район.

Юсков Д. В., г. Москва.

Дрогобужев И. М., 1911 г. р[ождения], См[оленской] обл., г. Киров, Сов[етская]. ул., дом 18-а. Работал Шаталовский аэродром. Посадили в тюрьму за побег 3 сентября 1943 г.

Камера № 82

Сидел Фирсов Иван, расстрелян.

Фролов Василий, Екимовичского р-на, Даниловичского с[ель]с[овета], д. Желино, за побег.

Еременко Борис Петрович, г. Краснодар, ул. М. Горького, № 10.

Беляев В. П.

Камера № 81

Соломин И. М., 1918 г., 26 июля 1943 г.

Чаплыгин Николай, 1921 г., взят 20 августа 1943 г.

Фадеев Николай, Кардымовский район, 1921 г., д. Королево. Сидел с 14 августа 1943 г.

Башкин Симон Владимирович, сидел не знает за что 18 сентября 1943 г.

Аширнян Петр Сиренович, 1910 г., г. Ереван, 19 сентября 1943 г.

Костриков А. А., г. Ленинград, Фонтанка, 26, кв. 2, сию за побег к русским 12 августа 1943 г. и 24 августа 1943 г. сидел в г. Ярцево, сегодня, 2 сентября 1943 г. в г. Смоленске. Жду расстрела.

Вершев Александр Никифорович, 1921 г., д. Жаковка, Раткевщинского с[ель]с[овета]. Сию за побег из части в другую часть. Посажен 28 августа 1943 г.

Боец русской осв[ободительной] армии **Косиков** Александр Сергеевич, 1923 г. р., уроженец г. Пушкино, этой же воности, Сафоновского р-на, С/О, сидел с 20 [...] 1943 г.

Васильев Василий, 1913 г.р., казанский, татарин.

Эберон Василий, 1925 г.р., г. Смоленск, попал 22 июля 1943 г.

3 - й э т а ж

Камера № 47

Фирсов Иван погибший за друзей, которые предали его. Расстрелян. Орловская обл., Камаринский р-н, Быховский с[ель]с[овет], пос. Троицкий, **Фирсову** Фролу. Это было 23 апреля 1943 г.

4 - й э т а ж

Камера № 55

Бурмаков Иван 2 мая 1943 г.

Игнатов Иван 19 февраля 1942 г. Сибиряк.

Камера № 56

Седов Виктор 1923 г. р., в сентябре 1943 года сидел за пьянку.

Камера № 57

21 сентября 1943 г. 5 чел. покинули эту камеру в 8.30, русские, сидели за побег к русским¹. Эвакуированы неизвестно куда на запад.

3 сентября 1943 г. **Колянов В. А.** Сидел за побег из плена. Бежал 12 августа 1943 г., задержан 23 августа 1943 г. Сычевский р-н, д. Каменное.

Кривцов Ал[ексан]др Б. Орловской обл., [из] д[еревни] Кругловки, забран 26 августа 1943 г.

Камера № 60

Фадеев Никита, 1921 г. Р., д. Королево.

Сава Анатолий Миронович, 1912 г. р., с 18 по 21 сентября 1943 г. Укр[аинская ССР] Киевской обл., Ракитнянский р-н, с. Савищи² (м. Ракитное).

Иванов Николай, 1918 г. р., г. Яославль, арестован 26 августа 1943 г. д. Кругловка, Руднянского р-на, Смол[енской] обл. Прибыл в тюрьму 1 сентября 1943 г. и пробыл по 31 сентября 1943 г.

Иванов Николай Михайлович, 1918 г. р[ождения], д[еревня] Юдово, Медящинского с[ель]с[овета], Ярославского р-на и обл.

Камера № 68

Сидел **Попов Николай Александрович**, г. Бирск, Уральская, 8, Башкирская АССР.

¹ Так в оригіналі документа.

² Так в оригіналі документа. Вірогідно, йдеться про с. Савинці Рокитнянського району Київської області.

Корпус № 2

Камера № 36

Самарин Павел Михайлович, 1917 г. р., урож[енец] Молотовской обл., Проживал в Краснинском районе, дом Скороходов. Сидел с 12 августа 1943 г. Пленный.

Сизов Алексей Федорович, 1925 г. р., урож[енец] г. Дедьково, ул. Им. Буденного, д. 55. Выбыл в штрафной лагерь на 3 месяца 28 июля 1943 года.

Высоцкий Владимир сидел в тюрьме, 29 июня 1943 г.

Кудрявцева Тамара.

Мухин А.М. 30 марта 1943 г.

Иванов Михаил Ильич, украинец из Смоленска.

Вологодская область, Кубино-Озерский р-н, Навленского п/отд., **Росляго Вера Сергеевна**.

Зайцев Владимир сидел с 1 октября.

Цурцуль Виктор.

Партизанка **Куракина**, объединение «Панченко».

Шкредов Михаил, 1924 г. р., сидел с 9 августа 1943 г.

Сергеенков Иван Леонович, 5 апреля 1943 г.

Елисеенков Яков Михайлович. **Ларионов К.И.** с 24 января 1943 г.

Аверченков Иван с 9 апреля 1943 г. **Кухтиков** сидел за побег, проживал Москва.

Шалудин К.Ф. из с. Глубокое, 25 августа 1943 г.

Жуков Петр А. из Красного Бора, сидел 8 сентября 1943 г.

Короваев Афанасий Арсентьевич, Кировской обл., Унинский р-н, Бабкинского с[ель]с[овет], д[сревни] Дебы.

Титов Борис с 22 сентября 1943 г. **Росляков Николай Иванович** за дезертирство посажен 8 мая 1943 г.

Военнопленный **Никитин Михаил Дмитриевич**.

Агапов А. В., 1908 г. р., г. Калинин, сел 29 июля за побег.
Голов Коля 1921 г. р., с 29 июля 1943 г. за уход из армии
(Саратов).

Камера № 40

Сидели с 28 июня 1943 г. Руженцева Татьяна, Локоткина Мария, Никонова Галина, Сидорова Елена, Разумцова Зина.
Титенкова Александра Т. с 3 августа 1943 г.
Иванова Мария, 1924 г. и Юшина Анна 1926 г. эвакуированы 21 сентября 1943 г.

Камера № 42

Здесь были девушки из Сещинского: Егорова Анна, Демидова Фруза, Андреева Мария с 10 по 29 сентября, выбыли в далекий неизвестный путь, деревня Старое.

Камера № 43

Радченкова Юлия, г. Смоленск и Макарова Аня г. Красный со 2 по 29 июля 1943 г. сидели за партизанщину.

Балабанова Люба сидит с 17 июля 1943 г. пока не приедет Гауптман¹ с отпуска.

Выгоцкий Владимир сидит с 23 мая 1943 г. по 25 июня 1943 г. за партизанщину.

Иващенко Таня сидела со 2 июля 1943 г. за то, что съела одно яйцо у Гауптмана. Иващенко Таня переведена из этой камеры за хорошие дела.

¹ В оригиналі документа слово «гауптман» написано з великої літери і виокремлено як всі інші прізвища. Вірогідно, співробітники НКВС, які копіювали написи, помилково саме так сприйняли військове звання гауптман (нім. Hauptmann).

Сидели две сестры **Новодворские** с 27 августа по 29 августа 1943 г. невинно. За связь в Смоленске сидели с 21 августа 1943 г.

Русакова Нина с 15 августа 1943 г.

Здесь сидели три девушки: Вера, Маня и Лиля с 28 июня до 30 июня 1943 г. из-за Любки.

Никифорова Женя с 17 августа 1943 г.

Камера № 44

Коля Гурцхвалидзе с 17 июня 1943 г. за шпионаж.

Камера № 9

Гладышева Аня, г. Демидов, расстреляна 20 сентября, умираю героем своего народа.

Цветкова Раиса, 22 года, д. Иванцево, Ново-Дугинского района, погибла 20 сентября 1943 г.

Дроздова Зина погибла 20 сентября 1943 г.

Камера № 12

Баранов Н. И. с 12 июня. **Куликов** Сергей сидел с 8 июля 1943 г.

Камера № 13

Серов Николай и **Сиваков** Иван д. Лубня и Забовщина, пребываем последние дни и часы с 10 сентября.

Камера № 13

Ковалев Виктор пребывал последние дни и часы на 14 году жизни расстрел 2 августа 1943 г.

Дрючин Никита Арсентьевич сидел с 29 августа по 20 сентября.

Владимиров Константин Константинович, г. Бежецк, с 27 июня по 20 сентября 1943 г., расстрелян.

Козимиров Иван был расстрелян 21 сентября 1943 г.

Котенко расстрелян 20 сентября 1943 г.

Серяков Николай, г. Вольск, сидел с 31 августа 1943 г., Колхозная, 12, расстрелян.

Родился в г. Минске в 1926 г. 28 июня, остались: мать **Грязнова** Валентина. **Мардиняк** расстрелян за связь с партизанами 22 сентября 1943 г. и на 17 году был в отряде 13-й т. **Гришина**.

Шуйкин Петр Андреевич, Красный Бор, 10 августа 1943 г. г. Москва «СПРИНКИР»¹ **Петров** В. В. 25 июня 1943 года, **Коркин** В.Н. Москва.

Москва, **Богачев** М. С. Коровин пер., дом 8/10, Москворецкий р-н, 18 августа 1943 г.

Камера № 15

Попов Валя — Саша 1921 г. р., г. Москва, 83.

Коленчатов 10, кв. 2, 21 сентября по 16 октября 1941 г. Вольно, ст. Щетово.

Москани Саша лейтенант 301 ГАТ АРСК.

Белоглазов Валя.

Камера № 16

Зубковский (Горский) Игорь Сергеевич, 1912 г. р., г. Орел, 1 сентября 1943 г. расстрелян. Жена **Соколова** Юлия.

Канашенков Григорий 15 июля 1943 г.

¹ Так в оригіналі документа.

Камера № 17

Иванов Н., Левченков Г., Новиков, Месников, Кухтиков, Караваев, Новиков¹.

Камера № 19

Бондаренко Михаил Федорович, г. Сталинград, Краснофлотская, д. 20, август 1943 года.

Воробьева Вера Илларионовна, г. Смоленск, М-Краснофлотская, 18.

Макаренко Адам, Монастырщинского района, д. Любинка, август 1943 г.

2-й этаж, левая сторона

Мукаль Аркадий убыл 9-43 в Германию на работу

Новиков Максим 20 сентября 1943 г. убыл на свободу в 5 часов утра.

Аллюхов Иван ст. Сеща, прибыл 9 сентября 1943 г.

Кушнир Г. Г. сидел за бензин 2 мес. и 21 день.

Сидел Бобрик Павел Петрович, Буров С., Шитов А.

Давыдов Василий Петрович, Кал[ужской] обл.², Ржевского р-на, д[еревня] Карпово

Малов Александр Михайлович, матрос с 1923 г. р., г. Ногинск, Московской обл. Сидел с 1 августа 1943 г. за связь с партизанами.

Захарченко, Омской обл., сидел с 28 апреля по 12 мая 1943 г. Суд дал 4 мес., пленный, 1923 г. р.

¹ Прізвище Новиков двічі подається в оригіналі документу.

² Так в оригіналі документа.

Аверченков Иван сидел с 23 июля 1943 г.

Аверинов Александр Ив[анович], **Кричев Вас.** Егорович из Кармановского района, сентябрь месяц; **Кохан Игорь**, **Захарченко**.

Леонтьев Виктор Матвеевич из г. Новосибирска, пленный, 9 января 1943 г.

Огоньков Иван, **Скосырев Н.**, **Власенков В.** сию с 23 июля 1943 г.

Гусев Т.И. сидел 16 июля 1943 г., 1905 г. р., кузнец. Рыбосбыт Колодня.

Малаев И.В., **Марфин Д.В.**, **Демидов Н.Д.**, 1925 г. р., **Кушнерев Лука** сидел за кражу с 22 июня 1943 года, **Дроженко Федор**, **Нестеров Василий**, **Плюев Г.А.** сидел за кражу, **Можейко Григорий** Иван[анович], 1924 г. из г. Витебска.

Черников Николай сидел за побег.

Филиппов Ф.С., 1909 г., из д[еревни] Ладыжено, Рославль. Сидел за побег.

Малаев И. В., Челябинск. Обл., Каракульча р-н, д. Медняк.

Мацкобели Миша Констан[тинович] сидел с 18 мая 1943 года, 1918 г. рожд[ения], Грузия, г. Самтредия.

Семенов П., **Воронков Б. С.**, **Новиков Денис**, **Лукашев**, **Синица М.**, **Тленов Борис Б.**, **Соломко Никол[ай]**, 15 марта 1943 г. **Романовский Н. В.**, **Сизов**, **Забанов**, **Володенков Евдоким Алекс[...]**, **Плешкевич Н. И.**, **Фролова П. И.**, **Щербаков В. И.** 23 февраля 1943 г.

Макарова Аня из Москвы, пл. Арбата, 38, кв. 45, за партизанщину.

Сидела **Сашнева Паша**, 1924 г. р.

Люба Балабанова, **Виноградова Саня**.

Сергеенков Иван Леонович, Каспьянского р-на, Сидел с 30 марта по 12 мая был взят без вещей.

С места работы Прутки посажен 12 апреля 1943 г. Работал шофером. **Кожуркин** Сергей из д[еревни] Фролово, Духовщ[инского] р-на, Читевской вол¹.

Каминская Дина — сижу с 1 февраля 1943 г.

Петрова Надя, **Куликов** К. Ф., **Челознов** Николай — сижу с 16 августа 1943 г.

Петрова С. — Краснинского р-на, **Кузнецова**, **Стрелкова**. Прибыл из Рославльской тюрьмы 17 апреля 1943 г. Мерцалов.

Сидел **Гилавинский** за побег из Цывинского лагеря с 1 октября моговская область, Кричевский р-н, Костюшковская волость, д[еревни] Московская.

Малев Кузьма, 1914 г. рождения, 1 сентября 1943 г. Краснодар в 5 часов утра за шпионаж.

Мишуров Дм[итрий] Фед[едорович]. По ст. 162 «в» на 5 лет.

Сидела **Сосова** Аня Герасимовна.

1941 г. 21 августа сидел **Гуторов** Афанасий из д[еревни] Толкачи, Руднянского района.

Мымников Анатолий 1924 г. рожд[ения], из г. Ржева, ул. Марата (Кооперативная) за убийство портного немецкой части с 1 июня по 5 октября 1943 г.

Сидел **Демочкин** Влас Прокопьевич.

Мишуров Дмитрий.

Куртенкова Ефросинья.

Кушнир Г. сидел с 7 февраля по 8 апреля 1943 г.

Хайлас Н. сидел с 13 февраля по 8 апреля 1943 г.

Перевозкин сидел с 14 февраля по 8 апреля 1943 г.

¹ Так в оригиналі документа. Вірогідно, замість Смоленської області помилково вказано «Читевская волость».

Симоненко В. сидел с 11 февраля по 8 апреля 1943 г.

Собко Иван, Буров Серг[ей], убыл на этап 12 августа 1943 г.

Столяров Вл[...], Рыбаков Алексей убыли на этап 12 августа 1943 г. Дудыкин Александр, Ремков Николай, Данилов Иван осужден 7 августа 1943 г.

Егоров И. 21 июня 1943 г. Печерск.

Микрюков Н., Зайцев Ф. Л., Кубраков Никол[ай], 21 июня 1943 г. Александровское, Александров П. Д., Шестаковский Конст[антин], Титов А. М., Осипов А. С.

Тимашков Альберт М., Кузденко Николай П., Тарасов Т. В., Голов Коля, 1921 г. р.

Постнов Л. А., Желудев Мат. — Александровское.

Омельченко Миша, Петушков Е., Жихарев Иван.

Андреев и Комшилов — 24 июня 1943 г.

Лупанов М., Камаренко П., 1943 г. Б.-Глушценки.

Самбурский П. П. — г. Армавир, с 27 июня 1943 г. по 27 апреля 1943 г. осужден.

Кухтяев Г., Коленкин Д. А., Кохан Игорь — Москва, 27 июня 4 осужден к [...]¹.

Погорел Иван Ш. 24 июня 1943 г.

Простаков А., Желудев Петр, Вертрюк Николай — Одесса.

Какобадзе Володя — Тифлис, Кустарев Алексей.

Пучков П.А. сидел за взятку с 19 марта 1943 г. по 15 июля 1943 г.

Смазнев Иван, Ермаков В. Т., Барков Алексей, Шаркова, Вербов Яков, Захаров И. А., Быстров Василий.

¹ Так в оригіналі документа.

**ТЮРЬМА г. РОСЛАВЛЬ
УНКВД СМОЛЕНСКОЙ ОБЛАСТИ**

Рыжов.	Лагунин Н. З.
Рогов.	Карпушев.
Коновалов.	Фалеев.
Воротников В. Ф.	Евсеев.
с гор. Карачев.	
Митин Л. С.	Давыденков.
Шестопалов.	Маркелов.
Садовысов.	Хорошева.

Здесь погибли от расстрела: **Иванов, Ковалев, Львов, Карапетов**. Пишу за два часа до расстрела.

Здесь погиб от расстрела **Львов** Андрей Фед[орович], Смол[енской] обл., Н.-Дугинского р-на, Брюхачевского с[ель]с[овета], д[еревня] Марьино.

Здесь сидели 14 дней.

Здесь погибли от голодной смерти **Иванов Н.** и **Шагин Евгений**.

Погибла за родину **Тамара Сазонова**.

26 июня 1943 г. **Пикалов К. Н.**

Здесь погибли от расстрела 1000 человек, писано за две минуты до расстрела.

Сухачев Андрей начальник тюрьмы¹.

1921 г. рожд[ения], **Раков В. И.** ст. Кричев прибыл 18 сентября 1943 г. из Климовской тюрьмы.

¹ Авторами проекту з'ясовано, що йдеться про Андрія Сухачова — колишнього радянського військовослужбовця, який під час гітлерівської окупації перейшов на службу до німців й очолював тюрму м. Ярославль.

Женя Графинская, Надя Зузова, Дуся Лоботова, Мария Савченко с матерью, 3-го сентября 1943 г. 4 утра.

Панков Александр 27-го августа 1943 года. — 1925 г.

Поздняков 27-го августа 1943 года.

Зубков 30 августа 1943 года.

Фруза, Маруся, Дуся.

Желтарюк Петр Иванович 26 августа 1943 г. Пахоменков Иван Павлович, Костыревский В., д. Новая-Буда.

С 8-го сентября 1943 года Макаренков Василий Герасимович, 1925 года рождения, Смолен. обл., Монастырщенского р-на, Лосевская волость, дер[евня] Б.-Лосево в одиночке с 8 до 13 и т. д., 200 гр. хлеба и 1 литр баланды.

Гор. Спас-Деменск: Силюкова Шура — 27 лет, Силюков Жорж — 7 лет, Силюков Славка — 4 года, Фомкина Нина — 19 лет, Фомкин Шура — 15 лет, Лукашкина Сима — 25 лет.

ТЮРЬМА г. ОСТРОВА УНКВД ПСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Камера № 18

Сидела Шаталова Мария, Новоржевский р-н, д[еревня] Плещатино, Выборской вол[ости], бежала из лагеря Улазово¹, 22 февраля отправлена в Германию.

За бегство из лагеря Улазово Каунонен Лилия, Новоржевский р-н, д[еревня] Устиново, Алтунская вол., 22 февраля отправлена в Германию.

¹ Йдеться про табір, розташований у селі Улазово Дідовицького району Псковської області.

Здесь сидели девушки из Славковского р-на, д[еревня] Погиблово: **Калинина** Руфина, **Мельникова** Зоя гор. Псков. Из этих мрачных стен отправили в Германию насильно.

Здесь сидел мой брат **Зайчиков** Анатолий, 1926 г. рождения, в 1942 г. 4 июня отправили неизвестно куда г. Остров, ул. Киевская, 36.

Здесь сидела девушка, 1928 года рождения, в 1944 году 18 февраля арестовали меня и я просидела 20 дней за подделку билетов в кино. Я за германскую войну сидела 3 раза в лагере, а теперь в тюрьме. **Зайчикова** Надя, г. Остров, Киевская ул., отправили неизвестно куда.

Здесь сидела девушка 1926 года рождения, Новоржевского р-на, Алитунской вол., д[еревня] Рагозино **Петрова** Женя.

Сидела по накатке 1943–1944 гг. Островский район, Волоховской вол., д[еревня] Гнилки, **Никитина** Александра, 1922 г. рождения. Сижу уже восьмую неделю и ни в чем невиновна.

Камера № 19

Евдокия Григорьевна д. Брагино.

Московской обл., Орехово-Зуевского р-на, п/о. Покров, д[еревня] Дубровка, **Юдиев** М. Д. 20 февраля 1943 года.

17 декабря 1943-44 г. **Яковлев** М. И. рожд[ения] 1925 г. Лаврентьева Клава, Калинина Аня.

Камера № 20

Здесь сидели **Прохина** Антонина, **Васильева** Евгения из Пушкинских гор с 24 февраля 1944 г.

Камера № 21

Здесь сидел **Афанасьев** Алексей д[еревня] Л.-Болота, Славковского р-на. Сидел под смертной казнью. 1924 г. рождения.

Сидела **Никанорова** с 15 ноября 1943 г. Валя с[ов]х[оз] «Стадник» за то, что ушла в партизаны.

Здесь сидела **Кузьмина** Антонина д. Зайсара, Немаевской вол.

Романов Михаил 20 февраля 1943 г. партизан.

Здесь сидели **Маклакова** Надя, **Ильина** Валя, **Васильева** Мария за то, что ходили по рынку хотели купить хлеба.

Сербина Тамара г. Остров.

Здесь сидел **Васильев** Григорий, приговоренный к смертной казни, 1920 г. рождения.

Здесь сидел **Павлов** Владимир, Заборовской вол., дер[евня] Пешпехи с 11 января 1943 г. за ранение женщины из нагана.

Романов Алексей Петрович, из г. Острова, Липинка 8 с 1 января 1943 г. за кражу шнапса из немецкой кладовой 43 бутылки.

Паняев Вячеслав Васильевич сентябрь 1943 г.

Здесь сидела **Лариса** Емельяновна из дер[евни] С. Голубево, Славковичи (райцентр).

Камера № 22

Михайлова Ольга Федоровна.

Жила в г. Псков рожд[ения] 1924 г. Рита **Захарова** партизанка.

Люба Назарова.

Здесь сидели **Маруся**, 1914 г. рождения, **Шура** 15 лет, **Саша** 1906 г. рождения, **тетя Паня** 1915 г. рождения.

Федорова Екатерина д[еревня] Лекшино, Ивановской обл. попала 9 февраля 1944 г.

Федорова Нина погибла неизвестно за что 2 недели была в партизанах. Расстреляна в феврале 1944 г.

Расстреляна **Любовь**, родилась в Иркутске в 1920 году, была в партизанах.

Федорова Нина Сергеевна, Батецкий р-н, дер[евня] Глухово, партизанка. Попала 27 января дер[евня] Коробово, Островского р-на.

Арест **Анисимовой** Манефы Михайловны 9 декабря 1943 г.

Зайцева Екатерина — партизанка.

Иванова Антонина, Ульяновской вол., дер[евня] Кривулино 22 декабря 1942 г.

Здесь сидел **Борисов** В. В. с 1 мая 1943 г.

Петров Александр Дмитриевич.

Камера № 23

Здесь сидел А. Михаил, д. Челохино, Федоровский с[ель]-с[овет].

Новгородский р-н, Б. Заножье. Сижу 22 ноября 1943 г. **Арьков** Александр Егорович шел в Лугу к семье и забрали.

Мария Е. **Храпкова**, Красногородский р-н, Красное 2 января 1943 г.

Здесь сидела партизанка Нина 2 января 1944 г.

П. Таиса, Славковский р-н, д[еревня] Мачево¹, неудачно попавшая в плен погибаю за Родину.

Камера № 25.

Раиса **Кузьмина** 20 лет д[еревня] Тетерино, 8-я бригада, ни в чем не виновата.

Михайлова Таисия Ивановна, г. Псков, партизанка, 28 ноября 1943 г.

Нюра **Филафилова** из ст. Череха.

¹ Так в оригиналі документа. Правильно — Мочево.

Партизанка **Нина Берешите** 18 лет г. Остров, Большое Валуево, д. № 9.

Партизанка Капа д[еревня] Крутицы.

Васильева Серафима 1914 г. рождения, из Пушкинских гор под заключением с 22 ноября 1943 г, как партизанка.

Яковлева Мария, 1922 г. рождения, д[еревня] Лехино, Псковского р-на, в заключении с 15 января 1944 г., как партизанка 2-й бригады.

Псковский район, ст. Череха, д[еревня] Глоти **Фефилова** Анна Михайловна, 1918 г. рождения. **Пантелеев** Михаил Пантелеевич 53 года. **Пантелеева** Мария Васильевна 43 года. Взяты 22 июня 1943 г. Выбыли в Псков 25 августа.

Веселова Саша за связь с партизанами.

Веселова Ал[ексан]дра А. Славковского р-на, Махновский с[ель]с[овет], д[еревня] Степаново, взяли 29 сентября 1943 г. Приехала в Остров 4 октября 1943 г. Выбыла неизвестно куда.

Федорова Анна А. сию не знаю за что, назначили на работу в д[еревне] Трубково, а попала в тюрьму.

Маруся **Яковлева** 8-я бригада 1 декабря 1922 года рождения.

Здесь сидел **Павлов** Владимир 23 января 1943 г. за ранение женщины в ногу из нагана. Выбыл неизвестно куда 1 февраля 1943 г.

Я из Пскова **Толя Кормиленко** мне спасение смерть.

Романов Алексей, **Сергеев** Анатолий понедельник 22 февраля 1943 г. 9 час. утра.

Здесь сидела **Семенова** Александра, Сошихинский р-н, Кочановский с[ель]с[овет], д[еревня] Волки. Может кто будет из знакомых, передайте нашим, что я сидела в Острове в тюрьме и мне дано направление в Германию. Затем до свидания, кланяйтесь нашим.

Сошихинский р-н, Степановская вол., д[еревня] Петенино¹, Кузьмина Раиса Павловна 1922 г. рождения. Вот уже 2 недели как я нахожусь за тюремной решеткой. С первого дня начала постепенно умирать, а теперь, когда перевели в эту камеру, совсем потеряла равновесие. Предвижу только один конец — смерть.

Прощай свободный радостный мир.

Здравствуй вечная жизнь.

Прощай милая добрая мама.

За побег из лагеря Моглино². Остров, Покровская 21. Снитко Н.И. рожд[ения] 20 марта 1924 г.

Партизанка наша Волкова Капа поймана 1 октября г. Остров.

Мария Яковлева 8-я бригада.

Здесь сидела Нина Егорова Славковский р-н, Лиственский с/д., Ушарнево. Забрали на дороге 18 февраля, 4 дня сидела в Воронцове. 23 февраля привезли в г. Остров в тюрьму и отправили в Германию вместе с Быстровой Леной. Кто здесь будет из знакомых передайте родным папе, маме и сестре Тосе.

г. Остров Нина Семенова, 26 марта 1921 г. рождения, за побег из лагеря Моглино.

Камера № 26

Здесь сидел Костя Тимофеев ст. Мга, д. Горы. Поехал в Германию.

Здесь сидел Щербаков Володя, 1923 г. рождения, Лен. обл.

¹ Так в оригіналі документа. Йдеться про село Тетеріно Сошихінського району Шиківської волості. У першому записі Раїси Кузьминої назва села розшифрована правильно.

² Йдеться про відомий концентраційний табір, організований гітлерівцями на 11-му кілометрі шосе Псков-Рига поблизу села Моглино. За ґратами цього табору сиділи не лише військовополонені, а й цивільне населення — євреї, цигани, росіяни, українці, білоруси та ін.

Здесь [сидели] **Волкова Ал-дра, Волкова Анна, Волков Виктор**, ул. Полоцкая 46, г. Остров 23 февраля 1944 г.

Григорьева Анна 29 мая 1943 г.

Петров Иван ЕКА д. Мольшино, Славковского р-на, посажен 14 октября. Кормят хорошо, дают две пайки хлеба и банку супу в 12 часов дня.

Здесь сидел **Ян Кольцов**. Присужден к расстрелу.

Матвеев Анатолий 8 сентября 1943 г. [из] Воронцова.

Матвеев Александр Воронцово, Великорецкой вол.

Корутин Владимир Константинович, Пустошинский р-н. Посажен 1 мая 1943 года. Был отправлен 1 июля.

Козлова Лидия Трофимовна, г. Остров 23 ноября 1944 г.¹

Здесь сидела **Ворожейкина Тамара**, 1927 г. рождения из г. Пскова.

Партизанка **Дмитриева А.**, 1926 г. рожд[ения], д[еревня] Нижнее-Горка, Порховский р-н, 3 бр[игада], расстреляна.

Галецкая Клава партизанка, 1926 г. рождения, д. Винокурово. Расстреляна.

Здесь сидели 2 сестры **Малышева Капа Дмитриевна** и **Малышева Настя**, Павелиха Ставковский р-н.²

Афанасьев Алексей, Славковский р-н, д[еревня] Л[ютосе]-Болото, 1924 г. рождения.

Камера № 27

Здесь сидел **Матвеев Михаил** за побег из части срок 7 мес. Ехал в Опочку.

¹ Так в оригіналі документу. м.Остров Псковської області визволений у липні 1944 р.

² Так в оригіналі документа. Село під назвою Павелиха є у Дновському, Новоржевському і Порховському районах Псковської області.

Здесь сидел за побег пленный **Бандурин** Михаил Лен[инградской] обл. в ноябре.

Балашев Павел, Новоржевский р-н, д[еревня] Дубровы.

Здесь сидел **Серилов** Григорий из Латвии, Режицкого уезда Режицкой вол., д[еревня] Иепери. Передайте родным.

Здесь сидел **Никитин** Евгений г. Остров.

Здесь сидел **Захаров** Алексей г. Остров.

Здесь сидел **Василь** Анатолий кузнец.

Камера № 29

Здесь сидел 26 сентября 1943 г. — 26 января 1944 г. — 26 февраля 1944 г. **Федоров** Виктор Сергеевич, Чудовского р-на, Лен[инградской] обл. Плюсского р-на, д[еревня] Водосье Ишмск¹.

Киевская ул., д. № 26. **Лебедев** Евгений

Иванов Владимир 1 февраля 1944 г. 11 лет.

Наташа Алексеева 20 августа 1943 г., ст. Руса — г. Киров.

Ясинский Алексей д. Савино, Торайской вол., заключен 26 ноября.

Николаев Михаил, Палкинского р-на, Гавриловского с[ель]с[овета], заключен 18 октября 1943 г.

Тимофеев Николай, Д. Башмаково, Палкинского р-на, заключен с 17 октября 1943 г. Выйдет.

Киселева Надежда моя подруга, я узнала, что она жива 30 августа. Если придется быть здесь, то вспомни про меня.

Фиглева Шура попала 20 августа 1943 года.

¹ Так в оригіналі документа. Вірогідно, йдеться про селище міського типу Шимськ Новгородської області.

Молодость проходит по тюрьмам. **Чупров** Яша, мой друг. Судьба его неизвестна. Может быть придется ему быть в этой камере то вспомни меня.

Григорьева Анастасия переведена из 26 камеры 19 июля 1943 г. и работает на лесопилке.

1943 г. **Григорьева** Зина попала 20 августа. Молодость проходит в тюрьме.

Дер[евня] Воронцово. **Андреева** Вера, **Ермолаева** Нюра, **Никитина** Вера. 23 марта 1943 г.

Сошихинский р-н, Суменской вол. **Настя Григорьева** 19 июля 1943 г.

Здесь сидели 2 брата **Алексеевы** по ст. 74 ч. II из Палкинского р-на Савинской вол.

Кальнин Рена 26 августа 1943 г. г. Остров.

Николаев из д[еревни] Кафино, Палкинского р-на, Гавриловской вол. Заключен 18 октября 1943 г.

Здесь сидел **Тимофеев** Николай, 1911 г. рождения, Палкинского р-на, Савинского с[ель]с[овета], д[еревни] Башмаково, заключен под стражу 17 октября 1943 г. Отсидел до 17 февраля 1944 г. Дальнейшая судьба неизвестна.

Сидела здесь **Егорова** Ал., 1923 г. рождения, гор. Остров, ул. Губановская, 2 февраля 1944 г.

Чухивиков К.А., 1924 г. рождения, 1944 года, Шимск.

Палкинский р-н, заключен 17 октября 1943 г., здесь сидел Гавриловской вол. **Николаев** Михаил Кашино, **Кустов** Григорий Заборовье, **Федоров** Александр Прохново, **Ильин** Михаил Прохново.

Здесь сидел Н. И. М. Д. Шатуново, Неновской вол., 1943 г.

Камера № 30

Здесь сидела с колхоза «Стадник» **Никандрова** Валя с 15 ноября 1943 г. за то, что хотела уйти к партизанам.

8 февраля. Здесь сидела **Шилова** Зинаида. Вспоминайте меня, я буду помнить тюрьму долго. С приветом Зина, г. Ленинград, ул. Зодчего-Росси, д. 2, кв. 57 **Шилова** Зинаида.

Здесь сидела **Тележкина** Мария с 26 июля 1943 г. г. Остров.

Здесь сидела **Логинова** Тамара с 11 сентября по 11 марта. Вспоминайте, не забывайте, я буду помнить долго. Пока привет всем Т. Л. гор. Ленинград, Фонтанка, 25, кв. 16, г. Пушкин, ул. Коминтерна.

Здесь сидела **Дмитриева** Антонина, адрес г. Ленинград, Фонтанка, 132, **Нефедовым** Николаю, Александру.

Семенова Полина сидела 20 июля 1943 г., г. Остров.

Михайлова Анна арестована 7 декабря 1943 г. д[еревня] Белово. Отправлена 13 января 1944 г. в свободный лагерь.

Наташа Алексеева г. Ст. Русса — г. Киров, попала в плен 20 июля 1943 г. по 11 декабря 1943 г. выбыла в лагерь.

Здесь квартировали: **Сорокина** Вера, **Константинова** Ал-дра, **Михайлова** Лидия, **Иванова** Ан-ия из д[еревни] Батьково, Макаровской волости, Палкинского р-на.

Здесь сидела **Дроздова** Валя — расстреляна 29 декабря в 3 ч. 30 мин.

Иванова Нина дер. Гошково, Пустошенской вол., арестована 18 мая 1943 г. вторник, сидела по 1 сентября.

Здесь сидела **Гусева** Мария, Гобуновской вол., из д[еревни] Кисели.

Здесь сидела **Черкасова** Т. И. за проезд без пропуска в г. Остров из г. Псков 22 декабря 1943 г. Отпущена домой 7 января 1943 г.

Здесь сидела **Лосева** Александра [из] д[еревни] Верестье, Волосовской вол., арестована 18 сентября 1943 г.

Здесь сидела **Михайлова** Мария И., д[еревня] Горушка, Островской вол., арестована 11 сентября 1943 г.

Здесь сидела **Иванова** Антонина из д[еревни] Кривулино, Ульяновской волости. 22 декабря 1943 г. среда. Взята за связь с партизанами.

Гор. Остров, **Алексеева** Александра, Губановская улица, д. № 13. Похищена 22 декабря.

Гор. Остров, **Андреева** Мария, ул. Полоцкая, д. 17. Прибыла 13 января 1944 г., а 22 февраля 1944 г. выбыла.

Васильев Петр. Елены¹. Рубиловский с[ель]с[овет], взят 21 декабря 1943 г. вторник, за связь с партизанами расстрелян 7 февраля 1944 г. 4 ч. 30 мин.

Иванова Шура, арестована 7 декабря 1943 г., д[еревня] Тараканово, отправлена 13 января 1944 г. в свободный лагерь.

Иванова Антонина.

Алексеева Нина Алексеевна. Пустошенская шк[ола]. Арестована 27 декабря 1943 г. Отпущена домой 8 января 1944 года.

Камера № 32

Галушка Иван Сергеевич, 1920 г. рождения, Украина.

Семенов Я. А., г. Псков.

Камера № 26

Здесь сидел **Шведов** Анатолий ЕКА, г. Остров, д[еревня] Шатуново, за испуг воробья с казенной крыши.

¹ Так в оригиналі документа.

**ТЮРЬМА г. ТАГАНРОГА,
УНКВД РОСТОВСКОЙ ОБЛАСТИ**

Гюрин В. А. 12 июня 1943 г. политич[еский] был, 6 июля 1943 г. выбыл.

Попов Н. П., Лермонтовская, 6. Прибыл 28 июля 1943 г.

Ранников Сергей Никифорович (кличка «Жаринок-партизан») 12 июля 1943 г.

Рябенко Петр, 16 марта 1943 г.

Серегин Петя, 12 июня 1943 г.

Дранников Сергей, 12 июня 1943 г.

Сорокин Федор Васильевич взят под стражу в 2 часа утра 10 июня 1943 г., 1914 г. Рождения, 22 февраля. 6 июля 1943 г. Выбыл (+ крест)¹.

Копырин Максим взят 9 июня 1943 г. В 12 часов ночи. Выбыл 6 июля 1943 г. (+ крест).

Струнко Борис, 1923 г. Рождения, 1 ноября взят 7 августа 1943 г. В 2 часа утра.

Дравянов А. С. 10 июня 1943 г. — 28 июня 1943 г.

Здесь сидела **Москалина Нина** 3 июня 1943 г.

Москалина Нина с 3 июля 1943 г.

Здесь **Оля Тимашева** с 20 июня 1943 г., у нее мучение.

Смирнов Л. И. 30 июня 1943 г. 27 августа 1943 г. Расстрелян ни за что.

12 мая 1943 г. **Шубин С. А.** с Михайловым 1 июня 1943 г. Расстреляны.

4 августа 1943 г. **Борис Кабарухин.**

Майборода Владимир Михайлович.

Приходько Андрей с 13 января 1942 г., **Троицков, Скворцов Илья** 21 мая 1943 г.

¹ Так в оригіналі документа.

Здесь находились с 10 июня 1943 г.: **Филиппов Я., Пожидаев А. Л., Соенко А., Попов И., Нетюк А., Захарченко С., Литвинов Д., Смирнов А.** Освобождены 3 июля 1943 г.

Здесь находились с 31 мая 1943 г.: **Филатова Н. В., Зимовец Шура, Олейникова Тося, Кваскова, Пархоменко, Горянова.**

Камера № 1

Шаров Евгений — расстрелян 27 августа 1943 г.

Молчанов Иван Николаевич 18 августа 1943 г. 27 августа вывезен на балку.

Григоренко Анатолий Иванович, 18 августа 1943 г. Оставил память.

Черненко Коля.

Есепенко Коля М. Посажен 29 июля 1943 г.

Камера № 2

Мостиков Степан Антонович, рожд[ения] 1903 г.

Ваня, Катя, Маня, Шура, Нина, ваш отец расстрелян 28 августа 1943 г., кто прочитает, то передайте в село Троицкое, до свидания навсегда.

Телеганов Владимир Григорьевич расстрелян 28 августа 1943 г.

Кучеренко Захар — погиб.

28 августа Кица, Маша и Лиля погибли, их расстреляли.

Москалкеев Степан Артем расстрелян 28 августа 1943 г.

Камера № 7

Козаченко Николай — Полтавская обл., г. Гадяч, расстрелян 28 августа 1943 г.

Глухов Степан Пантелеевич расстрелян 18 августа 1943 г. Сенной переулоч, дом № 5 (Итальянский, 19).

Камера № 8

Петровский Василий Н. В[оенно]/П[ленный] арестован 9 июня 1943 г., писал 22 июля 1943 г.

ТЮРЬМА г. КАУНАС, НКВД ЛИТОВСКОЙ ССР

Зайка Мартынас с дер[евни] Барвишки, Каначаевской волости, Сейновского уезда, чувствую, что уже сегодня нужно будет распрощаться с жизнью вечно, 7 месяца, 14 дня, 1944 года.

Бронюс Карпичус, м. Искибарту. Сегодня распрощаюсь с жизнью. До свидания, Родина, до свидания, любимая свобода. 15 июня 1944 года.

Погибаю совсем невинным, гр. Станислав **Килюс**, гор. Алитус. До свидания, мир. Вечно я себя не увижу. 15 июля 1944 г.

До свидания, дорогая, больше я тебя не увижу. И больше не буду ходить твоими полями. Погибаю, но точно не знаю за что. Я родился в 1916 году, гор. Принай, **Пранявичус** Антонас. 15 июля 1944 г.

Здесь погиб **Костюк** Ионас, с м. Бутримоню, Алитусского уезда.

Пранус Жукас, г. Гералю, Балберинской волости, Мариампольского уезда. Погиб невинным 15 июля 1944 г.

Перед расстрелом за политику успел записать, **Якштас** Владас. 8 Июля 1944 г.

Прочитай и сообщи моему отцу, литовец **Пупишис** Енас Константинович, 18 августа 1922 года рождения. Рокшинский уезд, Модужеской волости, д. Нершаню, расстрелян 8 июля 1944 г., труп закопан за фортом.

Прошу сообщить отцу и сестре так, что в 1944 г. 10 июля здесь был расстрелян **Пупинис**¹ Енас, Рокшинский уезд, дер. Нершаню.

¹ Так в оригиналі документа. Перший раз подається як «Пупишис», другий — «Пупинис».

До свидания, любимая жена Зося и сын Пранас. Здесь погибал за политику **Ришись** Вацлавас 28 сентября 1943 года рождения, уроженец Кедайнянского уезда, дер[евня] Бабена.

Прошу сообщить **Беспавлову** Степан, 1907 года рождения, расстрелян 5 июня 1944 года, Кедайняйский уезд, дер[евня] Ушлавки.

Жукаукас Степанас, расстрелян 5 июля 1944 г.

Шаликанис задержан 23 июня 1944 г., привезен на 9-й форт и ждет расстрела.

Каулаускас задержан 24 июня 1944 г., привезен на 9-й форт, приговорен к расстрелу и ждет его исполнения.

Густильников Павел, попал в плен 11 июля 1943 г., а потом, что я еврей 9 форт на расстрел, г. Шпола.

8 июня 1944 г., русский пленный **Вялкин** Андрей Васильевич, расстрелян за побег из лагеря на 9 форту.

Погиб за побег с лагеря **Нолунов** Д. Е. 8 июля 1944 г., Саратовская область, ст. Ершов, совхоз № 65.

Архангельская обл., Приозерный р-н, Бабкинский с[ель]-с[овет], д[еревня] Пощевская. Сообщите **Никулину** Григорию А. от **Никулина** Павла, его сын погиб за побег из лагеря.

ТЮРЬМА Г. ВИЛЬНЮС, НКВД ЛИТОВСКОЙ ССР

К о р п у с № 1

Камера № 1

Антонес **Баневичус** сидел 1 год времени за покупку прусских ботинок, 10 месяцев за то, что дал кусок хлеба русскому военнопленному, происхождения Биржского округа, Ново-Радовичинской волости, дер[евня] Шимавишки. Заключен 16 декабря 1943 года.

Надпись с польского языка: **Дивидович** Владислав, сидел 5 дней за то, что сказал надзирателю на торфяных работах, что получает мало кушать, 18 июня 1944 г.

Камера № 2

Здесь сидел политический арестованный **Козлаускас** Вацлавас, сын Ионаса из гор. Жесли, выдан Веткевичусом за деятельность. Никогда не простить за муки матери, жены и осиротелых детей, Выведен на смерть 21 февраля 1943 г.

Камера № 16

Маткевич Антоне из имения Горкишки, Мышегольской волости, сiju вместо своего товарища. Мучаюсь, перехожу в 5 камеру

Камера № 22

Товарищи, если меня расстреляют, то, москвичи и ленинградцы, вспомните неизвестного русского человека, который из-за войны проклятой погиб. **Любцов** Павел, рождения 1918 года, из Ленинграда, 19 декабря 1942 г. выведен.

2 - й этаж

Камера № 44

Станислав Ведер, сiju, выдан своим товарищем Ленгином **Шланго**, живший гор. Вильно, Краковская № 9, за политическую деятельность. Пахнет тюремными принудительными работами. Тов[арищи], которые будут после меня, прошу, чтобы сообщили об этом моей матери, жившей на ул. Субоч 10, кв. 30. Арестован 20 апреля 1944 г., выведен 30 апреля 1944 г.

Камера № 59

Тут сидел сотрудник польской организации «Свобода», начальник отделения разведки, нач[альник] 2-го истребительного отряда **Ванчик**. Моя жизнь — это пустота, прожитая мысль.

4 - й э т а ж

Камера № 82

Здесь сидел в тюрьме с 4 июля 1941 г. политич[еский] заключенный Архангельской области **Ногин Иван Николаевич**, вывезен в Германию 19 июня 1942 г.

Камера № 92

Б. Комаровский, псевдоним «Корсаж» 3 июня 1943 г. бывший начальник компании «Сан», заместитель **Лещинский**, псевдоним «Заглеба» бог суди его не за его грехи, а по твоему милосердию, он много выдал людей из начальства, сам получил отпуск и через свою неосторожность попал. Арестовали 18 мая 1943 г.

Камера № 188

Козловский Иван просит сообщить родителям по адресу: Москва, Солянка, дом № 1, кв. 16 **Пухову Г. А.**, наверное не буду жив.

Камера № 187

Сидели русские военнопленные **Кузнецов В. А.**, **Пигурин П. Г.**, бежавшие из плена и пойманные при попытке побега на ж.д. ст. Безымянная, 30 км от Вильно, 20 июня 1944 г., наверно, поедем в Германию.

Камера № 104

Здесь сидели три инвалида последней мировой войны, потерявшие ноги: один русский, белорусский и осетин, были ранены в немецкой армии. Сидели в ожидании приговора военного суда. Арестованы 13 марта 1944 года. **Руссанов** Михаил Павлович, 1922 года рождения, Грузинская ССР, Юго-Осетинская автономная область, гор. Сталиниги, улица Армянская 35, кв. 2. **Мишин** — сибиряк, **Акулич** Ф. — белорус.

Камера № 108

Когда меня расстреляют, напишите матери: Ленинград, 7-я Советская, дом 18, кв. 20, **Любцовой** Анне Д., **Мальцев** Павел Петрович, рождения 1918 года, гор. Ленинград, 1943 года.

Камера № 114

Богатырев Федор Сергеевич, военнопленный, бежал на родину, пойман и посажен 21 июля 1943 года.

Камера № 188

Шевченко Николай. Сражались 10 русских партизан с немецкой полицией и в неравном бою я ранен в левую руку, посажен в тюрьму в 1943 году. Сидел до 1944 г. февраля мес[яца]. Адрес: Днепропетровск, Лоцкаренко, улица № 4, Далекая 7.

Карцер

Сидел **Модилевский** Мечислав за то, что не хотел работать на немцев на торфоразработках. Сидел с 7 по 13 июля 1944 г. г. Вильно, Новогрудская, 51, кв. 1.

Камера № 138

Тайбарцев Николай Иванович. Сообщите в г. Молотов, Красные казармы, 33 корпус, кв. 3, **Тайбарцевой Нине Васильевне**, что я был в плену у немцев.

Камера № 123

Здесь сидел советский партизан отряда «Боевой» — **Казаченко Н.А.** попал в плен 4 мая 1944 г. с 1 июля 1944 г. до 13 июля 1944 г.

Камера № 146

Прохоров Иван Алексеевич, Саратовская обл., ст. Екатериновка, село Ольшанка. Сидел в 1944 году 13 февраля.

Камера № 124

Шевчук Антон Яковлевич, 9 мая 1944 г. за побег из лагеря, Киевская обл., Христиновский район, село Талалаевка.

Корпус № 2, этаж 2-й

Камера № 28

Смирнов Федор Иванович, ст. Дивово, М.-К. ж. д., Нагорное, сидел с 8 октября 1943 г. по 10 января 1944 года.

**ТЮРЬМА г. СВЕНЦИЯНЫ,
НКВД ЛИТОВСКОЙ ССР****Камера № 1**

Зачем я здесь, да здравствует свобода. Литовцы, как попадете за железные ворота, так убедитесь свобода дороже всего. **Ралбекауцкис Стасис**, 4 декабря 1943 г.

Камера № 3

Гаозас **Грудис**, дер[евня] Караличас, Свенчанского уезда. Сижу безвинно, 1943 г., ноябрь.

Проклятая тюрьма, как я тебя посмотрел, ты такая страшная, 25 дня, 1943 г. Антонас **Трошкус** — новобранец.

Прошу сообщить о смерти сына Федора по адресу: Полтавская обл., Н/Ворощанский р-н¹, **Забара** Акулина.

Камера № 7

7 апреля 1943 г., дер[евня] Слесаришки, **Едес** Иван, Литва, тебя враги зажали, а мы за тебя сидим и болеем.

Камера № 9

Здесь есть шляхта с Подбородья, **Невицкий** Алекс — убийца над евреями, бандит.

Камера № 14

Отсюда вывезен **Бучиль** Адольф 3 февраля 1944 г. с дер[евни] Каскони, Свенчанского уезда, безвинно осужден на смертную казнь за политику.

ТЮРЬМА г. РИГА, НКВД ЛАТВИЙСКОЙ ССР

К о р п у с № 1

Камера № 2

Покрасте Едгар, арестован 1 апреля 1943 г. до 25 февраля 1944 г.

¹Так в оригіналі документа. Вірогідно, йдеться про Новосанжарський район.

Петкевич Францис, волость Вилакст.

Аицко, 18 апреля 1944 г.

Спила Игнатс, арестован 27 марта 1944 года до 27 июля 1944 года.

Бабонс.

Камера № 5

Д. Грива, сидел 14 дней с 1 до 14 ноября 1943 г. **Грибутс Станислав**.

Ландсберас (Гаст-Табуржи). Латвийскому предателю смерть (фамилия неразборчива)¹.

19–26 июня 1944 года сидел **В. Тильманс**, Рига, штаб.

Едуард Август осужден на 14 суток.

8 дней до 20 июня 1944 г. **А. Ведис** Иван.

Камера № 7

1944 г. **Петерс, Смирнов**.

Э. Циритис, Я. Свикис, 26 июня 1943 года.

Е. Озориньш.

7 марта 1943 г. **К. Шварц** осужденный на 14 дней.

4 марта 1943 г. **Мельникович**.

Свитерс, 22 марта 1943 г.

Янка, 22 марта 1943 г.

Мазан, 22 марта 1943 г.

Р. Циритис, 12 мая 1843 г.

Р. Васильев Петерс, Рига, 1944 г. 26 сентября отсидел 11,5 месяцев.

¹ Текст у дужках написаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Камера № 9

Дремайнис, 18 апреля 1944 г.

В. Бул. 4 сентября 1944 г. отослан в Германию.

Зиргис Арнольде 4 октября 1944 года отослан в Германию.

И. Фоминс, 3 сентября 1944 г. Прощай Родина.

Е. Булис, 2 сентября 1944 г. До свидания.

А. Матулис, **Т. Гирш**, **Г. Кордов** отосланы в Германию 15 сентября 1944 года.

В. Лоцис с 8 января 1944 г. до 4 октября 1944 г.

Алексей Борцов, рождения 23 июля 1927 года, арестован 8 марта 1944 г. за убийство, 1 сентября уехал в Германию по морю.

Камера № 10

Елгавская улица, 29–8.

Здесь сидел **Емельянов Евгений** из г. Ленинграда с 14 июня 1944 года.

Равмерс Гарис, 1924 г. рождения, октябрь месяц.

Болдерах. Нас готовят в Германию 3 сентября 1944 г.

Камера № 11

Иванс Александр Янович, 1893 г. рождения, 22 октября.

Алексей Морозов, волость Кацену двор Соржен.

Сидел Петр Виноградов, д. Вошкова, Качановская волость.

Новиков, 1924 г. рожд[ения], март м-ц, арестован 13 марта 194[...].

Камера № 13

Анна Винг-Зайдеман, рожд[ения], 5 августа 1896 года, арестована 19 января вместе с моим любимым мужем **Эдгар Зайдеман**, рожд[ения] 23 мая 1886 г.

Камера № 17

Б. Фриш, 1943 г. 8 октября.

Трокт Виктор, 23 сентября 1944 г. в 6 час. вечера, уезжаем все в Германию как заключенные. Отсидел 2 года 6 месяцев. Прощай Рига!

26 сентября 1944 г. уезжаем в Германию 30 человек из этой камеры.

Камера № 18

Термин — тюрьму оставляю 27 сентября 1944 г.

Петерс Васильев¹ отсидел 11,5 месяцев.

2 - й корпус

Камера № 11

Уехали 21 человек из германской тюрьмы в неизвестном направлении.

П. Прядс, ул. Гуртрудинская, 86–1а.

Улица Стабу, 17 — Шапан.

Камера № 5

Улица Плескавас, д. 28, кв. 27. З. Кленн.

Зисинек. Вальню, 12.

10 ноября 1944 г. за опоздание на работу осуждена на три недели ареста. Саласпилская волость, З. Валга.

Камера № 6

Тамара, Флора, Лусис.

¹ Так в оригиналі документа.

Камера № 7

Киш, 1941 г. 27 ноября. 2. Агарманс.

Камера № 8

Лайманс, родился 3 февраля 1924 г.

Камера № 15

О. В. Тарзан, 12 ноября 1941 г.
Яунзенс Фельдмарс, № 36982-а.

**ТЮРЬМА г. ЦЕСИС,
НКВД ЛАТВИЙСКОЙ ССР**

Камера № 31

Матвеев Семен Николаевич, пленный. Чкаловской области.

Камера № 32

Никаноров, Торгашов, Невлин, Плитонов.

Камера № 33

Здесь сидел военнопленный **Дряхлов Николай** из Москвы, за побег — прощай друзья.

Фомин Григорий Григорьевич, сидел за побег, служил на Эзеле, Вологодской области, Вохошский район, Вольковский с[ель]совет, дер[евня] Старцево.

Крупун М.А., Римса, Флишерс, пленный Московской области, Коломенского района, **Кузнецов Иван**.

Махотин А., Макаренко 1942 г.

Витолс, Цессисского уезда, вол. Вайве, хут. Пулымас, 1944 г.

Камера № 34

Михаил Макаренко 25 марта 1944 г. осужден на 4 года каторжных работ.

Бахромкин.

Камера № 35

Михайлов, Кобченко, Никитин Григорий, Кравченко Иван Акимович, Брендель, Рыбов И.Г., Федоров 1914 г., Сахно Яков, Павлов Н.В., 1913 г. — 1944 г., Галинов Е.Н., Плаудес, Русенс Эр., Рубцов Н., Ситов, Лепиньш Виллис, Бахромкин В. Ф. 11 июня 1942 г., Петров, Макеев Пашко–Смоленский, Брендель, Суконкин, Карников, Кондратьев, Санченко Александр Андреевич, Сохин Яков Яковлевич, Поган Григорий отправлен 11 сентября 1943 г.

Камера № 36

Стрелиекс, Каланекс, Пелсис, Кристансонс, Осипов, Орлов, Кубышинс 1912 г., Шмерлин, Петров Иван, Маликов, Клементьев 1918 г., Корнеев, Лепиньш, Антонов, Самохин.

Спецкорпус (одиночный)

Камера № 27

Карлис Эглитис, Мартаин Абельтынш сидели за то, что не поехали на работу в Германию.

Карцеры

Карцер № 1

Белоусов Николай Иванович, здесь сидело 8 арестантов перед отправкой в Ригу, а далее неизвестна наша судьба — 20 сентября 1943 г. 16–30 м.

Потача — был здесь осужден в этом году к каторге.

Бартышевич — 14 января 1944 г., **Богдановский** — в карцере 10 чел., **Синица** казак, **Крастыньш** Атавенс, **Ульдринс**, **Зельтыньш**, **Бразис**, **Стеннаугу** — 30 мая 1944 г.

Карцер № 2

Сахно Яков, **Паган Гр.** — отправлен с этой бездны, **Пельманис**.

Карцер № 3

Здесь сидел **А. С.** (фамилия неразборчива)¹, Шполянского района, село Сингаевка, за побег из лагеря 17 декабря 1942 года, в плен забран 5 октября (год не указан).² Остров Эзель, сам с 1918 года.

Здесь в застенках тюрьмы отбывал срок свой **Г. Бокованов**, Ярославской обл., Борисоглебского района, Давидовского с[ель]совета, деревня Емельянинково.

Сидел **Сафонов Е. В.**, 1942 г. 29 августа. Вологодской области, г. Грязовец.

¹ Текст у дужках написаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

² Текст у дужках написаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Здесь сидел пленный Захолустьев, попавший за неподчинение родителей с 8 января по 14 января 1943 г.

Карцер № 4

Волот Вольдемар, Ближанский, Борисоглебский, Руденков быв арестован 6 мая 1942 г.

Когдовский, Махотин, Зариньш Альберт, Хирш Юлис.

ТЮРЬМА г. МИНСКА, УНКВД МИНСКОЙ ОБЛ., БССР

Камера № 2

Пишу это 26 мая 1943 г., 30 июня 1943 г., 6 июля 1943 г., 9 июля 1943 г., в 11 часов 9 июля 1943 г. — стали брать, пишу до последнего дня, сидели до 31 июля 1943 г. Парфионов В., Жабрович В., Швед В. и Царев И.

Камера № 3

Григорий Лакутчиков, Тимофей Чихмарев, Шипов, Казалевич, Заяц М., Сердюченко. 7 июля 1942 г. — 1943 г.

Камера № 4

Ивановский В. П., 1918 года, сел. 4 января 1944 г., гор. Витебск — Паврушкову М. М.

Камера № 5

Сирин И. Н. сел. 20 марта 1943 г.

Малько А. К.

Тарашкевич Ванда с 20 апреля 1943 г.

Камера № 31

Малочко Коля, сел 27 декабря 1943 г., срок 5 лет.

Камера № 32

20 февраля 1944 г. по 20 мая сидел **Козловский Игнат Н., Смоль, Ковахитр Н.,** Ошмянская волость, Италовщина, кто попадет и выйдет напиши, что ждет узника здесь.

Камера № 36

Ворогаев Матвей, сел 2 августа 1943 г., повесился 3 августа 1943 г., самые осторожные попадают в мелочах.

Камера № 37

Рытенко Григорий 27 декабря 1943 г. коммунист, сидел 5 июня.

Молочко, 27 декабря 1943 г.

Камера № 38

Сидел партизан 25 февраля 1944 г. **Борисов Матвей Павлович** 1921 года.

Камера № 43

Сердюченко И. Л. сидел 6-7/1942 г.

Котыга с 28 апреля 1943 г.

Камера № 48

Петкович, сел 30 сентября 1941 г.

Камера № 50

Венгр Георгий Вупович, сидел 4 октября 1943 г.

Камера № 40

Липницкая Роза, сидела 1 мая 1944 г.

Селезнева, 1 марта 1944 г.

Камера № 53

Павлов Василий Матвеевич, 10 лет, 9 мая 1944 г.

Камера № 54

Вавилов Евгений, 1943 г.

Пищалко Михаил, Сысоев Вася, сели 18 апреля 1943 г.

Храмцов, сел 15 февраля 1944 г.

Камера № 55

Корзюк Коля, Зубков сели 3 июля 1942 г., москвич сидел в 100, 10, 48, 26, 55, 65 и 68 камерах, срок 7 лет с 28 февраля 1944 г.

Камера № 57

Макарчук Михаил, 13 мая 1944 г.

Камера № 58

Муратов и Вийков сели 3 февраля 1944 г.

Камера № 60

Борновицкий А. С. расстрелян 30 февраля¹ 1944 г. вечером гор. Мелитополь Запорожской области, в тюрьме просидел 89 суток в смертной камере.

Камера № 64

Здесь сидели майор **Горностаев И. С.**, осужден 18 августа 1944 г., приговорен к расстрелу и с ним рядовой **Хасимченко О. А.** и **Ивахин П. Н.**, все ждали помилования.

Камера № 67

Кизиневич, сел 24 июня 1943 г.

Панфилов М., сел 16 марта 1943 г.

Камера № 69

Левин Василий, 17 мая 1943 г.

Булах В., 21 января 1943 г.

Кривицкий Женька, 7 мая 1943 г.

Камера № 70

Вальченко В. М., 1916 года, 26 июня 1943 г.

Камера № 71

Алебович и **Азаренко**, сели 5 мая 1943 г., кто здесь будет, передайте нашим.

¹ Так в оригіналі документа.

Секретин, 20 октября 1943 г.

Кириченко Павел, 1921 г., Брянской области, гор. Клинцы,
с 27 апреля 1943 г.

Камера № 72

Мищенко Анатолий.

Дубинин Борис.

Камера № 74

Козлов Семен с 12 апреля 1943 г.

Камера № 75

Бобков Костя и Пасичников П., 6 января 1944 г.

Камера № 76

Жемабаев и Цермакович, 1943 г.

Камера № 77

Коротченко Глеб.

Камера № 79

Романовский, Гаврюшкин, Визывный Иван, 1943 г.

Камера № 80

Здесь сидели: Костевич, Панфилов, Трофимов, при немцах. Кто будет сидеть в камере, прошу передать на родину — Чечерский район, дер[евня] Колодзиская.

Камера № 85

Шорников, гор. Тула, осужден на 15 лет, 2 июня 1944 г.

Камера № 86

6 апреля 1944 г. **Чернин**, 20 сентября 1943 г., **Вордушко**.

Камера № 87

Залудаев И. Я.

Камера № 88

Дробат, посажен 8 ноября 1943 г., **Чемышев**, **Слепонович**, срок 8 лет, **Соколовский Афанасий Иванович** и **Бибко** осуждены на 10 лет.

Камера № 91

Тарашкевич Ванда и мать **Фекла**, 1881 г., арестована 7 апреля 1943 г. за партизанство.

Мотоянов, 27 ноября 1943 г.

Камера № 92

Прощай мой край, прощай родной — **Великевич**.

Камера № 93

Добросердов, 10 августа 1943 г. Знакомые, сообщите домой.

Карецкий Эдуард, арестован 15 мая 1944 г.

Плашницкий Ян, арестован 15 февраля 1944 г.

Камера № 94

Шишковский, сел 16 марта 1944 г.

Врач Загорский, 1943 г.

Камера № 97

Шубин, Толкачев с 1943 г.

Камера № 98

Леванкович арестован 10 августа 1942 г., Борович 1943 г.,
Артюн Борис попал 22 апреля 1944 года.

Камера № 99

Пономарев, Версицкий, Станкевич, 27 февраля 1944 г.

Жлебаневич Коля, сел 9 июня 1944 г.

Жилинский с 7 мая 1943 г.

Камера № 82

Здесь сидел Бочинович, погиб за проступки брата с голоду
и побоев, кто сможет передать Толстого № 20, кв. 65 — г. Минск —
Вале.

Камера № 121

Демин Дмитр[ий], арестован 9 февраля 1944 г.

Камера № 130

Шумковская, Сушенкова Муся, прибыли 13 августа 1943 г.

Камера № 131

Куракович Антон, 1923 года, приговорен к расстрелу, сижу последние минуты. Прощайте родные, мне Вас больше не видеть, прощай Таня дорогая.

Камера № 133

15 декабря 1943 г. **Рудинский**.

ТЮРЬМА г. МОГИЛЕВА, УНКВД МОГИЛЕВСКОЙ ОБЛ., БССР

Камера № 66

На стене нарисован орел и фашистская свастика, внизу антисоветский лозунг, рисовал и писал **Радищев** Николай Федорович, 1922 года рождения, уроженец гор. Москвы, Арбат, 16, бывший Б. Васильевский переулок дом № 44, кв. 16.

Камера № 51

Головацких Н. С., 1915 г., расстрелян 29 января 1943 года.

Конюхов Л. Н., 1903 г., 3 июня 1942 г. взят на ворон.

Петренко П. С., 1917 г., посажен 7 апреля 1942 года, умер 6 сентября 1942 г. от голода.

Насущный Г. И., 1914 г., 7 июля 1942 г. взят на ворон.

Дайнеко Николай Игнатъевич, 1921 или 1926 года (не разборчиво)¹. 5 августа 1942 г. взят на ворон.

Сотников Валентин Яковлевич, 1923 года, 5 мая 1942 г. — ворон.

¹ Текст у дужках та роки написані співробітниками НКВС, які копіювали написи.

**ТЮРЬМА г. ВИТЕБСКА,
УНКВД ВИТЕБСКОЙ ОБЛ., БССР**

Камера № 8

Бритов Иван Леонович, 11 марта 1943 г.

Здесь сидел **Селезнев Иван** Васильевич и **Медведев Иван** Мартынович, Суражская, 73-а.

Переверзов Н.Д. — Москва, станция Люберцы, дер[евня] Мотякова, 53 Железна Зина, 22 августа 1943 года.

Камера № 12

Здесь сидел **Шмарин Илья** Леонидович.

Камера № 13

Иванов Парфен Петрович, 17 февраля 1942 года.

Камера № 9

Здесь сидели две подруги **Корба** Нина и **Скворцова** Тамара.

Камера № 7

Здесь сидел с 16 августа 1942 г. шофер **Малышев** Василий два раза.

Гараж тюрьмы

Здесь сидела за проституцию **Дурнова** Нина 2 месяца и освобождена 20 июля 1942 года.

Здесь сидел за кражу 2-х коней **Козловский** Осип Осипович с 16 мая 1942 г., убыл 31 октября 1942 г.

**ТЮРЬМА г. ОРША,
УНКВД ВИТЕБСКОЙ ОБЛ., БССР**

В помещении привратки обнаружены надписи¹:

Здесь был в плену **Иванов Александр Иванович**, 1907 года рождения, уроженец Калининской области, Брусовского района, Еремеевского с[ель]с[овета], дер[евни] Токариха, 1941 г.

Здесь сидел 24 октября 1941 г. **Иаульчик**.

Зарембо Шурко.

Сорворов Владимир, 16 ноября 1941 г.

Камера № 15

Здесь сидел **Бобичев Иван Митрофанович** рождения 1922 г., уроженец Новосибирской обл., Сталинск, с 29 апреля 1943 г., писал 15 ноября 1943 г.

Привет Надежде и всем смолянам Надежда² **Иванов Анатолий**, арестован 19 марта 1944 года.

**ТЮРЬМА г. ГОМЕЛЯ,
УНКВД ГОМЕЛЬСКОЙ ОБЛ., БССР**

Камера № 1

С 18 июня по 30 августа сидели **Афанасьев Ф. Ф.**, **Михеев В. И.**
Дорошенко С. Р.

Холопченко П. С.

Попов Е.

Головченко Адам. Морзе азбуку написал телеграфист **Головченко**.

¹ Речення написане співробітниками НКВС, які копіювали написи

² Так в оригіналі документа.

Камера № 14

Толкачев Николай погиб 26 сентября 1943 г.

Чуянов Григорий, погиб 26 сентября 1943 г.

26 сентября 1943 г. погиб Войтенко Д. К.

Камера № 18

Павлович Казимир Ф. Минской области, Дзержинский район, Новоселковский сельсовет, дер[евня] Макович, 25 сентября 1943 г. (г.Дзержинск).

25 апреля 1943 г. вывезено с СД 8 машин на расстрел.

Григорий, Аникей, Галя и ост[альная] семья расстреляны Шугалевы из С[...]венки, Ветковского района, расстреляны 25 сентября 1943 г. за связь¹ (гор. Ветка, Гомельской области).

Камера 2-го корпуса

Позняков Петр Поликарпович, рождения 1921 года, Тереховка. 25 сентября 1943 г. — погиб.

К о р п у с № 2**Камера № 1**

Митенко Анисим.

Камера № 2

Куколов Сергей.

Андриевский М.М., Клинцы, прибыл 21 июня, расстрелян 26 сентября 1943 г.

¹ «Расстреляны 25 сентября 1943 г. за связь» — так в оригиналі документа.

Тарнушенко Марія, вибыла 26 сентября 1943 г.

Алексеенко Алексей Калинович, погіб 25 августа 1943 года, расстрелян.

Приходько Федор, расстрелян 26 сентября 1943 г.

Дюкарев Д. П., 13 апреля 1943 г.

Максименко С. М. 6 мая 1943 г.

Моргунов В. 7.8 — 17 февраля 1942 г.

Ковалев Федор Иванович.

Малышев Владимир, 1919 из Новозыбкова, забран 20 февраля 1943 г. судьба решилась 7 мая 1943 г. (Брянской области).

Куприянчик М. А. 16 июля.

Сегодня 90 суток, а допроса все нет — Устенков забран 10 июня 1943 г.

В. Глушаков 17 августа 1943 г.

Ходаков

Редкин Ник. Вас., Саратов, Б. Казачья, 43, расстрелян 26 сентября 1943 г.

Пастушенко Андрей Петрович, Чечерский район, д. Отор, расстрелян 26 сентября 1943 г., кто может передайте родным (м. Чечерск, Гомельской обл.).

Дробышевский Федор Григорьевич, Черский р-н, Наухавичская вол., д[еревня] Дубровка, расстрелян 26 сентября 1943 г.

Камера № 3 женская

Дуся Прохорова 17 сентября 1942 г.

Муся Моргунова арест[ована] 6 августа в Новозыбкове.

Валя Моргунов в Гомель прибыл 11 августа 1942 г.

Татарина Прасковья из Новозыбкова.

Касаткина Анна.

С 26 сентября сидели Стрельцова Люба и ее дочь Нелли.

Камера № 4

Фетисов Виктор, 1924 г., с 14 августа 1943 г.

Мерзлов Валентин.

Огрызко И.Р.

Алейников.

Камера № 5.

Михаленко Анатолий был с 25 мая.

Баудин С. К. прибыл 6 мая 1943 г. убыл.

Ярошевич М. Ф. прибыл 16 мая 1943 г., убыл 23 июня 1943 года.

Баудин В. К.

Милевский Л.

23 июля 1943 г. **Маглышев.**

Маглышев Миша Чечерск 23 июля 1943 г. выбыл 26 сентября 1943 г.

Милевский Анатолий Иванович, 10 октября 1943 г.

Никитин И. А. прибыл 3 июня 1943 г. убыл.

Миша 13 мая 1943 г., 17 мая 1943 г.

Таня 13 мая 1943 г., 18 мая 1943 г.

Бесчастнов 31 мая 1943 г.

Борейша А. Л. 21 мая 1943 г. убыл.

Солодкин А. В. 6 апреля 1943 г. убыл.

Кузьминицкий Вас[илий] Ар[...].

Клинов — Ардони заточен 22 июля 1943 г.

К. В. Румянцев с 21 марта 1943 г.

Сухаринов Ив[ан] Н.

Летяго Ив[ан] П. 5 марта 1943 г. из Новозыбкова.

Шевцов.

Костя матрос Балтики из воздушно-десантного отряда **Комарова** погиб 26 сентября 1943 г. расстрелян.

10 июня 1942 г. **Алейников**.

Громов К. М. прибыл 23 июня 1943 г.

Пакалов Иван.

Зубарев Б.И. прибыл 3 августа — убыл.

Камеры 2-го корпуса

№ 2.

Был **Громов** Иван.

№ 3.

Яночкин.

Камера № 18 1 корпуса.

Погиб 25 сентября 1943 г. с ним 30 чел. через расстрел. До свидания товарищи, помните фашистскую власть.

Дубовицкий Петр Павлович.

Вятка, ул. Средняя, 17 — **Удалов** Иван Данилович, посетил камеру 26 сентября 1943 г. Сидел с 10 июня 1943 г. по 25 сентября 1943 г. (Гомельская обл.).

Сугонякин Федот М. **Сивенко**.

Ивановы Иван, Михаил, Валентина, Анна расстреляны 25 октября 1943 г. — суббота.

Салов Валентин погиб 25 апреля 1943 г.

Добруш, **Дедков** Сергей Михайлович, 1921 г. рождения, сидел за связь, пущен в расход 25 сентября 1943 года, **Шабловский** Михаил Васильевич сидел за связь, пущен в расход 25 сентября 1943 г.

В полуразрушенных Камерах б[ывшего] женского корпуса

Лебедев Павел г. Гомель, Подгорная, 19, взяли на расстрел 24 сентября 1943 г., передайте **Лебедевой** Любе.

Сталинград. обл., Руднянский р-н, с. Рудня, Майская, 112 — **Глушковой** Марии Фед[оровне] — Владимир расстрелян.

Елисеенко Иван Ларионович — село Ути, Тереховского р-на, прибыл 12 сентября 1943 года. Сообщите родным до войны работал директором Случ-Миличанской школы (с. Терехов, Гомельск. обл.)

Роша Смольная, дом 1 **Василевич** Надя.

г. Добруш, ул. Гомельская, дом 11 **Гаврилюченко** Петр сидел с 23 августа 1943 г. 25 сентября 1943 г. расстрелян (Гомельская область).

Алтайский край, Барнаул — **Короленко**, д. 8 **Шабанов** расстрелян.

Алма-Ата, Каз[ахская] ССР, Пушкинская, 25 — **Ершов** Дмитрий Андреевич, расстрелян.

Усть-Каменогорская обл., Большенарыльский р-н, Малокрасноярский с[ель]с[овет] — **Назаров** расстрелян (Казах[ская] ССР).

Тамбовская область, Ржаксинский район, Отхошенский с[ель]с[овет], **Чернов** Иван Ан[...] расстрелян.

Кто первый увидит эту надпись, сообщите пожалуйста Гомель, Роша Смольная, д. 1 **Василевич** Наде. Погиб здесь в тюрьме 25 сентября **Ермаков** Николай Петрович из Москвы, сообщите через газету о моей гибели матери **Ермаковой** Анне Ильиничне, 1898 г.

Погиб **Шляхов** Иван Андреевич, сидел с 22 августа 1943 г. по 26 сентября 1943 г. неизвестно за что.

**ТЮРЬМА г. ЛИДА,
УНКВД ГРОДНЕНСКОЙ ОБЛ., БССР**

Ефроимский Арон перед смертью я переживал маленькую историю в тюрьме, это было 17 мая 1943 г. я сидел как герой и ничего не сказал то, что я знал из нашего «гетто» всякий должен отомстить этому разбойнику, который работает чугунно-литейный завод бывший Шапиро, фамилия работников: **Давгилевич**, он без одного пальца.

Жарновицкий Антон.

Бучинский этот самый наихудший, отомстить за невинную кровь.

Арестованы в субботу 25 мая 1943 года, 1913 г. рождения, 22 июня г. Лида. Арестован через мастера чугунно-литейного завода **Жарновицкого Ефроимский** Арон, кто жив будет отомстите за мою жизнь. Они меня передали в немецкую жандармерию на жертву, потому что продавал боеприпасы для людей из леса, для партизан.

Я восточник сидел за партизанство **Степаненко** Иван Гаврилович, Полтавской области, Згуровский район, село Аркадьевка (с. Згуровка).

Здесь сидела **Малашенко** Валентина с 1928 года рождения, сидела с 21 февраля 1944 г., бандитка г. Лиды, до эвакуации — из гор. Могилева прибыла в г. Лиду 7 ноября 1943 года. Мой адрес — г. Лида, ул. Скорупки, дом № 2, увозят в Германию.

Валя Малашенко, Воробьева Лиза были подружки сидели вместе.

Здесь сидела **Воробьева** Лиза с 1921 года рождения, сидела с 21 февраля 1944 г. арестантка из г. Лиды, до эвакуации из г. Лиды, до эвакуации из гор. Могилева до увоза в Германию¹.

¹ Так в оригіналі документа.

Соколянская Макария сидела в тюрьме с 18 февраля 1944 г.
Борисов, Федоров¹ прибыл 20 июня 1944 г. убыл 24 июня 1944 г.

Здесь сидят бандиты с Ивья, Ксения, Мила и Поля, май месяц 1944 г.

Дакшис Юзеф Василишский район, арестованы, когда вернулись с гор. Полонки с работы 22 мая 1944 г., арестованы не знаю за что.

Волошко, Марцинкевич 21 февраля — Лида.

Казелло Янина, Лола **Казелла**².

Костеницка К., **Маркевич** Е., **Пашинский**, **Василишковский** район.

Сидела за сына, который пропал Лида 29 марта 1944 года.

21 июня 1944 г. Я, **Вашко** Казимир посадили меня в эту камеру потому, что когда вернулся с России, с работы в Германию и на одной станции убежал из вагона, по дороге меня задержали и здесь в камере ожидаю второй транспорт в Германию. Проживал в дер[евне] Иоделовце, Заболоцкого района, после года как выехал из дома.

Здесь сидела **Войницкая** Анна из гор. Лида, 1922 года рождения.

Цеханович Елена М. Белица 28 марта 1944 г.

Ленцевич Владимир 24 июня 1944 г.

Рыбак Алексей.

Здесь сидел **Панцевич** Станислав из м. Василишки один месяц за спекуляцию с 13 июля по 13 августа 1943 года.

Здесь сидела **Нимикина** Мария, вывезли в Германию.

Урбанович.

¹ Так в оригиналі документа.

² Так в оригиналі документа.

Гансевский П. из гор. Варшавы, сидел 22-е суток июнь 1944 г. вывезли в Германию.

Леон Андрушкевич отец мой имеет 65 лет тоже сидит в тюрьме в другой камере, сестра моя со своим мужем **Пашник Михаил** тоже сидят. В дому у меня остались мать моя 62 года, у сестры мальчик 9 лет и дочь 11 л. Тюрьма 8 ноября 1943 года.

Шариков Владимир прибыл 30 мая 1944 г., выбыл 3 июля 1944 года.

Чокуш Бонифаци 21 февраля 1944 г.

Солоненков Михаил 21 марта 1944 г. 7 июня 1944 г. освобожден.

Сидоров Григорий посажен 10 мая 1944 г. вышел 4 июля 1944 г.

Демченко Леонид посажен 4 июня 1944 г., вышел 4 июля 1944 г.

Чечушмский Теодор 28 апреля 1944 г. посажен, освобожден 19 июня 1944 г.

Арбет Новачик м[естеч]ко Шушин, 1944 г., **Данилецкий Юзеф**, дер[евня] Такачи, прибыл 19 мая 1944 г.

Бабабекуб Хасим сидел восточник за паспорт 1944 года.

Говорков Петр сидел 30 дней.

Базилева Евдокия Максимовна, дер[евня] Ов-Нава, Смоленская¹.

Былохова Мария Кирилловна, дер[евня] Нижний Оброк, Смоленская.

Бичель Владислав, **Кчинский**, **Висель Стась**, дер[евня] Бискупце, Докудовского с[ель]с[овета], Лидского района, **Козлов Станислав**, дер[евня] Бискупце, Докудовского с[ель]с[овета], Лидского района.

¹ Так в оригіналі документа.

Барановский Эдвард 5 июня 1944 г., **Квач Коля**, **Федотов**, **Аникеев Виктор Александрович**, 23 декабря 1943 г., Смоленская область, 1925 года рождения дер[евня] Дучино.

Кухаренко Александр из Витебска 22 мая 1944 г. по 5 июня 1944 г. на отправке Глешбокое — Полоцк.

Щекой Мечеслав 7 сентября 1943 г. 22 ноября 1943 г.

Сколепович 8 апреля 1944 г. **Пяшковский Валентин**.

Шленкер 27 декабря 1943 г.

Солончиков Михаил 21 марта 1944 г.

Борейша Бронислав 24 сентября 1944 г. м. Вороново.

Войтович Нестер сидел один 30 декабря 1943 г. **Пшелицкий Владислав** одиночка 15 февраля 1944 г.

Гуркила Антонина, **Мищук** одиночка 1 декабря 1943 г.

Ефимов В. Одиночка 5 декабря 1943 г.

Микутель Станислав одиночка 11 декабря 1943 г.

Здесь сидел украинский шуцман 54/5 Вах-батальон, **Зиферман А.С.** 28 марта 1943 года.

Фнутов Александр 23 июня 1943 г.

Шадзюль Шан 28 октября 1943 г., **Волковицкий Шан** 28 октября 1943 г., **Манковский Е.** 21 октября 1943 г., **Кишкель Бронислав**, 21 мая 1943 г., **Мицкевич Чеслав** 27 октября 1943 г.

Бодянк Шон 3 марта 1944 года м. Шучин.

Остерейко Михаил дер. Кашенка.

Бауер Александр, **Городовский Генрих**, **Витковский Вацлав**, **Манковский Е.** из Варшавы, одиночка 22 октября 1943 г. до 8 апреля 1944 г.

Копчель Флорон дер[евня] Перепецы, Лидского р-на.

Размыслович прибыла 7 ноября 1943 г.

Маскатунец В. 7 января 1944 г.

**ТЮРЬМА г. НОВОГРУДОК,
УНКВД БАРАНОВИЧСКОЙ ОБЛ., БССР**

Камера № 2

Адам Зайцев Емельянович, Бабчук, Коршун.

Анушкевич партизан 26-го.

Михалевич Владимир.

ОБВ с арт. 97 и 93 кк¹, Чубринь, Рудин, Стенкевич, Кулеш, Скворода, Добыш, Кот, Ковальчук, Путрич, Козлов.

Транспорт 11 марта 1944 г. М. Бобровский, В. Кравчук, С. Пузук, Иванюк, Митьско, Кушалевич 1943 год, Булыка Константин.

Бобровский Георгий сидел 9 месяцев, отправлен 11 марта 1944 г. в Германию.

Коледа Степан и **Кобзарь** Владимир выехали 13 декабря 1943 г. в Германию.

Камера № 3

Сюда перевели подьесаула **Богуревич.**

5 и 6 июля 1944 г. был допрос **Бранкевич.**

Камера № 4

4 июля растр. 2 июля **Мельников** Павел Тереко².

Комарник Антон жил 28 лет, оставил жену и 3 детей 4 июля 1944 г.

¹ Ці скорочення, вірогідно слід читати російською як «обвинение с применением артикула 97 и 93 Криминального кодекса». Інша версія: абрєвіатура ОБВ на тюрємному жаргоні рос.: «Объединенное братство воров».

² Так в оригіналі документа.

Убиты: Гиго Н., Гиль А., Бой С., Гранковский Иван. Все тюремщики пострадали смертной казнью количество 250 чел. 4 июля 1944 г.

Казак Григорий убит деревня Кобыльники.

Жук А. родился 25 года, убили 1944 года 4 июля.

Фяж Иосиф Минской обл., Масевинского района, 26 лет, 4 июля 1944 г.

Камера № 5

Мазура Влад., дня 3 июля 1944 г.

Дня 3 июня 1944 г. уехали в Германию: Глебович Иван, Пикты Алексей, Моцевич, Клец Василий, Шкляр Ф., Антонович, Соцеблянский, Маркин, Карчак, Бахар, Мельник 3 июня 1944 г.

Камера № 6

Мазуро Владимир вселился от 7 марта по 30 июня 1944 г. Владимир Иосифович Мазуро с Вселюбо арестован 7 марта 1944 г.

Нагорный Юлиан 27 марта 1944 года до следствия, Жук Александр, Анушкевич Павел дер[евня] Карыцо.

Камера № 7

Разумович, Пустовой, Сицевич, Радзевич, Рогуля, Булачко, Шивко, Пальчик.

Клец Василий сидел от 21 марта до 10 мая 1944 г. 11 мая 1944 г. выдали меня на транспорт через х. Ясиновского.

Пустовой с 29 июля — 8 января 1944 г.¹

¹ Так в оригиналі документа.

Сидорчик с 30 июля — 10 февраля 1944 г.
Рубак, Пальчик Михаил, Гирж Петр.

Камера № 11

24 человека выехали в Германию дня 10–1944 г.¹

Камера № 12

Шкляр Федор сидел тут до 4 июня 1944 г. и уехал на работу в Германию.

Губко Владимир.
Марценюк Петро.

Камера № 14

Мерценюк.
Татаров, Малоченко, Шейдель, Корнев, Парыцай, Цветухин Гавриил, Руднев, Шурин 10 января 1944 г.

Камера № 17

Дубрин Иосиф от 20 июня, 5 июля 1944 г.
Лятковский Витольд.

Камера № 18

Мисько Константин Федорович.
Мы сидели с женою каждый в одиночке за то, что полковника Павлова убил Доманов.

В июле 1944 г. здесь сидел казачий офицер подьесаул Д. В. Богачев, адъютант казачьего штаба за то, что он знал, что

¹ Так в оригіналі документа.

атамана полковника **Павлова** убили по поручению его же заместителя войскового старшины **Доманова**. Подкупленные **Домановым** судьи посадили не только **Богачева**, но и его больную жену 29 июня 1944 г.

Жук А. попал 25 апреля 1944 г. сидел без суда до 7 июня 1944 г.

Камера № 20

Матушевич погиб за свою глупость.

Пранкевич Федор.

ТЮРЬМА г. СТОЛБЦЫ, УНКВД БАРАНОВИЧСКОЙ ОБЛ., БССР

Камера № 3

Здесь была **Иванова Анна Егоровна**, 1925 г. рождения, Смоленской области, Батуринаского района, дер. Никитино, сидела 1 месяц, что бежала из Германии и обратно поехала в Германию с немецким солдатом.

Здесь была из Борисова **Лютерович Рогина** 1926 года рождения, сидела один месяц уехала в Германию.

ТЮРЬМА г. КОБРИН, УНКВД БРЕСТСКОЙ ОБЛ., БССР

Камера № 1

Савчук Ульяна дер. Раковичи, Кобринского района, сидела 7 недель.

Тарас Ольга и **Тарас Липа**, город Кобрин, ул. Торчанская, сидели 7 недель.

Камера № 2

Лукшук Петр дер[евня] Стрисосюво, Кобринского района.
Чабай Федор вывезен на работу в Германию 29 апреля 1944 г.

Камера № 3

Гриштафевич уехал на работу.

Камера № 4

Горинюк Василий 1923 г. рождения, дер[евня] Запруды,
Кобринского района, сидел 19 марта 1944 г.

Камера № 5

Микитюк Михаил арестован 18 марта 1944 г.
Тоталчук Николай арестован 11 февраля 1944 г.
Иванюк Павел сидел в январе.
Комиссарук Павел сидел 17 января 1944 г.

Камера № 6

Грицюк Николай расстрелян.
Скалев Ефим расстрелян 13 июля 1944 г.
Горынюк Василий выехал в Германию 19 марта 1944 г.
Тунчик Павел расстрелян 13 марта 1944 г.
Тунчик Иван расстрелян 13 марта 1944 г.
Сиротик Фома выехал в Германию 26 марта 1944 г.
Литвинюк Ефим выехал в Германию 28 марта 1944 г.
Гиситич Иван ушел домой.
Максимук Ефим выехал в Германию 28 марта 1944 г.
Ющик Владимир расстрелян 13 апреля 1944 г., четверг.

Камера № 9

**Фомин А. А.
Лясковский.**

Камера № 11

Сутырин Анатолий Николаевич, рождения 1925 г. в гор. Астрахань попал в плен 1944 г. в тюрьме м-ц под Жлобином от Бобруйска 15 клм. Сидел за партизан с 9 февраля 1944 г.

Санчасть

Мазаник Вера и Гурина Маня дер[евня] Новоселки, Кобринского района.

Козлович Таня, Козлович Маня, Козлович Зофия, дер[евня] Запруды, Кобринского района выехали в Германию.

**ТЮРЬМА г. ПИНСКА,
УНКВД ПИНСКОЙ ОБЛ., БССР**

Мушенок Денис Черниговской области, Островского района.

Товарищи наша жизнь пропадает 1943 г. ноября сижу в тюрьме завтра везут в Германию **Кочак Авшиев** Алинерола Каз[ахская] ССР, Актюбинская область, Чинский район.

Замковец Николай арестован 1 мая.

Бержник Николай за сопротивление немецким властям. Омская область, Срединобулыжнинский район, село П.

С 10 марта 1944 г. **Нестеров Василий** сидел за убийство казака.

Жуков Яков 1908 года рождения.

Кляк Адам Ульянович.

Климов Григорий Тарасович.

Авдеевко Алексей Николаевич, гор. Ростов-на-Дону, спуск Розы Люксембург, дом № 7, сидел в Пинской тюрьме с 9 ноября 1943 года.

Король Петр Яковлевич, попал в плен 17 марта 1944 года.

Петр Кравцев за пьянку гор. Гомель.

Везут из тюрьмы в Германию 4 хлопцев: **Минчюк Т., Пилет Ф., Кульбеда Ф., Палто Иван**, Пинской области, Ивановский район д[еревня]. Кривицы, попали через **Хамока**.

Козинец Павел, гор. Пятихатка¹, Днепропетровской области, 1942 года.

Хищенко Алексей уводят в Германию март 1943 г.

Новар К.Я., 23 февраля 1943 г.

Наумович Алексей Кириллович арестован 26 января 1944 года, через **Бугая Марка** и **Болдея** Ивана.

Орабинник.

Сайков В.П. арестован 31 декабря 1943 г.

24 февраля 1944 г. **Хабаров Сергей** Георгиевич, Сталинградской обл., Урюпинский район, хутор Расоевск (г. Урюпинск).

Сидело 13 пленных красноармейцев с 14 марта 1944 г. по 5 апреля 1944 г.

ТЮРЬМА г. КИЕВА, УНКВД КИЕВСКОЙ ОБЛ., УССР

Камера № 2

Ахтун, Галочка, Юра, Вася Гаврилов 3 августа 1943 г.

¹ Правильно — Пятихатки.

Камера № 8

Бойко, Герасименко Степан, Неженковская Антонина.

Камера № 30

Бойцов Михаил.

Камера № 32

**Лесняк Андрей, арестован 4 апреля 1943 г.
Д. Вихман.**

Камера № 35

**Савицкий из Белой Церкви расстрелян.
Заика Федор с Росплановой расстреляны за подозрение
хранения огнестрельного оружия.**

Камера № 40

**Александровская площадь дом № 8 около самого Днепра
задержан 15 марта 1943 г. Прибыл в тюрьму 3 августа 1943 г. Зо-
лотовин, Дрючель Федор Степанович из Щедреновки.**

Камера № 49

**Рейтерская¹ 41, Пупов Иван 16 сентября 1943 г.
Ясновский, Мелецкий.**

¹ Так в оригиналі документа. Правильно (рос.) — Рейтарская.

Камера № 50

Кравченко Николай, Бенский, Хоменко Женя осуждены на 2 года 29 января 1943 г.

Камера № 52

Здесь сидели 2 каторжника **Луцкий Борис** за кражу, **Джембеков Артем** (8 лет) за покупку ворованного сахара 60 кг. Выехали 29 сентября 1943 г. куда не знаем, прощай родной Киев.

Камера № 54

Здесь сидел **Ваня Гайворонский** за свою жену с 19 февраля 1943 г. **Павленко Вася, Бокало Володя**, проживали Столическая 15, кв. 7. Сидели с 7 августа по 7 сентября — на ул. Короленко, в тюрьме с 7 сентября — сегодня 23 сентября 1943 г.

Инфекционное отделение

Камера № 8

Иреда — 15 сентября 1943 года.

Камера № 11

Роданова Надя, Бидель Ирина Мартыновна. Здесь сидела девочка **Ирина**, имела 1 год 7 месяцев.

Камера № 2

Шура Гриценко и **Валя Гриценко** убиты (муж с женой). Убиты 20 марта 1943 г. **Таня Гриценко**.

Помещение склада столовой

Галина, Шура, Ната Янкович 134, Кери 320, Носова 180, Вечневич 250, Козенец 170, Емельянов 250, Курган 170, Найман 340.

**ЗАПИСИ НА НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ,
ИЗЪЯТЫЕ ИЗ РАМОК В ДВЕРЯХ КАМЕР
ТЮРЬМЫ г. КИЕВА,
УНКВД КИЕВСКОЙ ОБЛ., УССР**

1. 444/43 — Загорожний Сергей
2. 831/43 — Иващенко Павел
3. 482/42 — Шевченко Никита
4. 578/43 — Дорошенко Петр
5. 77/43 — Назаренко Александр
6. 682/42 — Бондарь Михаил
7. 450/42 — Македонов Михаил
8. 619/42 — Мороз Федор
9. 1788/43 — Савченко Николай
10. 1873/43 — Коваленко Федор
11. 254/43 — Бондаренко Андрей
12. 412/43 — Мостовой Николай
13. 1498/43 — Назаренко Виталий
14. 817/42 — Гудзенко Иван
15. 155/43 — Василенко Федор
16. 194/43 — Клименко Антон
17. 1301/43 — Зайцев Кузьма
18. 1090/43 — Нестеренко Дмитрий
19. 923/43 — Густов Иван
20. 1217/43 — Давидов Александр
21. 261/42 — Копейка Стуор, Эдуард.

22. 59/43 — Боровой Александр
23. 534/42 — Першин Петр
24. 1848/43 — Акулин Анатолий
25. 1657/43 — Копейка Конон
26. 1041/43 — Токарев Василий
27. 1065/43 — Вороница Олег
28. 564/43 — Маркова Антонина
29. 867/43 — Климов Даниил
30. 676/43 — Никитин Николай
31. 940/43 — Семененко Иван
32. 1864/43 — Фокин Ромуальд
33. 154/43 — Коровкин Василий
34. 665/43 — Эвц Мавцель
35. 1876/43 — Галушко Иван
36. 249/42 — Шапило Николай
37. 313/43 — Лупанди Владимир
38. 1267/43 — Крупина Иван
39. 842/43 — Сушицкий Анатолий
40. 973/43 — Шшепа Василий
41. 1673/43 — Иваницкий Василий
42. 622/43 — Янага Степан
43. 579/42 — Кравина Виктор
44. 581/42 — Минчук Кондрат
45. 1077/43 — Хулавель Григорий
46. 990/43 — Кравченко Николай
47. 132/43 — Салива Петр
48. 1029/43 — Пехтенко Павел
49. 615/42 — Гриценко Борис
50. 833/43 — Лихачев Дмитрий
51. 516/43 — Курехин Василий
52. 758/42 — Лутославский Владимир

53. 1626/43 — Хохиль Евгений
54. 1114/43 — Попович Мифодий
55. 1342/43 — Погонико Михаил
56. 1576/43 — Гойко Виктор
57. 1086/43 — Черный Аркадий
58. 941/43 — Лисняк Андрей
59. 937/43 — Бошко Йосиф
60. 793/43 — Борбач Константин
61. 14/43 — Вишневский Владимир
62. 838/42 — Сахно Павел
63. 765/43 — Хлепниевский Василий
64. 85/43 — Галицкий Владимир
65. 1269/43 — Михлей Мартин
66. 143/43 — Андриюшко Даниил
67. 1113/43 — Мягкий Александр
68. 1772/43 — Галич Виктор
69. 291/43 — Верунино Александр
70. 1890/43 — Кочергин Николай
71. 1158/43 — Бобровский Филипп
72. 108/42 — Цапенко Семен

**ТЮРЬМА г. ХАРЬКОВА,
УНКВД ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛ., УССР**

Корпус № 1 (одиночные камеры)

Кто прочтет это, прошу очень дать известие в адрес: Киевская область, Звенигородский район, село Казацкая¹, Пидопличко Нина, о том, что ее племянницу Лену 25 мая 1943 года

¹ Правильно (рос.) — с. Казацкое.

расстреляли в этой тюрьме, как партизанку, пускай мать знает, что дочки не надо ожидать. Пускай ждет сына, может он вернется. Сидела в тюрьме 4 дня с 20 мая по 24 мая 1943 года. Написала, а сама не знаю напишет кто домой или нет, кто будет иметь сердце тот и напишет. Писала сама смертница — **Бондаренко** Лена Семеновна, рождения 15.2–1926 года. Передайте всем друзьям от меня партизанский привет! Я умираю, а смерти не боюсь, потому что защищаю Вас всех. С приветом Лена.

Здесь сидел **Маюс** Николай Федорович, с 28 июля [19]43 года, украинец, 1912 г. рождения, гор. Днепропетровск. Военная специальность минометчик и парашютист, в плен попал 14 апреля 1943 года.

Я попал в плен в 1942 году под Сталинградом, посадили в одиночку 21 июля 1943 года.

Тюменцев Михаил, уроженец Читинской области, станция Шилка, село Ср[...]Кич, год рождения 1920, посадили 28 мая 1943 г., кормили через сутки один раз.

Сообщите, кто выйдет на волю. Одесская область, Голованский¹ район, село Ушково, **Корнейчуковой** Евдокии Яковлевне о том, что **Халфин** Николай убит в 1942 году. Родился в 1903 г.

«Кто тут в этой камере побывал, тот смерти не миновал, голодной смертью умирал».

С ужасом я прочитал эти строки. Неужели из этой камеры мне не выйти, попал сюда по своей глупости, буду терпеливо, насколько хватит сил, переносить страдание. Если кто-нибудь выйдет отсюда живой пусть запомнит мой адрес и сообщит родителям, что их сын погиб.

Адрес: Новосибирская область. Пудинский район, село Пудино, **Шушарину** Филиппу.

¹ Правильно (рос.) — Головановский район.

Поминайте смертника **Шушарина** Ивана Филипповича, он был честный и любил жизнь и хотел жить, но не научился жить, а потому и попал сюда. Ваня старший лейтенант 19 мая 1943 года.

В этой камере сидел за маленькое преступление **Беляев** Павел Антонович, село Старо-Покровка, Чугуевского района, Харьковской области. При советах сидел 3 года, с 1937 — 1941 год, только вышел, тут война началась. Выжил 6 месяцев, забрали в лагерь, вышел с лагеря попал в эту камеру вот какой я счастливый — солдат немецкой армии.

Дрались мужественно, по гвардейски, верные сыны еврейского народа и погибли, как следует гвардейцам. Здесь сидели два еврея: **Фуксман** Саша и **Земин** Михаил с 26 июля 1943 г.

Расстрел произошел 13 августа 1943 г.

Как жалею, когда напрасно сидишь в тюрьме, меня считают за партизана, я солдат или курсант 393 полка, 1-й роты, 2-го взвода, 2-го отделения **Череха** А.В. Мне 18 лет от роду. Молодой, как хочется жить, но только расстреляют — **Череха** Алексей Васильевич, 1923 года, Харьковская область, Лозовской район, станция Краснопавловка.

Здесь сидел **Кисельников** Василий Иванович, с 15 июня до 3 августа.

Здесь сидел **Боченов** Михаил Михайлович, Омской области, Евгашинского района, Коршуневского сельсовета, деревня Ягашево, посажен был 1 августа 1943 года.

Осташенков И.И. 1912 г. рождения, 20 июля 1943 года попал в лагерь.

Ивановская область, Стуренский район, Антоновский сельсовет, деревня Вишняково, **Митрофан** Алексей, 1924 года рождения, сидел за красивую девочку и за пол литра водки, посадили 18 июля 1943 года.

Здесь сидела **Курганова Вера**, солдатка из Саратова, Соленая 29, квартира 14, 40 ар[мия] 187 див[изия] 504 пре[...]. 1 июня 1943 года.

Здесь был **Коктев Анатолий** из г. Одессы 17-го июля 1943 года.

Киреева Шура 4 мая 1943 г.

Здесь был **Щербаков Г.В.** из г. Шуи, Ив[ановской] области.

Крекова Клава, 1924 года рождения, 2 августа 1943 года.

Здесь сидел **Перекрестов Гаврил Иванович**.

Здесь сидела **Чеботарева Надя** 11 июня 1943 года, рождения 17 апреля 1929 года.

Здесь сидел и страдал **Сюрамаков Илья Борисович**, Запорожский.

Харьковская область, Краснокутский район, село Пархомовка **Коваль Никита Гаврилович**.

Здесь сидел **Конушенко Василий Васильевич**, 28-го июля 1943 года.

Петров 29 июня 1943 года.

Воронов Андрей Иванович.

Комарцов В., Терещенко П.

Скоморохов Александр.

Здесь сидел **Крешеновский Николай** и **Коптеров Николай** с 18 мая 1943 года по 22 июня 1943 года (подпись **Коптерева**)¹.

23 июня 1943 года г. Харьков, Ахтырка, улица Положанская, 47. **Несмелнов Михаил И.**, 1923 г. рождения, 18 сентября.

Орджоникидзевский край, гор. Кизляр, улица Топольская, № 12, **Даниленко Петр Николаевич**, воентехник 2 ранга, 19 июня 1943 г., осужден на 42 суток строгого ареста.

Здесь сидел **Мартыненко Федор** с 29 мая [по] 12 июня 1943 г.

¹ Текст у дужках та роки написані співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Забайкал[ье] Улан-Уде. Учхоз П/О № 13 **Коптерову** Егору Николаевичу. **Коптеров** Николай Егорович, сидел мая 18 1943 года за одну девчонку.

Даниленко Петр Николаевич, Орджоникидзеvский край, гор. Кизляр, улица Тополевская 12, сидел здесь с 19 июня 1943 г.

Логвиненко Дмитрий Дмитриевич с 15 июля 1942 г., Киевская область, Бородянский район, село Небраж.

Здесь сидел пленный за побег из лагеря 20-го июня 1943 года **Бурянов** Павел Михайлович, Курской области, Шебекинского района, село Никольское.

Д[агестанская] АССР Ахвавский район, село Карай **Маджидев** Шафид Хаджиевич.

Сидел с 29 января 1943 года **Сизов** А.В.

26 июня 1943 года память Одессита — **Волков** Владимир.

Щербаков Мих[аил] Дм[итриевич] 2 августа 1943 г. Петропавловск, Омская железная дорога.

«Новая Европа», а законы старые. Гостиница «Готель», «Новая Европа — Туристы»: **Ефремов** с Киргизии, **Тимофеев** — москвич. Сидели 3-е суток с 19 июля — 22 июля 1943 год.

Здесь сидел военнопленный **Сутырин** 30 января 1943 г.

Здесь сидел военнопленный Саша **Пичужкин**, 1921 г. рождения, гор. Горький, прибыл 17 мая 1943 года.

Здесь сидел **Гобта** Вас[илий] Дян[...], Харьковский, Плехановка, № 70.

Шелест М.Л., 1912 г. с 1 мая 1942 года.

Топорков С.Ф. 1923 г. и **Боков** Б.В., 1922 г. 7 октября 1941 г.

Здесь сидел **Литвинов** Николай Аврамович, 1912 г. рождения, работал в Гиве, при харьковском лагере военнопленных, посажен за пьянку и взлом 4 дверей в пьяном виде. Уже 30 суток сию, а еще не выпускают.

Здесь сидел 2 августа — 5 августа 1943 года **Ребенок Федор Гаврилович**, мл[адший] лейтенант, взят в плен 16 июля 1943 г. под Мало-Яблуневой, 375 дивизии, 1245 полк, 6 армия. Половина предательски побита, а остальные пленены. Уроженец с.с. край, Чулеский район, село Доготольск, призван в Армию 15 марта 1942 года, гор. Алма-Ата, рожден в 1915 г.

Корпус № 2

Северо-Казахстанская область, станица Смирново, Советский район, село Новограсинка, **Мирвода Х.Е.**, 23.1–1942 г.

Здесь сидел **Шурминов С.В.** с 10 января 1943 года.

Воронежская область, Землянский район, Землянский сельсовет, хутор Зацепино — **Веретинников Андрей Андреевич.**

Иван Семенович Коваленко — Ахтырка.

Нелюдсков Павел Иванович, 1923 года рождения, Пензенская область.

Полтавец П. Я., Запорожская область.

Камера ВМН

Бутенко Алексей Николаевич, сидел 46 суток и погиб безвинно.

Здесь сидел **Орехов Иосиф Иванович** по ст. 26.

Сидел пленный **Макаренко** 4 октября 1942 года.

Здесь сидела **Новикова Вера Александровна**, 1923 г. уроженка г. Астрахань, в армии у красных с 5 января 1943 года. Перебежала к немцам от красных 19 июня 1943 г. Почему я ушла от Красных? Не хочу проливать кровь за коммунизм и евреев, хочу жить, мне жизнь дорога. Хочу жить и работать при новом германском правительстве и помогать германской армии для скорейшего разгрома большевиков и евреев. Смерть. — Вера **Новикова.**

Ляховица Алекс[...] Осипович, родился 26 октября 1914 года в Новосибирске. Июнь 1942 года, гор. Харьков.

13 мая 1942 г. **Беликов** А.Г. сидел ни за что по графику.

Балаха Р.П. Андреевка 20 мая 1942 года.

Баканов Александр Афанасьевич, 4 июня 1942 года в ночь на 7 июня — приказ расстрелять, мой адрес: Курская область, Ястребовский район, село Репеч.

Гамбург Валентин Васильевич.

Корпус № 2 (общие камеры)

Теменцев Михаил Сафронович, 1920 г. Читинская область.

Хрен Григорий Кузьмич — с. Кинеевка, Змиевского р-на, Харьковской области.

Здесь сидел **Крещановский** Н.Д. воентехник, 111 т. бригады с 10 июня 1943 г. по поводу ухода с немецкой армии. На днях мне предстоит расстрел. Домашний адрес — Краснодарский край, ст. Динская.

Хариков Алексей А. 1924 года.

Шмаков Ф. В. 1920 года.

Трухляков В. Е. 1923 года Иванов[овской] области, Кубенск[ого] р-на, с. Лакино.

Сидел **Сумор** Владимир 24 августа 1942 года.

Корпус № 3 (общие камеры)

В германском плену сидел Ваня **Сироватский** июнь 1942 г.

Морозов Иван Кириллович — Казахстан г. Акмолинск, 7 июля 1943 г.

Пронин Иван с.местечко г. Саратов. Прибыл 22 июня выбыл 14 июля 1943 года.

Серибруков Иван — Тамбовская обл. Прибыл 22 апреля [...]

Коленов Иван Андреевич — 1924 г. рождения.

Беркутов А.И. г. Казань В-Усманский район, с. Печище.
Выбыл 14 июля 1943 г. неизвестно куда.

Абраменко Николай 14 июля 1943 г.

Глушко Николай Андреевич 1924 г. рождения, Харьковская обл., Купянский район, с. Куриловка. 23 мая 1943 г.

Лейтенант **Журанкин Николай** 1924 г. рождения г. Куйбышев 29-го мая 1943 года.

Каламец Василий 1922 года рождения, ст. Кисляковская.

Дементьев Иван Алексеевич 25 июля 1943 года.

Горбунов Николай Павлович 1923 г. рождения.

Олизаренко Николай Фомич 30 июня 1943 года.

Макаренко Михаил Владимирович 1923 г. рождения, г. Петропавловск.

Сидел с 1 июля 10 [...]1943 г. бандит Васька **Шулер**¹ и выбыл обратно в банду. Сам я из Свердловска с Уралмашзавода.

Здесь сидел с 9 июля по 10 августа 1943 г. **Егоров Павлик** из Москвы.

Больница

Чураков Петр Васильевич 1917 г. рождения в г. Куйбышеве попал в плен 16 июля 1943 года.

Прибыл 22 июня 1943 г. г. Харьков, [заключен в] тюрьму Холодная гора **Мойсеев Илья Георгиевич**, попал в плен 20 июня 1943 года.

Кренова Клавдия Николаевна 1924 г.

Белицкая Валентина Васильевна 1924 г.

Демидов Андрей Федорович Пен[зен]ской области.

¹ Слово «шулер» співробітниками НКВС, які копіювали написи у тюрмах, було помилково сприйняте як прізвище.

**ТЮРЬМА г. ХАРЬКОВА
(Б[ЫВШИЙ] ПЕРЕСЫЛЬНЫЙ ПУНКТ УИТАК)**

Корпус № 2

Семец Стах Илькович — 1943 г.

Кайло Василий — срок 1 рок. Западная Украина, Западная Белоруссия, с. Дубина.

Корпус № 3

Здесь сидел Лазарев А.С. [под] след[ствием], ожидаю суда с 15 апреля 1943 г.

Здесь сидел Г.П.Степанов [под] след[ствием], ожидаю суда, Уфа Башкирия.

Гайрапетов Миша прибыл 18 марта 1943 г. убыл 28 июля 1943 г.

Чесноков Николай 5 июля 1943г.

Тугай Иван за маленькое преступление — 6 м[есяцев].

**ТЮРЬМА г. ДНЕПРОПЕТРОВСКА,
УНКВД ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ,
УССР**

Камера № 114

Здесь сидели военнопленные (холодный карцер)

Силаев Иван Харитонович, 1924 г. Ростовская обл. г. Шахты.

Головков Михаил Дмитриевич, 1925 г. Ростовская обл. ст. Лозовая.

Сафаров Иван Захарович, 1924 г. р. Ростовская обл. р-н Роздоленский.

Сачков Владимир Иванович, 1924 г. р. Новосибирский р-н Венгровск.

Хомутов Константин Кузьмич, 1910 г. р. Москва.

Сушко Александр Семенович, 1925 г. Ворошиловогр[адский] к[олхо]з «Кр[асный] Луч».

Полупанов Павел Григорьевич, 1915 г. г. Сталингр[ад] р-н Орджоникидз[...].

Окишин Сергей Михайлович, 1925 г. г. Москва, Сокольники.

Головченко Петр Николаевич, 1909 г. Донецкая, Сталинский р-н.

Коридоржен[ского] корпуса

Ст[арший] л[ейте]нант герой Советского Союза. Было присвоено звание 13 августа 1941 г.¹, Орден Красной звезды 20 марта 1942 г. т. **Пателин** П.И.

Камера № 116

Воронов Александр Ильич, Ростовская обл. того же р-на, Щедровский с[ель] с[овет] с. Каданово. Писал 28 августа 1943 г., попал в плен 27 февраля 1943 г.

Сидел **Иван** В. П. и ушел на этап 22 июля в Германию. Адрес: город Калинин, фабрика им. Важганова дом № 3, кв. 127.

Колчин Анатолий Аркадьевич по счету прибыл в 9-й лагерь.

Ярославль с. Красное на Волге, Подсосновский с[ельский] с[овет] дерев[ни] Кузино **Колчин** А.А. прибыл 29 июня 1943 г. попал в плен 24 июня 1943 г.

¹ Серед тих, хто був удостоений звання Героя Радянського Союзу, а також серед тих, кого позбавили цієї відзнаки, особи на прізвище Пателін П. І. не виявлено.

Здесь сидел офицер.

Галяндри Николай Сергеевич Воронежской обл., Сталинский р-н. Попал в плен 28 августа 1943 г. под Белой долиной.

Здесь в этой проклятой тюрьме ср[едний] командир **Бутаренко** Николай Иванович, житель г. Херсона, Нижняя ул. дом № 73 и г. Мариуполь, 5-я улица дом № 2 21 августа 1943 г. был отправлен в г. Владимиро-Волынский.

Камера № 113

Хоменко Владимир Гаврилович, 1918 г. рожд[ения], Алтайский край, г. Бийск.

Камера № 120

Здесь сидел в[оенно]/п[ленный] **Корнеев** А. П. под замком и неизвестно куда выбыл. Рождения 1918 г. житель г. Сталинград, Армянская ул. дом № 72.

Здесь находился в[оенно]/п[ленный] сибиряк, Красноярского края, Хакасской автономной обл. с. Акиз.

Кришин Ем[...], окружен и взят в плен 7 сентября 1943 г. гор. Белград, Курской обл.

В[оенно]/п[ленный] **Надеждин** Федор, Курской обл. Золотухинский р-н., Сергеевский совхоз. 16 августа 1943 г. Попал в плен 25 июня 1943 г. возле Харькова. Попал в окружение 903 см. 444 сд 28,4. Рождения 1914 г.

Здесь сидели шахтёры горняки в ожидании отправки в Германию. С 15 сентября 1943 г. Прибыли из Павлограда.

Выехали в количестве 11 чел. 20 сентября 1943 г.

В этой камере сидел в[оенно]/п[ленный] **Панасюк** С. И., в течении своего пребывания здесь выражал свое личное недовольство на обращение с ним. 28.9.[19]43 г. (**Панасюк**).

Камера № 121

Здесь сидел на этап в Германию **Пономаренко Андрей А.** Ворошиловградской обл. Белокуракинский р-н с. Курачевка 13.8.[19]43 г.

Камера № 122

Ильин Федорович, рожд[ения] 1918 г. Алтайский край, гор. Бийск.

Камера № 190

Здесь находился немецкий солдат за дезертирство **Кунд Лео** рожд[ения] 27 февраля 1916 г. Попал в тюрьму 23 марта 1943 г. На 29 сентября 1943 г. мы отсюда уходим, куда сами не знаем.

Камера № 193

ТССР Актанышский р-н дер[евня] **Талматаева Адиатов Шаке Адиатович** сидел в этой тюрьме с 8 апреля [...].

Камера № 236

Василенко И.Ф. Днепропетровский обл. Магдалинский р-н с. Казачевское.

Камера № 242

Здесь сидел з[а]к[люченный] [приговоренный] к расстрелу **Шелудкий Андрей Иванович.**

Ворошиловградская обл., Кагановический р-н. с. Орехово **Галицын Леон Варнович.** От Вашего брата [...].

Камера № 113

Здесь находился в[оенно]/п[ленный] **Филенко** Павел Дмитриевич рожд[ения] 1923 г. Челябинской обл. г. Троицк, попал в плен 28 февраля 1943 г.

Камера № 122

Перевалов Иван Федорович рожд[ения] 1918 г. г. Свердловск, улица 8-го Марта д. № 54 18 сентября 1943 г.

Камера № 121

В[осточно]-К[азахстанская]О[бласть], Семипалатинской обл. из г. Акруз квартал № 3 д. № 22 **Карманов** Кизиргами Сайфулинович. На отправку этапом в Германию 1943 г.

Камера № 120

Здесь томились в[оеннопле]нные **Суринов** Николай Андреевич, **Кравченко** Василий Ильич и **Агаровский** Алексей П. Попали в плен в Ново-Московске 24 февраля 1943 г. 1-й Армии 41 Гв. Дв. 126 Гв. Полк 2-й Бат. и был по 29 августа. Выбыл неизвестно [куда] с этапом 300 чел. Рожд[ения] 1924 г. 25 апреля г. Троицк Челябинская обл.

Камера № 30

Здесь жил артист Русской оперы **Шаламов** Дмитрий Андреевич, родом из села Шаламово.

Камера № 54

Здесь помещался **Дмитриенко** Иван Архипович, УССР, Ворошиловградская обл. Беловодский р-н. с. Заливановка. Писал 11 сентября 1943 г. Попал в плен 11 сентября 1943 г.¹

Камера № 113

Здесь находился в[оенно]/п[ленный] **Харламов** Иван Васильевич рожд[ения] 1914 г. Ростов, Мартыновский р-н 1943 г. 10 сентября. Попал в плен 31 июля 1943 г.

Кравченко Василий Иванович в плен попал 19 ноября 1942 г. под Доном 619 см. 203 сд. 1-й Армии Гвард.

Камера №113

Агаревский Алек [...] П. в[оенно]/п[ленный] 27 июня 1942 г. под Лозовой Служивший в 6-й Армии 905 сп. 245 сд. саперный взв[од] при штабе полка. И выбыл из тюрьмы с двумя товарищами **Суриков** и **Кравченко** с этапом неизвестного куда.

Камера № 118

Гор. Ворошиловград ул. Пригородная № 58 **Чеанов** А. Ф. попал в плен 7 марта 1943 г.

С 5 сентября 1943 г. по 13 сентября 1943 г. находился в плену, **Образцов** Петр Григорьевич, Курская обл., Ново-Оскольский р-н.

Оржанов Михаил Кузьмич Московская обл. г. Шатура.

Тихвинский А. И. попал в плен 29 июля 1942 г. Сталинград. Отправляюсь в отдаленные районы Белоруссии для выполнения каторжных работ.

¹ Так в оригиналі документу.

Камера № 118

Лейтенант **Абдульяхим М. С.**, прибыл 11 августа 1943 г. Выбыл 20 августа 1943 г. Попал в плен в с. Бобро на Донце.

Камера № 117

Здесь сидел в[оенно]/п[ленный] **Орджоникидзе**вского края г. **Орджоникидзе Логинов Николай Ал[ексан]дрович** с 22 сентября 1941 г. по 29 сентября 1942 г. Дальнейший путь неизвестный.

Здесь лежал в[оенно]/п[ленный] Одесской обл., Бершадского р-на с. П-Бершадь **Таргычный Михаил Иванович** 28 сентября 1943 г.

Марковский Иосиф Тимофеевич житель г. Ростова на Дону ул. Баумана № 35 кв. 9. Год рожд[ения] 1907.

Камера № 235

Сидели «бандиты» из казаков: **Кротов Ф., Науменко Д., Колчин С., Шевченко М., Масло М., Злобин М., Егреев П., Минченко И., Кравченко** в тяжелом германском плену.

Камера № 101

Тут сидел Володя **Руденко** по кличке «Кабан». Сижу в одиночке, 11 числа продал меня **Балабака. Балабаку** — если выйду на волю — убью. Вчера у нас была суббота, пошел к чувячкину¹ в мастерскую, чтобы себе чувяки заказать. В мастерской были люди и вели разговор и за эти разговоры я в эту камеру попал. Стали разговаривать о жизни, я дурак не знал, что он агент и стал с ним

¹ Тут і далі помилка особи, яка копіювала напис. Йдеться про російське — чувячник (українською — чоботяр).

говорить о фронте, а я недавно на фронте и видел один бой в котором немцы проиграли и отступили несколько километров, потом говорю, у нас сейчас стал не тот немец, что был раньше. Во время нашего разговора один выскакивает и позвал жандарма, а сам пошел, чтобы не дать подозрения. Жандарм зашел и перепутал вместо меня забрал чувячкина, тут я догадался агент, который позвал жандарма стоял за углом и следил куда я пойду. Он доследил меня до дому, побежал до жандармерии и сообщил, где я живу и меня забрали. Досвидания братцы, привет знакомым, не знаю буду жив или нет, жалко свою жинку Веру, бедная осталась беременна.

Руденко Владимир Андреевич. Июль мес[яц].

Камера № 189

Мне всего 21 г. Сегодня ночью поведут меня на расстрел. Еще сердце мое молодое, еще хочется жить. Прощайте товарищи, знакомые. (Миша **Клык**).

Камера № 206

Муравьев И. Н. Краснодарский край, Кропоткинский р-н
15 апреля 1943 г.

Камера № 208

Яценко Иван Евстратович г. Днепропетровск, Комсомольская 48, кв. № [...] Попал в плен 12 июля 1942 г.

Камера №209

Здесь находился в[оенно]/п[ленный] Запорожской обл., Веселовского р-на с. Н-Александровка, проживающий с 1931 года в Запорожье 14-й поселок, барак 86–21 **Чернов Андрей Анфиногентович**.

Камера № 24

В[оенно]/п[ленный] **Горшов** Иван Васильевич, Ивановская обл., Маленковский с[ель]/с[овет] дер[евни] Городище.

Матковский Игнат Петрович, Одесской обл., гор. Балта с. Натировка 1942 г. 5 июля попал в плен.

Колхозник в[оенно]/п[ленный] **Гринадеров** Даниил Никифорович, рождения 1902 г. Воткинский р-н, Бакаевский с[ель]с[овет], Топаевка.

Силаев Федор Данилович 1910 г. рождения, г. Грозный, попал в плен 14 мая 1942 г.

Камера № 101

Прощай родной мой Севастополь.

Николай Карлов, 22 августа 1942 г.

Камера № 173

Орджоникидзовский край, Черкасская АО¹ Куринский р-н, аул Апсух **Агов** Исаак Азаматович.

**ТЮРМА г. ОДЕССА,
УНКВД ОДЕССКОЙ ОБЛ., УССР****К о р п у с № 1****Камера № 7**

Сообщите **Ломановой**, Средне-Фонтанская, дом № 57 что Вася расстрелян.

¹ Правильно — (рос.) Черкесская автономная область.

Камера № 10

Здесь сидели злые тюремщики **Юрьев Александр Михайлович**, **Мачевский Абрам** и **Яблоновский Николай**.

Камера № 27

Здесь сидел **Финогенов Коля** 11 апреля 1943 г. за партизанство, ул. Петропавловская 43.

К о р п у с № 2

Камера № 24

Здесь сидел директор конд[итерской] фабрики **Кутузаки Петр Васильевич** за растрату государственных денег. Осужден на пожизненную каторгу 1 апреля 1943 г.

Камера № 21

Прибыли в тюрьму 2 февраля 1944 г. **Белоусов Петр**, **Кисов Николай** имеют срок 5 лет. Одесситы. Пироговская 15, кв. № 16.

К о р п у с № 4

Камера № 22

Здесь сидел 2 года **Коля Дрогаевич**, проживал Ясная ул., № 11, кв. 28.

К о р п у с № 3

Камера № 21

Тут сидел **Яворский**, проживал Водопроводная ул., № 8, кв. № 2.

Камера № 15

Здесь сидел **Вербицкий** Николай 1 апреля 1943 г.

Камера № 25

Здесь сидел **Якобчук** Степан, проживал Херсонская ул., № 56, кв. 19.

Камера № 29

Здесь сидел Вова **Зимин** 4 января 1944 г.

Камера № 14

Здесь сидел **Потрываев** М., **Рокомин** Александр осужден по 3 м[еся]ца тюр[емного] заключения.

К р у г

Камера № 108

Здесь сидел **Олейник** Толя, 1 января 1943 г.

К р у г

Камера № 109

Здесь сидели за политику **Вася** Л., **Коля** Н., **Володя** С. с 2 октября 1943 г. арестованы

К р у г

Камера № 109

Здесь сидели Литинский Н., Линкорь В. за партизанство с 2 сентября 1943 г.

К о р п у с № 4

Камера № 20

Тут сидел Леня Слегович за газеты 1 июня 1943 г.

ТЮРЬМА Г. ЧЕРНИГОВ, УНКВД ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛ., УССР

Прощайте дети Толя и Боря писала Ваша мама **Билецкая-Владимирских**.

24 июля 1943 г. **Жигалина** Мария 21 год, Валентина М. 3 мес[яца] погибла.

Пальчик Наташа Ивановна, **Пальчик** Поля Федоровна погибли 8 сентября 1943 г. Прощайте мамочка и любенький тато.

Чухно Маруся Прохоровна погибла 8 сентября 1943 г. прощайте милая мамочка.

Бесирнова Палагея Прохоровна погибла 8 сентября 1943 г.

Безкровна Тася Ивановна погибла 8 сентября 1943 г. прощайте детки мои и мамка.

Есенчук Ольга Ульяновна.

Ерко Михаил Максимович.

Подлесных В.М. 1917 г.

Довгун Иван Васильевич, Чернигов ул. Пятницкого 79.

8 сентября 1943 г. было 8 чел. 6 выпустили на волю остались **Мироненко** Григорий из с. Сахновка и **Власенко** Стефан из села Корховка на расстрел в 3 часа.

6 сентября 1943 г. **Зацепанко** Григорий Филиппович.

6 сентября 1943 г. **Руденко** Михаил Петрович г. Ворошиловград, Леваневского 31.

6 сентября 1943 г. **Руденко** Тимофей Иванович.

Шевченко А.Я. 26 августа 1943 г. выбыл на 3-й этаж.

Л. В. Панько.

Сметенко 14 июля [...] на свободе.

Прибыл 19 июля 1943 г. **Народенко** Иван Степанович, рождения 1925 г., Тупичевского р-на. с. Макошино, Черниговской области.

23 августа 1943 г. тут сидел солдат 58 Украинской охраны 3 батальона Сумской области, Талалаевского р-на, с. Ведменье **Старун** Яков Михайлович.

Расстрелян в ночь на 8 сентября Сумской области, Есманского р-на, **Ступаков** Василий Емельянович.

Здесь сидел Бобровицкого р-на, села Ярославка, **Осин** Николай Пантимонович.

7 июля 1943 г. рож[дения] 1925 г. **Кривошеев** Николай Евсеевич.

Здесь сидел Сумской области. Черниговского р-на, Семанского с[ель]совета, хут[ор] **Лутка Крупа** Макар Ильич и **Писарев** Иван Тихонович.

Род[ился] 1912 г. Киев, **Левченко** Н.И. 28 августа 1942 г.

Освобожден в марте 1943 г. из тюрьмы **Шестак** Виталий Кузьмич, Ростовский пер. № 18.

Кузнецов В.

Людвиг Федор Федорович оружейный мастер Г. Д. Батальона, посадили 8 августа 1943 г.

Бабак Василий Лов. Конотоп.

Козел Федор Владимирович.

Харченко Евдокия Петровна, г. Борзна.

Погибаем **Тубомец** Дарья Петровна, 1943 г. 8 августа.

Фомина Мария Васильевна, 9 августа 1943 г.

Шрам Мокрина Ивановна М-Коцюбинского р-на, село Козел.

Сердюк Маша, прощайте люди добрые.

**ТЮРЬМА г. НИКОЛАЕВА,
УНКВД НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛ., УССР**

Больничный корпус

Камера № 20

Сидел Семченко Виктор с 27 февраля 1943 г. по январь 1944 г.

Здесь сидел выходец Ф. Н. с 30 октября 1943 г.

Здесь сидел **Владимир Хуриленко** с 3 октября 1943 г. с хутора Петровского, Васильевского с[ель]с[овета] Буденовского р-на г. Мариуполя.

Крыжановский В. С. с 24 ноября 1943 г. из г. Керчи за побег.

Максимов А. В. 18 августа 1943 г. по январь 1944 г.

Здесь сидел с 26 января 1944 г. **Горячий** Михаил Данилович из Сталинграда ст. Комельниково.

Камера № 4

Манько Влад[ислав] Ив[анович] 1924 г. р. присужден [на] 6 нед[ель] с 4–25 февраля 1944 г.

Камера № 11

Здесь сидел Владимир Куреленок из г. Мариуполя, Буденовского р-на, колхоз «Кирова».

Камера № 10

Здесь сидел с 25 февраля 1944 г. Евменчук Иван из сел[а] Старики, Сосновицкого р-на, Житомирской области.

С п е ц к о р п у с**Камера № 6**

Сидел в одиночке 28 суток, дали расстрел Авет 1944 г. 10 февраля.

Камера № 10

Здесь сидел Саша Сергеев 8 февраля 1944 г.

Здесь сидел черкес Ибрагим Гяшенов оружие украл из дома с 15 января 1938 г.¹ по 15 февраля 1944 г.

Тут сидел Антонович 13 декабря 1943 г.

Камера № 16

Здесь сидел Пашкин Фед[ор] Мих[айлович] с 5 ноября 1943 г., Херсон 18 октября 1943 г. по 4 ноября 1943 г.

Б [ы в ш и й] ж е н с к и й к о р п у с**Камера № 20**

Здесь сидел арестант Решетников Петр 1922 г. р[ождения], уроженец г. Мин[еральные] Воды.

¹ Так в оригиналі. Слово «черкес» співробітниками НКВС, які копіювали написи, зафіксоване як прізвище. Дійсне прізвище в'язня — Гашенов.

Абдулов Исмаил Гусейн Оглы из г. Баку сидел в одиночке с 16 марта 1943 г.

10 февраля 1944 г. здесь проживали последнюю свою ночь смертники 21 человек, из них 2-е малых деток, прощай жизнь.

Камера № 27

Тут сидел **Николай Соколов** 22 декабря 1943 г.

Камера № 28

Здесь сидел **Николай Федорович Бедекин** с 10 декабря 1943 г., писал 9 февраля 1944 г. и **Петко [...]** Лукьянович, **Бойчук** с 15 января 1944 г.

Камера № 22

Здесь сидел **Косолипов** уехал в Польшу.

Владимир Иванович Пивоваров рожд[ения] 1923 г., пленен 8 марта. 31 января 1944 г.¹ работал Чкалове П. В. З.² сборный цех слесарь.

ТЮРЬМА г. ЖИТОМИР, УНКВД ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛ., УССР

С п е ц к о р п у с

Камера № 97

Тут сидела **Надя Киевская** по ст. 183, **Маруся, Коля, Люся.**

¹ Так в оригіналі документа.

² Так і в оригіналі документа. Йдеться про паровозоремонтний завод у м. Чкалов (рос.).

Камера № 98

Ваня, Петро. Тут сидел Лёдя **Киевский**, жил по Соломенке в городе Новград-Волинск¹.

Камера № 102

25 марта 1942 року здесь сидел с Винницы **Сидлецкий** за политику.

Камера № 87

Здесь сидел Коля **Брянский**. Нюся, Тоня, Клава.

Камера № 93

Литвиненко сидел.

Камера № 105

Тут сидел **Корольков 1 — 28**. Сидел здесь **Кузьменко**.

Камера № 106

Чечель осужден 1 год 6 месяцев. Бежал 1 октября 1943 г. пойман 8 ноября 1943 г. Карцер как наказание. Увозят неизвестно куда.

Камера № 107

Сидел **Попов А.** 10 ноября 1943 г. Осталось 5 суток. Сидели **Ремко Антон, Ремко Петр**. Приговорен судом к расстрелу 5 октября 1943 г.

¹ Так в оригиналі документа. Правильно — Новоград-Волинський.

Камера № 111

Гуляков Петя.

Камера № 123

Молодая я девочка, сидела у тюрьме 3 месяца не знаю за что. Мне 17 лет. Я заступила 6 февраля 1942 г. Житомирская область. Маруся.

Копейчук Генрих Станиславович — осужден 18 [...] 1943 г. Прибыл 22 октября 1943 г., выбыл 30 октября 1943 г. Андрей.

Камера № 125

Тут сидела **Гинке Адолина Г.** 29 октября 1943 г.

Камера № 128

Марчук Валентин, Ганько Василь.

Тут сидел **Гапанец Володимир З. Левкивец** ни за что 28 сентября 1943 г.

Здесь сидел **Ганько Петр С.** ни за что (из Левкова) 28 сентября 1943 г.

Тут сидел ни за что **Николай Полищук** гор. Житомир, Пушкинская № 10 с 9 октября 1943 г. по 28 ноября 1943 г.

Здесь сидел **Строзалец Михайло.**

Куприйчук Овручский.

Камера № 129

Андрушевский р-н., с. Старосилья¹— **Болоченко Тося** (21 рик) заключена с 6 ноября 1943 року с своею подругой **Верой Рудюковой** из Вчерашнего (23 року).

¹ Так в оригиналі документа. Правильно (рос.) — с. Староселье Андрушевского района Житомирской области.

Камера № 133

Здесь повесился **Заречной Савва** за то, что посадили. На работу не хотели брать.

Камера № 134

Фамилия **Наумов**.

Камера № 137

В этой камере сидел **Выриков** с 16 октября по 7 ноября 1943 г.

Камера №218

ВМН. 1942 г. 16 жовтня был суд, получил высшую меру наказания за обрызг. **Мельниченко Владимир**, село Слободка.

Камера № 216

ВМН. **Денисюк 56** — 17 расстрел.

**ТЮРЬМА г. ДРОГОБЫЧ,
УНКВД ДРОГОБЫЧСКОЙ ОБЛ., УССР**

1 - й коридор 2 корпуса

Камера № 13

Здесь сидел военнопленный **Литвинов Павел Никитович**, Сталинской области, Горловского р-на. Он попал в плен 27 октября 1941 г. в окружении под Харьковом.

Камера № 8

Здесь сидел за побег **Лисогоров Гриша**. 28 марта 1944 года. Московская обл., Коммунистический район, Пушновское, с. Паньково, **Бариновой П.Я.** Погиб ее сын, сообщить родным по этому адресу.

На сиденье подпись: **Семенихин А.** и **Вашурин П.** сидели за побег.

Цыганов Иван Данилович гор. Коломыя.

Камера № 6

Здесь сидел за побег с транспорта **Семенайко Михаил**, рождения 1925 года, Смоленской области, Кардымовской р-н, деревня Ворошино.

Камера № 4

Надпись на стекле: Здесь сидел за побег с транспорта **Гричев Дмитрий Иосифович**, урож[енец] гор. Москвы.

Здесь работал военнопленный Сталинградской области, Колочиевского р-на **Бережинов Т. Т.**

Камера № 21

Рификов Аркадий сидел за побег 10 сентября 1943 г.

Камера № 21

Тоже надпись на окне: сидел врач **Тартаковский Е. И.**

Здесь сидели за побег с лагеря с 1 октября 1943 г. по 19 ноября, итого 49 дней **Грибцов, Д. И.** **Сивнанко**, **Васька Усов** прибыл 10 сентября 1943 г., разлучили с **Васькой Усовым** 12 октября 1943 г.

Камера № 19

Надпись на стекле: здесь сидел **Перунов Г.**, Харьковский
два, Купянск, попал в плен 1942 г. 27 мая под Савинцами.

Здесь сидел **Шенин и Бурый.**

Камера № 16

Надпись на стене: **Жариков Николай.** Да здравствует 1-е мая.

Здесь сидел за побег **Алгоров Гриша** с 27 марта 1944 г.

Сидел **Логинов Митя** 29 суток, а потом отправился в штраф-
ной лагерь, [на] вечную каторгу.

2 - й коридор**Камера № 37**

9 апреля военнопленные эвакуировались в неизвестном на-
правлении. Ах, как не хочется.

Попал в плен. Ленинград, **Васильев Николай** 1 июля 1941 г.

2) Краснодарский край — **Карайкоза Герасим** 14 июля 1941 г.

3) Москвич, Таганка **Пешков Семен** 26 августа 1941 г.

4) Орловский **Курзин Василий** 29 июня 1941 г.

5) Алтайский край — **Манякин Дмитрий** 11 сентября
1943 г., прибывшие в лагерь 8 декабря 1943 г. Писали 4 марта
1944 года.

2 Я объявил голодовку **Матяс А. А.**¹

Камера № 34

Серов Иван Иванович, 1915 г. рождения, г. Керчь.

Орлов Василий Иванович 31 марта 1943 г. Донбасс, Макеевка.

¹ Так в оригиналі документа.

Камера № 33

Здесь жили друзья, попавшие в плен 8 апреля и выбыли из этой большой тюрьмы 17 июня 1944 г. в неизвестном направлении **Костюк** Алексей, Житомирской области, Кривозеркальского¹ района.

Камера № 31

Здесь был в этом лагере² с 2 июня 1944 г. по 18 июня 1944 г. [находился] военнопленный, который попал в плен 10 апреля 1944 г. на реке...³ под Бучачем, Тернопольской области **Белобров** Михаил Алексеевич, 1918 года, урож[енец] Житомирской обл., Потиевского р-на, села Соли, угнали в другой лагерь 18 июня 1944 г. в Перемишль.

Здесь был Орловской обл., Болоховского р-на, дер[евня] Каргашака **Панин** Дмитрий Александрович, выбыл 10 апреля 1944 г.

Здесь был **Грохов** Михаил Андреевич, Свердловской области, Кировоград, попал в плен 8 апреля 1944 г., выбыл 18 июня 1944 г., в г. Перемишль.

3 - й этаж или 3 - й коридор

Камера № 38

Крым[ская] АССР, город Керчь, Комыш-Бурун⁴, д. 19, кв. 24
Лунев Александр Петрович.

¹ Так в оригіналі документа.

² Так в оригіналі документа.

³ Крапки поставлені співробітниками НКВС, які копіювали написи.

⁴ Так в оригіналі документа. Правильно — Камиш-Бурун.

Камера № 42

УССР. Кировоградской обл., Новогеоргиевского р-на, с. Глинка¹, Дундученко Тимофей Иванович, 1902 года.

Камера № 45

Саша **Пиров**, 1921 года рождения, с 26 августа 1941 г. в плену.

Краснов Иван родился в 1903 г.

Камера № 47

Ростовской обл., Дубовского р-на, пос. Дубовка, **Козырь** Николай Григорьевич.

Калининская область г. Бологое, ст. Богановка, село Красная Гора **Федоров** Валентин Никитович.

Камера № 48

Здесь сидел летчик истребитель, потерявший молодость и жизнь свою за русский народ и за свою свободу. Помните русские! Не ждите от немца свободы и хорошей жизни, добейтесь ее сами своей кровью. Смерть фашизму! Никогда не может русский дружить с немцами, помня, что они сделали с русским народом в 1941–1943 г.г. Сколько нас погибло за стенками фашизма. МОСКВА, 1943 года **Курачев**.

Камера № 54

Московской обл., Орехово-Зуевского района, дер[евня] Кабаново, дом № 193 **Куров** Владимир Иванович. Я страдал за этими стенами.

¹ Так в оригиналі документа.

Камера № 54

Россия, родная, ведь ты наша мать,
Когда же нас выручит наш СТАЛИН — ОТЕЦ!
В. М. Шешня — ст. Нея.

4 - й коридор

Камера № 70

Тат[арская] Республика, ст. Кокмар-Кызыл, Юлузкого р-на, п/о у самой деревни Владимирово **Виктешев** Алексей Данилович — 28 марта 1944 г.

1 - й коридор 3 - го корпуса

Камера № 10

Надпись: военнопленный Сумской области, Шалагинского р-на, села Ковенки, **Андросов** Василий.

В этой камере жил военнопленный с 11 декабря 1943 года по 1944 год **Леусов** Илья — БССР, город Гомель, Госпитальная 13, попал [в плен] в 1943 году. Братцы красноармейцы, мы военнопленные перед эвакуацией. Немец нас здесь держал голодными. 12 апреля 1944 года.

Камера № 39

Омская обл., Тарский район, Орловской с[ель]с[овет], дер[евня] Вознесенка **Яковлев** Владимир Матвеевич, рождения 9 марта 1920 года.

Камера № 30

Здесь находился военнопленный **Лофиченко** Ф. И. Краснодарского края, г. Новороссийск, попал в плен 1 июля 1942 г. в г. Севастополь.

Камера № 28

В этой камере лежали инвалиды без ног 6 человек 14 декабря 1942 г.

Воронеж[ская] обл., Белогорский район Слобода Белогорье 2/6. Пащенко Николай Митрофанович.

Камера № 24

Башкирская АССР, стан[...] Приютела¹, Быжбулякского р-на, Зелеклинский с[ель]с[овет], дер[евня] Мишаловка², **Маланченко** Василий Захарович был взят в армию 23 августа 1941 года, был ранен 20 февраля 1943 г. на Сталинском направлении.

Здесь жили военнопленные из Аз[ербайджанской] ССР:

1) **Алиев** Агарза Кулсевич, город Баку, ул. Мирзи Фатали, дом № 52.

2) **Айвазов** Наги Касим, Измаильский район, ст. Корань, село Хангорбанд.

3) **Алиев** Кардаш Хай, Лигинский район, с[ель]с[овет] Киров, село Ирган.

4) **Агаджинов** Хай Гули, ст. Ориси Габул, Комсомольская, д. № 54.

5) **Аббасов** Али, город Кировоград³, ул. Коммунистическая, дом. № 26.

6) **Абдулаев** Хамин г. Куба, ул. Максима Горького, дом № 27.

¹ Так в оригиналі документа.

² Так в оригиналі документа. Правильно — Бижбулякский район, с. Зиркли.

³ Так в оригиналі документа. Ймовірно йдеться про Кіровобад.

2 - й коридор 3 - го корпуса

Камера № 16

Здесь был военнопленный **Шевченко** Михаил Иванович, рождения 1924 года, Краснодарского края, Выселковского района.

Демченко Данила Иванович, Краснодарского края, ст. Старо-Минская, Староминского района, ул. Октябрьская, д. № 6.

В этой камере находился военнопленный **Семенов** Александр Ерейцикович, рождения 1923 г., служил в 276 стр. див. 876 стр. полка, 3-й пулеметный батальон, Ростовская обл., Сальский р-н, Маничевский военно-конный завод, попал в плен в Крыму, в селе Короч 12 мая 1942 года. До сих пор находился в лагере, 23 июня 1943 года.

Здесь проживал военнопленный Челябинский обл., ст. Кособроцк, **Казанцев** Иван Никифорович, попал в плен 18 июня 1942 г., прибыл из Донбасса. Выбыл неизвестно куда 28 марта 1944 года.

1 - й коридор

Камера № 16

Здесь был военнопленный **Тарасов** Григорий Николаевич, Грузинская ССР, г. Тбилиси, попал в плен 1 августа 1943 года.

Здесь был военнопленный **Кашников** Михаил Яковлевич Ростовской обл., гор. Новочеркасск, попал в плен 30 июля 1943 года.

Здесь был военнопленный **Фефилов** Федор Ефремович, Алтайский край, город Бийск, попал в плен 5 июля 1943, **Борговков** Степан Харитонович, Красноярский край, Манский район, Корогачевский с[ель]сов[ет]. Попал в плен в Крыму 14 мая 1942 года.

Камера № 12

Армян[ская] ССР, Горисского р-на, село Яциси — **Саркисян** Шаум Давидович, 12 февраля 1942 г.

2 - й коридор

Камера № 10

Пленный Баш[кирская] ССР, Кара-Идельский район, Каральский с[ель]сов[ет], дер[евня] Ильинка, **Шитов Александр Еф[имович]**, попал в плен 28 марта 1943 г. на Минусе, Матвеев-Курган.

Толятников Михаил Абрамович, Кировоградской обл., Долинский р-н, с. Ивановка, попал в плен под Новороссийском.

Камера № 7

25 марта 1942 года попал в плен под Харьковом **Вузоленков**¹ Михаил Иванович, БССР, Могилевской обл., Дрыбинский район, Коровчинский с[ель]сов[ет], дер[евня] Посуй: 1) тюрьма Харьков, 2) тюрьма Кировоград, 3) тюрьма Дрогобыч.

Камера № 5

Здесь находился **Новичков Александр** — Свердловск, ул. Луначарского 15, потом переехал по втузгородок. Попал в плен 8 июля 1941 года.

Прибыл 4 апреля 1944 г. Здесь находился пленный **Сергеев Владимир Тимофеевич** Ленинградской обл., Лычковский р-н, Кросейский с[ель]сов[ет], дер[евня] Бельзивчина.

Здесь находились военнопленные **Николай Зверьков**, 4 апреля 1944 г., **Кузьмин Николай**, **Мишенин Василий**, **Шилов Владимир** прибыли в Дрогобыч с Холма 17 января 1944 года —

¹ В остаточному варіанті переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р., замість Кузоленков подається Вузоленков.

Калининской, Архангельской, Новосибирской, Московской областей. Все безрукие инвалиды.

Камера № 25

Надпись: Лучше умереть стоя, чем жить на коленях. Три друга Митя, Гриша и Демя, Житомирской области Овручского района. 18 июня 1944 г.

Камера № 25

Здесь находился с 3 июня **Прохоров** Константин Ильич — Винницкая обл., Погребищенский район, УССР, сел. Шермовка, военнопленный, выехал в неизвестном направлении 17 июля 1944 года, год рождения 1921. Привет русским военнопленным.

Камера №19

Здесь был военнопленный **Бакалов** Михаил — 1921 г. рождения, попал в плен в 1941 году 30 июня. Выбыл в неизвестном направлении, апрель месяц 1944 г.

Камера № 16

Каменец-Подольской обл., Черноостровской р-н, с. Попавка, Полувий-Гриновци **Ковальчук** Захар Петрович, 14 июня 1944 г., сейчас в лагерь.

Камера № 14

Вперед на Запад! **Волков** Роман Афанасьевич.

Камера № 12

Товарищи бойцы и командиры! Не сдавайтесь в плен немецким зверюгам, как можно спасайтесь, но не попадайте в руки. Писали бойцы, которые попали в плен 17 июня 1944 г.

Камера № 11

Здесь были все безрукие военнопленные:

- 1) **Фомин** Василий, Тамбовский,
- 2) **Лебедев** Сергей, Алтайский,
- 3) **Кульгуский** Михаил, Тамбовский,
- 4) **Лобунсинский** Николай, Куйбышев,
- 5) **Вольчик** Андрей, Херсон,
- 6) **Лучшев** Роман, Новосибирский,
- 7) **Родичев** Владимир, Томский.

3 - й коридор

Камера № 47

Богданов Виктор, рождения 1924 года, гор. Чугуев, Харьковской области, попал в плен 3 марта 1943 г. на Полтавском направлении. В Дрогобыч [попал] из Славуты 23 ноября 1943 года.

Запорожской обл., Ново-Троцкий р-н, с. Александровка, **Любияцкий** Василий Григорьевич.

Камера № 46

Александр Степанов, Казань, широкая 1–40, попал в плен 8 июля 1943 года под Белгородом, инвалид, потерял правую руку — **Степанов**.

Камера № 45

Шайкин Михаил Михайлович, Тульский обл., дер[евня] Каменка.

Камера № 27

Вешура Петр Тимофеевич, 1909 г. рождения, Курской области, г. Гайворон, Ивановская ул.

Камера № 57

Здесь жили с 5 января 1944 г. по февраль 1944 г. восемь человек:

1) Филиппов Иван,	4) Сомкин Семен,
2) Олейников Василий,	5) Лях,
3) Куфтов Алексей,	6) Унра Михаил.

Камера № 61

Товарищи! Здесь был пленный **Бочкарев Иван**, 1916 г. рождения, Калининской обл., Кушалинского района, п/о Застолбье, дер[евня] Новиковка. Прошу сообщить моим родным, что я жив, только ранен в правую руку и правую ногу.

Крым, город Керчь, **Гринь Константин Иванович**, 1920 года рождения.

4 - й коридор

Камера № 56

Прошу сообщить родным, как я умру в плену, **Сидоренко Иван Иванович**, Новосибирская обл., Черепановский район, село В-Каракай, рождения 1921 г., 2 марта 4_ г.¹

¹ Так в оригиналі документа.

ТЮРЬМА г. СТРИЙ,
УНКВД ДРОГОБЫЧСКОЙ ОБЛАСТИ, УССР

Камера № 2

Гречко Роман, Стрий, 27 мая 1944 года.

Камера № 4

Московский Коля — 26 апреля 1944 г. на виселицу.

Камера № 5

11 мая 1944 года Манзюк Стефания Болехов, ул. Костюшки д. № 19, 1 мая 1944 г., Розая Генрик ул. Салямового, д. № 36.

Почеркевич Франке за политическую справу 9 июня 1944 года до 22 июня 1944 г. Лишец около Станислава. 18 мая 1944 года арестован невинно Боций Василь с. Повла, 1909 г., Бойко Семен 1914, Панькив Михайлович Анна 1922 г.

Камера № 6

Сидел невинно Пиамошкив Омельян с. Корчун 1 июля 1944 года.

Камера № 8

Герцик Рузалий¹ невинно сидела три месяца, иде на кару смерти.

Камера № 9

Мабда Гошевська. Село Пидбереж, почта Болихив², р-н Стрий, сидит невинно уже четыре недели, рождения 1920 года 4 декабря — лишилась троих детей, одной 7 лет, другой 5 лет, третьей — 3,5 года.

¹ Так в оригиналі документа. Вірогідно, правильно — Розалія.

² Так в оригиналі документа. Правильно — Болехів.

Камера № 10

25 апреля 1944 г. **Левицкая** Елена с. Слободка, Стрий.

Камера № 25

Дмитришин Степан, Львов; дня 1 апреля 1944 года.

Камера № 24

Легкий Михайло, с. Варынычи 12 февраля 1944 года.

Гончук Василь рождения 1920 года.

М. Рожнатив — в 1944 году.

Камера № 16

Стефания Войтович и **Григорий Войтович** с 1944 г. терпим страшны муки, знаем що згинем за правду. Хай живе свобода. Хай живе вольный народ.

**ТЮРЬМА г. СТАНИСЛАВА,
УНКВД ПО СТАНИСЛАВСКОЙ ОБЛ., УССР**

Камера № 15

Гаврилюк Федор студент агрономии города Львова, арестован 10 января 1944 г., водворен 23 марта 1944 г.

Если кто останется жив, то напишите моей жене, что погиб — **Борисенко** Макар Г., Кировоградская обл., Златопольский район, село Капитоновка Б. **Марчук** Я.

Камера № 18

Свидна Оля Станислав. Арестована 22 ноября 1943 года. Осуждена на кару смерти 14 декабря 1943 г. была тут 17 февраля 1944 года.

Лучко Ольга Станиславов. Росильна засуджена на смерть 14 декабря 1943 г.

Неделюк Наталка. Станислав-Делятин. Заслужена на смерть 14 декабря 1943 года.

Ильва Ольга засуджена 1 января 1944 г. на смерть.

Камера № 25

Штаер Настуна, жинка Нина арестована 11 ноября, осуждена в марте на кару смерти. Замешана Марчиняци за двух братьев. Почта Зелена, район Надворна.

Камера № 7

Бурак Владимир осужден на кару смерти дня 16 марта 1944 г., арестован 1 марта 1944 г. из Турок район Калуш.

Костик Степан. [Село] Пнив, район Надворна. Вирбув Ишнитуртуры и в конце зиста¹ осужден на кару смерти, 29 лет.

Камера № 11

Посажен 27 мая 1944 года гвардии лейтенант **Безматерных** Федор 22 лет от роду, приговорен к расстрелу.

Камера № 28

Тут сидел **Костик** Степан из [села] Пнива, район Надворна, испытывавший страшные муки 17 декабря 1943 г., лет 28.

¹ Така плутанина в обох варіантах списків. Втім, під виправленнями першого варіанту вдається прочитати текст, який не змогли перевести російською співробітники НКВС: «Зазнав страшних тортур. І в кінці життя засуджений на кару смерті».

Камера № 29

Грицанюк Николай Татарив 20 лет, сидел за песню, что наши в кармане 23 октября 1943 г.

Камера № 36

Калинчук Василий из Микулинчана. Осужден на кару смерти. 10 марта 1944 г.

Камера № 37

Здесь сидел **Терещенко** приговорен к расстрелу.

Камера № 32

Невинно погиб Юлиан **Бризе**, арестован 5 марта 1944 г., село Селизко, 36 лет.

Камера № 37

Гвардии лейтенант **Безматерных** Федор Алексеевич, 1922 года рождения, с Урала посажен 27 мая 1944 года за любовь приговорен к расстрелу. С Урала село Ерши.

Этот человек гвардии лейтенант Федор Александрович **Безматерных**, 1922 года рождения, сидел здесь и приговорен к расстрелу. Его любимая жена Нюся тоже была посажена в соседнее подземелье и тоже приговорена к расстрелу. Дома в городе Надворна остались трое маленьких детей сиротами. Ричард, Юлиус, Эмиль. 28 мая 1944 г. Федя **Безматерных**.

Камера № 46

Бойчук Настка, 1943 г. дня 20 мая, к смерти в 1918 году¹ пятница.

¹ Так в оригіналі. Вірогідно, під час копіювання переплутали дату написання та рік народження.

**ТЮРЬМА г. ТАРНОПОЛЯ
УНКВД ТАРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛ., УССР**

Иза Кац, 1898 года [рождения] в Нараве.

Лена Кац, 1898 г. р[ождения]

Сюне Маргери, 1921 г. р[ождения], убиты в Бельсте 4 октября 1942 года. Сообщите сыну.

Кац Самолгерм в Нараве.

Хелер Леон 59 лет.

Хелер Сабир.

Хелер Франка 29 лет.

Хелер Якуб 24 года убиты 12 августа 1943 г. в Петровке¹.

Людистор Гридо Вольфович (адвокат) убит 19 августа 1943 г.

Вольфман Мазер.

Кан Юзер.

Гримпан Давид расстреляны по доносу провокатора.

Кусьян Зофи из села Гайвелики.

Гоцман Закац расстрелян по доносу провокатора из села Голушкинцы.

Хигер Суне, 37 лет.

Хигер Фана, 31 г. (жена).

Хигер Циля 6 лет (дочь) выдана предателем, расстреляны 6 ноября 1943 г.

Аксельрид Решопа, 52 года.

Аксельрид Мироса, 20 лет.

¹ Населений пункт Петрівка згадується у багатьох написах. Там здійснювалися розстріли. Вірогідно, йдеться про с. Петриків та Петриківський ліс поблизу Тернополя, відомий як місце масових страт мирного населення, передусім євреїв.

Швальд Салин, 21 г. видана предателем и расстреляна.

Бренштейн Давид, 1900 г.

Бренштейн Рашнэ, 1899 г. (жена)

Бренштейн Бернат, 1925 г.р. (сын)

Бренштейн Рубин, 1933 г. (сын)

Бренштейн Юзеф, 1928 г. (сын)

Бренштейн Крисна 1930 г. рожд[ения] (дочь) уведены в село Петровка 10 августа 1943 г.

Сурман Ведерман.

Сурман Абрам Ведерманович — сын, уведены в с. Петровка и расстреляны 10 августа 1943 г.

Яргевер Люяр (зубной врач) его жена и дочь арестованы 4 сентября 1943 г.

Ванштейн Мозес и **Штангер** убиты 12 июня 1943 г.

Ярговер¹ Арнальт (сын зубного врача) убит 2 ноября 1943 г.

Тарфей Аляш.

Баксанбар Херман.

Зет Кретенман, убиты 6 ноября 1943 г.

Штеф Юзеф, убит 4 ноября 1943 г.

Негрин Вольф предан предателем **Ханкевичем**, расстрелян 19 октября 1943 г.

Тадеуш, **Бандурин** Леонид, **Патарвир**, **Пахикин**, **Ренгер** Х. С. с женой уведены в село Петровка 20 мая 1943 года.

Уповский — село Быстрык, Бардыйчинский² район, расстрелян 22 июня 1943 г.

¹ Так в оригіналі документа.

² Так в оригіналі документа. Правильно — Бердичівський район Житомирської області.

Прыкладивский Окса, с 10 февраля 1944 г. до 5 марта 1944 г. Передайте что я расстрелян 6 марта 1944 г. тете Лизе.

Балицкая Марина уведена в село Петровка в 1943 г.

Злобин, уведен в с. Петровка 20 февраля 1944 г.

Элин Тхажевская арестована 5 ноября 1943 г. уведена в село Петровка с 19 октября 1943 г.

Туш Песя с отцом из деревни Настасково убиты 8 февраля 1944 г.

Ева Ишенецкая сидела с 4 февраля 1944 г. до смерти.

Костомаха Катля из села Мочевицы сидела 10 месяцев невинно.

Костив Александра (из г. Перемишля, Львовской области) осуждена на смерть 15 января 1944 г.

Маркусова Малюся, умираю за евреев невинно, Тарнополь, Тарновского № 31.

Вальсальд Функа с детьми уведена на Петровку 23 августа 1943 г.

Еврей Фуцке, Бернет, Луза, Изак, Дари посажены 4 ноября 1943 г. «Мы хотим жить».

Нустибаум Дора, **Нустибаум** Таня и **Нустибаум** Нюся арестованы 16 ноября 1943 г. «Оставьте нам жизнь».

Сегель, Загель, Сегель Елена, **Сегель** Сабина уведены в с. Петровку.

Рахлович Людуг, **Рахлович** Гринна (сын) из дер[евни] Курьяна, Барженовского р-на¹, уведены в с. Петровку.

Ближинский Иван Иванович, 1922 г. расстрелян 6 марта 1944 г. Сообщите родным — Донбасс, Сталинская обл., Оль-

¹ Так в оригиналі документа. Правильно — с. Куряни, Бережанського району Тернопільської області.

гинский р-н, село Ново-Троицкое, ул. Пролетарская № 9 Ближнинскому Ивану Григорьевичу.

**ТЮРЬМА г. РОВНО,
УНКВД ПО РОВЕНСКОЙ ОБЛ., УССР**

Тут сидел **Гаврилюк В.** из Здолбунов[а] 30 декабря 1943 г. Погиб от пули.

Колмера Степан расстрелян 9 марта 1943 г.

Гомотюк с. Верхир¹, расстрелян 9 марта 1943 г.

Прошу сообщить жене, Днепропетровск, поселок Шевченко, улица Крешки (неразборчиво) дом № 78 **Платонов Г. Г.** 9 марта 1943 г. расстрелян.

Тут сидел за партизан **Утищев Сергей Семенович**, рождения 1921 года, Ленинград, Красное село, дер[евня] Витино 3 декабря 1943 года.

Артемчук Юрий арестован 23 апреля 1943 года.

Тут сидел **Громодченко Сесен**, попал невинно 19 декабря 1943 года, Ровно, Шевченко 46.

Городище **Ковальчук Андрей** арестован 2 декабря 1943 г.

Пышный Василий задержан 13 декабря 1943 г.

Чеховский Иван арестован 2 июня 1943 года.

Б. Демидович, Клевань, 21 сентября 1943 года.

Базь Андрей Антонович, Зарецк, расстрелян 15 января [...].

Сюда прибыл **Гапотовский Григорий Ильич**, родился 25 октября 1915 г., повешен 3 марта 1943 года.

Кто здесь будет, чтобы передал в Зарецк, тут сидел **Базь Андрей Антонович** 8 марта 1943 г. 4 января 1944 г.

¹ Так в оригіналі документа. Правильно — с. Верхів. Острозького району Рівненської області.

Сокол Андрей, Дубно 10 марта 1943 года.

Бурмака Ф. С. г. Кировоград, расстрелян 11 декабря 1943 г. (Шигульский).

Мельник Федор был арестован и 13 февраля 1943 г.

2 января 1944 года всех вывезли неизвестно куда, Спмойлов с семьей арестован 15 февраля 1943 года в Ровно на кладбище.

15 февраля 1943 года арестован Самойлов с семьей.

Гольдборт М. врач, 1926 года г. Москва.

Байда М. Д. 6 февраля 1943 года.

А. Ш. Шпритц — 1923 года.

А. Д. Померанц — 1927 года.

1 февраля 1943 года Самойлов Григорий.

Чеховский Леонтий арестован 19 апреля 1943 года.

Мирон Фельдман 3 сентября 1942 года — 15 февраля 1942 года.

Рыбаченко К. Я. с. Бубновка, Винницкой области 1 декабря 1943 года.

Тут сидел железнодорожный инженер Федоров Мурхиди Ромбалатович, рожд[ения] 12 декабря 1912 года, на Кавказе, ст. Беслан, с. Ново-Батакспорт, национальность осетин, арестован 5 октября 1943 года в Сарнах жена и дети, в Сарнах ул. Песков, д. 26.

В 1930 году я был вывезен в Сибирь. Я ненавижу советскую власть, я враг советской власти, я не знаю за что я арестован, я надеюсь только на бога, он поможет мне выбраться отсюда.

Степан Зарейко прибыл 20 октября 1943 года.

Них. Неч¹. Ровно 21 июля 1943 года.

Жариков Семен Тимофеевич.

¹ Так в оригиналі документа.

**ТЮРЬМА г. ВИННИЦА,
НКВД УКРАИНСКОЙ ССР**

Камера № 5

Декабрь 1943 года был расстрелян. **Акинифия**.
Тут сидели **Петров** и **Евсиков Владимир**.

Камера № 6

Село Зарванцы сидели 22 человека за плохое наблюдение.
Сидел **Манжогов Алексей Петрович**.

Товарищ был расстрелян. Но и мы этой участи не ушли.

Прощай, друг родной.

17 октября 1943 г. **Аджев**.

19 октября 1943 г. **Колесниченко**.

5 ноября 1943 г. **Снитченко**.

8 ноября 1943 г. **Андрейко**

16 ноября 1943 г. **Круглов**.

26 ноября 1943 г. **Шавб**.

Камера № 7

Сидели с города Грозного **Караханов Н.М.** и **Кашановский** с 26 октября 1943 года по 14 ноября 1943 года.

Камера № 8

Мой адрес: Каз[ахская] ССР, Южно-Казак[станская] обл.,
Бастандиковский р-н, [сель]совет Сиджак **Аширов Пермит**
и **Оршегов Усар**. Мы сидели в тюрьме за самовольную отлучку
из части 21 ноября 1943 г. нас поймали в Казатине.

Здесь сидели: Куцак, Мищенко, Мирошниченко и Загребельный.

Жомир 13 декабря попал в камеру днем и вышел с ней 20 декабря 1943 года.

Камера № 12

Попали в тюрьму за побег из части 30 августа 1943 года **Фаржев, Оситин, Чернобай, Федосеев, Витковский** и **Окружко**.

Плешков Федор Иванович г. Бердичев попал в тюрьму 14 мая 1943 г. 31 мая был суд, дали 6 лет, 11 июля выбыл в лагери.

Камера № 14

Здесь сидел грузин из Тифлиса **Т. Н. Амилахдори** с 19 мая 1943 г. по 19 августа 1943 года иду в лагерь. Прощайте товарищи!

Камера № 17

Эвакуированный через биржу, попал сюда **Жмеренюк** Данил г. Днепропетровск. Октябрь 1943 г. сидел 21 день.

Дехтярев Павел Федорович с. Хитринцы, сидел с 25 октября 1943 г. «Проклятый карантин».

Сидел **Джурий** Георгий Ефимович за побег с лагеря военнопленных, попал в плен 23 октября 1943 г., а в тюрьму попал 5 ноября 1943 года. Чувствую себя очень хорошо, как большевик.

Постицкий Митя, попал 29 октября 1943 г. Судьба не важная, семья вся сидит, жена, дочь и сын год рождения семьи: 1910 года, дочь 1923 г., сын 1933 год. Сидели за убийство зятя Юзика.

Камера № 18

10 декабря [...] сидел **Барбурский, Соколов, Бажай, Михаловский и Сопелев.**

Камера № 77

Здесь сидели два друга с города Харькова **Буряков Александр** и **Бахарев Василий**, не хотели служить немецкой армии.

С п е ц к о р п у с

Камера № 32

Тут сидив **Осташевський** за те, що из гестапо втик. Попав 7 октября 1942 року.

Тут сидив **Свиридонов Саша** за пикировку з Житомира. Адрес Каменец-Подольск, село Довжок.

Камера № 33

Ворошиловградская область, село Адрианополь — **Сидоренко Владимир.**

ТЮРЬМА г. МЕЛИТОПОЛЬ, УНКВД ПО ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛ., УССР

Здесь находился **Миконтъев М. П.** 15 сентября 1943 г.

Здесь в камере сидел **С. Н. Ново-Троицкого** района с[ель]с[овет] **Яновский Кариф** с 1927 года рождения.

Чуприна М.И. 15 сентября 1943 года.

Тут сидел 22 февраля 1942 года **Лелюх А.И.**, сидел 7 июня 1943 г. **Кравченко Г. Ф.** и **Зотов Мира** 8 декабря 1942 г. **Миров.**

Р. Корниенко 26 мая, вышел 26 июля [...].

В. Тарасенко прибыл 27 апреля, убыл 26 августа 1943 г.

Маневикин Михаил 13 сентября 1943 г.

Смирнов А.С. за горючее 5 лет, посажен 12 декабря 1942 г., выбыл 19 сентября 1943 г.

Здесь сидел в последние минуты жизни командир группы парашютистов — **Кравченко** Геннадий Федорович с 1920 года рождения, украинец, сидел в тюрьме с 2 июня 1943 года. Прошу сообщить о моей смерти по адресу: Ростовская область г. Ростов Н[а]/Д[ону], Красноармейская № 316 **Артеменко** Татьяне Георгиевне, по тому же адресу только дом № 310, кв. № 5 **Пензюковой** Лидии Петровне. По другому адресу: Ростовская область, Мартыновский район, хутор Комаров **Хозлуповой** Александре, **Соломатиной** Марии, **Наумовой** Анне.

Матрос **Логинов** Леня А. расстрелян в г. Мелитополь за Бердянским мостом, там русских людей полегло много от фашистской руки.

Коля **Чиехели** 1943 г. 24 марта.

Родные братья сообщите, что Ваш сын **Василий Самойлов** сидел в тюрьме г. Мелитополь 1942 г. 1 августа и сидел в смертной камере и погиб, т.е. расстрелян. Сообщите по адресу: Ленинградская область, Новгородское п/о, дом № 149 **Михайловой** Александре Ивановне.

ТЮРЬМА г. УМАНЬ, УНКВД ПО КИЕВСКОЙ ОБЛ., УССР

Камера №

3-й этаж. Здесь сидел **Пинчуг Л., Зобрида С. Г., Шварц** с Двенгелевка, Монкиевский р-н.

Камера № 7

3-й этаж. Здесь сидели изолированы Зина **Котова**, Лида **Рязанова** 8 октября 1943 г. ушли.

Камера № 12

Этаж 3. Тут сидел **Червоный** Максим Лукьянович, глухонемой, невинного кинули в тюрьму 26 февраля 1944 г.

Камера № 14

Этаж 3. Здесь сидел **Ураев** Иван, Рязанской области, Горловский район, ст. Лозьянов, с. Козинко с 26 февраля 1943 г.

Камера № 14

Этаж 3. Здесь сидел невинный Ростовской обл. **Оголев** Н. Ф.

Камера № 30

Этаж 2-й. **Кремлев** расстрелян за бандитизм.

Камера № 5

Этаж 1-й. Тут сидели эвакуированные 15 человек с Киевской области, были в Уманском лагере, потом нам была комиссия как старикам и инвалидам, мы думали отпустят домой, но 345 человек загнали в тюрьму.

Камера № 6

Этаж 1-й. **Лога** В. Ф. убит 22 февраля 1944 г.

Камера № 6

Этаж 1-й. **Панов** Ф. расстрелян 26 февраля 1944 г.

Камера № 7

Этаж 1-й. **Елихов В.** Сидел ни за что 1943 г. с 12-го серпня по 28 серпня 1943 г.

Камера № 9

Этаж 1-й. **Розенфельд Шева** сидел 7 января 1944 г.

Камера № 12

Этаж 1-й. Тут сидел с 26 января 1944 года **Разушенко Ф.С.** м. Келугирки

Камера № 14

Здесь сидел смертник **Еременко Виктор Петрович** из Сталинградской области, Котельнический район.

Камера № 12

Здесь сидел **Борисов Р.Н.** Куйбышевской обл., Терентьевский район с 26 февраля 1943 г. по 1944 г.

**ТЮРМА г. БЕЛАЯ ЦЕРКОВЬ,
УНКВД КИЕВСКОЙ ОБЛ., УССР**

Камера № 1

Тут сидел за ДП **Горбаченко Петр**, 1914 года рождения, **Савченко Витя**, 1920 года, **Максименко Григорий**, 1918 года, **Бичек Миша**, 1923 года, **Былинцов** 1915 года, **Гринов Миша**, 1915 года (сибиряк) погибли 23 ноября 1943 года.

Камера № 2

Гузь Олекса Миронович, 1926 года, **Гриниченко** Михаил Иванович, 1914 года, **Бондаренко** Александр Игнатьевич, 1914 года — сидели ни за что — Коневский район, с. Степанцы.

Камера № 4

Сидел **Шухман**¹–**Чернов** ни за что погибли, передайте в село Кравец, Ставищанского района, если кто будет жив. 25-го ноября 1943 года взяли на расстрел 8 человек.

Камера № 7

Гриша **Филимонченко** Полтавы, **Глиненский** И. Р. погибли 29 декабря 1943 г.

Камера № 8

Сыров Л. Б. погиб 29 декабря 1943 г. за буряк — 50 кг., здесь сидел **Курилец** Д. И. Киев, Кирьевский переулочок, дом № 6, кв. 5. Шли на 7-ю площадку на расстрел 15 ноября 1943 г.

Камера № 9

Здесь сидел с Полтавы **Коротий** Василий, 1923 г. рождения, **Гиря** Семен, 1925 года рождения, **Макаренко** Сергей, 1925 г., погибли 29 декабря 1943 года.

¹ В усіх варіантах списків слово «шухман» написано великими літерами як прізвище. Втім, це помилка, оскільки насправді йдеться про «шұфманшафт» (Schutzmannschaft) — охоронну поліцію вищих начальників СС та поліції, яка виконувала широкі поліційні функції.

**ТЮРЬМА г. ЧЕРКАССЫ,
УНКВД ПО КИЕВСКОЙ ОБЛ., УССР**

Камера № 14

Тут сидел **Высоцкий** Владимир Васильевич с 4 сентября 1943 г. за побег из немецкого плена и получил пулю в лоб. Прощайте друзья и знакомые. Семья — Минской области, Борисовского района, деревня Щебанки — **Высоцкий**.

Работали пять недель рыли ямы, тут были и Черкасские — **Кириленко** Валя, **Гумененко** Оля, **Литвиненко** Валя, **Бычкова** Валя, **Зайцева** Зина, **Задувайко** Дуся, **Гусаченко** Дарья, **Волощенко** Миля, **Криворог** Маруся, **Хоменко** Маруся, **Давченко** Даша, **Иванова** Вера, **Шулятько** Лида, **Бурович** Мария, **Крушоич** Валя, **Добростон** Катя, **Люсенько** Оля, **Никитенко** Фрося, **Личенко** Марфа, **Кириченко** Маруся, **Колесник** Паша, **Сиринчук** Люта.

Все выехали в село Смелое 17 октября 1943 г.

Камера № 15

Тут сидел **Бугер** Вася 25 октября 1943 г. и **Цимбал** Ваня 17 октября 1943 г.

Камера № 17

Тут сидел 3 году¹ полицаи за дурачество и водку в сентябре 1943 г. Сумской области, Лебединского района, Корней Иванович **Радченко** и **Тушленко**. Прощайте друзья, сегодня расстрелян, исполнится приговор в 6 часов вечера 24.VII.[19]43 г. улица Гоголя 33, **Попов** Д.

¹ Так в оригиналі документа.

Камера № 20

В отступление немцев мирное население было заперто в этой тюрьме. Все копали окопы. Писал житель гор. Черкасс **Школенко**.

ТЮРЬМА г. АЛЕКСАНДРИЯ, УНКВД ПО КИРОВОГРАДСКОЙ ОБЛАСТИ, УССР

Армянин **Менкопян** Инаданий Симович, АССР, Ленинский р-н, селение Кашо, арестован как политический работник, за что суд дал расстрел в этой камере 4 октября 1943 г.

Поехала в глубокую неметчину добровольно — под нагайкой **Кириченко** Маня.

Гулконян Верон — перед смертью 15 октября 1943 г.

Прибыли 2 октября 1943 г., выбыли 25 октября 1943 г. в Николаев **Полюха** Иван Михеевич, **Зозуля** Иван.

Расстреляны жители гор. Баку **Абаханян** Канрош, **Таржумян** Петрик.

Жители гор. Ленинанкан **Каспарян** Леон, рождения 1914 г. осужден к 8 годам. **Матевосян** Сурен, 1920 года рождения, осужден на три года.

Житель города Ленинанкан **Елбадьян** Емкин, 1918 г. рождения, осужден на 3 года.

Осоконьян Аркадий, осужден на 8 лет, 1919 г. рождения. **Захарьян** Жора, 1920 года рождения, осужден на 8 лет. **Толухоньян** Миша, 1913 года рождения, осужден на 8 лет. **Мовсеньян** Ерчаник Ахтынского района гор. Ереван, 1916 года рождения, осужден на 3 года.

Жители Хичеванского района — армянин Микоян Ваню, Офердянь Гриша Назарович.

Азатьян Саркис, Осипьян Мушек, Хачатурьянд Саркис, Голостьян Саркис, Акопян Петрак, Назарьян Гриша, Давытъян Минас, Мовсетьян Хачатур, Вартаньян Хайро, Давыдьян Абрам, Антоньян Саркис, Иваностьян Аванес, Касаньян Леон, Хачаньян из города Еревани, Мипольян Мцацикан Сисанович из Лениканского района селение Кон.

ТЮРЬМА г. КОНОТОП, УНКВД ПО СУМСКОЙ ОБЛ., УССР

Камера № 5

Печерский С., Жеповалов К. были осуждены к расстрелу 29 мая 1943 года, оба з[аключенные] казахи.

Память героям славным сынам родины: Климову, «Охмету», Милько, Белову, Силаенко, Куликову и Нишемеку.

Камера № 10

Кайданов Владимир был приговорен к расстрелу. Мой адрес: г. Харьков, улица Карла Маркса, № 9, может кто будет в Харькове, пожалуйста сообщите.

Костюченко Михаил Федорович — сидел с 21 июля 1943 г. по 10 августа 1943 г. увезен в Германию.

Леонов ФЕДОР Михайлович — 1923 г. рождения, отправлен в Германию 9 августа 1943 г.

Корнеев В.Г, военнопленный, 1924 года, Курской области, Солнцевского района, с Винзавода д. Гридасово, сидел 30 мая 1943 года.

Камера № 36

Алексеенко Николай Васильевич — сидел безвинно с 23 июля по 5 сентября 1943 года — увезен неизвестно куда.

Ермоленко Александр Гордеевич село Мутко, Кролевецкого р-на, Сумской области сидел с 24 июля по 5 сентября 1943 года.

Сегодня 18 августа 1943 г. мы получили передачу полицаев. 26 человек военнопленных русских.

Камера № 35

Я, Бородин Григорий Федорович с. Ситного, Сумской области, Сумского района, сидел с 3 августа 1943 года, увезен в Германию.

Камера № 39

Тригуб Михаил Федорович посажен в тюрьму 21 июля 1943 г. за побег из лагерей, сидел до 21 августа 1943 г. нас было 13 человек.

Камера № 44

Шатылин Петр Павлович, рождения 24 года, Тульской области, Донецкого р-на, д. Николаевка, погиб 5 июня 1943 г.

Камера № 46

Щербин Петр Федорович.

Щербина Мария Алексеевна сидела с 29 мая по 24 июня 1943 года — отправлены в лагери.

Боненко А. Я. из Хотинского р-на, Сумской области, сидел неизвестно за что с 24 мая до 23 июня 1943 года — отправлен в лагери.

**ТЮРМА г. НОВГОРОД-СЕВЕРСК¹,
УНКВД ПО ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ,
УССР**

Камера № 1

Безлюдный Федор Васильевич, 1911 г. рождения, находился в тюрьме 2 сентября — неизвестно какого года².

Ольховик Александр Иванович, находился 31 января 1943 г.

Белоус Петр Иванович, находился 31 января 1943 г.

Комаров Григорий Ильич, находился 23 сентября (года нет)³.

Камера № 2

Титов Иван Наз[арович], находился 4 мая 1942 г.

Карбовский В. П. [находился в камере в течение] 4–14 мая 1943 года.

Андрос Михаил Иванович.

Камера № 3

Новиков М. И., 1920 года рождения, г. Москва.

Крошь и **Февралев** (имени и отчества нет)⁴.

Камера № 6

Ромченко Тамара 19 лет.

Дорошенко Валентина Андреевна.

¹ Правильно — Новгород-Сіверський.

² «Неизвестно какого года» дописано співробітниками НКВС, які копіювали написи.

³ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

⁴ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Северинко Василий Никитич, 1925 года рождения.
Кожух Иван, в тюрьме содержался в 1942 г.

Камера № 8

Хильчин Рерих, 1919 г. рождения, содержался в тюрьме 3 апреля 1943 г.

Пучин Михаил, **Богачев** Г. В., **Рейнх** Ф. Т., 1919 г. рождения.

Камера № 10

Андрос Михаил Иванович (он же был в камерах 2, 23 и 24)¹. 11 августа 1943 г. был посажен в эту камеру с цементным полом **Шусман**² (б) Куща села Маменкина за убийство бандита, который хотел похитить мою душу, но я не растерялся и сумел похитить его вперед [и] за это был посажен под следствие по выяснения моего преступления. **Андрос** М.И. 26 августа 1943 г.

Камера № 11

Керман Эмма Петровна, жена **Приходько** Петра Ивановича.
Поляков Петр Ильич, 1903 г. [рождения].

Папелуха Василь Павлович, 1903 г. [рождения].

Чавгун Филипп Ефимович, содержался с 1 июля по 21 августа 1943 г.

¹ «Находясь в кам[ере] № 10, он пишет» — цей фрагмент виключений з остаточного варіанту переліку написів на тюремних стінах, вміщеному у додатку до наказу НКВС СРСР № 00258 від 31 березня 1945 р.

² Слово «шусман» в цьому, як і в інших фрагментах написів, скопійованих у тюрмах, помилково написаний з великої літери. Йдеться про те, що в'язень на прізвище Андрос служив «шущманом» і за вбивство людини був заарештований для з'ясування обставин.

Якушев Прокофий Никитич [из] села Жихово, 30 мая (года нет)¹.

Свиридов Ефим Иванович.

Камера № 12

Пискунов Николай Андреевич, Суземский р[айо]н, Тургеневский поселок, 25 апреля 1943 г.

Марченко Федор Сергеевич.

Тимошенко Степан, 1916 г. рождения и Добжуков М.

Камера № 13

Симонов Сергей Степанович.

Краевой Сергей Сергеевич, 1927 г. рождения [из] с. Красноуховки.

Борканов Ив[ан] Ст[епанович], находился в тюрьме с 10 [по] 17 июня 1943 г.

Камера 14

Федотов Н. Ф. находился в тюрьме 9 суток.

Камера № 16

Тимошенко П. И., Трофимов И. Ч., Лоскач, МАКАРЕНКО Ив[ан] 1914 г. [рождения].

Камера № 17

Шульга Тимофей, Гончар И. Д., Бельвеко.

¹ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Камера № 19

Кобилава Оторн.

Порфилович, год рождения 1921, Кавказ, ГССР.

Абашкин Роман, село Занты.

Гульвер Отарович, 1943 г. 23 апреля.

Камера № 21

Балаганов Василий.

Камера № 22

Лазуткин Василий Тимофеевич, Зноотрубковская, 11 июня 1943 г.

Габушвили Архино (грузин).

Артемов Иван. 2 августа (года нет)¹.

Венецкий Вл[...] Вас[...]. 11 мая 1943 г.

Беляев В.П. 11 мая 1943 г.

Камера № 23

Кадаж Михаил Михайлович, 2 мая 1943 г., сидел 5 суток.

Баглай Жорж. 2 августа 1943 г. Любочкин.

Камера №

Киселев Николай Алекс[...], дер[евня] Двориково.

¹ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

Камера № 26

Бержицкий Григорий Давыдович, 10 апреля 1943 г.

Мацуев Егор Федорович, 10 апреля 1943 г.

Камера №28

Беляев из хутора Клевин Новгород-Северского (пленный сидел в одиночке).

Камера № 29

Решетняк Василий Савельевич, Винницкая обл., Крыж[о]-польського р[айо]на, село Слобода, Шаркановка.

Камера № 30

Свиридов Н., Курский, Иваницкого р[айо]на, 3 апреля 1943 г.

**ТЮРЬМА г. ПРИЛУКИ,
УНКВД ПО ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛ., УССР**

Камера № 29

Здесь был **Шульга Михаил Максимович**

Лысоков Василий Михайлович, с 12 сентября 1943 г. Жду расстрела, но хотелось бы еще пожить, родился я в 1918 году.

Анатолий Карпович, родился в 1917 году, жду расстрела с 6 августа 1943 г.

В этой камере сажу и жду 9 грамм свинца в сердце или за-тылок.

Одарченко, расстріян 26 октября 1942 г.

Сіжу, жду расстріла с 9 февраля 1943 г. **Галя Грона.**

Камера № 30

Здесь сидел **Шуцман**¹, **Васильченко** Михаил 24 августа 1943 г.

С 19 мая 1943 г. здесь сидел в одиночке **Потапенко** Михаил К.

Харсунов Степан, **Ловрук** Иван, сидели ни за что с 9 октября 1942 г.

Камера № 31

Здесь сидели **Прилуцкие**² полицаи, **Пономаренко** Николай, **Потапенко** Михаил с 28 января 1943 г. по 10 марта 1943 г.

Здесь сидел с 5 мая 1943 г. **Харечко** Василий.

Камера № 32

Здесь сидел **Артюшенко** Михаил за то, что отстал от части и пойман. Сидел до последнего отъезда немцев и забран из тюрьмы неизвестно куда. 15 сентября 1943 года. **Артюшенко.**

¹ Слово «Шуцман» в цьому, як і в інших фрагментах написів, скопійованих у тюрмах, помилково написаний з великої літери.

² Як і в попередньому документі, де наводились написи в'язнів на стінах камер тюрми м. Прилуки, слово «прилуцкие» помилково сприймається як прізвище й написано з великої літери з відповідним виділенням.

Здесь сидел Павел Парфирович и погиб ни за что. Винницкой области, Дашевского района, село (неразборчиво)¹.

Камера № 33

Игнатенко Михаил Михайлович, расстрелян, из гор. Киева.

Камера № 34

18 декабря 1941 года, расстрелян **Васильев И. А.**

Камера № 34

Ющенко Павел Андреевич, из села Припутен, Ичненского района Черниговской области².

Настич Иван Миронович.

Камера № 33

Кущенская Маруся.

Камера № 35

Здесь сидел Коля **Павлов**, 3-е суток из лагеря «А». Коля **Павлов** из Ростова.

¹ Текст у дужках дописаний співробітниками НКВС, які копіювали написи.

² Так в оригіналі документу. Правильно — с. Припутні Ічнянського району Чернігівської області.

Камера № 33

Колесников Иван Григорьевич, родился в 1913 году, Куйбышевской области, гор. Куйбышев, улица Водников, дом № 29, квартира № 3. Последнее место жительства Сумская область, гор. Путивль, Николаевская улица, дом № 10. Попал в тюрьму 12 сентября в 10 часов утра 1943 г. Моя судьба неизвестна, но наверное — расстрел. До свидания друзья, родные и знакомые, братья и сестры и до свидания, моя родная жена, я попал в плен в 1941 году 22 сентября, Оршенский район под Полтавой, 21 Армии 17 дивизии 15 сентября 1943 года.

Камера № 33

Приступа Станислав 1925 года [рождения], гор. Харьков, [улица] Рымарская, дом № 15, квартира № 10. Моя судьба неизвестна, наверное расстрел. 7 сентября 1943 г.

Денисенко Александр Евдокимович, село Горулипка, расстрелян.

Мартыненко Василий 1921 года [рождения], расстрелян.

Кравчук Антон, 1911 года [рождения], из Винницы.

Скачков Лев Николаевич, гор. Москва, Русаковская улица, дом № 13, кв. 4.

ТЮРЬМА г. ЛУБНЫ, УНКВД ПО ПОЛТАВСКОЙ ОБЛ., УССР

Содержались с 18 августа по 7 сентября 1943 года:

Петрик Кирилл Александрович 40 лет

Мороз Алексей Иванович 25 -л-

Даниленко Федор Яковлевич 45 -п-
Лукьянович Митрофан Григорьевич 19 -п-
Курята Филимон Викентьевич 25 -п-
Винник Ефим Лазаревич 28 -п-
Баштовий Иван Романович 45 -п-
Ярмолаев Алексей Николаевич 28 -п-
Чичколь Каленик Ефимович 41 -п-
Веселов Алексей Николаевич 22 -п-
Талишев Дмитрий Васильевич 50 -п-
Вовк Александр Антонович 41 -п-
Кравченко Надежда Григорьевна 24 -п-
Шпирин Александр Иванович 35 -п-
Жагло Прасковья Филипповна 39 -п-
Нестеренко Анастасия Васильевна 32 -п-
Калиниченко Николай Дмитриевич 17 -п-
Финченко Михаил Маркович 20 -п-
Мамай Иван Емельянович 18 -п-
Самсонов Григорий Спиридонович 28 -п-
Бахарина Мария Ивановна 45 -п-
Холда Федор Иванович 29 -п-
Гобань Иван Григорьевич 18 -п-
Пучко Виктор Никифорович 29 -п-
Веселов Александр 33 -п-
Крашокко ТОМИН 32 -п-
Луций Сергей 45 -п-
Логвиненко Павел 50 -п-
Дегтярев Иван 29 -п-
Слинько Паромон Пантелеевич

Бондаренко Василій Митрофанович
Кульчий Василій Яковлевич
Степанов Яков Дмитрієвич
Якуба Іван Яковлевич
Биланченко Григорій Данилович
Якименко Семен Корнеєвич
Настечко Ксенія
Голуб Ольга Митрофановна
Бондаренко Надежда Селиверстовна
Забіяка Трофим Ефимович
Диброва Лидія Григорьевна
Настечко Александра Васильевна
Рымарь Петр Яковлевич
Файданина Ніна Івановна
Бахарина Марія Івановна
Безсонова Елена Петровна
Михель Татьяна Пркофьевна
Козлова Марія Павловна
Ружена Любовь Васильевна
Бутко Петр Іванович
Мироненко Яков Пимонович
Носко-Фортунов Іван Федорович
Пидстреля Зинаїда 29 год¹
Дегтярев Іван Федорович 28 лет
Сабинов Егор 27 -п-
Киян Михаил 54 -п-
Петренко Алексей Деонисович 30 -п-

¹ Так в оригіналі документа.

Михайленко Иосиф Дмитриевич 26 -п-
Кравченко Тимофей Иванович 32 -п-
Скляр Иван Фадеевич 34 -п-
Калашников Петр Иванович 37 -п-
Пареев Николай Иванович 24 -п-
Островерх Иван Дмитриевич 14 -п-
Стомарова Галина Анатольевна
Люляков Владимир Иванович 10 -п-
Люлякова Елена Петровна 2 -п-
Люлякова Мария Ивановна 19 -п-
Люляков Николай Иванович 12 -п-
Люлякова Евдокия Егоровна 55 -п-
Колесова-Матохина Галина Дмитр[иевна] 28 -п-
Крамаренко Марфа Кузьминична 27 -п-
Алексеева Наталья Ивановна 17 -п-
Санько Пелагея Антоновна 35 -п-
Носков Иван Федорович 34 -п-
Далецкий Виктор Викентьевич 55 -п-
Сагениян Саган 36 -п-
Голубев Павел Ефимович 30 -п-
Новак Владимир Константинович 20 -п-
Ищенко Николай Тихонович 28 -п-
Бобров Михаил Петрович 24 -п-
Воровский Петр Александрович 40 -п-
Бухарин Георгий Иванович 43 -п-
Максименко Матрена Емельяновна 63 -п-
Волик Акулина Ивановна 56 -п-
Ткачук Татьяна Ивановна

**ТЮРЬМА г. КАЗАТИН
УНКВД ВИННИЦКОЙ ОБЛ., УССР**

Здесь немецкие варвары замучили тысячи людей, избивали их палками и расстреливали. За наши муки вы ответите гады. Вам отомстит Советский народ. М. Г.

Здесь был в заключении в[оенно]/п[ленный] **М. А. Ставский** из Польши.

Да Здравствует Советская власть, смерть немецким оккупантам Ж. Р.

Здесь сидел 3 месяца **Напечинский** Гриша.

Здесь сидел 4 месяца **Праспель**.

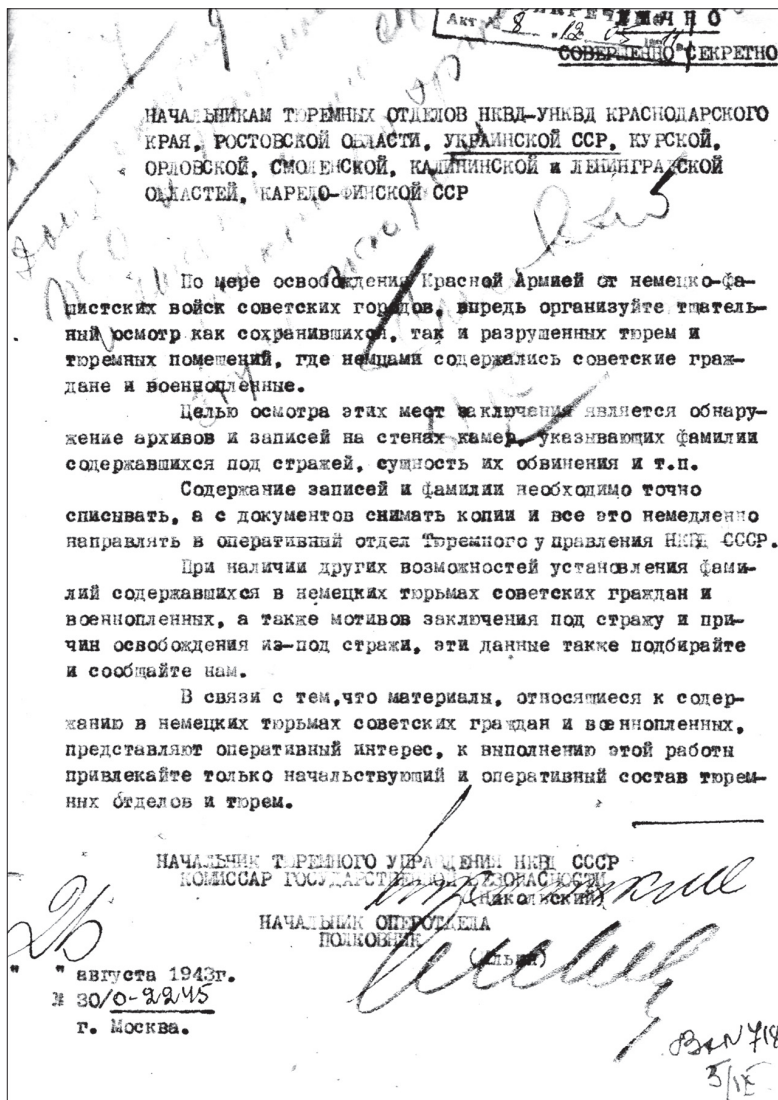
*ГДА МВС України. — Ф. 45. — Оп. 1. —
Спр. 135. — Арк. 110–154.
Копія. Машинопис*

Частина 3

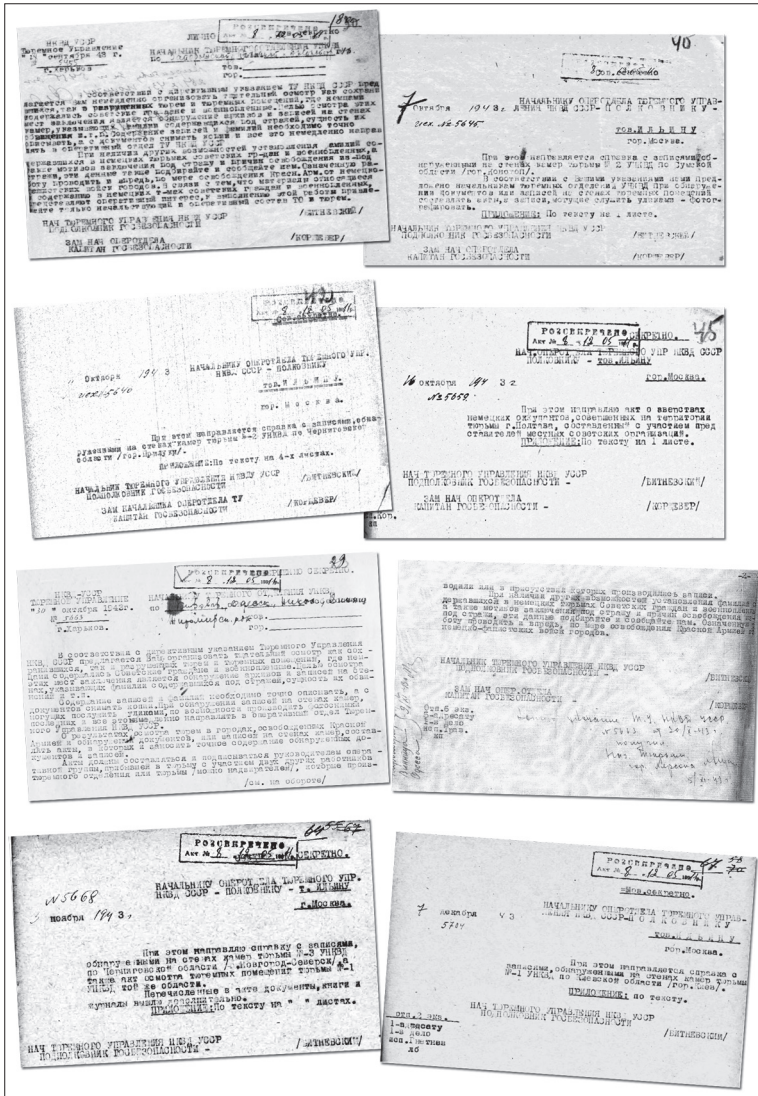
Ілюстративний додаток

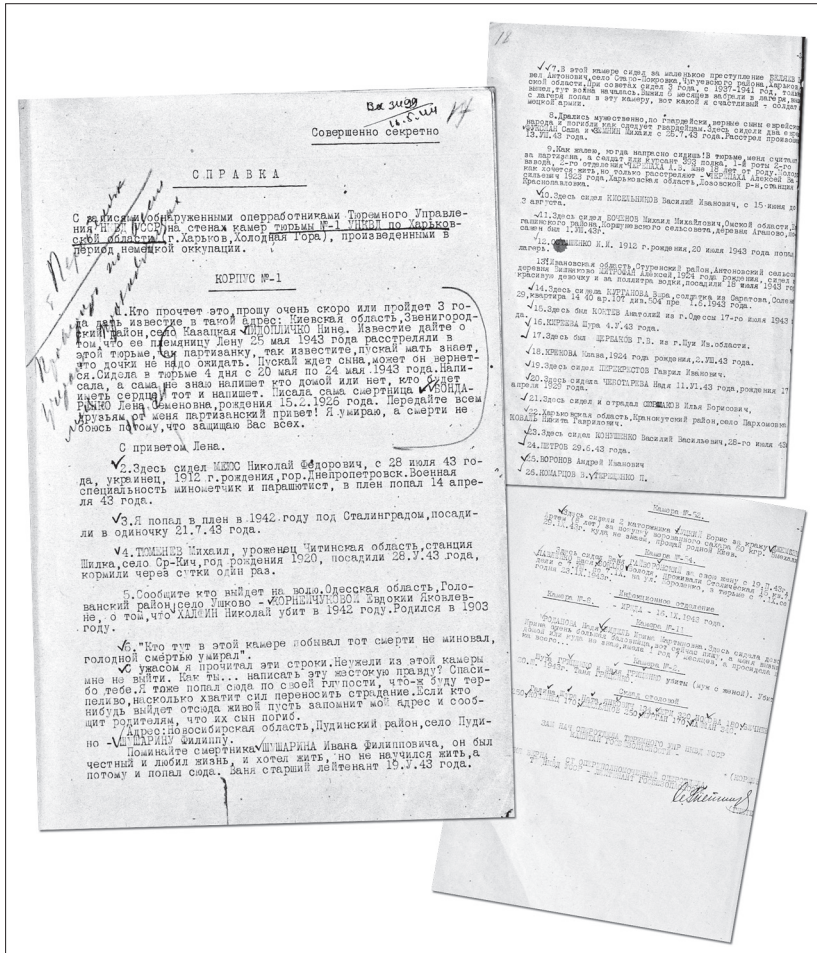
Правила поведження в'язнів у нацистських тюрмах,
складені окупаційною владою.
Без дати. Не раніше грудня 1941 р.

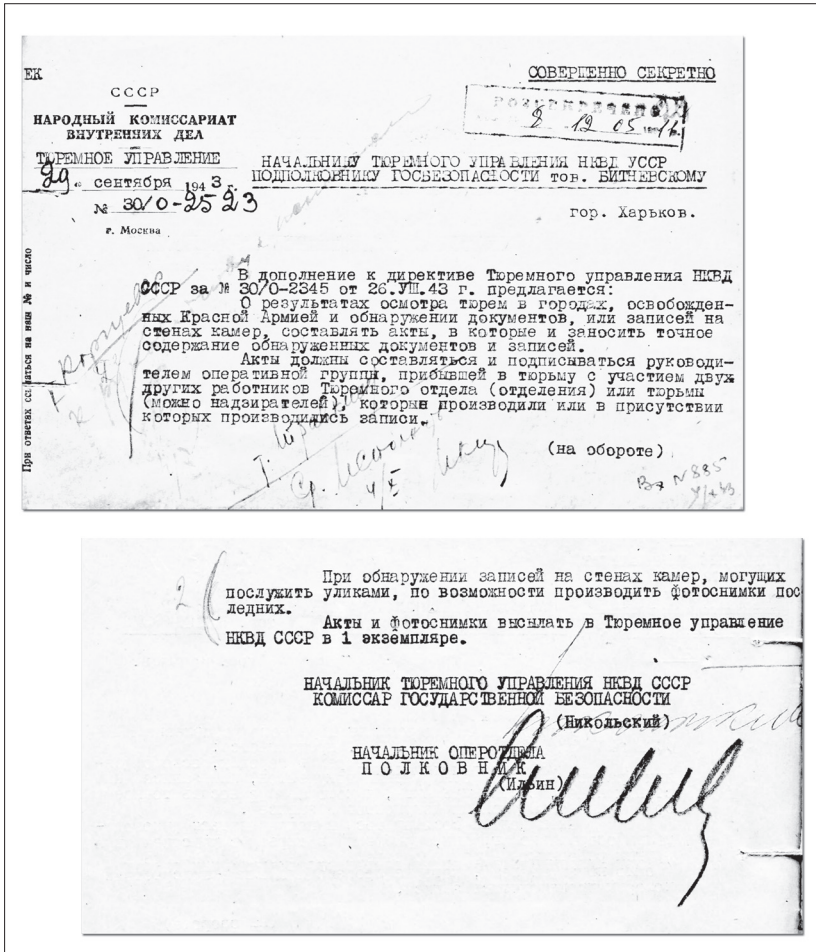

Директива начальника Тюремного управління НКВС СРСР
начальникам відповідних підрозділів НКВС
щодо обстеження тюрем, які використовувалися окупантами.
26 серпня 1943 р.

Листування Тюремного управління НКВС УСРР з регіональними підрозділами та НКВС СРСР з приводу копіювання написів у в'язницях визволених областей Української РСР

Директива Тюремного управління НКВС СРСР
(на додаток до директиви від 26 серпня 1943 р.)
щодо правил складання актів про обстеження тюрем,
в яких під час окупації утримувалися
радянські громадяни та військовополонені.
29 вересня 1943 р.

" У Т В Е Р Ж Д А Ю "

НАРОДНИЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УССР - КОМИССАР ГОСУ-
ДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ С А В Ч Е Н К О /

" 19 " ноября 1943г.

А К Т.

Осмотра здания, где помещалась тюрьма СД и гестапо
в г.Киеве, по ул.Короленко д.№33.

На основании распоряжения Народного Комис-
сара Государственной Безопасности УССР - Комиссара Го-
сударственной безопасности тов.САВЧЕНКО, м.п., зам.нач.
отдела 1 Управления НКГБ УССР - Капитан государствен-
ной безопасности К У Щ и зам. коменданта НКГБ УССР -
подполковник государственной безопасности ТУРБОВСКИЙ,
произвели осмотр здания, где помещалась тюрьма СД и
гестапо, за время оккупации г.Киева.

В камерах тюрьмы, на стенах и на тумбочках
были обнаружены надписи, сделанные острыми предметами
/гвоздем, ногтями и т.д./ и карандашом, зафиксированные
в прилагаемом перечне.

ЗАМ.НАЧ.ОТДЕЛА 1 УПРАВЛЕНИЯ НКГБ УССР ЗАМ.КОМЕНДАНТА НКГБ УССР
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

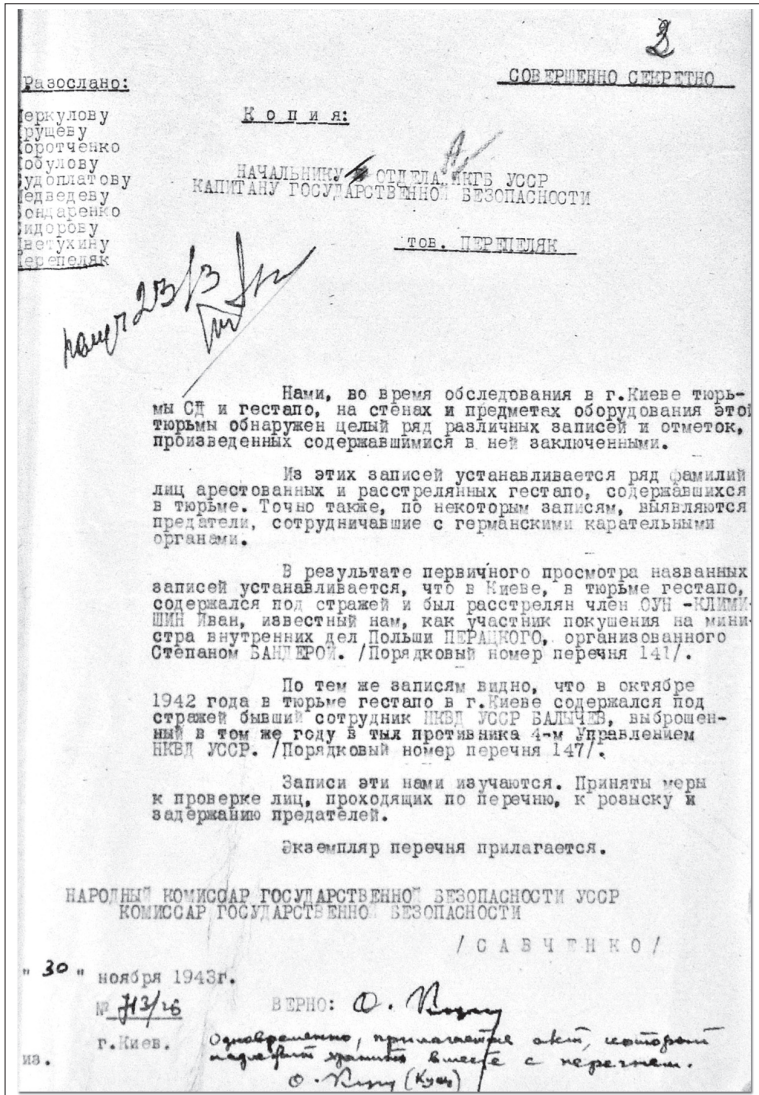
Савченко К У Щ / *Турбовский* ТУРБОВСКИЙ /

" 29 " ноября 1943г.

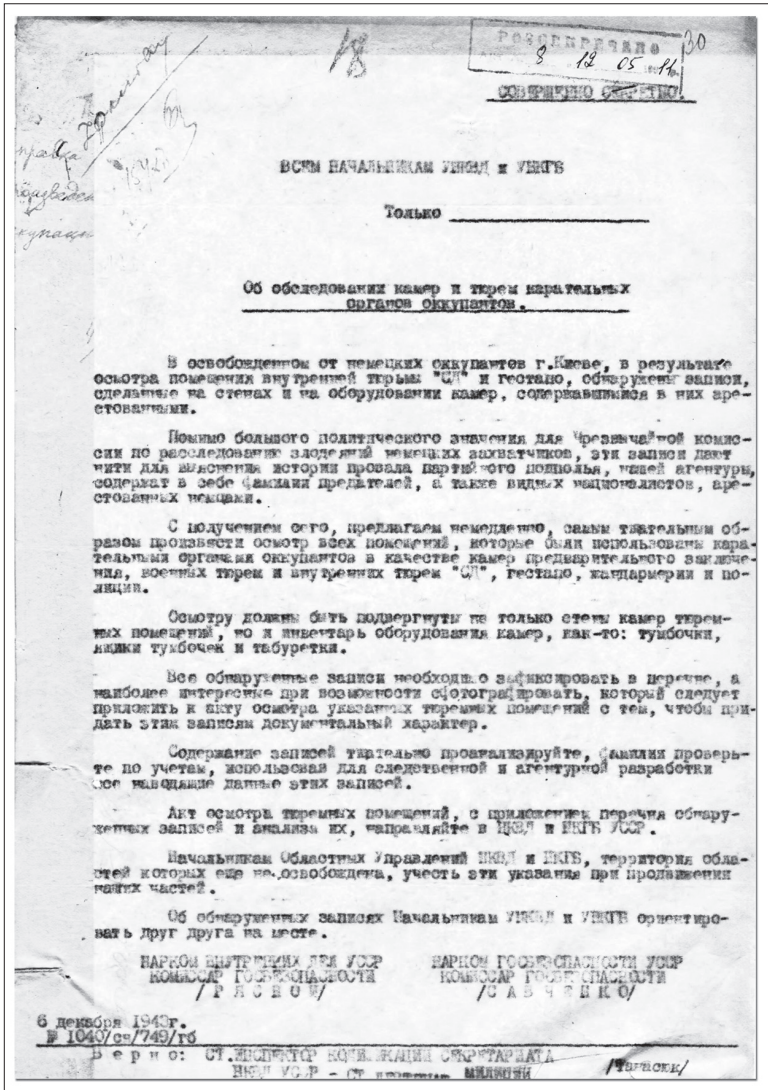
г.Киев.

из.

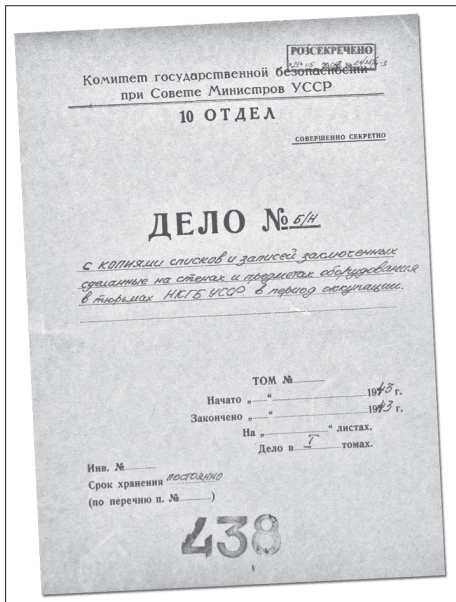
Акт огляду будинку № 33 по вул. Короленка,
де під час окупації Києва функціонувала тюрма поліції безпеки та СД.
29 листопада 1943 р.

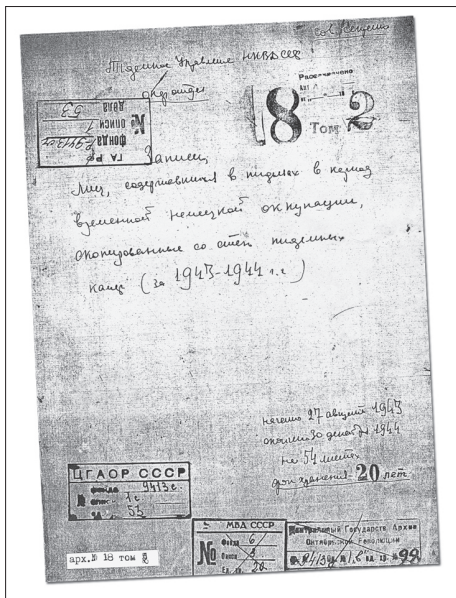
Копія листа наркома держбезпеки УРСР начальнику 5-го відділу НКДБ УРСР про виявлення різних написів та відміток на стінах та приладді тюрми поліції безпеки та СД у м. Київ. 30 листопада 1943 р.

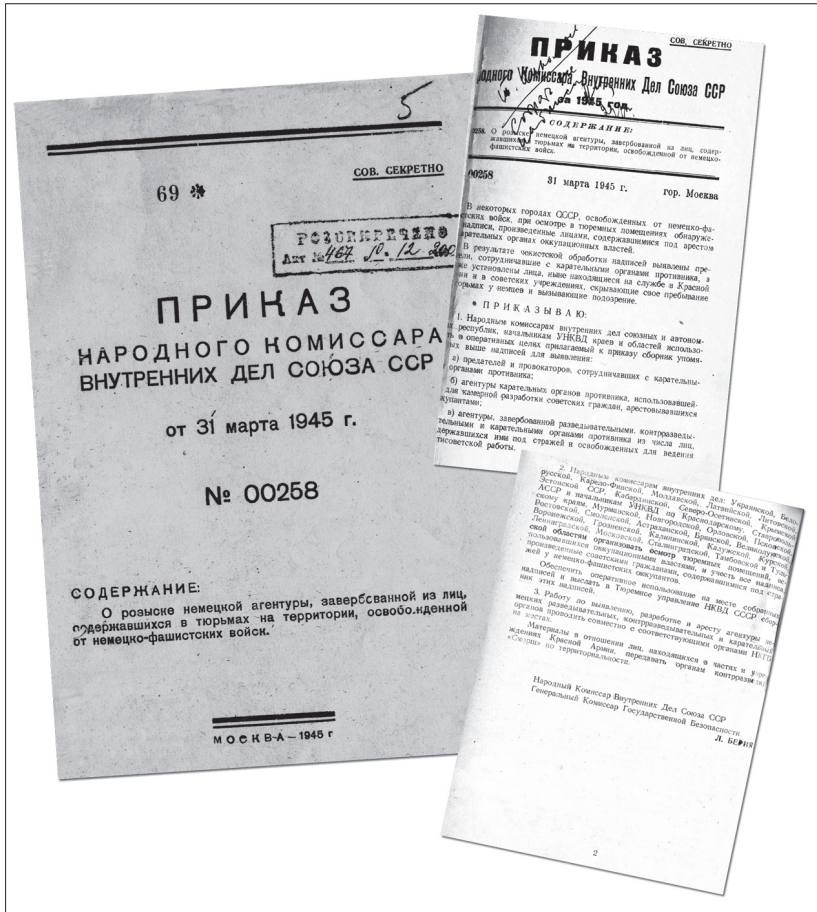
Спільна директива наркомів внутрішніх справ та державної безпеки Української РСР начальникам УНКВС та УНКДБ УРСР щодо правил обстеження тюрем.
6 грудня 1943 р.

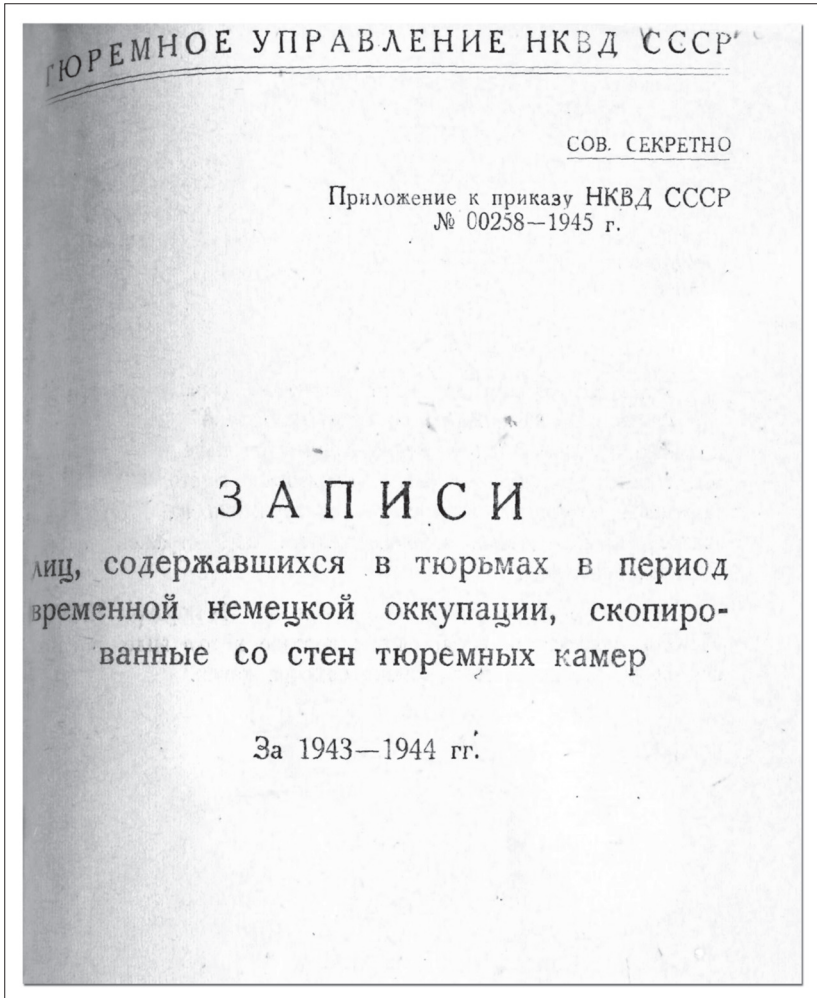
Обкладинка справи з копіями написів в'язнів, зроблених ними на стінах і предметах обладнання тюрем НКДБ, які використовувалися нацистами під час окупації України (1943 р.)

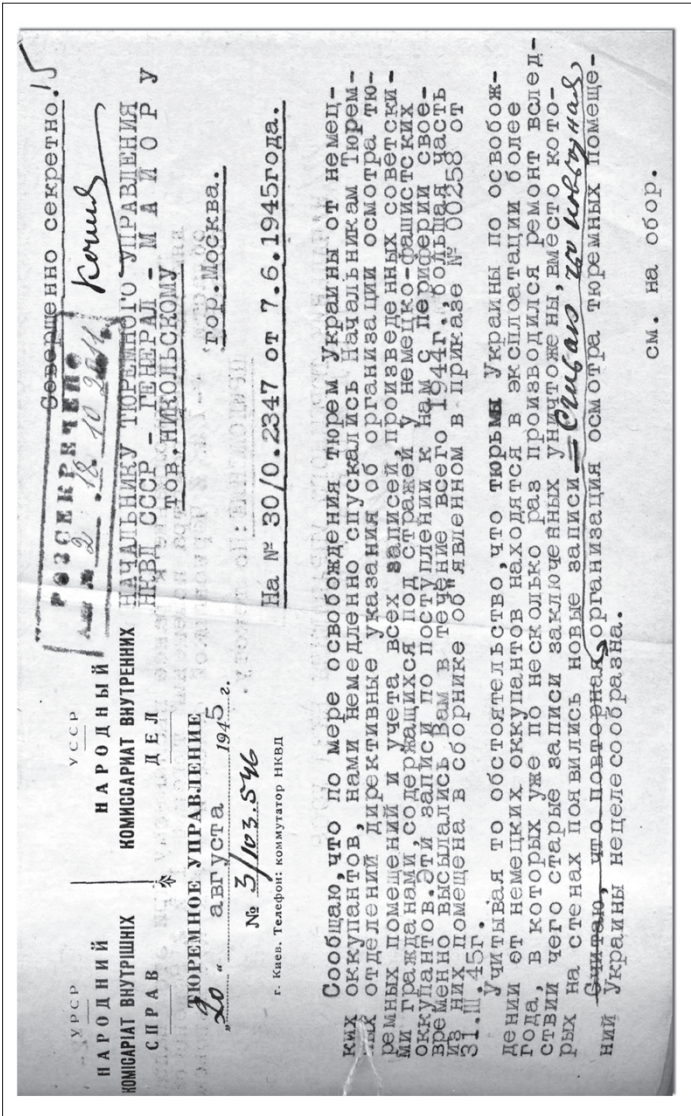
Обкладинка справи з першим узагальненим варіантом написів в'язнів, скопійованих у тюрмах, які функціонували на окупованій території СРСР (27 серпня 1943 — 30 грудня 1944 р.)

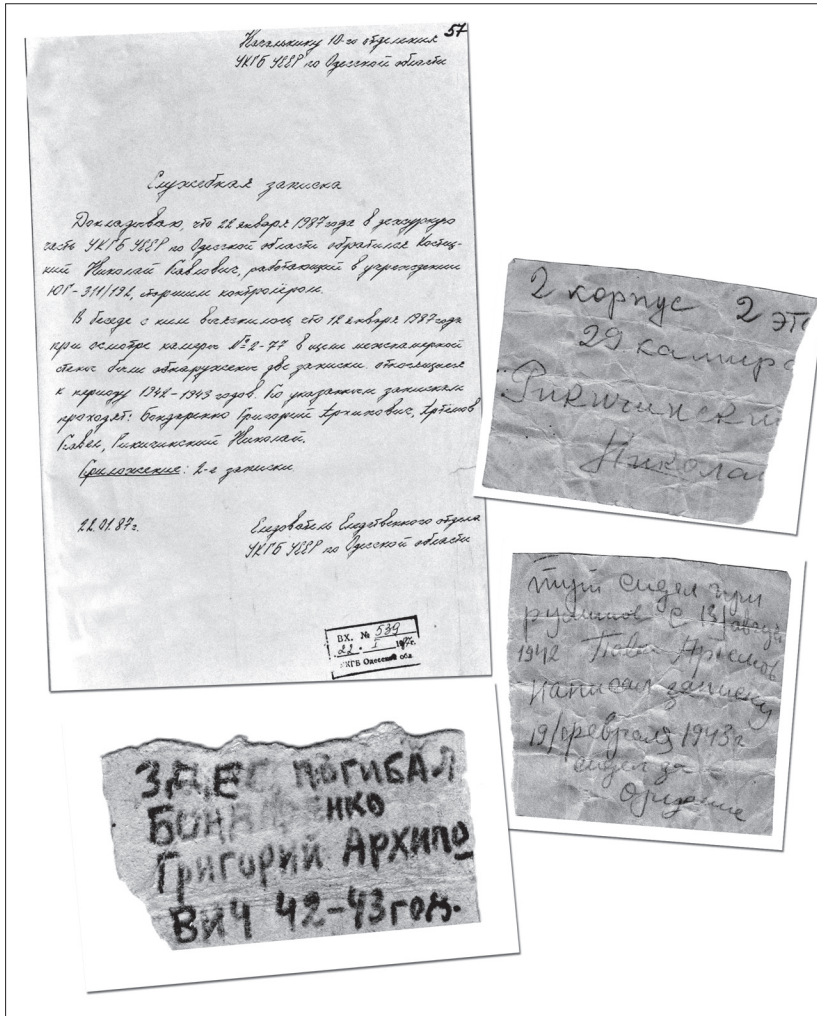
Наказ НКВС СРСР
«Про розшук німецької агентури, завербованої з осіб,
які утримувалися в тюрмах, на території,
визволеній від німецько-фашистських військ».
31 березня 1945 р.

Титульна сторінка брошури з записами осіб,
які утримувалися в тюрмах на окупованій нацистами території СРСР
(додаток до наказу НКВС СРСР від 31 березня 1945 р.)

Витяг із листа начальника Тюремного управління НКВС УРСР
 начальнику Тюремного управління НКВС СРСР щодо неадекватності подального обстеження тюрем.
 20 серпня 1945 р.

Служебная записка співробітника слідчого відділу УНКДБ по Одеській області щодо виявлення у щільній стіні тюремної камери записок в'язнів, які перебували там під час нацистської окупації 1942–1943 рр. Оригінали записок в'язнів, які перебували в Одеській тюрмі під час нацистської окупації 1942–1943 рр.

Іменний покажчик

- А**
- «Ахмет» («Охмет»), кличка
«Дядя Ваня», кличка
«Шура», кличка
А. С.
Абакуменко Роман Ісайович (Асаєвич)
Абакумова
Абакумова Єлизавета
Абаханян Канрош
Абашкі (Абашкін) Роман
Аббасов Алі
Абдулаєв Федір
Абдулаєв Хамін
Абдулов Ісмаїл Гусейн Огли
Абдульяхім М. С.
Абельтинш Мартлін
Абраменко Микола
Август Едуард
Авдеєнко Олексій Миколайович
Аверинов Олександр Іванович
Аверченков Іван
Авет
Агаджинів Хай Гулі
Агапон А. В.
Агаревський Алек
Агарманс
- Агаровський Олексій П.
Агішко Олександр
Агов Ісак Азаматович
Адаменко Євген
Аджев
Адіатов Шаке Адіатович
Азаренко
Азатьян Саркіс
Азовський І. С.
Аїцко
Айвазов Нагі Касим
Акініфія
Акітан Олександр
Акоп'ян Петрак
Аксельрид Міроса
Аксельрид Решопа
Акулич Ф.
Акулін Анатолій
Акулов
Акунець Іван Борисович
Аларузов
Алаферов Кирило
Алаферова Маргарита
Алгоров Григорій
Алебович
Алейніков

Александров П. Д.	Андреєва
Алексеєнко Микола Васильович	Андреєва Віра
Алексеєнко Олексій Калинович	Андреєва Марія
Алексеєв Ф. Д.	Андрейко
Алексеєв Ф. Я.	Андрієвський М. М.
Алексеєва	Андрій
Алексеєва Наталія	Андріянов Григорій Петрович
Алексеєва Наталія Іванівна	Андрос Михайло Іванович
Алексеєва Ніна Олексіївна	Андросов Василь
Алексеєва Олександра	Андрушкевич Леон
Алексеєнко Микола Васильович	Андрюшко Данило
Алідін В.	Анисенко Дмитро
Алієв Агарза Кулеєвич	Анікеев Віктор Олександрович
Алієв Кардаш Хай	Анісімова Манефа Михайлівна
Алюхов Іван	Антоненко
Альфінюв	Антоніна (Тоня)
Амельченко Семен	Антонов А. А.
Амілахдорі Т. Н.	Антонов Павло Остапович
Анатолій Карпович	Антонович
Анат'єв Костянтин	Антоньян Саркіс
Анат'єв Олександр	Антошенко
Андраш Петро (Андреаш Петро)	Анушкевич Павло
Андреев	Анченко Пилип Кирилович
Андреев М. С.	Аня
Андреев Михайло Минович (Мінсейович)	Ар'яков Олександр Єгорович
	Арво

Артеменко Микола (кличка «Шалун»)	Багай Пилип Іванович (Багат Пилип Іванович)
Артеменко Тетяна Георгіївна	Багла Георгій (Баглай Жорж)
Артемов Іван	Бадина Й.
Артемов Павло	Баєв А. Г.
Артемчук Юрій	Бажай
Артюн Борис	Баженов Л. В.
Артюшенко Михайло	Базаров Василь Якович
Астанін	Базилева Євдокія Максимівна
Астахова Марія	Базь Андрій Антонович
Афанасьєв Володимир	Байда М. Д.
Афанасьєв Олексій	Байдук Олександр Іванович
Афанасьєв Петро	Байрау Д.
Афанасьєв Ф. Ф.	Бакалов Михайло
Ахтун Галина (Галочка)	Баканов Олександр Афанасійо- вич
Ахтун Юрій	Баксанбар Херман
Аширнян Петро Сиренович	Бакулін І.
Аширов Сіджак	Балабака
Б	Балабанова Любов
Бабабекуб Хасим	Балаганов Василь
Бабак Анатолій	Балаха (Андріївна)
Бабак Василь Лов.	Балаха Р. П.
Бабин В. І.	Балашев (Балашов) Павло
Бабонс	Балицька Марина
Бабчук	Баличев (Баличов) А.
Бавда Борис Андрійович	Бандера Степан Андрійович

Бандурін Леонід	Баулін С. К.
Бандурін Михайло	Бахар
Баневічус Антоне (Антонес)	Бахарев Василь
Банков Іван Митрофанович	Бахаріна Марія Іванівна
Баранов Н. І.	Бахменко Іван Григорович
Барановський Едвард	Бахромкін В. Ф.
Барбон Ліна (Ніна)	Башкін Симон Володимирович
Барбурський	Баштовий Іван Романович
Барвицька	Баятов
Барвицький Петро Іванович (кличка «Пиво»)	Бедекін Микола Федорович
Баржа Петро	Бездубной Ф.
Барінова П. Я.	Беззубенков В. Ф.
Барков Олексій	Безкровна Таїса (Тася) Іванівна
Барсуков Петро Іванович	Безлюдний Федір Васильович
Бартишевич	Безматерних Ганна (Нюся) <i>(за текстом дружина Безматерних Федора Олексійовича, але може бу- ти й інше прізвище)</i>
Бархатнов Микола	Безматерних Федір
Басай Яків	Безматерних Федір Олексійович
Басань Д. Б.	Безмолитвенний Євген
Басбасний Леонід Іванович	Безрослий Іван
Басенко Микола	Безсонова Олена Петрівна
Басов	Безхлебний
Батальйон Г. Д.	Белемовський Йосип
Батурин С.	Белецька Ганна Микитівна
Бауер Олександр	Белецька Якилина Олексіївна
Баулін В. К.	

Беліков А. Г.	Белецька Якилина Олексіївна
Бельбеко (Бельвеко)	Белецький Пилип Пантелійович
Бендик Пилип Маркович	Белев Василь
Бенський	Белій Леонід
Берго Мирон	Белих Анатолій
Бережинов Т. Т.	Беліков А. Г.
Берелшов Михайло Олександрович	Беліцкая Валентина Василівна
Берешіте Ніна	Белобров Михайло Олексійович
Бержицький Григорій Давидович	Белов
Бержник Микола	Белоглазов Валентин (Валя)
Берзенков Микола Пилипович	Белоглазова
Берія Лаврентій Павлович	Белоус Петро Іванович
Беркутов А. І.	Белоусов Микола Іванович
Бернет	Беляєв В. П.
Бернштейн Давид	Беляєв Павло Антонович
Бернштейн Мойсей (Мойша)	Беляєва
Бернштейн Рашне	Бикова Ірина
Бесбасний Леонід Іванович	Билацький Федір
Бесирнова Пелагея (Палагея) Прохорівна	Билінцов
Беспавлов Степан	Билохова Марія Кирилівна
Бесрокул	Бинчук Олександр
Бесчастнов	Бистров Василь
Белаєва Анастасія	Бистрова Олена
Белецька Валентина Василівна	Битковська Янина
Белецька Ганна Микитівна	Бичек (Бичок) Михайло
	Бичков Віктор

Бичков Олександр Васильович	Бобрик Павло Петрович
Бичкова Валентина	Бобров Михайло Петрович
Бібко	Бобровський Пилип
Бідель Ірина Мартинівна	Бовак С. С.
Біланченко Григорій Данилович	Богатирев (Богатирьов)
Білецька-Владимирських	Федір Сергійович
Білецький-Владимирських Ана- толій <i>(за текстом син Білецької- Владимирських, але може бути й інше прізвище)</i>	Богатирьова
Білецький-Владимирських Борис <i>(за текстом син Білецької-Влади- мирських, але може бути й інше прізвище)</i>	Богачев Г. В. (Богачьов)
Білоусов Петро	Богачев чи Богачов Д. В.
Бінчук Олександра	Богачев чи Богачов М. С.
Бірюков Олександр Никанорович	Богданов Віктор
Бірюков Петро	Богдановський
Бітневський Ісидор Михайлович	Богінський Іван
Біхман Д.	Богславський Микола Іларіонович
Бічель Владислав	Богуревич
Блинський Платон	Богуславський
Бліжанський	Богуцький Макс
Бліжинський Іван Григорович	Бодіка І.
Бліжинський Іван Іванович	Бодковський Михайло (Міхал)
Блохін Василь	Бодянк Шон
Бобичев Іван Митрофанович	Боевдін А. А.
Бобков Костянтин	Божко (Бошко) Йосип
	Бой С.
	Бойко
	Бойко Василь (Василик) Кири- лович
	Бойко Семен

Бойко Станіслав Григорович	Бондаренко Олександр Гнатович
Бойко Станіслав Сидорович	Бондаренко Олена Семенівна
Бойко Степан	Бондаренко Ф. А.
Бойцов Михайло	Бондарчук Іван Федорович
Бойчук	Бондарюк Іван Федорович
Бокало Володимир	Боненко А. Я.
Боков Б. В.	Борбач Костянтин
Бокованов Г.	Борговков Степан Харитонович
Боковняк	Борейша А. Л.
Болдей Іван	Борейша Броніслав
Болдерах	Борисенко Макар Г.
Болотін Григорій	Борисов В. В.
Болоченко Антоніна (Тося)	Борисов Матвій Павлович
Бондар В. О.	Борисов Микола Андрійович
Бондар Михайло	Борисов Р. Н.
Бондар Яків	Борисоглебський
Бондар Яків Сокиринець	Борисюк Василь Улянович
Бондаренко	Борканов Іван Степанович
Бондаренко Андрій	Борновицький А. С.
Бондаренко Василь Митрофанович	Борович
Бондаренко Григорій Архипович	Боровой Олександр
Бондаренко Дуня	Боровський Георгій
Бондаренко М.	Боровський М.
Бондаренко Михайло Федорович	Боровський Пилип
Бондаренко Надія Сильвестрівна	Бородін Григорій Федорович
	Борох Іван Михайлович

Борцов Олексій	Будко Яків Іванович
Ботнарєв Роман Іванович	Будник Наталія
Боций Василь	Будник Степан
Боченов Михайло Михайлович	Будник Харитон
Бочиневич	Бул В.
Бочкарєв Іван	Булавко
Бошко Йосиф	Булах В.
Бошуцький (Богуцький) Макс	Булика Костянтин
Бояркін Григорій	Буліс Е.(Є.)
Бразіс	Бумов Тимофій
Бранкевич	Бурак Володимир
Брезень Григорій Іванович	Бурбак
Брендель	Бурий
Бренштейн Бернат	Бурков Іван
Бренштейн Давид	Бурковська Одарка
Бренштейн Крісна	Бурковський Олексій
Бренштейн Рашне	Бурмака Ф. С.
Бренштейн Рубин	Бурмаков Іван
Бренштейн Юзеф	Бурнякова Ганна (Нюра) Микитівна
Брізе Юліан	Буров Сергій
Брітов Іван Леонович	Бурович Марія
Брянський Микола	Буровцев
Бугаєнко П.	Буряков Олександр
Бугай Марк	Буряков (Бурянов) Павло Михайлович
Бугер Василь	
Будаєв	Бутаренко Микола Іванович

Бутенко І. В.	Вартаньян Хайро
Бутенко Іван Григорович	Василевич Надія
Бутенко Олексій Васильович	Василенко І. Ф.
Бутенко Олексій Миколайович	Василенко Федір
Бутко Петро Іванович	Василь Анатолій
Бутнаров Онисим Степанович	Васильєв В. Ю.
Бухарін Георгій Іванович	Васильєв Василь
Бучиль Адольф	Васильєв Григорій
Бучинський	Васильєв І. А.
В	Васильєв Микола
Вавілов Євген	Васильєв Олександр
Вавринчук М. П.	Васильєв Петерс Р.
Вагнер	Васильєв Петр. Олени
Ваймухамедов Хайргало	Васильєва
Вайнер А.	Васильєва Євгенія
Валга З.	Васильєва Марія
Валентина М.	Васильєва Серафима
Валя	Васильцева
Вальсальд Функа	Васильченко Василь Хомич
Вальченко В. М.	Васильченко Михайло
Ванчик	Васюк Дмитро (Дмитрик)
Ванштейн Мозес	Михайлович
Ванюков Н.	Вася
Ваня	Вася Л.
Ванько Максим Юхимович	Васька (кличка «Шулер»)
Варич Григорій	Ваткевічус

Вахромеев М. А.	Веденьєва Інґа
Вашко Казимир	Взрослий Іван
Вашурін П.	Вігоцький Володимир
Ведер Станіслав	Видин Петро
Ведіс Іван А.	Виноградов Петро
Ведмедь Микола	Виноградова Акуліна (Аколіна)
Великевич	Виноградова Калина
Величко О. Г.	Виноградова Олександра (Саня)
Величко У. Тих.	Віріков
Венгр Георгій Вупович	Висоцький Володимир
Венецький Вас.	Висоцький Володимир Васильович
Венецький Володимир Васильович	Вишневська Зінаїда
Вербицький Микола	Вишневський Володимир
Вербов Яків	Віба Е.
Веретенников Андрій Андрійович	Візивний Іван
Вертюк Микола	Війков
Веруніно Олександр	Віктешев Олексій Данилович
Верхир	Вікторова Валентина
Вершев Олександр Никифорович	Вікторова Василіса Мусіївна (Мойсеївна)
Веселов Олександр	Вінг-Зайдемман Ганна
Веселов Олексій Миколайович	Вінник Єфим (Юхим) Лазаревич
Веселова Олександра А.	Віра
Весневич	Вісель Стась
Вечневич	Вісковський Владислав
Вешура Петро Тимофійович	Вітковська Янина

Вітковський	Володимир
Вітовський Вацлав	Володимиров Костянтин
Вітолс	Костянтинович
Віхман Д.	Володя
Власенко Степан <i>(ймовірно одна й та ж особа, що й Власенко Стефан)</i>	Володя С.
Власенков В.	Володя С. С.
Власиков Іван Георгійович	Волот Вольдемар
Внуков Василь Афанасійович	Волошенко (Волощенко) Милана (Міля)
Вова (кличка «Василь»)	Волошко
Вовк Олександр Антонович	Вольфман Мазер
Воймухамедов Хайргало	Вольчик Андрій
Войницька Ганна	Воонжагов Павло Якович
Войтенко Д. К.	Вордушко
Войтович Григорій	Ворич Гриць
Войтович Нестер	Воробей
Войтович Стефанія	Воробйова Віра Іларіонівна
Волик Акуліна Іванівна	Воробйова Єлизавета
Волков Віктор	Воровський Петро
Волков Володимир	Олександрович
Волков Роман Афанасійович	Ворогаєв Матвій
Волкова Ганна	Ворожейкіна Тамара
Волкова Капа	Ворокой Микола Карпович
Волкова Олександра	Вороніца Олег
Волковицький Шан	Воронков Б. С.
Володенков Євдоким Алекс.	Воронов Андрій Іванович
	Воронов Григорій

Воронов Олександр Ілліч	Гайдуків Михайло
Вороной Микола Кирилович	Гайрапетов Михайло
Воротніков В. Ф.	Галецька Клавдія
Вселюбо	Галий Петро
Вузолєнков (Кузолєнков) Михайло Іванович	Галина
Вязников Анатолій	Галина Олександра (Шура)
Вязников Євген	Галицький Володимир
Вязникова Ніна	Галич Віктор
Вялкін Андрій Васильович	Галич Яків
Г	Галій Петро
Габушвілі Архипо (Архино)	Галінов Є. Н.
Гаворонський Іван	Галіцин Леон Варнович
Гавриленко Віра Пилипівна	Галковський Франц Іванович
Гаврилкін Василь (Василик) Іванович	Галочка
Гаврилов Василь	Галушка (Галушко) Іван Сергійович
Гаврилюк В.	Галушко Уляна
Гаврилюк Федір	Галяндрін Микола Сергійович
Гаврилюченко Петро	Гальчак С. Д.
Гавриш Євдокія (Дуся)	Гамбург Валентин Васильович
Гаврюшкін	Ган Зігфрід
Гайворонський Іван	Гандан М. А.
Гайдай В. І.	Ганєєв
Гайдріх	Ганна (Нюся)
Гайдук Олександр Іванович	Гансевський П.
	Ганько Василь

Ганько Петро С.	Гірш Т.
Гапанець Володимир З.	Гладишева Ганна
Гапотовський Григорій Ілліч	Гладкий Василь
Гаранчук Кость Іванович (кличка «Крук», «Юрко»)	Глебович Іван
Гарбузов Г. А.	Гліненський І. Р.
Гардейчик	Глухов Степан Пантелійович
Гарелін Петро Михайлович	Глушаков В.
Гашенов (Гяшенов) Ібрагім	Глушенков Євген Никанорович
Гebbельс Пауль Йозеф	Глушко Микола Андрійович
Гезель В.	Глушкова Марія Федорівна
Гелер Генрі	Глущенко Варвара
Герасименко Омелян Васильович	Глущенко Леонід <i>(за текстом син Глущенко Варвари, але може бути й інше прізвище)</i>
Герасименко Степан	Гнатюк
Герсман Карл	Гнетнев (Гнетньов)
Герцик Рузалій	Гобань Іван Григорович
Герцман Маніо	Гобта Василь Данилович
Гетманський	Говорков Петро
Гетьман Андрій	Гойду Людвіг
Гилавінський	Гойко Віктор
Гиря Семен	Голенко
Гиситич Іван	Голецька Катерина
Гіго Н.	Голик Степан
Гіль А.	Голіков Семен
Гінке Адоліна Г.	Голов Микола
Гірж Петро	Голованов Іван Іванович

Головацький Георгій Микитович	Горбач Костянтин
Головацький Георгій Семенович	Горбаченко Петро
Головацьких Н. С.	Горбунов Микола Павлович
Головков Михайло Дмитрович	Горбунова Мотрона Олексіївна
Головльов Віктор	Горелін Петро Михайлович
Головченко Адам	Горелкі
Головченко Петро Миколайович	Горинюк Василь
Голостьян Саркіс	Горлов Єгор
Голуб Ольга Митрофанівна	Горностаєв І. С.
Голубєв Павло Єфимович	Горобець Лаврентій
Голянська Анастасія	Городецька Софія
Гольдборт М.	Городовський Генріх
Гольчук Деня	Горопець Михайло
Гольчук Леонід	Горшов Іван Васильович
Гомешок Володимир Мартинович	Горянова
Гомотюк С.	Горячий Михайло Данилович
Гонтаренко А. Н.	Гоцман Закац
Гончар І. Д.	Гошевська Мабда
Гончаренко О. М.	Грабовець Олександр
Гончарова Ольга	Грабовська Валентина
Гончарук Євстахій Пилипович	Гранковський Іван
Гончарук Іван Степанович	Гранорук Д. С.
Гончарук Олег Степанович	Графінська Євгенія
Гончарук Юфа Якович	Гречанський Платон
Гончук Василь	Гречко Роман
Горбань Василь	Грешніков Т. А.

Грибцов	Грімпан Давид
Грива Д.	Грінадеров (Гринадьоров) Данило Никифорович
Григор'єва Анастасія	Грінов Михайло
Григор'єва Ганна	Грічев (Грічов) Дмитро Йосипович
Григор'єва Зінаїда	Громов Іван
Григоренко Анатолій Іванович	Громов К. М.
Григорій	Громодченко Сесен
Григорович Микола	Грона Галина
Григоруk Д. С.	Грохов Михайло Андрійович
Григорчук Д. С.	Грудіс Гаозас
Гризун Марина	Грунов
Гриниченко Михайло Іванович	Грязнова Валентина
Гринь Костянтин Іванович	Губка Андрій Дем'янович
Грицанюк Микола	Губко Володимир
Гриценко Борис	Гудзенко Іван
Гриценко Валентина	Гузь Олекса Миронович
Гриценко Олександр (Шура)	Гулконян Верон
Гриценко Тетяна	Гуляков Петро
Гриценко Федір	Гульвер Отарович
Грицюк Микола	Гумененко Ольга
Грічев Дмитро Йосипович	Гурина Маня
Гришина	Гуркіла Антоніна
Гришкіна Зінаїда	Гурцхвалідзе Микола
Гриштафєвич	Гусак Федір Антонович
Грищенко Володимир	Гусан Василь Іванович
Грібутс Станіслав	

Гусаченко Дар'я	Дакшис Юзеф
Гусев Т. І.	Далецький Віктор Вікентійович
Гусева Марія	Дамський Федір
Гусин Федір Антонович	Даниленко Петро Миколайович
Гуска	Даниленко Федір Якович
Густильніков Павло	Данилецький Юзеф
Густов Іван	Данилов Віктор Васильович
Гуторов Афанасій	Данилов Іван
Гюрін В. А.	Данилюк
Д	Данілов Володимир
Давгилевич	Данько Матвій
Давиденко Федір	Даньшева Н.
Давиденков	Дарі
Давидов Борис Макарович <i>(за текстом син Давидова Макара Ілліча, але може бути і інше прізвище)</i>	Даровський Григорій Миколайович
Давидов Василь Петрович	Дацюк Семен
Давидов Дмитро	Дворник Микола
Давидов Макар Ілліч	Дворський Борис
Давидов Олександр	Дегтярьов Іван Федорович
Давидова Наталія	Дегтярьов Павло Федорович
Давидчук Марія Адамівна	Дежинець І. Ф.
Давидьян Абрам	Дейнеко Іван Григорович
Давитьян Мінас	Дементьев Іван Олексійович
Давченко Дарина (Дар'я)	Демерюк Василь
Дайнеко Микола Ігнатович	Демиденко Єфросинія (Фрося)
	Демидов Андрій Федорович

- Демидов Н. Д.
Демидова Фруза
Демидович Б.
Демін Дмитро
Демон
Демочкін Влас Прокопович
Демченко Данило Іванович
Демченко Леонід
Демченко Мусій
Демченко Федір (Феодосій)
Іванович
Демя
Денисенко Олександр Євдоки-
мович
Денисова
Денисюк
Денусов Микола
Деревенченко Ольга
Дерищук Петро Климович
Дехтярьов Григорій Тимофійо-
вич
Деєков Сергій Михайлович
Джембеков Артем
Джима Василь
Джита Іван Михайлович
Джугашвілі Йосип Віссаріонович
Джурій Георгій Єфимович
Дзірта Дивидович Владислав
Дивик Роман
Дикий Григорій Михайлович
Дилітов Микола
Динглер Карл
Дитковська Клариса
Диченко Марфа
Дищенко Іван
Діаченко Федір
Діброва Лідія Григорівна
Діожин Микола
Дітковська Клариса
Дмитришин Степан
Дмитрієва А.
Дмитрієва Антоніна
Дмитрієнко Іван Архипович
Добжуков М.
Добиш
Добристон (Добристов) Катерина
Добричев П. А.
Добросердов
Добруш
Довгулько Євген Никифорович
Довгун Іван Васильович
Довжуков (Добжуков) М.

Доласький Олександр (<i>ймовірно, одна й та ж особа, що і Дольський Олександр</i>)	Дрогунова
Дольський Олександр	Дроженко Федір
Дом Зен	Дрозд Антон
Доманов	Дроздова Валентина
Домрь Андрій Лукич	Дроздова Зінаїда
Донський Іван	Дрючель Федір Степанович
Донський Ігор	Дрючин Микита Арсентійович
Донцов Павло Григорович	Дряхлов Микола
Дородько О. М.	Дубик М. Г.
Дорошенко Валентина Андріївна	Дубина Григорій
Дорошенко Марія	Дубина Григорій Романович
Дорошенко Петро	Дубінін Борис
Дорошенко С. Р.	Дубовицький Петро Павлович
Доскач (Лоскач)	Дубовицький Федір
Дравянов А. С.	Дубрин Йосиф
Дранніков Сергій	Дудар Софія
Драч Анастасія	Дудикін Олександр
Дрель Дмитро	Дудінов Григорій Йосипович
Дремайніс	Дудко Григорій
Дробат	Дудко Матвій
Дробишевський Федір Григорович	Дулащенко
Дробович Іван Іванович	Дундученко Тимофій Іванович
Дрогаєвич Микола	Дурнова Ніна
Дрогобужев І. М.	Дуся
Дрогуль Марія	Дюба І. В.
	Дюкарев Д. П.

Дячек Григорій Дмитрович

Дячок

Е

Еберон Василь

Евц Мавцель

Еглітіс Карліс

Едес Іван

Еккельн Ф.

Елбадян Емкін

Епіфанцев Олексій Максимович

Еременко Микола Д.

Ерік Софія

Є

Євдокія Григорівна

Євдоменко Филимон

Євлаєв Кіндрат Тихонович

Євменчук Іван

Євсєєв Василь

Євсіков Володимир

Євстаф'єва Т. О.

Єгоров Василь

Єгоров І.

Єгоров Павло

Єгорова Ал.

Єгорова Ганна

Єгорова Ніна

Єгрєєв П.

Єгупов Костянтин

(кличка «Кот»)

Єземчук Фольга Улянівна (*ймовірно, одна й та ж особа, що і Єзешчук Ольга Улянівна*)

Єлисеєнко Іван Ларіонович

Єлисеєнков Яків Михайлович

Єліхов В.

Ємельянов

Ємельянов Євген

Єремейченко Павло Степанович

Єременко Борис Петрович

Єременко Віктор Петрович

Єременко Микола Д.

Єременко Микола Р.

Єременко Петро Михайлович

Єремєєв

Єремєєв Валерій

Єремєєва Раїса

Єреницький Іван

Єретиченко Павло Степанович

Єрко Михайло Максимович

Єрмаков В. Т.

Єрмаков Микола Петрович

Єрмакова Ганна Ільківна

Єрмолаєв М.	Жилинський
Єрмолаєва Ганна (Нюра)	Житник
Єрмоленко Олександр Гордійович	Жихарев Іван
Єроменко Петро Михайлович	Жлебаневич Микола
Єршов Дмитро Андрійович	Жмеренюк Данило
Єрьомін Г. М.	Жоган М.
Єсенчук Ольга Улянівна	Жолнеркевич Іван Антонович
Єсепенко Микола М.	Жомир
Єфимов В.	Жук А.
Єфремов	Жук Анастасія
Єфроїмський Арон (Ярон)	Жук Іван
Ж	Жук Іван Григорович
Ж. Р.	Жук Катерина
Жабрович В.	Жук Костянтин Макарович
Жагло Параскева Пилипівна	Жук О.
Жалнеркевич Іван Антонович	Жук Олександр
Жаріков Микола	Жукас Пранус
Жаріков Семен Тимофійович	Жукаускас Степанас
Жарновицький Антон	Жуков Петро А.
Железна Зінаїда	Жуков Яків
Желтарюк Петро Іванович	Жуковський
Желудєв чи Желудьов Мат.	Жуєнков Василь Михайлович
Желудєв Петро	Журавльов Василь Афанасійович
Жемабаєв	Журавський Олексій
Жеповалов К.	Журанкін Микола
Жигаліна Марія	

З	Замковець Микола
Забанов	Замошников В. Д.
Забара Акуліна	Запорожников Микола Якович
Забіяка Трохим Єфимович	Зарейко Степан
Завальний	Зарембо Шурко
Загель	Заренко
Загородний (Загорожний) Сергій	Заречної Савелій (Сава)
Загорський	Заріньш Альберт
Загребельний	Затін М.
Загрудська Галина	Захарів І. А.
Задувайко Євдокія (Дуся)	Захарків Іван
Заїка (Зайка) Федір	Захаров Олексій
Зайдеман Едгар	Захарова Маргарита (Рита)
Зайка Мартинас	Захарченко Василь
Зайкін П. І.	Захарченко П. К.
Зайцев Адам Омелянович	Захарченко С.
Зайцев Василь Кузьмич	Захарян Георгій (Жора)
Зайцев Василь Сергійович	Захолустьєв
Зайцев Володимир	Зацепанко Григорій Пилипович
Зайцев Кузьма	Заяць М.
Зайцев Ф. Л.	Зверьков Микола
Зайцева Зінаїда	Здвиж
Зайцева Катерина	Здохнейко (Здохненко) Василь
Зайчиков Анатолій	Зельтиньш
Зайчикова Надія	Зембовська (Зимбовська)
Залудаєв І. Я.	Станіслава (Стася) Францівна

Земін (Земнін) Михайло	Зубарев Б. І.
Зенов Анатолій	Зубков
Зенов Василь	Зубковський (Горський) Ігор Сергійович
Зерезяков Іван	Зугер Борис Лаврентійович
Зимовець Олександра (Шура)	Зуєв
Зинкович Юрій	Зузова Надія
Зитчев Петро	Зумер Борис Леонтійович
Жишов Сергій	Зуровська Єва
Зілько Георгій (Жорж)	
Зімін Володимир	І
Зінаїда (Зіна)	Іаульчик
Зінченко	Іва Петро
Зінченко Галина	Іван
Зіргіс Арнольде	Іван В. П.
Зісінек	Іваненко Михайло
Зіферман А. С.	Іваненко Онисія
Зленко А.	Іваницький Василь
Злобин М.	Іваницький Микола
Знахаренко Віра	Іванов Анатолій
Знобтрубковська (Зноотрубковська)	Іванов Володимир Іванов Іван
Зобріда С. Г.	Іванов Микола Михайлович
Зозуля Іван	Іванов Михайло Ілліч
Золоневська Дуня	Іванов Н.
Золотовін	Іванов Олександр Іванович
Зотов Міра	Іванов Парфен Петрович

Іванова Антоніна	Ільва Ольга
Іванова Валентина	Ільїн Михайло
Іванова Віра	Ільїн Федорович (<i>без імені</i>)
Іванова Ганна Єгорівна	Ільїна Валентина
Іванова Марія	Ільков Іван Миколайович
Іванова Ніна	Ільченко Олександр Якович
Іванова Олександра (Шура)	Імміш
Івановський В. П.	Іреда
Іваностьян Аванес	Ірина
Іванс Олександр Янович	Ішенецька Єва
Іванута Іван Васильович	Ішуткін Кузьма Єгорович
Іванюк	Іщенко
Іванюк Григорій	Іщенко Микола Тихонович
Іванюк Павло	
Івахін П. Н.	К
Івашкеєв Василь	Кабанов Федір
Іващенко Павло	Кабар Ольга (<i>ймовірно, одна й та ж особа, що й Кавар Ольга</i>)
Іващенкова Тетяна	Кабарухін Борис
Івкін Кузьма Петрович (кличка «Віктор», «Невський», «Петрович»)	Кадаж Михайло Михайлович
Івлєв Н.	Казак Григорій
Івлєв Олексій Георгійович	Казалєвич
Ігнатенко Михайло Михайлович	Казанцев Іван Никифорович
Ігнатов Іван	Казаченко Н. А.
Ігнат'єв М.	Казелла Лола
Ізак	Казелло Яніна
	Казмиренко Євдокія Олексіївна

Казмиренко Іван Йосипович	Кан Юзер
Казмиренко Іван Петрович	Канашенков Григорій
Казмиренко Микола Григорович	Капа
Казмиренко Павло Кузьмич	Капітанов Борис
Казмиренко Уляна Іванівна	Караваєв
Казмиренко Федір Миколайович	Карайкоза Герасим
Казмиренко Федір Несторович	Карпетов
Кайданов Володимир	Караханов Н. М.
Кайло Василь	Карбовський В. П.
Какобадзе Володимир	Карецький Едуард
Каламець Василь	Карлов Микола
Каланекс	Кармалюк (Кармолюк) Володимир
Калашников Петро Іванович	Карманов Кізіргамі Сайфулінович
Каленська Ганна (Нюся)	Карніков
Калиниченко Микола Дмитрович	Карпенко Євдокія Павлівна
Калинчук Василь	Карпічус Бронюс
Каличенко Петро	Карпов Федір
Калінін Олександр	Карпушев (Карпушов)
Калініна Ганна	Карсенко
Калініна Руфіна	Карчак
Калфута Абрам	Касаньян Леон
Кальнін Рена	Касаткіна Ганна
Камаренко П.	Каспарян Леон
Камінська Діна	Кастенцев Василь Єгорович
Камінський Ян	Катя
Кампітанов Борис	Каулаускас

Каунонен Лілія	Кириченко Марія (Маруся, Маня)
Кац Волко	Кириченко Павло
Кац Іза	Кирюхін Сергій Дмитрович
Кац Олена	Кисельов Микола Олекс.
Кац Самолгерм	Кисельова Надія
Качинова	Киян Михайло
Качура Володимир	Кілюс Станіслав
Кашановський	Кін
Кашников Іван Митрофанович	Кіреєва Олександра (Шура)
Кашников Михайло Якович	Кірілов Іван
Кваскова	Кірічек Марія Семенівна
Квач Микола	Кісельников Василь Іванович
Кері	Кісов Микола
Керман Емма Петрівна	Кіца
Керн	Кіш
Києвська Надія	Кішкель Броніслав
Києвський Льодя	Клавдія
Кизиневич	Клейман Наладек
Кимстач Олександр	Клейман-Норберт
Кинтема Семен Федорович	Кленн З.
Кинтенко Семен Федорович	Клец Василь
Кириленко Валентина	Клейман Нольдек
Кириленко Михайло	Клементьєв
Киринний Андрій	Клещ Василь
Киричек Марія Семенівна	Клик Михайло

Клименко А. Д.	Коваль Іван
Клименко Антін	Коваль Микита Гаврилович
Клименко Дмитро	Ковальов Іван Іванович
Клименко Л. Д.	Ковальчук Андрій
Клименко Федір	Ковальчук Захар Петрович
Климишин Іван	Ковальчук Прокопій Іванович
Климов (кличка «Ахмет»)	Ковахітр Н.
Климов Георгій Тарасович	Ковтун
Климов Данило	Коган І.
Клінов Ардоні	Когдовський
Кляк Адам Улянович	Кожевников Анатолій Олексій- ович
Кобзар Володимир	Кожуркін Сергій
Кобзев Петро Петрович	Кожух Іван
Кобилава Оторн (Оторон)	Козаков
Кобілянська Валентина	Козаченко Микола
Кобулов Богдан Захарович	Козел Федір Володимирович
Кобченко	Козелець (Козенець, Козинець) Павло
Ковальов Герасим Іванович	Козеловський Володимир (клич- ка «Радист»)
Коваленко Іван Семенович	Козимиров Іван
Коваленко Петро	Козин
Коваленко Сергій Сергійович	Козинець Павло
Коваленко Федір	Козинюк Петро С.
Ковальов Герасим Іванович	Козир Микола Григорович
Ковальов Федір Іванович	Козирев Іван Якович
Ковальов Віктор	
Ковалів Микола	

- Козін Федір
Козлаускас Вацлавас
Козлаускас Іонас (*за текстом батько Козлаускаса Вацлаваса*)
Козлов
Козлов Михайло Кирилович
Козлов Семен
Козлов Станіслав
Козлова І. В.
Козлова Лариса
Козлова Лідія Трохимівна
Козлова Марія Павлівна
Козлова Нанка
Козлович Зофія
Козлович Марія (Маня)
Козлович Тетяна
Козловський Іван
Козловський Ігнат Н.
Козловський Йосип Йосипович
Козьянков Олексій
Коктев Анатолій
Колдобенко Василь Тимофійович
Коледа Степан
Коленкін Д. А.
Колесник Павло
Колесниченко
Колесніков Іван Григорович
Колесова-Матохіна Галина Дмитрівна
Коленов Іван Андрійович
Коленчатов
Коліда Василь Андрійович
Колінько Л. І.
Колмера Степан
Коломієць Євдокія
Колонібс (Колоніус)
Колосинська Мотрона
Колчин Анатолій Аркадійович
Колчин С.
Коля
Коля Н.
Колянов В. А.
Кольцов Ян
Комарник Антон
Комаров Григорій Ілліч
Комаровський Б. (кличка «Корсаж»)
Комарцов В.
Комісарук Павло
Компан Ганна
Компан Іван
Комшилов
Кондратенко Ганна

Кондратьєв	Корміленко Анатолій
Кондрашов Віктор Миколайович	Корнейчукова Євдокія Яківна
Кондрик Лідія	Корнєв
Кондрина Лідія	Корнєєв А. П.
Кондя П. Г.	Корнєєв В. Г.
Коновалець Євген Михайлович	Корнєєв Н. Г.
Коновалов	Корнейчукова Євдокія Яківна
Коноплянський Василь	Корнієнко Р.
Константинова Олександра	Корнієць Леонід Романович
Конушенко Василь Васильович	Корнушенко Василь Васильович
Конюхов А. Н.	Корнюжина (Корнюшина) Ізіна
Копанєв	Коробкін Василь
Копейка Конон	Коробко Іван Микитович
Копейка Стуор Едуард	Коробко Іван Михайлович
Копейчук Генріх Станіславович	Коробов Олександр
Копиловська Марія	Короваєв Афанасій Арсентійович
Копирін Максим	Коровкін Василь
Копочель Флорон	Короленко
Коптеров Єгор Миколайович	Король Петро Якович
Коптеров Микола Єгорович	Корольков
Корба Ніна	Коротин Дмитро
Коргун Феодосій	Коротій Василь
Кордов Г.	Коротун А.
Корзюк Микола	Коротченко Гліб
Корінний Андрій	Коротченко Д.
Коркін В. Н.	Коротченко Дем'ян Сергійович

Корутін Володимир Костянтинівч	Котиґа
Корчинська Ніна	Котляренко І. А.
Коршун	Котова Зінаїда
Корщевер Йосип	Котренюк Василь
Косач-Квітка Лариса Петрівна	Кохан Ігор
Косая Ганна Давидівна	Кочак Авшиєв Алінерола
Косик Володимир	Кочерґін Микола
Косиков Олександр Серґійович	Кочерґін Серґій Іванович
Кослова Марія	Кошелев Андрій
Косоліпов	Кравець Севастьян Михайлович
Костевич	Кравін Віктор
Костеницька К.	Кравцев Петро
Костив Олександра	Кравченко А.
Костик Степан	Кравченко Василь Іванович
Костиревський В.	Кравченко Василь Ілліч
Костомаха Катля	Кравченко Володимир
Костріков А. А.	Кравченко Геннадій Федорович
Костюк Дмитро Аристархович	Кравченко Іван Акимович
Костюк Іонас	Кравченко Микола
Костюк Олексій	Кравченко Надія Григорівна
Костюк Степан	Кравченко Тимофій Іванович
Костюченко Михайло Федорович	Кравчук Антон
Костя	Кравчук В.
Кот Микола	Краєвой Серґій Серґійович
Котенко	Краєвський Олексій Августович
	Крамаренко Марфа Кузьмівна

Красеницький	Кройкен А. А.
Краснобородов Михайло	Крокит Іван
Краснов Іван	Кротов Андрій Антонович
Крастиньш Атавенс	Кротов Ф.
Крашопко Томін	Крош
Крежановський Н. Д.	Крошеновський Микола
Крекова Клавдія Миколаївна <i>(ймовірно, одна і та ж особа, що й Кренова Клавдія Миколаївна)</i>	Круглов
Кремеев Валерій	Крук
Кремін Г. М.	Крупа Макар Ілліч
Кремльов	Крупина Іван <i>(ймовірно, одна і та ж особа, що й Крупін Іван)</i>
Кретенман Зет	Крупніков
Крешеновський Микола	Крупун М. А.
Крещановський Н. Д.	Кручкевич Аполлон
Кривенко Любов Архипівна	Крушович Валентина чи Крушо- цич Валентина
Кривицький Євген (Женька)	Ксенія
Криворог Марія (Маруся)	Куб'як Олена
Кривошеев Микола Овсійович	Кубишинс
Кривцов Олександр Б.	Кубрак Улья (Улько) Митрофа- нович
Крижанівська Антоніна Володи- мирівна	Кубраков Микола
Крижановський В. С.	Кудрявцев Андрій Іванович
Кричев Вас. Єгорович	Кудрявцева Тамара
Кришановський Н. Д.	Кудряшов Володимир (кличка «Циган»)
Крістансонс	Кудряшова Галина (Гала)
Крішин Ем.	

Кузденко Микола П.	Кульгуський Михайло
Кузин Н. Г.	Кульчий Василь Якович
Кузнецов В. А.	Кунд Лео
Кузнецов Іван	Купрійчук (Овручський)
Кузнецова	Купріянич М. А.
Кузолєнков Михайло Іванович	Кураєв
Кузьменко Анатолій	Куракіна
Кузьмін Микола	Куракович Антон
Кузьміна Раїса	Куранкін Микола
Кузьминська Олександра (Шура)	Курачов
Кузьминський Йосип Іванович	Курбхіп Василь
Кузьмиренко Ольга Іванівна	Курган
Кузьміна Антоніна	Курганова Віра
Кузьміна Раїса Павлівна	Курдешев Федір
Кузьмініцький Василь Ар.	Курельєнок Володимир
Куколов Сергій	Курехін Василь
Кулб'якін Леонід	Курзін Василь
Кулеш	Курилець Д. І.
Кулик Василь Никифорович	Куров Володимир Іванович
Кулик Олексій (кличка «Геннадій»)	Куртенкова Єфросинія
Куликов К. Ф.	Курята Филімон Вікентійович
Куликов Сергій	Кусян Зофі
Куликовський Броніслав Малякович	Кустарьов Олексій
Кулябко Дмитро	Кустод Григорій
Кульбеда Ф.	Кутузакі Петро Васильович
	Куфтов Олексій

Кухаренко Олександр	Лазова Валентина
Кухлик Григорій	Лазуткін Василь Тимофійович
Кухтиков	Лайманс
Кухтяєв Г.	Лакутчіков Григорій
Куцак	Ламач
Кучеренко Захар	Ландсбердс
Кучеренко Іван (кличка «Ваня», «Олексій», «Петя»)	Лановий Іван
Кушалевич	Лариса Омелянівна
Кушенко Василь	Ларіонов К. І.
Кушнар'єв Онисій Степанович (ймовірно, одна і та ж особа, що й <i>Кушимиров Онисій Степанович</i>)	Латунін Н. З.
Кушнер'єв Лука	Лашенко Федір Несторович (Лашенко)
Кушнір Г. Г.	Лебедев Євген
Кушніренко	Лебедев Іван Іванович
Куш	Лебедев Микола Петрович
Кущенко Василь	Лебедев Павло
Кущенська Марія (Маруся)	Лебедев Сергій
Кчинський	Лебедева Любов
Л	Леванкович
Лаврент'єва Клавдія (Клава)	Левицька Олена
Лаврук Іван	Левицький Григорій (кличка «Жорж»)
Лагута Терентій Лаврентійович	Левицький Іван
Ладигінський Григорій Якимович	Левицький Микола
Лазарєв А. С.	Левківець
	Левченко Віра
	Левченко Н. І.

Левченков Г.	Литвиненко Валентина
Легкий Михайло	Литвиненко Іван
Леленко	Литвинов Д.
Лелюх А. І.	Литвинов Леонід
Ленцевич Володимир	Литвинов Микола Аврамович
Ленцнер Август	Литвинов Павло Микитович
Леонов Федір Михайлович	Литвинюк Юхим
Леонтьев Віктор Матвійович	Лихачов Дмитро
Лесняк (Лисняк) Андрій	Личенко Марфа
Леся Українка (див. Косач-Квітка	Ліза
Лариса Петрівна)	Ліля
Летяго Іван П.	Лінкорь В.
Леусов Ілля	Лінчук Микола
Лещинський (кличка «Заглеба»)	Ліпман Григорій
Лєвін Василь	Літинський Н.
Лепіньш Вілліс	Літник
Линичук Аксент	Ліченко Марфа
Липницька Роза	Лоботова Надія
Лисаков Василь Михайлович	Лобунський Микола
Лисенко Іван	Ловрук Іван
Лисенко Костянтин	Лога В. Ф.
Лисенко Фекла Єфимівна	Логвиненко Дмитро Дмитрович
Лисогоров Григорій	Логвиненко Павло
Лисоков Василь Михайлович	Логвинова Єлизавета (кличка
Литвин О.	«Маруся»)
Литвин Юхим Іванович	Логінов Дмитро (Митя)

Логінов Леонід А.	Лучанинов Никифор
Логінов Микола Олександрович	Лучко Ольга Станіславівна
Логінова Тамара	Лучшев Роман
Лозова Валентина	Луций Сергій
Локоткіна Марія	Любинський Степан
Ломанова	Любиняцький Василь Григорович
Лосенько Ольга	Любка
Лосева Олександра	Любов
Лоскач	Любочкин
Лофиченко Ф. І.	Любський
Лоцис В.	Любушинський
Лоцкаренко	Любцов Павло
Лудка	Любцова Ганна Д.
Луза	Любчинський
Лукашович Митрофан Григорович	Люда, Людка
Лукашев	Людвіг Федір Федорович
Лукашкіна Серафима (Сіма)	Людистор Грідо Вольфович
Луковський Георгій	Люляков Володимир Іванович
Лукшук Петро	Люляков Микола Іванович
Лунев Олександр Петрович	Люлякова Докія Єгорівна
Лупанді Володимир	Люлякова Марія Іванівна
Лупанов М.	Люлякова Олена Петрівна
Лусіс	Люсенько Ольга
Лутославський Володимир	Люся
Луцький Борис	Лютерович Рогіна
Луцький Семен Климович	Лясковський

Лятковський Вітольд	Макарічев Микола Семенович
Лях	Макарова Ганна
Ляховіца Алекс. Осипович <i>(ймовірно, одна й та ж особа, що і Ляховець Алекс. Осипович)</i>	Макарчук Михайло
Львов Андрій Федорович	Македонов Василь
М	Македонов Михайло
М. Г.	Макеев
М. Д.	Макеева
Маглишев Михайло	Маклакова Надія
Маджидєв (Маджилєв) Шафід (Шаїд) Хаджієвич	Максанов Іван
Маєвська Маргарита	Максименко Григорій
Мазан	Максименко Митрофан Якович
Мазаник Віра	Максименко Мотрона Омелянівна
Мазур Петро Семенович	Максименко С. М.
Мазура Влад.	Максимов А. В.
Мазуро Володимир Йосипович	Максимов Олексій Петрович
Майборода Володимир Михайлович	Максимук Єфим
Макаєв Іван Васильович	Малаєв І. В.
Макаренко Адам	Маланченко Василь Захарович
Макаренко Іван	Малашенко Валентина
Макаренко Михайло Володимирович	Малєвський Всеволод
Макаренко Сергій	Маленький Всеволод
Макаренков Василь Герасимович	Малєв Кузьма
	Малиш Н. М.
	Малишев Василь
	Малишев Володимир
	Малишева Анастасія

Малишева Капітоліна (Капа) Дмитрівна	Маркін Марков
Маліков	Маркова Антоніна
Малов Олександр Михайлович	Маркович Зорка Улянівна (Улов- ківна)
Малоченко	Марковський Йосип Тимофійо- вич
Малочко Микола	Маркусова Малюся
Мальвецьці П.	Мартиненко Василь
Малько А. К.	Мартиненко Параска Остапівна
Мальцев Павло Петрович	Мартиненко Федір
Мамай Іван Омелянович	Мартинов Микола Григорович
Маневікін Михайло	Марус Юхим Микитович
Манжогов Олексій Петрович	Марусев
Манзюк Стефанія	Маруся
Манковський Є.	Марфін Д. В.
Манцирев Дмитро	Марценюк Євген
Манюся	Марценюк Петро
Маня	Марцинкевич
Манякін Дмитро	Марченко Ганна
Манько Владислав Іванович	Марченко Григорій Семенович
Маргері Сюне	Марченко Федір Сергійович (Марченков)
Мардиняк	Марчук Б.
Маренко Микола	Марчук Валентин
Мариниченко Петро	Марчук Я.
Марія	Масан (Массан) Петро
Маркевич Є.	
Маркелов	

Маскатунець В.	Машинський Василь Іванович
Масло М.	Маюс Микола Федорович
Матвеев А. Н.	Маяковський
Матвеев Анатолій	Медведев А. Н.
Матвеев Михайло	Медведцький Андрій (Медвецький)
Матвеев Олександр	Медведев Іван Мартинович
Матвеев Семен Миколайович	Мединцев
Матевосян Сурен	Мекшук Петро
Матін С. К.	Мелецький
Маткевич Антоне	Мельник Андрій Афанасійович
Матковський Ігнат Петрович	Мельник Григорій Прокопович
Матуліс А.	Мельник Микола
Матус Михайло	Мельник Федір
Магушевич	Мельников Павло Терек
Матшук Ігнатій	Мельникова Зоя
Матщук Парасковія	Мельникович
Матюший Іван Єгорович (Матюшний)	Мельниченко Володимир
Матяс А. А.	Менгден Олег
Махлей (Міхлей) Мартин	Менкопян Іноданій (Інаданій)
Махотін А.	Симович
Мацкобелі Михайло Костянтинович	Мерзлов Валентин
Мацуєв Єгор Федорович (Мацусь)	Меркулов Всеволод Миколайович
Мачевський Абрам	Меркулов Юхим
Маша	Мерцалов
	Мерцалова Катерина

Месников	Михайлова Ганна
Меюс (Маюс) Микола Федорович	Михайлова Лідія
Микитюк М. Д.	Михайлова Марія І.
Микитюк Михайло	Михайлова Олександра Іванівна
Микола	Михайлова Ольга Федорівна
Микола Г.	Михайлова Таїсія Іванівна
Микоян Ваню	Михаленко Анатолій
Милько	Михаловський
Мимніков Анатолій	Михальченко Давид
Минчук Кіндрат	Михальченко Яків Касянович
Мирвода Х. Є.	Міконт'єв М. П.
Мироненко Григорій	Мікоян Ваню
Мироненко Яків Пимонович	Мікрюков Н.
Мирончук Ігор	Мікутель Станіслав
Мирошниченко Наталія	Мікшун Ілля Федорович
Мисливець Яків Васильович	Міла
Мисько Костянтин Федорович	Мілевський Анатолій Іванович
Митенко Онисим	Мілевський Л.
Митрофан Олексій	Мілехін Семен Федорович <i>(ймовірно, одна й та ж особа, що і Міляхін Семен Федорович)</i>
Митюшев Микола Самойлович	
Митя	Мілько
Михайленко Йосип Дмитрович	Мінченко І.
Михайло (Миша)	Мінчук Кіндрат
Михайло А.	Мінчук Т.
Михайло Л.	Міпольян Мцацикан Сисанович
Михайлов	Міров

Мітін Л. С.	Мороз Олексій Іванович
Мітсько	Мороз Павло Іллч
Міхалевич Володимир	Мороз Федір
Міхеєв В. І.	Морозов Василь
Міхель Тетяна Прокопівна	Морозов Іван Кирилович
Міхлей Мартин	Морозов Микола Васильович
Міцкевич Чеслав	Морозов Олексій
Мішенін Василь	Мосенов Іван
Мішин	Москаліна Ніна
Мішуров Дмитро Федорович	Москалкеєв Степан Артем
Міщенко	Москалюк Микола
Міщенко Анатолій	Москані Олександр
Міщук	Москвичьов В. Ю.
Мовсенян Єрчаник <i>(ймовірно, одна й та ж особа, що і Мовсетьян Хачатур)</i>	Московкін Петро
Модилевський Мечислав	Московський Коля
Можейко Григорій Іванович	Мостиков Степан Антонович
Моїсеєв Іван Григорович	Мостовой Микола
Мойсеєв Ілля Георгійович	Мотоянов
Молочко Григорій Іванович	Моцевич
Молочний	Мошаровська Тетяна
Молчанов Іван Миколайович	Музика Семен
Моргулік Віра	Музиченько (Музиченко) Софія (Соня)
Моргунов Валентин	Мукаль Аркадій
Моргунова Марія (Муся)	Муравйов І. Н.
Мороз Іван	Муратов Олександр

Муренок Михайло	Настич Іван Миронович
Мусенко Надія	Насущний Г. І.
Мусленко Петро	Ната Янкович
Мухін А. М.	Наталія, Наташа
Муцький Семен Климович	Науменко Д.
Мушенок Денис	Наумов Ігор
Мягкий Олександр	Наумова Ганна
Н	Наумович Антон Васильович
Н. І.	Наумович Ніна
Навак С. С.	Наумович Олексій Кирилович
Нагорний Юліан	Невицький Алекс
Надеждин Федір	Невлін
Надія	Негер Павло
Назаренко Віталій	Негрін Вольф
Назаренко Олександр	Неделюк Наталія (Наталка)
Назаренко Олексій Іванович	Неделя Василь Іванович
Назаров	Неделя Василь Романович
Назарова Любов	Неделя Петро
Назарьян Григорій	Нежевець (Неживець, Нежинець)
Найман	Костянтин Федорович
Наливкін Іван	Неженковська Антоніна
Напечинський Григорій	Некрутенко С.
Наркис Азатян	Некрутенко Ф.
Народенко Іван Степанович	Нелюдсков Павло Іванович
Настечко Ксенія	Несмелнов Михайло І. (Несмелов, Несмеянов, Несмелнов)
Настечко Олександра Василівна	Нестеренко Анастасія Василівна

Нестеренко Дмитро	Ніканорова Валентина
Нестеров Василь	Нікіфорова Раїса
Нетенковська Антоніна	Ніколаєв Михайло
Нетюк А.	Ніколаєнко Олексій
Нефедов Микола	Ніколащенко
Нефедов Олександр	Ніколенко Олексій
Нецель Софія Григорівна	Нікольський М.
Немцев Федір Парфенович	Ніконова Галина
Нивков Іван Миколайович	Нікулін Григорій А.
Никитенко Ф. П.	Нікулін Павло
Никитенко Фрося	Ніна П.
Никифорова Євгенія	Ніх. Неч.
Никітін Григорій	Нішемек
Никітін Дем'ян Євдокимович	Новак Володимир Костянтино- вич
Никітін Євген	Новар К. Я.
Никітін І. А.	Новачик Арбет
Никітін Микола	Новиков Максим
Никітін Михайло Дмитрович	Новицький Олександр Ілліч
Никітіна Віра	Новиченко Іван Петрович
Никітіна Олександра	Новіков Денис
Николащенко Олександр Івано- вич	Новіков М. І.
Нимикіна Марія	Новіков Микола
Нишеменко (Нишемек)	Новіков Олександр
Нікандрова Валентина	Новікова Віра Олександрівна
Ніканоров	Новічков Олександр

Новодворські (сестри за текстом)	Окружко
Новоселов Михайло	Олейник Анатолій
Новчєков Микола	Олейников Василь
Ногін Іван Миколайович	Олейникова Антоніна (Тося)
Нодунов Д. Є.	Олександр (Саша)
Нос Василь	Олизаренко Микола Хомич (ймовірно, одна й та ж особа, що й Олезаренко Микола Хомич)
Носенко Олексій	Ольховик Олександр Іванович
Носков Іван Федорович	Омельченко Михайло
Носко-Фортунов Іван Федорович	Омельченко Павло Гаврилович
Носова	Омельченко Яків
Нустибаум Ганна (Нюся)	Онуфрієв Федір Савелійович
Нустибаум Дора	Орабинник
Нустибаум Тетяна	Орєхов Йосип Іванович
О	Орєшко Ірина Василівна
Образцов Петро Григорович	Оржанов Михайло Кузьмович
Оводов Ф.	Орлов Василь Іванович
Оголев Н. Ф.	Оршегов Усар
Огоньков Іван	Осипян Мушек
Огороднік Микола Кіндратович	Оситин
Огороднік П. Д.	Осін Микола Пантелєймонович
Огризко І. Р.	Осіпов А.С.
Одарченко	Осоконян Аркадій
Одивцев	Оставка
Озориныш Е.	Остапенко А. А.
Окішин Сергій Михайлович	Осташевський

- Осташенков І. І. (Осташенко І. І.) Паврушков М. М.
Остерейко Михайло Паган Гр.
Островець Іван Дмитрович Пазиченко Мусій Родіонович
Островський Федір Пакалов Іван
Офердьян Григорій Назарович Палей Петро Якович

П Палто Іван
П'ятницький Пилип Леонтійо- Пальчик Михайло
вич Пальчик Наталія Іванівна
П'ятнична Валігура Григорович Пальчик Поліна Федорівна
Павелко Григорій Никифорович Панасюк Микола
(Павленко) Панасюк С. І.
Павенко Олексій Кузьмич Панін Дмитро Олександрович
Павленко Василь Панін Іван Петрович
Павленко Катерина Панков Олександр
Павленко Микола Пантелеймо- Панов Ф.
нович Пантелеєв Михайло Пантелій-
Павленко Олексій Кузьмович ович
Павленко Петро Пантелеєва Марія Василівна
Павленко Сеня (Арсеній) (клич- Пануша Петро Кузьмич
ка «Управдом.»)
Павло Порфирійович Панфілов М.
Павлов Панцевич Станіслав
Павлов Василь Матвійович Панцир А.
Павлов Володимир Панченко
Павлов Микола Панченко Надія Василівна
Павлов Н. В. Панченко Семен Гаврилович
Павлович Казимир Ф. Паня

Паняєв В'ячеслав Васильович	Пашник Михайло
Паньків Михайлович Ганна	Пащенко
Панько А. В.	Пащенко Анастасій Васильович
Папелуха Василь Павлович	Пащенко Микола Митрофанович
Парєєв Микола Іванович	Пащенко Сергій
Парицай	Певський Дмитро
Парочний Іван	Пензюкова Лідія Петрівна
Парфіонов В.	Перацький Броніслав Вільгельм
Паршин Костянтин	Перевалов Іван Федорович
Пасигов Іван Тихонович	Переверзов Н. Д.
Пасічників П.	Перевозкін
Пасовський Іван	Перекарпов
Пастернак	Перекрестов Гаврило Іванович
Пастернак Катерина	Перепеляк М.
Пастушенко Андрій Петрович	Пермін Петро
Пастушенко Тетяна	Перунов Г.
Патарвір	Першин Петро
Пателін П. І.	Песоля Василь
Патока Петро	Петерс
Пахікін	Петкевич Францис
Пахоменков Іван Павлович	Петко [...] Лук'янович
Пачерський (Печерський, Почерський) С.	Петкович
Пашинський	Петрачков Д. С.
Пашкін Федір Михайлович	Петренко
Пашко-Смоленський	Петренко Іван Олексійович
	Петренко Н. С.

Петренко Олексій Деонісович	Пивоваров Володимир Іванович
Петренко П. С.	Пикарський Володимир
Петренко Петро Олексійович	Писарєв (Писачев) Іван Тихоно- вич
Петрик Кирило Олександрович	Пискунов Микола Андрійович
Петрик Кузьма Андрійович	Пичужкін
Петро	Пишний Василь
Петров	Пищалко Михайло
Петров В. В.	Піамошків Омелян
Петров Іван	Пігурін П. Г.
Петров Олександр Дмитрович	Підоплічко (Подоплічко) Ніна
Петров Федір Андрійович	Підстреля Зінаїда
Петрова Євгенія	Пікалов К. Н.
Петрова Надія	Пікти Олексій
Петрова С.	Пілет Ф.
Петровська	Пілін Іван Омелянович
Петровський Василь Н.	Піменов
Петруханов Андрій Онисимович	Пімонов
Петрушевська	Пінчуг Л.
Петруянов Андрій Онисимович	Пінчук Володимир Микитович
Петряк Кузьма Андрійович	Піонтковський Леон Теофілович
Петушков Є.	Піреллі Дж.
Петя	Піров Олександр
Пехтенко Павло	Піскунов Микола Андрійович
Пелсіс	Пічужкін Олександр
Пельманіс	Платонов Г. Г.
Пешков Семен	

Плаудес	Покрасте Едгар
Плашницький Ян	Полевик Улян
Плешкевич Н. І.	Поліцаймова Марія
Плешков Федір Іванович	Поліщук Микола
Плісс Ганна	Половицький Іван Васильович
Плітонов	Полтавець П. Я.
Плюєв Г. А.	Полукадзе Василь
Повенко	Полупанов Павло Григорович
Повторев І. А.	Полуянов Федір
Поган Григорій	Полюха Іван Михейович
Погонико Михайло	Поля
Погорел Іван Ш.	Поляков Петро Іллч
Пода Аким Федорович	Полякова Надія
Подгорний	Поляруш Микола Сергійович
Поддубний Сеня (Арсеній)	Польков Петро Іллч
Подир'єгін Потон	Померанц А. Д.
Подкур Р. Ю.	Померанц Софія
Подлесних В. М.	Пономаренко
Подлужний Дмитро Харитонович	Пономаренко Андрій А.
Подшивайлова Галина (кличка «Галина»)	Пономаренко Микола
Пожидаєв А. А.	Пономарьов
Поздняков	Пономарьов Василь
Познахаренко (Позначаренко)	Пономарьов С.
Позняков Петро Полікарпович	Попов А.
Покляя Володимир Васильович	Попов Валентин (Валя)
	Попов Д.

Попов Є.	Приступа Станіслав
Попов І.	Приходько Андрій
Попов Н. П.	Приходько Афанас
Попов Олександр Іванович	Приходько Ніна
Попов Олександр Олександрович	Приходько Олександр
Попович Іван	Приходько Олександра
Попович Мефодій	Приходько Омелько
Поповиченко Павло	Приходько Петро Іванович
Порфилович	Приходько Федір
Постицький Митя	Пришеняк Данило Іванович
Постнов Л. А.	Пронін Іван
Потапенко Михайло	Пронченко Д. М.
Потапенко Михайло К.	Простаков А.
Потача	Прохіна Антоніна
Потіялко Володимир Павлович	Прохоров Іван Олексійович
Потриваєв М.	Прохоров Костянтин Ілліч
Почеркевич Франке	Прохорова Євдокія (Дуся)
Пранкевич Федір	Пруський Станіслав
Прант Валентина Архипівна	Прухницький Олександр
Пранявічус Антонас	Прюцман Г.
Праспель	Прядс П.
Призін Іван	Пузенко Георгій
Прикладивський Окса	Пузук С.
Придущькі	Пупішич (Пупініс) Енас Костян- тинович
Примак	
Припятко Василь Миколайович	Пупов Іван

Пуришкіна Антоніна	Ралбекауцкіс Стасіс
Пустовой	Ранніков Сергій Никифорович (кличка «Жаринок-партизан»)
Пустовойт Іван Михайлович	Ратушний Кирило
Путрич	Рахлович
Пухов Г. А.	Рахлович Гріна
Пучин Михайло	Рахлович Людиг
Пучко Віктор Никифорович	Рачек Олена
Пучков П. А.	Ребенок Федір Гаврилович
Пшелицький Владислав	Рєбик В.
Пяковський Владислав	Рєвєнок Василь Семенович
Пятецький Пилип Леонтійович	Рєвущий Федір
Пятничан Валігура Григорович	Рєдкін М. В.
Пяшківський Валентин	Рєйхс Ф. Т.
Р	Рєкун Микола
Равмерс Гаріс	Рємко Антон
Радзєвич	Рємко Петро
Радіщєв Микола Федорович	Рємков Микола
Радченко Корній Іванович	Рєнгер Х. С.
Радченко Яків	Рєнін Георгій (Жорж)
Радченкова Юлія	Рєпаков М. П.
Размислович	Рєстархова Віра (кличка «Віра»)
Разумкова Зинаїда	Рєті Солтар
Разумович	Рєчиш Григорій
Разушенко Ф. С.	Рєшет Микола Матвійович
Раков В. І.	Рєшетніков Петро
Раковський	

Решетняк Василь Савелійович	Родос
Рибак Іван	Рождественський
Рибак Л.	Рожнатів М.
Рибак Л. Казик	Розая Генрік
Рибак Олексій	Розенберг Альфред
Рибак Т.	Розенфельд Шева
Рибаков Олексій	Рокомін Олександр
Рибаченко К. Я.	Романенко Петро Матвійович
Рибов І. Г.	Романенко Порфирій
Рижов Євген	Романов В. С.
Рик Ф.	Романов Михайло
Рикичинський Микола	Романов Олексій Петрович
Римар Петро Якович	Романова Надія
Ритенко Григорій	Романовський Н. В.
Ричагов Олександр	Романчук
Рімса	Ромченко Тамара
Ріфіков Аркадій	Росляго Віра Сергіївна
Рішис Вацлавас	Росляков Микола Іванович
Рішис Зося (за текстом дружина Рішиса Вацлаваса)	Ротов Харламії Л.
Рішис Пранас (за текстом син Рі- шиса Вацлаваса та Рішис Зосі)	Рубак
Рогов Василь	Рубан Марія Петрівна
Рогуля	Рубінштейн Зіді
Роданова Надія	Рубінштейн Сара
Родичев Володимир	Рубінштейн Тоба
Родов Василь	Рубцов Н.
	Рудаков Олександр

Руденко Володимир Андрійович	Рябенко Петро
Руденко Михайло Петрович	Рябке А. П. <i>(ймовірно, одна й та ж особа, що і Рябке Ганна)</i>
Руденко Тимофій Іванович	Рябко
Руденков	Рябко А. П.
Руденок Олексій Михайлович	Рябко Василь Єфимович
Рудин	Рябко Сергій Васильович
Рудинський	Рябоконт Михайло Сергійович
Руднев	Рязанова Лідія
Рудченко Корній Іванович	Рязанцев Петро Андрійович
Рудюкова Віра	Рясной Василь Степанович
Рудь Марія	
Рудь У. Я.	С
Ружена Любов Василівна	С. Н.
Руженко Іван Іванович	Сабінов Єгор
Руженцева Тетяна	Сабрик Марія
Ружицький	Сабчук Павло Т.
Румянцев Іван	Сава Анатолій Миронович
Румянцев К. В.	Савельєва Паша
Русакова Ніна	Савена Наталія
Русенс Ер.	Савенко Василь Васильович
Русецький Я.	Савинська
Русияков (Русяков) Дмитро Іванович	Савицький
Руссанов Михайло Павлович	Савін Василь
Руцький В.	Савін Микола
Рушнікова Парасковія Федорівна	Савоста Ольга Петрівна
на	Савченко Василь Васильович

Савченко Віктор	Санько Пелагія Антонівна
Савченко Іван	Сапович (Всеволод)
Савченко Марія	Саркісян Шаум Давидович
Савченко Микола	Сафаров Іван Захарович
Савченко Сергій Романович	Сафонов Є. В.
Савчук Павло Т.	Сахно Павло
Савчук Уляна	Сахно Яків
Сагенян Саган	Сачков Володимир Іванович
Садовисов	Саша
Сазонов Іван	Сашнева Паша
Сазонова Тамара	Саянц Розалія
Сайков В. П.	Свеноїдковський Веніамін (Веня)
Саковський Анатолій	Свидна Ольга Станіславівна
Саковський Г.	Свинцишина Ольга
Саковський Хенрик (Хеллер)	Свинцова Євгенія
Салива Петро	Свиридов Єфим Іванович
Салитленко С. В.	Свиридов Н.
Салов Валентин	Свікіс Я.
Самарін Павло Михайлович	Свінцова Євгенія
Самбурський П. П.	Свірідов Юхим Іванович
Самойлов Василь	Свірідонов Олександр
Самойлов Григорій	Світерс
Самохін	Сводов Ф.
Самсонов Григорій Спиридонович	Северенко (Северинко) Василь Микитович
Санченко Олександр Андрійович	Северний А. І.

Севостянов Петро Іванович	Семченко Лаврентій Федорович
Сегель	Семченко Ларіон Федорович
Сегель Олена	Сенрдюченко Микола Омелянович
Сегель Сабіна	
Секретін	Сербіна Тамара
Секс Надія	Сергєєв Анатолій
Селєзньов Віктор	Сергєєв Володимир Тимофійович
Селєзньов Іван Васильович	Сергєєв Олександр
Селєзньова	Сергєєва Льоля (кличка «Нюся»)
Селов Микола	
Семенайко Михайло	Сергєєнков Іван Леонович
Семененко Іван	Сергієнко
Семеніхин А.	Сергієнко Михайло Костянтинович
Семенов Валентин	
Семенов Іван	Сердюк Марія
Семенов Олександр Ерейцикович	Сердюк Микита Петрович
Семенов П.	Сердюк Михайло
Семенов Я. А.	Сердюченко
Семенова Ніна	Сердюченко І. Л.
Семенова Олександра	Сердюченко Микола Омелянович
Семенова Поліна	Серебрянников (Серебряніков) В.
Семенченко Василь (Василик) Наумович	Серьогін Петро
Семенюк Ганна	Серибруков Іван
Семець Стах Ількович	Серіков Архип Михайлович
Семченко Віктор	Серілов Григорій
	Сероволько Марія

Серожин Борис	Силуков Станіслав (Славко)
Серяков Микола	Силукова Олександра (Шура)
Сєдов Віктор	Симакін Володимир Іванович
Серов Іван Іванович	Симоненко В.
Серов Микола	Симонов Сергій Степанович
Сиваков Іван	Синиця Жорж (Георгій) (кличка «Жорж»)
Сивенко	Синиця М.
Сивнанко Д. І.	Синіцин
Сивоглаз В. А.	Синцишина Ольга
Сивоглаз Василь Михайлович	Сиринчук Аюта (Люта, Анюта)
Сиводед Василь	Сиров А. Б.
Сиводед Григорій	Сироватський Іван
Сиводед Іван	Сироєд
Сиводед Стефанида	Сиротик Фома
Сіденко Іван Костянтинович	Сисоєв Василь
Сидоренко Володимир	Ситніков Генадій
Сидоренко Іван Іванович	Ситов
Сидоров Григорій	Сичов Петро
Сидоров Іван Єгорович	Сіденко Іван Костянтинович
Сидорова Олена	Сідлецький
Сидорчик	Сізов А. В.
Сидяков Сергій	Сізов Олексій Федорович
Сізов А. В.	Сілаєв Іван Харитонович
Силаєнко	Сілаєв Федір Данилович
Силітін Іван Онисимович	Сілаєнко
Силуков Георгій (Жорж)	

Сініца	Слободянюк
Сіренко Петро	Слюсар А. П.
Сірін І. Н.	Смазнев Іван
Сіцевич	Сметенко
Скалев Єфим	Смирнов А. С.
Скалкін П. П.	Смирнов Д. І.
Скачек Віктор	Смирнов Л. І.
Скачков Лев Миколайович	Смирнов М. Ф.
Скворцов Ілля	Смирнов Сергій Степанович
Скворцова Тамара	Смирнов Федір Іванович
Скляр Іван Тадейович	Смоль
Сковорода	Смольников Ігор
Сколепович	Снітченко
Скоморохов Олександр	Собенев Денис Лукич
Скорина О. П.	Собко Іван
Скоробогатов А. В.	Соболева Валентина
Скосирев Н.	Соболенко Марія
Скочеляс Микола	Соболев Денис Лукич
Скрипенко Георгій Григорович <i>(ймовірно, одна й та ж особа, що і Скрипко Георгій Григорович)</i>	Соболев Федір Петрович
Скуриневська Людмила	Соболь Денис Лукич
Слегович Леонід	Сова Володимир
Слепонович	Совер Володимир
Слесар П. А.	Совер Серафима
Слінько Парамон Пантелійович	Соєнко А.
Слітін Іван Онисимович	Сокиринець Віктор
	Сокол Андрій

Соколов Микола	Спегаєвський (Спігаєвський)
Соколова Юлія	Бронік
Соколовський Афанасій Іванович	Спіла Ігнатс
Соколянська Макарія	Ставський М. Л.
Соловійов Степан	Стаднікова
Соловський Андрій	Сталін Йосип Віссаріонович, див. Джугашвілі Йосип Віссаріонович
Солодкін А. В.	Станкевич
Соломакін В.	Старовойтов Єгор Леонтійович
Соломатіна Марія	Стародубцев Михайло
Соломенко Тихон	Старун Яків Михайлович
Соломін І. М.	Старцев Олександр
Соломко Микола	Стасков
Солоненков Михайло	Сташко
Солончиков Михайло	Стенкевич
Сомкін Семен	Стеннаугу
Сопелєв	Степаненко А. П.
Сорворов Володимир	Степаненко Георгій Якович
Сорокін Єгор	Степаненко Іван Гаврилович
Сорокін Федір Васильович	Степанов Г. П.
Сорокіна Віра	Степанов Євген
Сосова Ганна Герасимовна	Степанов Іван Андрійович
Сотніков Валентин Якович	Степанов К.
Сотніков Олексій	Степанов Микола
Сохін Яків Якович	Степанов Олександр
Соцеблянський	Степанов Яків Дмитрович
	Степанович Володимир

Степура С. В.	Сумор Володимир
Степура С. З.	Сунітко Н. І.
Стефанович Володимир	Суриков Микола Андрійович
Стефанцев Віктор Михайлович	Суриков
Стойганов Іван Михайлович	Сурман
Столяров Вл.	Сурман Абрам Ведерманович
Стомарова Галина Анатоліївна	Сурман Ведерман
Стражма Георгій Іоганович	Сутирін Анатолій Миколайович
Стражникова Фаїна (Фаня)	Суханов Олександр Миколайович
Страцинський В. І.	Сухарінов Іван Н.
Страшилова	Сухачев чи Сухачов Андрій
Стрелієкс	Сухенко Яків
Стрельцова Любов	Сухотін А.
Стрельцова Неллі <i>(за текстом донька Стрельцової Любові, але може бути й інше прізвище)</i>	Сушенкова Муся
Стрелкова	Сушицький Анатолій чи Сушицький Анатолій
Стрижак	Сушко Олександр Семенович
Строзалець Михайло	Сюрамаков Ілля Борисович
Струнко Борис	
Ступаков Василь Омелянович	Т
Сугонякін Федот М.	Т. Л.
Судоплатов Павло Анатолійович	Тадеуш
Суконкін	Таїса П.
Сулима Ілля	Таїсія
Сулима Микола Лукич	Тайбарцев Микола Іванович
Сумиловський Дмитро Іванович	Тайбарцева Ніна Василівна

Талишев Дмитро Васильович	Телеганов Володимир Григорович
Таманенко Тамара	
Тамара	Телеганов Іван (Ваня) <i>(за текстом син Телеганова Володимира, але може бути й інше прізвище)</i>
Тарабаров Микола	
Тарас Липа	Телеганова Катерина (Катя) <i>(так само)</i>
Тарас Ольга	
Тарасенко В.	Телеганова Марія (Маня) <i>(так само)</i>
Тарасенко Павло	
Тарасов Григорій Миколайович	Телеганова Ніна <i>(так само)</i>
Тарасов Т. В.	Телеганова Олександра (Шура) <i>(так само)</i>
Тарасюк П. С.	Теліга Олена Іванівна
Тарашкевич Ванда	Теменцев (Теменцев) Михайло Софронович
Тарашкевич Фекла <i>(за текстом мати Тарашкевич Ванди, але може бути інше прізвище)</i>	Терещенко П.
Таржумян Петрик	Тетяна
Тарзан О. В.	Тетяна (Таня)
Тарнушенко Марія	Тележкіна Марія
Тартаковський Є. І.	Термін
Тартичний Михайло Іванович	Тимашева Ольга
Тарфей Аляш	Тимашков Альберт М.
Таскін Микола	Тимков
Татаріна Парасковія	Тимоков
Татаров	Тимофєєв
Татарчук Юхим	Тимофєєв Костянтин
Твардовський	Тимофєєв Микола
	Тимофєєва Ельза

Тимошенко П. І.	Толухонян Михайло
Тимошенко Степан	Толя
Тиняков Микола	Толятников Михайло Абрамович
Тиран Іван Петрович	Топорков С. Ф.
Титаренко Микола Йосипович	Топтикін Пилип
Титенкова Олександра Т.	Торгашов
Титков Степан Микитович	Торопченко Петро
Титов А. М.	Тося
Титов Борис	Тотапчук (Потапчук ?) Микола
Тихвінський А. І.	Третьак Лука Максимович
Тищенко Єлисей	Тригуб Михайло Федорович
Тільманс В.	Трипенко
Тітов Іван	Троїцков
Тітов Іван Назарович	Трокт Віктор
Ткач Федір	Трофимов І. Ч.
Ткаченко	Трошкус Антонас
Ткаченко Роза	Трухляков В. Є.
Ткаченко Христина Яківна	Тубомець Дар'я Петрівна
Ткачов Стефан	Тугай Іван
Ткачук Тетяна Іванівна	Тунчик Іван
Тленов Борис Б.	Тунчик Павло
Тодич Ольга	Турбовський
Токалевич Олена	Турченко
Толкачев Василь Ф.	Туш Песя
Толкачев чи Толкачов Василь	Тушленко
Толкачев чи Толкачов Микола	Тхажевська Еліна (Елін)

Тшуленко	Ф
Тюльков Данило Михайлович	Ф. Н.
Тюменев Михайло чи Тюменцев Михайло	Фадєєв Микита Фадєєв Микола
У	Файданина Ніна Іванівна
Угаєв	Фалєєв
Угоєв М. А.	Фаржев
Уголков Микола	Февралєв чи Февральов?
Уголько Н.	Фєдїр
Удалов Іван Данилович	Фєдоренко
Удалов Костянтин Павлович	Фєдорець Віктор Платонович
Удет Василь	Фєдоров Анатолій
Удоденко Василь	Фєдоров Валентин Микитович
Удоденко Тетяна	Фєдоров Віктор Сергійович
Ульдрїнс	Фєдоров Мурхїді Ромбалатович
Унра Михайло	Фєдоров Олександр
Устюченко (Костюченко) Михайло Федорович	Фєдорова Ганна А. Фєдорова Катерина
Уповський	Фєдорова Ніна Сергіївна
Ураєв Іван	Фєдорова Сусанна
Урбанович	Фєдосєєв Іван
Усов Василь (Васька)	Фєдотов Н. Ф.
Устенков	Фєдотов П.
Устинюк П. М.	Фєдотов П. Ф.
Утіщєв Сергій Семенович	Фєдяй
Ухо Михайло	Фєльдман Мирон

Фетісов Віктор	Фнутов Олександр
Фефілов Федір Єфремович	Фокін Ромуальд
Фефілова Ганна Михайлівна	Фомін А. А.
Фіглева Олександра (Шура)	Фомін Василь
Фідер Іван Олександрович	Фомін Григорій Григорович
Фіксатий (<i>вірогідно, кличка</i>) Борис (Борик)	Фоміна Віра
Фікстан	Фоміна Марія Василівна
Філатова Н. В.	Фомінс І.
Філафілова Ганна (Нюра)	Фомкін Олександр (Шура)
Філенко Павло Дмитрович	Фомкіна Ніна
Філімонченко Григорій	Фріш Б.
Філіпов	Фролов Василь
Філіпов Іван Дмитрович	Фролов Іван
Філіпов Микола Олександрович	Фролова Іра Миколаївна
Філіпов Ф. С.	Фролова П. І.
Філіпов Я.	Фруза
Філіпова Людмила	Фуксман Олександр
Філоненко Ганна Олександрівна	Функ Вальсальда
Філонюк Олекса	Функ Олена
Фіногенов Микола	Функ Сабіна
Фінченко Михайло Маркович	Фурсенко Василь
Фірсов Іван	Фуцке
Фірсов Фрол	Фяж Йосиф
Флішерс	Х
Флора	Хабаров Сергій Георгійович
	Хаврач Мотовь Лук'янов.

Хайлас Н.	Хігер Суне
Халімулін М. П.	Хігер Фана
Халіпова	Хігер Циля
Халтимов Я. У.	Хільчин Еріх (Реріх?)
Халфін Микола	Хірш Юліс
Хамок	Хлепнівський чи Хлепневський
Ханкевич	Василь
Ханко (Ханько) Михайло Анд- рійович	Хмелько Валентин
Харечко Василь	Ходаков
Харіков Олексій А.	Хоздупова Олександра
Харламов Іван Васильович	Холда Федір Іванович
Харсунов Степан	Холопченко П. С.
Харченко Василь	Хоменко Володимир Гаврилович
Харченко Євдокія Петрівна	Хоменко Євген
Хасимченко О. А.	Хоменко Іван Димитрович
Хачанян	Хоменко Маруся (Марфа)
Хачатурянц Саркіс	Хоменко Михайло Іванович
Хворостенко Ганна	Хоменко Юхим
Хежман (Хезман) Маньо	Хомутов Костянтин Кузьмич
Хелер Леон	Хорошева
Хелер Сабір	Хохиль Євген
Хелер Франка	Хохлова Шура
Хелер Якуб	Хохн Зігфрід
Хижная (Хижнич) Галина	Храмцов
Хищенко Олексій	Храпко Захар
	Храпкова Марія Є.

Хрен Григорій Кузьмович	Цоколь Микола
Хренов (Хрепов) Микола	Цуровська Єва
Хромець Григорій Михайлович	Цурцұл Віктор
Хрущов Микита Сергійович	
Хулавель Григорій	Ч
Хуриленко Володимир	Чабай Федір
	Чавгун (Чавун) Пилип Юхимович
Ц	
Цапенко Семен	Чайка Андрій
Царев чи Царьов І.	Чайковський
Царинок Тихон Іванович (Тихон Ісакович?)	Чаплигін Микола
Цветкова Раїса	Часло Андрій Федорович
Цветухін Гавриїл	Чсанов А. Ф.
Цвигун Ольга	Чебатарьова (Чеботарьова) Надія
Цермакович	Чеколенко Олександра (Шура)
Цесоля Василь	Челознов Микола
Цеханович Олена М.	Чемишев
Циба Єфим	Чепелевич
Циганенко П. О.	Червега Ілля
Циганов Іван Данилович	Червоний Максим Лук'янович
Цилін Іван Омелянович	Черевко Іван
Цимбал Іван	Черепаха Олексій Васильович
Циритіс Е.	Черкасова Т. І.
Циритіс Р.	Черкега Ілля
Циркун С.	Черковська Марія (Маня)
Цирульник Олександр	Черненко Микола
	Черненко Ф. І.

- Черний Аркадій
Черников Микола
Черних Євген
Черніков Г. І.
Чернін
Чернобай
Чернов Андрій Афіногенович
(Анфіногентович)
Чернов Іван Ан.
Черняков Федір Володимирович
Чесноков Микола
Чесноков Михайло
Чеуркова Ніна
Чеховський Іван
Чеховський Леонтій
Чечель
Чечушмський Теодор
Чибаргізов Хана
Чибукін
Чиваргазов
Чигор Микола Микитович
Чижик Олександр
Чирьєв (Чираєв, Чирієв) Євген
Петрович (Євген)
Число Андрій Федорович
Чихмарьов Тимофій
Чичколь Каленик Єфимович
- Чіхелі Микола
Чокуш Боніфаци
Чорногорський Іван
Чубринь
Чубукін
Чумак Петро Йосипович
Чуприна М. І.
Чупров Яків (Яша)
Чураков Петро Васильович
Чухівіков К. А.
Чухно Маруся Прохорівна
Чуянов Григорій
- Ш**
Шабанов
Шабловський Михайло Васильович
Шавб
Шагін Євген
Шадзюль Шан
Шайкін Михайло Михайлович
Шаламов Дмитро Андрійович
Шаліканіс
Шалудін К. Ф.
Шапан
Шапіло Микола
Шапіро – 104

Шаріков Володимир	Шевченко Тамара
Шаркова	Шевченко Тарас Григорович
Шаров Євген	Шевченко Трохим Прокопович
Шарпатий Андрій Іванович	Шевчук Антон Якович
Шарун Муза	Шевчук І.
Шаталова Марія	Шевчук Михайло Якимович
Шатилін Петро Павлович	Шевчук Юстин
Шатило Іван Юхимович	Шейдель
Шатковський	Шелег Іван Андрійович
Шатура Іван Артемович	Шелест М. А.
Швальд Салін	Шелко Микола Дем'янович
Швандра Адольф	Шелуденко (Шелудченко) Віра
Шварц К.	Шелудкий Андрій Іванович
Швед В.	Шеляк Іван Андрійович
Шведов Анатолій	Шенін
Шевельов Володимир Григорович	Шеповалов К.
Шевцов	Шеремет Грицько
Шевченко А. Я.	Шереметьєв М. А. (М. О.)
Шевченко Василь Григорович (кличка «Вася»)	Шестак Віталій Кузьмич
Шевченко Віталій Іванович	Шестаков Василь Г.
Шевченко Іван	Шестаковський Костянтин
Шевченко Микита	Шестопалов
Шевченко Микола	Шетко
Шевченко Михайло Іванович	Шешня В. М.
Шевченко Сергій Петрович	Шивко
	Шигульський

Шило Олександр	Шмаров Ф. В.
Шило Федір	Шмерлін
Шилов Володимир	Шмідт Василь
Шилова Зінаїда	Шор Янина
Шинкаренко І. Н.	Шорніков
Шипкін К. І.	Шпак Костянтин
Шипов	Шпирін Олександр Іванович
Шитов Олександр Єфимович	Шпрітц А. Ш.
Шишаєв П. Н.	Шрам Мокрина Іванівна
Шишковський	Штаер Настуна
Шишов П. А.	Штангер
Шкіліндей Єлисей Порфиревич (Парфенович, Паренович)	Штатний Петро
Шкляр Федір	Штепа (Шшепа) Василь
Школенко	Штеф Юзеф
Шкредов Михайло	Штрихунов (Штираупов, Штираунов) Захар Платонович
Шкуратовський Петро	Шубін С. А.
Шкутан (Шкутін) Георгій (Жора, Шора)	Шугальов Аникій
Шлан Петро	Шугальов Григорій
Шланего Ленгін	Шугальова Галина
Шлейхер М.	Шуйкін Петро Андрійович
Шлейхер Нанек	Шулятько Лідія (Ліда)
Шленкер	Шулятько Людмила
Шляхов Іван Андрійович	Шулер Василь (Васька)
Шмаков Ф. В.	Шульга Михайло Максимович
Шмарін Ілля Леонідович	Шульга Тимофій

Шумковська	Щукін Федір
Шумолін Павло	Ю
Шунерський (Шуперський) Збишек	Юдієв М. Д.
Шура	Юдін Михайло
Шурін	Юзика
Шурманов С.	Юра, Юрій, Юрко
Шурмінов С. В.	Юрченко Іван
Шушарін Іван Пилипович	Юрьєв Олександр Михайлович
Шушарін Пилип	Юсков Д. В.
Щ	Юфа Яків
Щеголев Лев	Юшина Ганна
Щекавицька	Ющенко Євдокія
Щекой Мечислав	Ющенко Павло Андрійович
Щербак Мігрей (Тигрей) Микитович (Щербан Мікрей Микитович)	Ющик Володимир
Щербаков В. І.	Я
Щербаков Г. В.	Яблоновський Микола
Щербаков Михайло Дмитрович	Яворський
Щербань Микола	Ягодин М. Д.
Щербина	Якименко Денис (кличка «Сапожник»)
Щербина Клавдія	Якименко Іван Кирилович
Щербина Марія Олексіївна	Якименко Семен Корнійович
Щербина Петро Федорович	Якобчук Степан
Щербін Петро Федорович	Яковлев Володимир Матвійович
Щиленко	Яковлев М. І.

Яковлева Марія (Маруся)	Яновський Каріф
Якуба Іван Якович	Яноч Абаханян Канрош
Якубовський Адам	Яргевр Люяр
Якуга Федір	Ярговер Арнальт
Якушев Прокопій Микитович	Яременко
Якушин Микола Петрович	Ярмолаєв Олексій Миколайович
Якушкін Єгор Устинович	Ярмольський Кирило
Якштас Владас	Ярошевич М. Ф.
Янага (Янга) Степан	Яршов
Яницька Т. А.	Ясинський Олексій
Янка	Ясновський
Янкович Галина	Яунзенс Фельдмарс
Янкович Наталія (Ната)	Яченева Валентина
Янкович Олександра (Шура)	Ященко Іван Євстратович

Зміст

Частина 1	
ІСТОРИЧНИЙ НАРИС	
Епіграфічні пам'ятки доби нацистської окупації: історичне джерело, інтерпретації, пам'ять	3
Вступ.....	5
<i>Розділ 1.</i> Тюрми та нацистська судово-процесуальна практика в окупаційній карально-репресивній системі.....	13
<i>Розділ 2.</i> Організаційні заходи НКВС з обстеження в'язниць на визволеній території	39
<i>Розділ 3.</i> Особливості фіксації епіграфій та складання узагальнених списків.....	77
<i>Розділ 4.</i> Класифікація і типологія написів.....	94
<i>Розділ 5.</i> Тюремні «графіті» як джерело інформації для оперативної роботи НКДБ.....	126
Післямова.....	155
Частина 2	
ДОКУМЕНТИ.....	161
Частина 3	
ІЛЮСТРАТИВНИЙ ДОДАТОК	495
Іменний покажчик.....	513

Науково-документальне видання

Т. В. Вронська, О. Є. Лисенко

**ТЮРЕМНИЙ МАРТИРОЛОГ
ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ:
НАПИСИ НА СТІНАХ
НАЦИСТСЬКИХ КАЗЕМАТІВ**

ШТРИХ-КОД

Відповідальний за випуск *Євген Захаров*

Редактори: *Інна Захарова, Ірина Рапп*

Комп'ютерна верстка *Олег Мірошніченко*

Підписано до друку ???.07.2014
Формат 60 × 84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Garamond
Друк офсетний. Умов. друк. арк. ?,?. Умов. фарб.-від. ?,?
Умов.-вид. арк. ?,?. Наклад ??? прим.

Харківська правозахисна група
61002, Харків, а/с 10430
<http://khp.org>
<http://library.khp.org>

Видавництво «Права людини»
61112, Харків, вул. Р. Ейдемана, 10, кв. 37
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 3065 від 19.12.2007 р.

Надруковано на обладнанні Харківської правозахисної групи
61002, Харків, вул. Іванова, 27, кв. 4